

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EL-HARRÂNÎ NİSBESİYLE ANILAN ARAP DİLİ EDEBİYATÇILARI VE
DİL BİLGİNLERİ**

AYŞE ÖNEL

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EL-HARRÂNÎ NİSBESİYLE ANILAN ARAP DİLİ EDEBİYATÇILARI VE
DİL BİLGİNLERİ**

**AYŞE ÖNEL
(225230003)**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi EMİNE BAĞMANCI**

**Şanlıurfa
2025**

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iii
KISALTMALAR	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. Harran'ın Tarihteki Yeri ve Önemi	1
1.2. Önceki Çalışmalar	7
1.2.1. Biyografi Çalışmaları	7
1.2.2. el-Harrânî Nisbesi ve Harranlı Bilginlere Dair Biyografi Çalışmaları	9
1.3. Gereç ve Yöntem	12
1.3.1. Araştırmanın Modeli	12
1.3.2. Veri Toplama Süreci	13
1.3.3. Geçerlik ve Güvenirlik	14
1.3.4. Verilerin Analizi	15
1.3.5. Etik İlkeler	18
1.3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	18
1.4. Araştırmanın Önemi	18
1.5. Araştırmanın Özgün Değeri	19
1.6. Araştırma Sorusu	20
1.7. Araştırmanın Amacı	20
2. BÖLÜMLER	21
2.1. Diğer Edebiyatçılar Ve Dil Bilginleri	21
2.2. El-Harrânî Nisbesiyle Anılan Arap Dili Edebiyatçıları ve Dil Bilginleri	21
2.2.1. Abdulaziz b. Muhammed el-Harrânî	22
2.2.2. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî	23
2.2.3. Abdulkadir b. Müslim b. Behâ el-Harrânî	26
2.2.4. Abdulkadir er-Ruhâvî el-Harrânî	28
2.2.5. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî	31
2.2.6. Abdullah b. el-Hasen el-Harrânî	38
2.2.7. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî	39
2.2.8. Abdulmun 'im b. Ali el-Harrânî	43
2.2.9. Abdurrahim b. Ahmed el-Harrânî	45
2.2.10. Abdusselam b. Abdullah b. Teymiyye el-Harrânî	47
2.2.11. Ali b. Abdurrahman el-Harrânî	51
2.2.12. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî	52
2.2.13. 'Avf b. Muhallel el-Cezerî el-Harrânî	58
2.2.14. 'Ayn Basal el-Harrânî	65
2.2.15. Ebu'l-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî	73
2.2.16. Ebu'l-Hasen b. Darîr el-Harrânî	78
2.2.17. Ebu'l-Vefâ el-Harrânî	80
2.2.18. Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî	84

2.2.19.	Ebû Tâlib Abdullatif el-Kubbaytî el-Harrânî	89
2.2.20.	Ebu't-Tayyib el-Harrânî	90
2.2.21.	el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî	93
2.2.22.	el-Müsebbihî el-Harrânî	98
2.2.23.	Fahraddin b. Teymiyye el-Harrânî	103
2.2.24.	Fityân b. Mubâh el-Harrânî	107
2.2.25.	Hammâd b. Hîbetullah el-Harrânî	109
2.2.26.	Hamîd b. Mahmud b. Ebi'l-Hucr el-Harrânî	112
2.2.27.	Hamza b. Ali İbnu'l-Kubbaytî el-Harrânî	114
2.2.28.	Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî	117
2.2.29.	Hayat b. Kays el-Harrânî	120
2.2.30.	Hilâl b. Muhassin es-Sabiû el-Harrânî	126
2.2.31.	İbn Katarmîz el-Harrânî	128
2.2.32.	İbnu'l- 'Attâr el-Harrânî	133
2.2.33.	İbn Şebîb el-Harrânî	134
2.2.34.	Kilâb b. Hamza el-Harrânî	139
2.2.35.	Muhammed b. Abdullah el-Harrânî	144
2.2.36.	Muhammed b. Ali İbnu'l-Kubbaytî el-Harrânî	146
2.2.37.	Muhammed b. Hilâl el-Harrânî	147
2.2.38.	Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî	149
2.2.39.	Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî	153
2.2.40.	Nâşib b. Hilâl el-Harrânî	156
2.2.41.	Radiyuddîn İbn Dâbûkâ el-Harrânî	160
2.2.42.	Sâbit b. Kurrâ el-Harrânî	165
2.2.43.	Sa'd b. Hasen el-Harrânî	168
2.2.44.	Sa'dullah b. Abdulehad el-Harrânî	171
2.2.45.	Sa'id b. Mansûr b. İbrahim el-Harrânî	172
2.2.46.	Seyfuddîn b. Teymiyye el-Harrânî	174
2.2.47.	Sinân b. Sâbit b. Kurrâ el-Harrânî	177
2.2.48.	Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî	179
2.2.49.	Şerefuddîn Ebû Ahmed el-Harrânî	185
2.2.50.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî	188
2.2.51.	Ya 'kub b. Sabır el-Mencinîkî el-Harrânî	195
2.2.52.	Yûnus b. Ahmed b. Yûnus b. 'Aysûn el-Harrânî	201
2.2.53.	Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî	202
3.	SONUÇLAR	209
	KAYNAKLAR	212
	ÖZGEÇMİŞ	218

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EL-HARRÂNÎ NİSBESİYLE ANILAN ARAP DİLİ EDEBİYATÇILARI VE DİL BİLGİNLERİ

AYŞE ÖNEL

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi EMİNE BAĞMANCI
Ağustos Yıl: 2025, Sayfa : 218

Bu çalışma, “el-Harrânî” nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ile dil bilgilerini tarihsel ve ilmî bakımdan incelemeyi amaçlamaktadır. Harran, Emevîler döneminden itibaren önemli bir ilim merkezi hâline gelmiş; özellikle Abbasîler ve sonrasında Hanbelî geleneğin etkili olduğu dönemlerde Arap dili ve edebiyatı alanında birçok âlim yetiştirmiştir. Bu bağlamda çalışma, Harran kökenli veya orada yetişmiş olan nahivciler, lugat âlimleri, edebî şahsiyetler ve şairleri kapsamakta; bu isimlerin ilmî silsileleri, eserleri ve Arap dilinin gelişimine katkıları ele alınacaktır. Bu araştırma, Harran’ın dil ilimleri tarihinde üstlendiği rolü daha görünür kılmayı ve Arap dili edebiyatı çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

ANAHTAR KELİMELELER: Şiir, Edebiyat, Harran, el-Harrânî, Arap Dili, Dil Âlimleri, Lugat, Nahiv

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE ARAB LINGUISTS AND LITERARY SCHOLARS BEARING THE
NISBA AL-HARRÂNÎ**

AYŞE ÖNEL

**HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES**

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. EMİNE BAĞMANCI

Ağustos Year: 2025, Page : 218

This study aims to examine the Arab linguists and literary scholars known by the nisbah "al-Harrânî" from historical, scholarly, and literary standpoints. Harran emerged as a significant center of learning starting from the Umayyad era. It particularly produced numerous scholars in the field of Arabic language and literature during the Abbasid period and in subsequent epochs influenced by the Hanbalî tradition. Consequently, this work encompasses grammarians, lexicographers, literary figures, and poets who either originated from or were educated in Harran. The research will delve into their scholarly lineages, their written works, and their contributions to the evolution of the Arabic language. The ultimate goal of this investigation is to underscore Harran's critical role in the history of linguistic sciences and to contribute substantially to the existing body of Arabic language and literature studies.

KEYWORDS: Poetry, Literature, Harran, al-Harrânî, Arabic Language, Linguists, Lexicography, Grammer

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Biyografilerine İlişkin Veriler	16
Çizelge 1.2. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Eğitime İlişkin Veriler	16
Çizelge 1.3. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Öğrenim Alanlarına İlişkin Veriler	16
Çizelge 1.4. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Edebî Katkılarına İlişkin Veriler	17
Çizelge 1.5. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Şiirlerinde Ele Aldıkları Konulara İlişkin Veriler	17
Çizelge 1.6. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin İstatiksel Bilgilerine İlişkin Veriler	17
Çizelge 2.1. Abdulaziz b. Muhammed el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	23
Çizelge 2.2. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	24
Çizelge 2.3. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri	25
Çizelge 2.4. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri	25
Çizelge 2.5. Abdulkadir b. Müslim b. Behâ el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	26
Çizelge 2.6. Abdulkadir b. Müslim b. Behâ el-Harrânî Şiiri	28
Çizelge 2.7. Abdülkâdir er-Ruhâvî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	28
Çizelge 2.8. Abdulkadir er-Ruhâvî el-Harrânî Şiiri	30
Çizelge 2.9. Abdulkadir er-Ruhâvî el-Harrânî Şiiri	31
Çizelge 2.10. Abdulkâhir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	31
Çizelge 2.11. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri	34
Çizelge 2.12. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri	35
Çizelge 2.13. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri	35
Çizelge 2.14. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri	36
Çizelge 2.15. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri	37
Çizelge 2.16. Abdullah b. el-Hasen Ebû Şuayb el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	38
Çizelge 2.17. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	40
Çizelge 2.18. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî Şiiri	42
Çizelge 2.19. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî Şiiri	43
Çizelge 2.20. Abdulmunim b. Ali el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	43
Çizelge 2.21. Abdulmun 'im b. Ali el-Harrânî Şiiri	45
Çizelge 2.22. Abdurrahim b. Ahmed el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	45
Çizelge 2.23. Abdurrahim b. Ahmed el-Harrânî Şiiri	47
Çizelge 2.24. 'Abdü's-Selâm b. Abdillâh b. Teymiyye el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	47
Çizelge 2.25. Abdusselam b. Abdullah b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri	50
Çizelge 2.26. Ali bin Abdurrahman el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	52
Çizelge 2.27. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	53
Çizelge 2.28. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri	54
Çizelge 2.29. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri	54
Çizelge 2.30. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri	55
Çizelge 2.31. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri	56
Çizelge 2.32. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri	56
Çizelge 2.33. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri	57
Çizelge 2.34. 'Avf b. Muhalle el-Cezerî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	58
Çizelge 2.35. 'Avf b. Muhalle el-Cezerî el-Harrânî Şiiri	60
Çizelge 2.36. 'Avf b. Muhalle el-Cezerî el-Harrânî Şiiri	61
Çizelge 2.37. 'Avf b. Muhalle el-Cezerî el-Harrânî Şiiri	62
Çizelge 2.38. 'Avf b. Muhalle el-Cezerî el-Harrânî Şiiri	63
Çizelge 2.39. 'Avf b. Muhalle el-Cezerî el-Harrânî Şiiri	63
Çizelge 2.40. 'Ayn Basal el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	65

Çizelge 2.41.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	66
Çizelge 2.42.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	67
Çizelge 2.43.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	68
Çizelge 2.44.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	68
Çizelge 2.45.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	69
Çizelge 2.46.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	69
Çizelge 2.47.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	71
Çizelge 2.48.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	71
Çizelge 2.49.	‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri	72
Çizelge 2.50.	Ebu’l-Hasen b. Ebi’l-Feth b. el-‘Attâr el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	74
Çizelge 2.51.	Ebu’l-Hasen b. Ebi’l-Feth b. el-‘Attâr el-Harrânî Şiiri	75
Çizelge 2.52.	Ebu’l-Hasen b. Ebi’l-Feth b. el-‘Attâr el-Harrânî Şiiri	75
Çizelge 2.53.	Ebu’l-Hasen b. Ebi’l-Feth b. el-‘Attâr el-Harrânî Şiiri	76
Çizelge 2.54.	Ebu’l-Hasen b. Ebi’l-Feth b. el-‘Attâr el-Harrânî Şiiri	76
Çizelge 2.55.	Ebu’l-Hasen İbnu’d-Darîr el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	78
Çizelge 2.56.	Ebu’l-Hasen b. Darîr el-Harrânî Şiiri	80
Çizelge 2.57.	Ebu’l-Vefâ el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	80
Çizelge 2.58.	Ebu’l-Vefâ el-Harrânî Şiiri	81
Çizelge 2.59.	Ebu’l-Vefâ el-Harrânî Şiiri	82
Çizelge 2.60.	Ebu’l-Vefâ el-Harrânî Şiiri	83
Çizelge 2.61.	Ebü İshâk es-Sabiî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	84
Çizelge 2.62.	Ebü İshâk es-Sabiî el-Harrânî Şiiri	86
Çizelge 2.63.	Ebü İshâk es-Sabiî el-Harrânî Şiiri	87
Çizelge 2.64.	Ebü Tâlib Abdullatif el-Kubbaytî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	89
Çizelge 2.65.	Ebu’t-Tayyib el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	91
Çizelge 2.66.	Ebu’t-Tayyib el-Harrânî Şiiri	92
Çizelge 2.67.	el-Halî‘ er-Rakkî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	93
Çizelge 2.68.	el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî Şiiri	95
Çizelge 2.69.	el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî Şiiri	96
Çizelge 2.70.	el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî Şiiri	97
Çizelge 2.71.	el-Müsebbihî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	98
Çizelge 2.72.	el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri	100
Çizelge 2.73.	el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri	101
Çizelge 2.74.	el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri	102
Çizelge 2.75.	el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri	102
Çizelge 2.76.	Fahrüddîn İbn Teymiyye el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	103
Çizelge 2.77.	Fahrüddin b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri	106
Çizelge 2.78.	Fahrüddin b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri	107
Çizelge 2.79.	Fityân b. Mubâh el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	108
Çizelge 2.80.	Hammad b. Hibetullah el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	110
Çizelge 2.81.	Hammâd b. Hibetullah el-Harrânî Şiiri	112
Çizelge 2.82.	Hammâd b. Hibetullah el-Harrânî Şiiri	112
Çizelge 2.83.	Hâmid b. Mahmûd el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	113
Çizelge 2.84.	Hamza b. ‘Ali İbnu’l-Kubbeytî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	115
Çizelge 2.85.	Hamza b. Ali İbnu’l-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri	116
Çizelge 2.86.	Hamza b. Ali İbnu’l-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri	117
Çizelge 2.87.	Hamza b. Muhammed b. Ebi Seleme el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	117
Çizelge 2.88.	Hamza b. Muhammed b. Ebi Seleme el-Harrânî Şiiri	119
Çizelge 2.89.	Hamza b. Muhammed b. Ebi Seleme el-Harrânî Şiiri	119
Çizelge 2.90.	Hayât b. Kays el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	120
Çizelge 2.91.	Hayat b. Kays el-Harrânî Şiiri	124
Çizelge 2.92.	Hayat b. Kays el-Harrânî Şiiri	125
Çizelge 2.93.	Hilâl b. Muhassin es-Sabiî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler	126

Çizelge 2.94.	İbn Katarmiz el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	129
Çizelge 2.95.	İbn Katarmîz el-Harrânî Şiiri	130
Çizelge 2.96.	İbn Katarmîz el-Harrânî Şiiri	131
Çizelge 2.97.	İbn Katarmîz el-Harrânî Şiiri	132
Çizelge 2.98.	İbnu'l-'Attâr el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	133
Çizelge 2.99.	İbn Şebîb el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	135
Çizelge 2.100.	İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	136
Çizelge 2.101.	İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	137
Çizelge 2.102.	İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	138
Çizelge 2.103.	Kilâb b. Hamza el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	140
Çizelge 2.104.	Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri	141
Çizelge 2.105.	Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri	141
Çizelge 2.106.	Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri	142
Çizelge 2.107.	Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri	143
Çizelge 2.108.	Muhammed b. Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	144
Çizelge 2.109.	Muhammed b. Abdullah el-Harrânî Şiiri	146
Çizelge 2.110.	Muhammed b. Ali İbnu'l-Kubbeytî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	146
Çizelge 2.111.	Muhammed b. Hilâl el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	148
Çizelge 2.112.	Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	150
Çizelge 2.113.	Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri	151
Çizelge 2.114.	Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	151
Çizelge 2.115.	Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	154
Çizelge 2.116.	Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî Şiiri	155
Çizelge 2.117.	Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî Şiiri	156
Çizelge 2.118.	Nâşib b. Hilâl el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	156
Çizelge 2.119.	Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri	158
Çizelge 2.120.	Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri	158
Çizelge 2.121.	Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri	159
Çizelge 2.122.	Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri	160
Çizelge 2.123.	Radiyuddin İbn Dabûkâ el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	161
Çizelge 2.124.	Radiyuddin İbn Dabûkâ el-Harrânî Şiiri	163
Çizelge 2.125.	Radiyuddin İbn Dabûkâ el-Harrânî Şiiri	164
Çizelge 2.126.	Radiyuddin İbn Dabûkâ el-Harrânî Şiiri	164
Çizelge 2.127.	Sabit b. Kurra el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	165
Çizelge 2.128.	Sâbit b. Kurrâ el-Harrânî Şiiri	168
Çizelge 2.129.	Sa'd b. Hasen el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	168
Çizelge 2.130.	Sa'd b. Hasen el-Harrânî Şiiri	170
Çizelge 2.131.	Sa'd b. Hasen el-Harrânî Şiiri	170
Çizelge 2.132.	Sa'dullah b. Abdi'l-Ehad el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	171
Çizelge 2.133.	Sa'id bin Mansur bin İbrahim el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	173
Çizelge 2.134.	Sa'id b. Mansûr b. İbrahim el-Harrânî Şiiri	174
Çizelge 2.135.	Seyfuddîn b. Teymiyye el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	175
Çizelge 2.136.	Seyfuddîn b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri	177
Çizelge 2.137.	Sinân b. Sâbit b. Kurre el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	178
Çizelge 2.138.	Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	180
Çizelge 2.139.	Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri	182
Çizelge 2.140.	Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri	183
Çizelge 2.141.	Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri	184
Çizelge 2.142.	Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri	184
Çizelge 2.143.	Şerefuddîn Ebû Ahmed el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	185
Çizelge 2.144.	Şerefuddîn Ebû Ahmed el-Harrânî Şiiri	187

Çizelge 2.145.	Takiyyüddin İbn Şebîb el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	188
Çizelge 2.146.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	189
Çizelge 2.147.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	190
Çizelge 2.148.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	191
Çizelge 2.149.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	192
Çizelge 2.150.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	193
Çizelge 2.151.	Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri	193
Çizelge 2.152.	Ya'kûb b. Sâbir el-Mencinîkî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	196
Çizelge 2.153.	Ya 'kub b. Sabır el-Mencinîkî el-Harrânî Şiiri	199
Çizelge 2.154.	Ya 'kub b. Sabır el-Mencinîkî el-Harrânî Şiiri	199
Çizelge 2.155.	Yûnus b. Ahmed b. Yûnus b. 'Ayšûn el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	201
Çizelge 2.156.	Yusuf b. Fazlullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler	203
Çizelge 2.157.	Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî Şiiri	205
Çizelge 2.158.	Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî Şiiri	205
Çizelge 2.159.	Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî Şiiri	206
Çizelge 2.160.	Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî Şiiri	206

KISALTMALAR

b.	İbn(oğlu)
b.y	Basım yeri yok
bkz.	Bakınız
H.	Hicrî
H.z.	Hazreti
H.z.	Hazreti
M.	Miladî
M.Ö.	Milâttan Önce
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
t.s.	tarihsiz
t.y.	Tarih yok
Thk.	Tahkik eden
vb	ve benzeri
y.y.	Yayıncı yok

1. GİRİŞ

1.1. Harran'ın Tarihteki Yeri ve Önemi

Harran, İslâm tarihinde el-Cezîre şeklinde adlandırılan ve Dicle ile Fırat nehirleri arasında kapsayan bölgede yer almaktadır. Arap coğrafyacılar, bölgeyi genel hatlarıyla üç ana bölüme ayırmışlardır. Bunlar; Diyar-ı Mudar, Diyar-ı Bekr ve Diyar-ı Rebia'dır.¹ Bu adlar, söz konusu bölgelere yerleşmiş olan Arap kabilelerinin isimlerinden hareketle verilmiştir. Söz konusu ayırım, kesin sınırlarla değil, yaklaşık bir coğrafi taksimle yapılmıştır. Harran, Diyar-ı Mudar bölümünde bulunmaktadır.² Diyar-ı Mudar bölgesi, başta Harran ve Urfa (er-Ruha) olmak üzere Suruç (Batna), Birecik (Birtha), Ceylanpınar (Rasü'l-Ayn), Rakka, Viranşehir (Tel Mevzin), er-Rahba, Samsat (Sumeysat), Karkisya (el-Busayra) ve Siverek (es-Suveйда) gibi yerleşim yerlerini kapsamaktadır.³ Harran tarih boyunca bu bölgenin en önemli şehirlerinden biri olmuştur. Zira Harran, İpek Yolu üzerinde, Musul-Sincar hattından Re'sülayn (Ceylanpınar) ve Halep üzerinden geçen güzergâh üzerinde Şam ve Irak'ı, Urfa ile İç Anadolu'ya bağlayan yolların kavşak noktasında yer alır. Şehir, Belih Nehri'nin kolları olan Cüllab ve Deysan sularının beslediği verimli bir ovanın ortasında kurulmuştur.⁴

Harran'ın bilinen tarihi yeni buluntularla tarihî uzantısı M.Ö. 6000'lere kadar gitse de Harran'dan tarihî kaynaklarda ilk defa M.Ö. 2000 başlarına ait Kültepe ve Mari tabletlerinde bahsedilir.⁵ Bölgede Âramî, Âsur, Bâbil, Med, Pers Selefkos, Arsakit ve Roma hakimiyeti bilinmekle beraber Sâmi halklarının ana yurdu olarak kabul edilen el-Cezîre bölgesi, çok eski çağlardan itibaren Araplara yurt olmuşsa da Arapların buraya tam olarak ne zaman yerleştiği kesin olarak belirlenememektedir.⁶ Tarihi kaynaklarda Arap varlığından milattan önceki yakın

¹ Şalâhuddîn Hâil b. Aybek b. 'Abdullâh eş-Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, thk. Aḥmed el-Arnâ'ût, Turkî Muştafâ (Beyrut: y.y., 1420), 331. İzzuddîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali İbn Şeddâd, el-A'lâku'l-hatîra fi zikri umerâi's-Şâm ve'l-Cezîre, thk. Yahya Zekerîya 'Abbara (Şâm: Vezâretu's-Sekâfe, 1991), 3/40; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ eş-Şâmî el-Makdisî, Ahsenu't-tekâsîm fi ma'rifeti'l-ekâlîm (Kâhire: Mektebetu Medbûlî, 1991), 137; İbn İshâk İbrahim el-İstahrî, Mesâlikü'l-memâlik (Leiden: Brill, 1927), 71.

² Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-buldân (Beyrut: Dâr Sâdir, 1977), 2/235.

³ Ahmet Aslan, "İslâmî Fetihten Emevî Döneminin Sonuna Kadar Diyar-ı Mudar (Harran Bölgesi)'da Arap Edebiyatı Çevresi", Şarkiyat Mecmuası 22 (2013), 2.

⁴ Abdullah Ekinci, Harran Mitolojisi ve Tarihi (İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008), 125-126.

⁵ Ramazan Şeşen, Haran Tarihi (Ankara, 1993), 3-4.

⁶ Kenan Demirayak, Arap Edebiyatı Tarihi-I (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012), 26.

dönemlerde bahsedilmeye başlandığı görülmektedir. Urfa ve çevresine milattan önce yerleştiği bilinen Tağlib b. Vâil kabilesine nisbetle M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren bölgenin “Diyar-ı Vâil” şeklinde anılması bunun göstergelerinden biridir.¹

Müslümanların bölgeye gelişi H. 19 / M. 640 dolaylarında olmuştur. Harran, Hz. Ömer’in hilafeti döneminde İyâz b. Ganm tarafından H. 19 / M. 640 yılında emânla ve sulh yoluyla fethedilmiştir.² Harran, fethedildikten sonra, Hz. Ömer’in gerçekleştirdiği idarî düzenleme çerçevesinde el-Cezîre eyaletine bağlanmıştır. Bu eyaletin merkezi olarak ise Halep civarında bulunan Kınnesrin şehri belirlenmiştir.³ Kınnesrin, bu dönemde el-Cezîre’nin başşehri konumuna ulaşmış ve bu durum Emevî halifesi I. Velid dönemine (H. 86–96/ M. 705–715) kadar devam etmiştir. Söz konusu dönemde Harran, Kınnesrin’e bağlı ikincil bir merkez olarak kalmıştır.

Hz. Osman, hilafeti döneminde Şam valisi Muaviye’ye el-Cezîre bölgesine Arap kabilelerini yerleştirme talimatı vermiştir.⁴ Bu talimat doğrultusunda Muaviye, Harran’ın da içinde bulunduğu Diyâr-ı Mudar bölgesine Temim, Kays, Esed ve bazı Kureyşli kabileler iskân etti.⁵ Özellikle Sıffin Savaşından sonra Kaysî aşiretler bölgeye büyük oranda yerleşmiştir.⁶

Emevîler dönemine gelindiğinde 41/661 yılında Muâviye’nin hilafeti üstlenmesiyle birlikte, Harran ve Cezîre bölgesindeki diğer şehirler Emevîler’in idaresi altına girmiştir. Emevîler döneminde Harran’ın tarihî seyrini belirleyen en önemli gelişmelerden ilki, Halife I. Velid’in kardeşi Mesleme b. Abdülmelik’i Cezîre valiliğine ataması olmuştur. Mesleme’nin valiliği sırasında Harran, Cezîre eyaletinin başşehri ilan edilmiştir.⁷

¹ Muhammed Abdülhamid el-Hamed, Aşair er-Rakka ve’l-Cezire, ts., 11.

² Muhammed b. Cerîr el-Taberî, Târihu’t-Taberî, thk. Muhammed Ebu’l-Fidâ’ (Beyrut, 1982), 4/53-56.

³ el-Belâzûrî Ebu’l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Dâvûd, Fütûhu’l-buldân, çev. Mustafa Fayda (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987).

⁴ Ebu’l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî, Futûhu’l-buldân, thk. Abdullah Enis et-Tabbâ’ (Beyrut: Muessetu’l-Mu’âf, 1987), 245; Abd Muhammed Sevâdî, el-Ahvâlu’l-ictimâ’iyye ve’l-iktisâdiyye fî bilâdi’l-Cezîreti’l-Furâtiyye (Bağdat: Dâru’ş-şuuni’s-sekafiyeti’l-âmmeti, 1989), 90.

⁵ el-Belâzurî, Futûhu’l-buldân, 245; Sevâdî, el-Ahvâlu’l-ictimâ’iyye, 90.

⁶ Muhammed Abdülhamîd el-Hamed, Aşairu’r-Rakka ve’l-Cezîre (Rakka, 2003), 11-15.

⁷ Şeşen, Haran Tarihi, 10.

Emevîler döneminde Ömer b. Abdülaziz (ö.101/720) Harran'da bir tıp okulu açmıştır. Bu okul, Harran Okulu'nun temelini oluşturmuştur. Harran'daki Tıp Okulu, kısa sürede kendi doktor ihtiyacını karşılamamanın ötesine geçmiş ve uzak bölgelere de tabip göndermeye başlamıştır.¹ Yunus et-Tabîb el-Harranî (268/881), Sâbit b. Kurrâ (221-288/836-974), Ebû İshâk İbrahim b. Zehrûn (ö.309/921), Sinan b. Sabit b. Kurre (ö. 331/943), Sâbit b. İbrahim b. Zehrûn el-Harranî (283-369/ 896-980) ve Ebû İshâk İbrahim b. Hilâl (313-384/925-994) bu okulda yetişen doktorlardan bazılarıdır.²

744-750 yılları arasında Emevî halifesi Mervân b. Muhammed döneminde Harran, el-Cezîre bölgesinin en parlak dönemini yaşamıştır. Mervân tahta geçtikten kısa bir süre sonra önemli bir adım atarak Dımaşk yerine Harran'ı Emevîler devletinin yeni başkenti ilan etmiştir.³ Mervan, 10 bin dirhem harcayarak Harran'da bir saray inşa ettirmiştir.⁴ Mervân döneminde Harran özellikle ticaret alanında adeta bir altın çağa şahitlik etmiştir. Bu dönemde Mervân, bölgede açtığı kanallarla hem tarımı hem de ticareti büyük ölçüde canlandırmıştır.⁵ Ayrıca şehrin temel ihtiyaçlarına yönelik olarak hastaneler ve medreseler inşa edilmiştir.⁶ Ancak Irak ve Suriye çıkan isyanlarla Horasan'da başlayan Abbâsî isyanı Emevîler devletinin yıkılmasına sebep olmuş, Harran da başkent olma statüsünü kaybetmiştir.

Abbâsîler döneminde ise el-Cezîre bölgesi, Bizans'a karşı düzenlenen seferlerde üs olarak kullanılmaya devam ettiği için, Emevîlerin son döneminde sahip olduğu askerî ve stratejik önemini kısmen de olsa koruyabilmiştir.⁷ Ancak Harran, başkent olduğu dönemdeki itibarını kaybederek, Cezîre şehri sıradan şehirlerinden biri hâline gelmiştir.

¹ Ali Bakkal, Harran Okulu (İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ts.), 69-70.

² Bakkal, Harran Okulu, 70-79.

³ İzzeddîn İbnu'l-Esîr İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih, thk. Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1987).

⁴ el-Taberî, Târîhu't-Taberî, 7/312; İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih, 5/324; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Târîhu'l-umem ve'l-mulûk, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Beyrut: Dâr Suveydân, ts.), 7/312-316.

⁵ Ahmet Aslan, Urfa-Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi (Ankara: Berikan Yayınevi, 2015), 154.

⁶ Bakkal, Harran Okulu, 14-15.

⁷ Ebû'l-Çâsim Muḥammed b. Ḥavḳal el-Bağdâdî el-Mevşîlî İbn Ḥavḳal, Şûretu'l-'Arḳ (Beyrut: Dâru Şâdir, ts.).

Me'mûn döneminde Bağdat'ta İslâm kültür tarihinin ilk ilim akademisi olarak kabul edilebilecek Beytü'l-Hikme'nin etkin bir merkez olmasıyla beraber Harran'lı alimlerin bir kısmının burada tercüme faaliyetlerine büyük katkıları olmuştur.¹ Yunanca ve Süryaniceden Arapça'ya gerçekleştirdikleri tercümelemlerle Harranlı âlim ve mütercimler, bilimsel ve felsefî birikimin İslâm dünyasına aktarılmasında büyük rol oynamışlardır. Sâlim el-Harranî, Haccâc b. Yûsuf b. Matar (786-833), Theodore Ebû Kurrâ (755-830), Sâbit b. Kurrâ (221-288/836-921), Sinan b. Sâbit b. Kurrâ (ö. 943), Yuhanna b. Haylân (860-920) bu tercüme faaliyetlerinde bulunan bilginlerin önde gelenleridir.²

Abbâsîler döneminden itibaren Harran, tıp, matematik, geometri, astronomi, tarih, felsefe, İslâmî ilimler dil ve edebiyat alanında önemli bir kez haline gelmiştir. Bu ilim dallarının her birinde önemli isimler ön plana çıkmıştır.

Daha sonra Harran, Hamdânî ve Nümeyrî hakimiyetine girmiş ve bu dönemlerde şehir giderek zayıflamış ve önemini yitirmiştir.³

Zengiler döneminde Haçlı baskısının yoğun şekilde hissedildiği Harran ve Halep, Musul Atabeyliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Zengî, Harran'ı merkez bir üs olarak kullanmış ve 539/1144 yılında Urfa'yı Haçlı işgalinden kurtarmıştır.⁴

578/1182 yılında Harran, Eyyübî Devleti sınırlarına dahil olmuştur. Selahaddin, 1183 ve 1185/1186 kış mevsimlerini Harran'da geçirmiş, bu sırada şehri el-Cezîre ve Musul'un fethinde askerî üs olarak kullanmıştır. Gökböri'ye, Harran'a ek olarak Urfa, Samsat ve el-Müvezzer şehirleri de iktâ olarak verilmiştir. Gökböri idaresi altında Harran, ticaret, tarım ve ilim hayatında büyük bir gelişme göstermiş; şehirde imar çalışmaları yoğunluk kazanmıştır.⁵ 1184 yılında Harran'a gelen seyyah İbn Cübeyr, Harran halkının misafirperverliğinin yanı sıra Harran'daki bu canlılığı şu sözlerle vurgulamaktadır:

¹ Bakkal, Harran Okulu, 63.

² Bakkal, Harran Okulu, 137-141.

³ İbn Havkâl, Şûretu'l-'Arḍ, 204-230.

⁴ İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih, 11/98-102.

⁵ Bakkal, Harran Okulu, 18; İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târih, 11/488; 'Abdulḥayy b. Aḥmed b. Muḥammed b. el-'Îmâd el-'Akrî el-Hanbelî İbnu'l-'Îmâd, Şezerâtu'z-Zeheb fi Aḥbâr men Zeheb, thk. Maḥmûd el-Ernâvût (Dımaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1986), 4/268.

“Harran, dikkat çekici derecede düzenli çarşılarıyla öne çıkan büyük bir şehirdir. Şehirdeki çarşılar baştan sona ahşapla örtülmüş olup, bu yapılar sayesinde içinden geçen kişi kendini tıpkı geniş caddelere sahip bir sarayda yürüyormuş gibi hisseder. Çarşılarda, her dört yol kavşağında kireçle örülmüş büyük bir kubbe vardır. Bu kubbeler sokakların ayrıldığı nokta gibidir. Şehrin bu çarşıları, doğrudan Büyük Cami’ye bitişiktir. (...) Şehirde ayrıca bir medrese ve iki hastane bulunmaktadır. Harran, yontma taştan yapılmış sağlam surlarla çevrili büyük bir yerleşim yeridir. Caminin mimarisi de bu surlarla benzer yapı özellikleri gösterir. Şehrin doğusunda, boş bir alanla ayrılmış müstahkem bir kale yer alır. Kaleyi çevreleyen geniş ve derin bir hendek, şehrin surları ile kale arasındaki sınırı belirler. Bu hendeğin surları da sağlamlık açısından dikkat çekicidir. Şehirden geçen küçük bir nehir, doğu tarafından, sur ile mezarlık arasından akmakta olup, uzak bir kaynaktan doğmaktadır. Harran; kalabalık nüfusu, zenginliği, çok sayıda camisi ve gelişmiş imkânlarıyla döneminin önemli şehirlerinden biridir. Bu dönemde şehir, Selahaddin Eyyûbî’ye tâbi olan Muzafferüddin Gökböri yönetimi altındadır.”¹

640/1242 yılında Harran’a gelen tarihçi İbn Şeddâd (ö. 684/1285) Harran şehrinin mevcut durumunu şu sözlerle anlatır:

“Moğol (Tatar) istilasından önce Harran, düzlük bir arazi üzerine kurulmuş düzenli bir şehirdi. (...) Şehirde tamamı Hanbelî mezhebine mensup ilim çevrelerine hizmet eden dört medrese bulunmaktaydı. Bu medreseler, Nûreddin Mahmud b. Zengî, Şemseddin Şukayr, el-Hâcce Sitti en-Ni‘am ve Şemseddin Ebû Muhammed b. Selâme b. el-Âttar tarafından inşa ettirilmişti. Ayrıca şehirde biri Nûreddin tarafından, diğeri de Cemâleddin Şâdbaht tarafından yaptırılan ve Arap ve Acemlerden olan tüm fakirlere vakfedilmiş iki hankah (tekke) yer almaktaydı. Şehirde, Muzafferüddin Gökböri tarafından kurulmuş bir hastane bulunuyordu. Harran’da en çok ziyaret edilen dinî yapılar arasında Hz. İbrahim’e atfedilen mescit ile onun otururken yaslandığına inanılan kayanın bulunduğu diğeri bir mescit öne çıkmaktadır. Rivayetlere göre, Nuh, İbrahim, Yakub ve İsa peygamberlerin de Harran’a uğradığı aktarılmaktadır.”²

658/1260 yılına gelindiğine Hülâgü Harran’ı kuşatmıştır. Bunun üzerine,

¹ Ebû'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cubeyr el-Kinânî el-Endelüsî İbn Cubeyr, Rihletu İbn Cubeyr (Beirut: y.y., ts.), 198-199.

² Ebû ‘Abdullâh ‘İbn Şeddâd ‘İzzuddîn Muhammed b. ‘Alî b. İbrahîm el-Enşârî el-Halebî ‘İzzuddîn ‘İbn Şeddâd, el-‘A‘lâki‘l-Ĥatîre fî Zikri ‘Umerâi‘ş-Şâm ve‘l-Cezîre (b.y.: y.y., ts.), 119.

Yûsuf b. Hammad el-Harrânî ve Ali el-Savrânî, Hülâgû'nun karargâhına gidip aman dilemişlerdir.¹ Ancak kale kumandanı direnişini sürdürmüş, bir müddet sonra kale burçlarından biri yıkılınca, kalede bulunanlar şehrin dini önderlerinden biri olan Ebu'l-Kâsım b. eş-Şeyh Ebû Bekr b. eş-Şeyh Hayât el-Harrânî'yi Hülâgû'ye göndererek aman talebinde bulundular. Hülâgû, kalede bulunanlara eman sözü vermiştir. Teslimin ardından ise kaleyi ve şehrin surlarının şerefelerini tahrip etmiştir.²

Bir süre Moğol hakimiyetinden çıkan Harran, 1262 yılında Moğollar yeniden Harran'a dönmüşlerdir. Moğollar ve çevredeki göçebe Araplar şehirde büyük tahribata yol açmıştır. Şehir halkı hem Moğolların hem de bu grupların saldırılarından ağır zarar görmüştür. Bunun sonucunda halkın büyük bir kısmı Harran'ı terk ederek Dimeşk, Halep, Mardin, Musul ve Urfa gibi çevre şehirlere göç etmek durumunda kalmıştır. Bu dönemden itibaren şehir büyük ölçüde harap olmuş ve eski önemini yitirmiştir. Şehri tamamen harap bir halde terk etmişlerdir.³ Harran, çevredeki göçebelerin işgali altına girmiş ve zamanla bir köy görünümüne bürünmüştür. Bölgede tarım tamamen bitmiş, ziraat ve ticaretle uğraşan yerli halk bölgeden çekilmiştir.⁴

Memlûklar bölgeye iyice yerleşmesiyle 1400 yılı civarında Harran, Timur'un idaresine girmiştir. 1406 yılından itibaren Harran bölgesi, Memlûklar, Karakoyunlular, Akkoyunlular arasında el değiştirmeye devam etmiş ve bu siyasi istikrarsızlık, şehrin gerilemesine neden olmuştur.⁵

1516 yılında Osmanlılar, Mercidâbık Savaşı'ndaki zaferlerinin ardından bölgeyi Memlûkların elinden almışlardır.⁶

17. yüzyıl ortalarında, Arap Yarımadası'ndan gelen Şemmar ve Aneze kabilelerinin saldırıları, Harran bölgesini haraca bağlamış ve ciddi şekilde tahrip etmiştir. Osmanlı Devleti, bu tehdide karşı Halep Türkmenlerini koruma göreviyle bölgeye sevk etmiş, ayrıca Anadolu'dan çeşitli Türkmen aşiretlerini Harran ve

¹ 'İzzuddîn 'İbn Şeddâd, el-'A'lâki'l-Ĥaĥîre fi Zikri 'Umerâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre, 122.

² 'İzzuddîn 'İbn Şeddâd, el-'A'lâki'l-Ĥaĥîre fi Zikri 'Umerâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre, 122.

³ 'İzzuddîn 'İbn Şeddâd, el-'A'lâki'l-Ĥaĥîre fi Zikri 'Umerâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre.

⁴ Bakkal, Harran Okulu, 22.

⁵ Şeşen, Haran Tarihi, 29.

⁶ Kâzım Yaşar Koprıman, "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", Türkler (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9/483-484.

çevresine yerleştirmiştir. Ancak, aşiretlerin yerleşik hayata geçişleri etkin şekilde denetlenmediğinden, bazı gruplar bölgeyi terk etmiş, iskân çabaları sınırlı başarı sağlamıştır. 18. yüzyılın başlarında da bölge, eşkıya saldırılarına karşı tahkim edilmek için yeni aşiretlerle takviye edilmiş, bu topluluklara ziraatla uğraşmaları şartıyla bazı vergi muafiyetleri tanınmıştır.¹

Cumhuriyet döneminde, Harran, Urfa'nın Akçakale ilçesine bağlı bir köy konumunda olmuştur. 1987 yılında çıkarılan kanunla, tarihî öneminin ve GAP projesiyle gelişme potansiyelinin dikkate alınmasıyla, ilçe statüsüne kavuşturulmuştur. Bugün ise, eski Harran harabe halinde, yalnızca tarihî kalıntılarıyla ayakta kalabilmiş durumdadır.

Dolayısıyla Harran, tarihte binlerce yıl süren parlak ilmî ve önemli stratejik geçmişinden sonra, göçebelerin tahribatı, savaşlar, ekonomik ve demografik değişimler sonucunda bir köy seviyesine inmiştir. Günümüzde de tarım ve turizmle öne çıkma çabasında olan Şanlıurfa iline bağlı bir ilçe hüviyetindedir.

1.2. Önceki Çalışmalar

1.2.1. Biyografi Çalışmaları

Arap dilinde biyografi çalışmaları, İslâm medeniyetinin doğuşundan itibaren gelişen ilmî, tarihî ve edebî mirasın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Biyografi, yalnızca bir kişinin hayat hikâyesini anlatmakla kalmaz; aynı zamanda ait olduğu dönemin sosyal, kültürel ve dinî yapısını da gözler önüne serer. Bu türün Arap edebiyatındaki kökeni, doğrudan Hz. Peygamber'in hayatının yazılmasıyla başlamış, ardından sahabe, tâbiîn ve sonraki nesillerin hayatlarının kayda geçirilmesiyle sistematik bir geleneğe dönüşmüştür.

İlk biyografi örnekleri arasında, İbn İshâk'ın (ö. 151/768) kaleme aldığı ve İbn Hişâm (ö. 218/833) tarafından rivayet edilip redakte edilen Sîretü'n-Nebî adlı eseri zikretmek gerekir. Bu eser, sadece Hz. Muhammed'in hayatını değil, aynı zamanda erken İslam toplumunun tarihî ve ahlaki yapısını da içerir. Bu gelenek, zamanla daha geniş çaplı, çok katmanlı biyografik koleksiyonların doğmasına vesile olmuştur.

¹ Bakkal, Harran Okulu, 23.

Hadis ilmiyle birlikte gelişen cerh ve ta'dîl (râvî değerlendirme) faaliyetleri, biyografi yazımının ilmî bir zemine oturmasını sağlamıştır. Muhaddisler, hadislerin güvenilirliğini tayin edebilmek için râvîlerin yaşadıkları dönemleri, hocalarını, öğrencilerini, yolculuklarını ve ahlaki niteliklerini araştırmak durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda ortaya çıkan tabakât türü, yani nesil esasına dayalı biyografi kitapları hem hadis ilminin hem de Arap biyografi geleneğinin temel taşlarını oluşturmuştur. İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) Tabakâtü'l-Kübrâ adlı eseri, ilk dört asırdaki Müslüman şahsiyetleri ayrıntılı bir şekilde ele almış ve bu yönüyle yalnızca bir biyografi koleksiyonu değil, aynı zamanda bir İslâm tarihi kitabı olarak da değerlendirilmiştir.

Emevîler dönemiyle birlikte ortaya çıkan dinî, kültürel ve siyasî eğilimler, tabakât türünün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu türün gelişiminde, Araplarda merkezi ve düzenli bir devlet yapısının kurulması ile yazı sisteminin standart hâle gelmesi de etkili olmuştur. Biyografi yazımının, İslâm'dan önceki Arap toplumlarında soy bilgisinin (nesep) bir uzantısı olarak ortaya çıktığı görüşü ise, "tabakât" kelimesinin anlamları üzerinden desteklenebilir. Zira "tabakât" kelimesi, sıra, katman, derece, nesil gibi anlamlar taşımakta olup, bu terimin içerdiği kavramlar türün yapısına da uygundur. Hicrî 2. ve 3. yüzyıllarda zirve noktasına ulaşan tabakât literatürü, genellikle dönemin önemli veya seçkin şahsiyetlerini esas alarak, onları belirli ölçütlere göre sınıflandırma ve düzenleme esasına dayalı şekilde kaleme alınmıştır.

Hicri 9. asra kadar Arap dünyasında biyografi yazımı, sadece dinî şahsiyetlerle sınırlı kalmamış, şairler, yazarlar, sûfiler, devlet adamları ve hatta vezirler gibi farklı alanlardan birçok kişinin hayatı yazılmıştır. Bu çeşitlenme, biyografinin sadece ilmî değil, aynı zamanda edebî ve sosyo-politik bir işlev taşıdığını da göstermektedir. Özellikle Zehebî'nin (ö. 748/1348) Siyer A'lâmü'n-Nübelâ adlı eseri, bu geleneğin zirve noktalarından biridir. Zehebî, yalnızca şahısların hayat hikâyelerini değil, aynı zamanda ilmî kişiliklerini, düşüncelerini ve yaşadıkları toplumsal bağlamı da derinlemesine analiz etmiştir.

Bir diğer önemli biyografik eser ise İbn Hallikân'ın (ö. 681/1282) Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân adlı eseridir. Bu eser, ağırlıklı olarak edipler, şairler ve yöneticileri konu almaktadır. Anlatımındaki üslup zenginliği, kişisel anekdotlara yer verilmesi ve esprili dili, onu yalnızca bir kaynak kitap değil, aynı zamanda klasik Arap edebiyatının seçkin örneklerinden biri hâline getirmiştir.

Modern döneme gelindiğinde, Arap biyografi geleneği yeni formlarla zenginleşmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Batı etkisiyle bireysel kimlik ve içsel yaşamın keşfine yönelik otobiyografi (الذاتية السيرة) türü, Arap edebiyatında güçlü bir damar oluşturmuştur. Taha Hüseyin'in (ö. 1973) üç ciltlik otobiyografisi el-Eyyâm, yalnızca bireysel bir hayatın hikâyesi değil, aynı zamanda Mısır toplumunun dönüşümünü, eğitim sistemi eleştirisini ve modernleşme sancılarını yansıtan derin bir metindir.

Arap biyografi geleneği, günümüzde hem akademik dünyada hem de edebî üretimde önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Bugün hâlâ klasik eserler etrafında yapılan tahkik çalışmaları, çağdaş biyografi derlemeleri ve dijital biyografi ansiklopedileri aracılığıyla bu zengin miras yeniden yorumlanmakta ve geniş kitlelerle buluşmaktadır. Böylece biyografi, Arap dilinde yalnızca geçmişin tanığı değil, aynı zamanda bugünün anlamını kurmaya yardımcı bir anlatı biçimi olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmada tabakât, tarih ve edebî eserler taranarak el-Harrânî nisbesine sahip edebiyatçı ve dil bilginleri derlenmiştir.

1.2.2. el-Harrânî Nisbesi ve Harranlı Bilginlere Dair Biyografi Çalışmaları

el-Harrânî nisbesi, Harran şehrine mensubiyeti ifade eden bir terim olarak kullanılmakta olup, İslâm ilim geleneğinde hem coğrafi hem de ilmî kimliğin bir göstergesi olarak önem arz etmektedir. Bu nisbe, özellikle Hadis, Fıkıh, Tabakât, Coğrafya ve seyahat edebiyatına dair eserlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, el-Harrânî nisbesi farklı şekillerde kullanılmıştır: Harran'da doğup büyüyen fakat bilgisini daha çok dışarıda tamamlayan ve yine dışarıda hizmet verip Harran dışında vefat eden şahsiyetler; Harran'da doğup büyüyen, bilgisini tamamlamak için bir müddet başka şehirlerde öğrenim görüp Harran'a dönen şahsiyetler ve Harran doğumlu olmayıp Harran'da da yetişmeyen, burada hizmet vermeyen şahsiyetlerdir. Genellikle bunlar Harranlı büyük bilginlerin başka yerde doğmuş olan çocukları olup, Harran'ı kendi memleketleri olarak bildikleri için el-Harrânî nisbesiyle anılırlar.¹

Bu bağlamda, el-Harrânî nisbesi yalnızca coğrafi bir aidiyeti değil, aynı zamanda ilmî ve kültürel bir mirası ifade etmektedir. Dolayısıyla bu nisbe hem Harran'da doğmuş şahsiyetler hem de aslen Harranlı olup ilim hayatını başka

¹ Bakkal, Harran Okulu, 4-5.

merkezlerde sürdüren bilginler için kullanılmaktadır.

Bu nisbenin taşıyıcısı olan şahsiyetler üzerine yapılan biyografi çalışmaları, İslâm düşünce ve ilim tarihinin önemli bir cephesini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışmalar hem bölgesel tarihçiliğin hem de klasik İslâm biyografi geleneğinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Harran, özellikle Emevîler ve Abbâsîler döneminde bir ilim merkezi olarak ön plana çıkmış; hadis, fıkıh, kelam, dilbilimi, astronomi, felsefe ve tıp gibi alanlarda çok sayıda âlim yetiştirmiştir. Bu âlimlerin çoğu gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan el-Ḥarrânî nisbesiyle anılmış ve İslâm dünyasının farklı bölgelerinde ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla Harranlı bilginlere dair biyografi çalışmaları, bu şahsiyetlerin ilmî mirasını gün yüzüne çıkarmayı ve tarihî hafızayı canlı tutmayı amaçlamaktadır.

Bu alandaki biyografi çalışmaları temelde iki şekilde ortaya çıkmıştır: Birincisi, klasik dönem İslâm tarihçiliği ve tabakât literatürü içinde yer alan derleme ve tanıtımlar; ikincisi ise modern dönemde yapılan akademik araştırmalar ve monografik çalışmalardır. Harranlı bilginlere dair bilgiler klasik dönem eserlerinde İbn Şâkir el-Ketbî'nin *Fevâtu'l-Vefeyât*, İbnü's-Şa'âr'ın *Ḳalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Ḥâzâ'z-Zemân*, Zehebî'nin *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm*, Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ, İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâ'iz-Zamân*, Yâkût el-Hamavî'nin *Mu'cemü'l-Büldân*, *Mu'cemü'l-Udebâ'*, Süyûtî'nin *Tabakâtu'n-nuhât*, İbn Ebî Usaybia'nın *'Uyûnü'l-enbâ' fi tabakâti'l-a'tıbbâ'*, Ziriklî'nin, *el-A'lâm*, Zekiyuddin Abdulazim el-Münzirî'nin *et-Tekmile li Vefeyâti'n-Nakale* ve İbn Receb el-Hanbelî'nin *Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile* gibi eserlerinde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu eserlerde Harranlı âlimlerin doğum yerleri, hocaları, ilmî faaliyetleri, eserleri ve görüşleri gibi temel biyografik bilgiler sistematik biçimde sunulmuştur.

Günümüz biyografi çalışmaları ise daha çok tematik veya coğrafi odaklı olarak ele alınmıştır. Bazı araştırmacılar doğrudan “el-Ḥarrânî nisbesiyle anılanlar” üzerine yoğunlaşmış; kimileri de belirli bir alandaki Harranlı bilginleri incelemiştir. Bu tür çalışmalarda sadece klasik kaynaklardan aktarımlar yapılmakla kalmayıp, şahısların yaşadıkları dönemlerin ilmî ve sosyal bağlamları da dikkate alınmıştır. Bu yaklaşım, biyografik bilgilerin kuru bir kronoloji olmaktan çıkarılıp, daha geniş bir kültürel ve tarihsel çerçeveye oturtulmasını sağlamıştır.

Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Ahmet Gündüz, Tefsir ve Ulûmu'l-Kur'âna Dair Eserlerde “el-Harrânî” Nisbesiyle Geçenler,¹ Ali Bakkal, Harran Okulu,² Necmettin Arpağ, Harranlı Ravilerin Hadis İlmindeki Yeri,³ Necati Avcı, Harran ve Bilinmeyen Bazı Harranlı Din Alimleri,⁴ Abdurrahman Acar, Harranlı Tarihçiler ve Abbâsiler Devri Tarih Yazıcılığındaki Yerleri,⁵ Mehmet Dilek, Harran'da Yetişmiş Hadis Bilginleri (Kütüb-i Sitte'de Rivayeti Bulunan Harrani Nisbesiyle Anılan Raviler).⁶

Arap dili ve edebiyatı sahasında yapılmış önceki biyografik araştırmaların büyük bölümü, genellikle klasik kaynakların (özellikle tabakât, fihrist, tarih, mu'cem türü eserler) verileri özetlenmiş; birey merkezli, kronolojik bir anlatım tercih edilmiştir. Örneğin, İbnu'n-Nedîm, Yâkût el-Hamevî, Süyûtî gibi müelliflerin eserlerine dayalı incelemelerde, şahsiyetlerin yalnızca doğum-ölüm bilgileri, hocaları, öğrencileri ve eser listeleri üzerinde durulmuştur. Şevkî Dayf, Târihu'l-Edebî'l-'Arabî serisinde dil ve edebiyatçılara geniş yer vermiş, fakat bölgesel nisbe (örneğin el-Harrânî) temelli bir gruplandırma yapmamıştır.⁷ İbrahim es-Sâbî (ö. 384/994) veya Hilâl b. Muhassin el-Harrânî gibi şahsiyetlere ilişkin modern biyografilerde, inceleme daha çok kaynak derlemesi düzeyinde kalmıştır.⁸ Prof. Dr. Ali Bakkal'ın “Harran Okulu” adlı eserinin bir bölümünde Harranlı şair ve edebiyatçılara kısaca değinmiş ancak şiirlerine yer vermemiştir.⁹ Mahmut Polat, Sabri Türkmen, Abdulhakim Önel ve Ahmet Aslan gibi araştırmacılar Arap dili bilginleri üzerine bölgesel veya dönemsel monografiler kaleme almış, buna rağmen Harran bölgesine özgü kapsamlı bir biyografik analiz gerçekleştirilmemiştir.¹⁰ Çoğu çalışma, şahsiyetlerin ya yalnızca kısa hayat özetlerini vermekle yetinmiştir ya da

¹ Ahmet Gündüz, Tefsir ve Ulûmu'l-Kurân'a Dair Eserlerde El-Harrânî Nisbesiyle Geçenler, Ankara: Sonçağ Yayınları, 2017.

² Bakkal, Harran Okulu.

³ Necmettin Arpağ, “Harranlı Ravilerin Hadis İlmindeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

⁴ Necati Avcı, “Harran ve Bilinmeyen Bazı Harranlı Din Alimleri”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8/1992.

⁵ Abdurrahman Acar, “Harranlı Tarihçiler ve Abbasiler Devri Tarih Yazıcılığındaki Yerleri”, I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu, 2006.

⁶ Mehmet Dilek, “Harran'da Yetişmiş Hadis Bilginleri (Kütüb-i Sitte'de Rivayeti Bulunan Harrânî Nisbesiyle Anılan Raviler)”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2003).

⁷ Şevkî Dayf, Tarihu'l-Edebî'l-'Arabî (Mısır: Daru'l-Me'ârif, 1995).

⁸ Fuad Sezgin, Tarihu't-Turâsi'l-'Arabî (Riyad, 1990).

⁹ Bakkal, Harran Okulu.

¹⁰ Sabri Türkmen- Abdulhakim Önel, “Harranlı Şair Ya'kûb el-Mencinîkî ve Şiirleri”, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/2 (ts.), 171-195; Ahmet Aslan, “Harranlı Şair Yusuf b. Fazlullâh es-Sekâkîni'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Züht Anlayışı”, Şarkiyat Mecmuası 41 (2022), 15-38.

Çoğu çalışma, şahsiyetlerin ya yalnızca kısa hayat özetlerini vermekle yetinmiştir ya da geniş biyografisini ele almış, şiirlerini de vermiş fakat içerik analizine girmemiştir.

Dolayısıyla, Harranlı şairler, edebiyatçılar ve dil bilginleriyle ilgili geniş kapsamlı, sistematik bir çalışma mevcut değildir. Bu eksiklik göz önüne alınarak, Harran'ın ve Harranlı bilginlerin Arap dili ve edebiyatına katkılarını detaylı bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, geleneksel biyografi yaklaşımından farklı olarak, nitel araştırma yöntemine dayalı çoklu biyografi modelini ve doküman analizi yöntemini benimsemektedir. Çoklu biyografi modeli, ortak bir tema, dönem, coğrafya veya mesleki alan çerçevesinde birden fazla şahsiyetin yaşam öykülerinin birlikte incelendiği bir biyografik araştırma yöntemidir. Önceki araştırmaların aksine, bu çalışmada “el-Harrânî nisbesi” taşıyan birden çok şahsiyet aynı metodolojik çerçeve içinde ele alınmıştır. Böylece, Harran'ın Arap dili ve edebiyatındaki bütünsel yeri, dilbilimsel ve kültürel bağlamıyla birlikte analiz edilmiştir.

Araştırma, el-Harrânî nisbesiyle anılan edebiyatçılar ve dil bilginlerini, bilimsel yönelimler, ilim halkaları, coğrafi bağlantılar ve edebî üretimlerdeki temalar üzerinden ilk kez kapsamlı bir bütünlük içinde incelemektedir. Ayrıca, şahsiyetlerin edebî üretimlerinden içerik analizi yoluyla elde edilen bulgular, Arap dilbilimlerinin ve belagat unsurlarının bölgesel gelişim dinamiklerine yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Harran yalnızca tarihî bir şehir olarak değil, aynı zamanda Arap dilciliği ve edebiyatçılığı açısından özgün bir ilim havzası olarak tanımlanmaktadır. Harran'ın İslâm ilim tarihinde Bağdat ve Şam gibi merkezlerle olan etkileşimi, somut şahsiyet örnekleri üzerinden gösterilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma önceki biyografik literatürün betimleyici yapısını aşarak, yorumsal, çok katmanlı ve tematik bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Ayrıca doküman analizi, nitel veri çözümlene ve kolektif biyografi yaklaşımı ile metodolojik açıdan özgün bir katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem Arap dili edebiyatı biyografi literatürüne hem de Harran'ın ilmî mirası üzerine yapılacak yeni araştırmalara teorik bir zemin oluşturmaktadır.

1.3. Gereç ve Yöntem

1.3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı temelinde yapılandırılmış bir doküman analizi ve kolektif biyografi araştırmasıdır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda izlendiği araştırma türüdür.¹

Nitel araştırma, bireylerin tarihî, kültürel ve ilmî bağlam içindeki deneyimlerini, anlam dünyalarını ve etkileşim biçimlerini derinlemesine incelemeye imkân tanır. Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır.²

Araştırmada el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerinin biyografileri, klasik Arap biyografi ve tarih kaynakları aracılığıyla derlenmiştir. Bu yöntem sayesinde, hem her bir şahsiyetin kendi ilmî kişiliği hem de Harran merkezli ilmî gelenek içindeki konumu değerlendirilmektedir.

Araştırmada kolektif biyografi deseni kullanılmıştır. Bu desen, aynı sosyal veya kültürel çevrede yaşamış birden fazla şahsiyetin yaşam öykülerini derlemeyi amaçlar.³ Bu yaklaşımla, Harran'ın ilmî atmosferi içinde şekillenen düşünce, dil anlayışı ve edebî yönelimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kolektif biyografi deseni, araştırmanın tarihsel boyutunu da güçlendirmektedir.

1.3.2. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi, var olan yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesiyle veri elde etmeyi sağlayan nitel bir yöntemdir. Veri toplama süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmuştur:

1. Kaynakların Tespiti: Arap biyografi literatürü taranmış, el-Harrânî nisbesiyle anılan şahsiyetlerin kayıtları belirlenmiştir.

¹ Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Ankara, 2006), 39.

² Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 187-189.

³ Hüseyin Hilmi Aladağ, "Grup Biyografisi ve Prosopografi: Bireysel Hikâyelerin Kolektif Bağlamında Tematik Derinlik Arayışı", Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi 20/63 (2025) 317-320.

2. Verilerin Seçimi: Doğrudan el-Harrânî nisbesiyle anılan şahsiyetler tespit edilmiş ve sistematik bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. İkincil kaynaklar doğrulama ve destek amacıyla kullanılmıştır. Bu şahsiyetlerin hayatı özet bir şekilde sunulmuş, onlara ait eserler, alıntılar ve değerlendirmeler incelenmiştir. Şiirlerine örneklerle şiir anlayışları ve edebî dil kullanımları ele alınmıştır. Şahsiyetler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

Araştırmada şahsiyetlere ait şiir ve söz örneklerinin seçimine ilişkin yaklaşımda, herhangi bir şairin yalnızca bir tek şiiri, sözü veya eseri kaynaklarda yer alıyorsa, araştırmaya o eseri alınmıştır. Buna karşılık, birden fazla şiire veya metne sahip şairlerde, belirli bir estetik tercihten veya araştırmacı öznelliğinden kaçınmak amacıyla rastgele örnekleme yöntemi uygulanmış; şairin üslubunu, tema çeşitliliğini ve ifade biçimlerini yansıtabilecek nitelikte farklı örnekler tarafsız biçimde seçilmiştir.

1.3.3. Geçerlik ve Güvenirlilik

Kullanılan kaynaklar çoğunlukla klasik kaynaklar olup modern kaynaklar çalışmayı desteklemiştir. Her biyografik metin, kaynak bilgileriyle birlikte tablo halinde sunulmuştur. Metinlerin Arapça asıllarıyla Türkçe çevirileri yan yana değerlendirilmiştir. Çeviri ve yorumlama sürecinde araştırmacı öznelliği en aza indirgenmiş, anlam birliği korunmuştur. Verilen tablolarda şahsiyetler, eser ve üslup incelemesine dayalı olarak “edebiyat yönü güçlü” ve “edebiyat yönü sınırlı” şeklinde iki kategoriye ayrılmıştır. Bu ayırım, içerik analizi yöntemi kapsamında kullanılan kodlama ve sınıflandırma temeline dayanmaktadır.

Değerlendirmede şiir/düzyazı üretimi ve belagat kullanımı, sanatlı dil düzeyi (mecaz, teşbih vb.) ve edebî etki ve tanınırlık ölçütleri esas alınmıştır.

Bu ölçütlere göre; “edebiyat yönü güçlü”: Dili şiirsel, edebî katkısı belirgin, sanatlı söyleyişe sahip olan, birçok kişi tarafından edebî yönü övülen ve şöhreti yaygın olanlar, “edebiyat yönü sınırlı”: Daha çok dil, haber, nakil gibi alanlarda yer alıp edebî üslubu ve katkısı ikinci planda kalan ve şöhreti az olanlar şeklinde değerlendirilebilir.

Bu sayede şahsiyetler sadece kronolojik olarak değil, edebî katkılarına göre de değerlendirilmiş; böylece çalışma biyografik derlemenin ötesine geçerek edebî analiz niteliği kazanmıştır.

1.3.4. Verilerin Analizi

Veri analizi sürecinde dokümanlardan elde edilen bilgiler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır”.¹ Bu süreçte: Veriler sistematik biçimde okunmuş ve kodlanmış, kodlar, benzerlik ve ilişkilerine göre kategorilere ayrılmış ve kategorilerden hareketle; “Çalışmada yer alan edebiyatçı ve dil bilginlerinin biyografik bilgileri”, “eğitim ve ilmi çevresi”, “eserleri ve edebî katkıları” gibi temalara ulaşılmıştır.

¹ Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 227.

Çizelge 1.1. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Biyografilerine İlişkin Veriler

Kategori	Kod
	Doğum Tarihi
	Ölüm Tarihi
Biyografik Bilgileri	Nisbe (el-Harrâni) kullanımı
	Aile ve kabile bilgileir
	Harran ile ilişkisi
	Seyahatleri

Çizelge 1.2. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Eğitime İlişkin Veriler

Kategori	Kod
	Eğitim Aldığı Şehirler
Eğitim ve ilim ortamı	Hocaları
	Talebeleri

Çizelge 1.3. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Öğrenim Alanlarına İlişkin Veriler

Kategori	Kod
	Edebiyat, Dil ve Tercüme
Öğrenim Alanları	Hitabet
	Tefsir
	Fıkıh
	Hadis
	Tasavvuf

Çizelge 1.4. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Edebî Katkılarına

İlişkin Veriler

Kategori	Kod
	Şiir
	Düz Yazı
Edebî Katkıları	Hitabe
	Tercüme

Çizelge 1.5. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin Şiirlerinde Ele Aldıkları Konulara İlişkin Veriler

Kategori	Kod
	Dînî ve Zühdî
	Didaktik Konular
Ele Alınan Konular	Medhiye
	Aşk ve Şarap
	Hasret ve Gurbet
	Şehir

Çizelge 1.6. Çalışmada Yer Alan Edebiyatçı ve Dil Bilginlerinin İstatiksel Bilgilerine İlişkin Veriler

Edebiyatçıların Özellikleri	Sayısal Veriler
Tespit edilen Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri sayısı	53
Edebiyatçı kimliği güçlü olan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri sayısı	41
Edebiyatçı kimliği sınırlı olan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri sayısı	12
Şiirleri olan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri sayısı	39
Düzyazısı olan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri sayısı	4
Hem şiir hem düzyazısı olan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri sayısı	8

Yukarıdaki tabloya bakarak araştırma havuzunun büyük kısmının şairlerden oluştuğu ve baskın olan türün şiir olduğu çıkarımı yapılabilir. Ayrıca hem şiir hem düzyazıyla meşgul olanların varlığı, dönemin entelektüel çeşitliliğini göstermektedir.

1.3.5. Etik İlkeler

Araştırma sürecinde akademik etik kurallarına titizlikle uyulmuştur. Kullanılan her bir kaynak doğru biçimde atıfla belirtilmiş, çeviri metinlerde anlam bütünlüğü korunmuştur. Hiçbir şekilde intihal, tahrif veya fikrî mülkiyet ihlali yapılmamıştır.

1.3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın bulguları, aşağıdaki sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir:

1. Kaynak Sınırlılığı: Çalışma, günümüze ulaşan klasik Arap biyografi ve tarih kaynaklarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bazı el-Harrânî şahsiyetlere dair kayıtların eksik veya kaybolmuş olması, veri çeşitliliğini kısıtlamıştır.

2. Dil ve Çeviri Sınırlılığı: Kaynak metinlerin çoğunluğu Arapça olduğundan, şiir çevirilerinin aktarımında bazı anlamsal ve sanatsal farklılıklar kaçınılmaz olmuştur.

3. Coğrafi Sınırlılık: Araştırma yalnızca Harrânî nisbesi taşıyan şahsiyetlerle sınırlıdır; bölgeyle tarihsel bağlantısı olan fakat farklı nisbelerle anılan kişiler kapsam dışı bırakılmıştır.

4. Yöntemsel Sınırlılık: Araştırma nitel verileri içermekte olup, sayısal (nicel) analiz veya istatistiksel karşılaştırma sınırlıdır.

1.4. Araştırmanın Önemi

el-Harrânî nisbesiyle anılan Harranlı Arap şair ve dilciler üzerine yapılan bu çalışma, hem Arap dil ve edebiyat tarihinin derinliklerine hem de İslâm düşünce ve kültürünün oluşum merkezlerinden biri olan Harran'ın entelektüel mirasına dair özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Harran, yukarıda da zikredildiği gibi özellikle Emevî ve Abbâsî dönemlerinde hem dinî ilimlerin hem de felsefe, astronomi ve dil bilimlerinin merkezlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu çalışmanın önemi, Harranlı şair ve dil bilginlerin ilmî mirasını sistematik bir şekilde ele alarak, bu şahsiyetlerin Arap dilinin yapısal gelişimine, edebî estetik anlayışına ve

terminolojik zenginliğine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymasında yatmaktadır.

Ülkemiz, geçmişte medeniyet ve ilim dünyasına yön vermiş pek çok şehir barındırmaktadır. Bunlardan biri de Emevîler'e başkentlik yapmış olan Harran'dır. Ne var ki, tarihte böylesine önemli bir konuma sahip bu şehir, günümüzde sosyal medya eksenli yetişen genç nesil tarafından yeterince tanınmamakta; bu da kaygı verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, Harran'ın tarihî değeri, başka bölgelerde yürütülen arkeolojik çalışmaların gölgesinde kalmakta ve hak ettiği ilgiyi görememektedir.

İslâm dünyasının, kendi köklü geçmişine sahip çıkması ve ilmî mirasını yeniden keşfetmesi bir zarurettir. Bu kapsamda, tarih boyunca öne çıkmış şehirler üzerine derinlemesine araştırmalar yapılmalı, her şehir için özel arşivler oluşturulmalıdır. Aksi hâlde, geçmişte önemli hizmetlerde bulunmuş pek çok şahsiyet ve onların katkıları zamanla silinip gitme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

1.5. Araştırmanın Özgün Değeri

Bugüne kadar Harranlı dil bilginleri üzerine bazı biyografik notlar ve dağınık bilgiler mevcut olmakla birlikte, bu isimlerin edebî ve dilbilimsel yönlerini bir arada ele alan bütüncül bir çalışma yapılmamıştır. Bu da konunun akademik özgünlüğünü artıran önemli bir boşluk olarak değerlendirilmektedir. el-Harrânî nisbesine sahip olanlar sadece doğum yerleriyle değil, aynı zamanda ilim merkezlerinde üstlendikleri roller, ilmî silsilelerdeki konumları ve yazılı eserleriyle Arapça dilinin ve edebiyatının gelişim sürecinde dikkate değer bir yer tutmuşlardır.

Araştırma, el-Harrânî nisbesiyle tanınan edebiyatçı ve dil bilginlerini; ilmî yönelimleri, ilim çevreleri, coğrafi ilişkileri ve edebî üretimlerinde öne çıkan temalar çerçevesinde ilk kez kapsamlı biçimde ele almaktadır. Ayrıca, bu şahsiyetlerin edebî eserlerinden yapılan içerik analizleri aracılığıyla elde edilen veriler, Arap dilbilimi ve belagat unsurlarının bölgesel gelişim dinamiklerine yeni bir perspektif sunmaktadır.

Sonuç itibarıyla, bu çalışma, önceki biyografik literatürün betimleyici sınırlarını aşarak, yorumlayıcı, çok katmanlı ve tematik bir analiz yaklaşımı geliştirmektedir. Ayrıca, doküman analizi, nitel veri çözümlemesi ve kolektif biyografi yöntemini bir arada kullanarak metodolojik açıdan özgün bir katkı ortaya koymaktadır.

1.6. Araştırma Sorusu

Bu çalışmanın araştırma sorusu şu şekilde ifade edilebilir: el-Harrânî nisbesiyle tanınan Arap şair ve dilcilerin Arap dili ve edebiyatına katkıları nelerdir ve Harran'ın ilmî yapısı bu katkıların şekillenmesinde nasıl bir rol oynamıştır? Bu ana soruya bağlı olarak, şu alt sorular da araştırmanın yönünü belirleyecektir: Bu şahsiyetler nahiv, sarf, lugat, kıraat gibi alt alanlarda nasıl bir etki bırakmışlardır? Şiirlerinde kullandıkları dilsel tercihlerin dönemin dil anlayışıyla ilişkisi nedir? Harran'ın kültürel ve ilmî ortamı bu üretimi nasıl şekillendirmiştir?

1.7. Araştırmanın Amacı

Araştırma, el-Harrânî nisbesine sahip olan Arap şair ve dilcilerin hayatlarını, eserlerini, ilmî kişiliklerini ve dil-edebiyat anlayışlarını ayrıntılı biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda hem klasik kaynaklar hem de modern araştırmalar ışığında kapsamlı bir biyografik ve tematik inceleme yapılacaktır. Hedef ise, bu isimlerin sadece tarihsel birer figür olarak değil, aynı zamanda Arap dil ve edebiyat tarihinin yapı taşları olarak konumlandırılmasıdır. Ayrıca, çalışmanın sonuçlarıyla Arap dil bilimi tarihine ilişkin algının coğrafi çeşitliliğini vurgulamak ve Harran'ın entelektüel kimliğine dair literatüre katkı sağlamak da amaçlanmaktadır.

2. BÖLÜMLER

2.1. Diğer Edebiyatçılar Ve Dil Bilginleri

Bu bölümde kaynaklarda adı geçip hakkında bilgi bulunmayan şahsiyetleri sıraladık. Edebiyatçı kimliğiyle adına ulaşabildiğimiz isimler şunlardır:

Ebi'l-Cûd el-Mukrî el-Harrânî es-Senâdikî

Hamza b. Humeyza el-Harrânî (ö. 1177 dolaylarında). Şiir Divanı vardır.

Muvaffaku'd-dîn Sabit b. Hamed (veya Ahmed) b. Berekât Ebu'l-Behâ el-Harrânî (ö.552/1157 veya 556/1161). Harran Ulu Camii Hatibi

Tâcuddin İbnu'l-Harrânî el-Halebî en-Nahvî el-Luğavî

2.2. El-Harrânî Nisbesiyle Anılan Arap Dili Edebiyatçıları ve Dil Bilginleri

İslâm kültür tarihi açısından şehirlerin ilmî ve edebî hayata katkıları son derece önemlidir. Bu bağlamda Harran, coğrafi konumu, tarihî arka planı ve farklı medeniyetlerle kurduğu etkileşim sebebiyle İslâm dünyasında dikkat çekici bir merkez olarak öne çıkmıştır. Harran, Mezopotamya'nın kuzeyinde Diyâr Muðar bölgesinde yer alan, kadim bir ilim ve kültür merkezi olarak kabul edilmektedir.¹

Bu merkezde yetişen pek çok şahsiyet, kaynaklarda “el-Harrânî” nisbesiyle anılmıştır. Onların ilmî faaliyetleri, özellikle Arap dili ve edebiyatı alanında önemli katkılar sunmuştur.

el-Harrânî nisbesiyle tanınan şahsiyetler, Arap dili çalışmalarına çeşitli yönlerden katkı sağlamışlardır. Nahiv, sarf ve lugat ilimleriyle meşgul olan âlimlerin yanı sıra, hatiplikleri, çeviri faaliyetleri ve şiirleriyle öne çıkan edebî şahsiyetler de vardır. Meselâ Ebu'l-Heyzâm el-Luğavî, halk dilinde yapılan hataları konu aldığı Kitâbu Mâ Yalhanu fihi'l-Âmme adlı eseriyle dilin doğru kullanımına dikkat

¹ el-Hamevî, Mu'cemu'l-buldân, 2/235

çekmiştir. Halk dilindeki hatalara yönelik eleştirileri, dilin korunması ve standartlaşması sürecine katkı sağlayan önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.¹

el-Harrânî nisbesiyle tanınan şahsiyetler arasında yalnızca dil bilgisi değil, edebî şahsiyetleriyle öne çıkan isimler de bulunmaktadır.

Bu şahsiyetlerin önemli bir yönü de Harran'la sınırlı kalmayıp ilmî faaliyetlerini Bağdat, Şam ve Musul gibi dönemin büyük merkezlerine taşımalarıdır. Böylece Harran kökenli âlimler, İslâm dünyasının geniş bir coğrafyasında etkili olmuş, öğrencileri ve eserleri aracılığıyla Arap dili ve edebiyatı sahasında kalıcı bir miras bırakmışlardır.

el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginleri, İslâm ilim tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Onların eserleri, dilin korunması, edebî zevkin gelişmesi ve kültürel sürekliliğin sağlanması bakımından dikkate değerdir. Harran, bu şahsiyetler aracılığıyla yalnızca kendi döneminde değil, sonraki asırlarda da İslâm dünyasının ilmî ve edebî mirasına katkı sağlamıştır. Dolayısıyla el-Harrânî nisbesi taşıyan şahsiyetlerin incelenmesi, hem Arap dili çalışmalarının tarihî seyrini ortaya koymak hem de Harran'ın İslâm medeniyetindeki konumunu daha iyi anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Aşağıda tespit ettiğimiz el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerine yer vereceğiz:

2.2.1. Abdulaziz b. Muhammed el-Harrânî

¹ Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, el-Muntaẓam fi Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem, thk. Muḥammed 'Abdulkâdir 'Atâ, Muḥtafâ 'Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1412), 13/112.

Çizelge 2.1. Abdulaziz b. Muhammed el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdulaziz b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Abdillâh b. Ömer b. Hayât b. Kays
Nisbesi	el-Harrânî ed-Dımeşkî
Künyesi	Ebu'l-Fadl
Yaşadığı Dönem	8.-9. yy
Yaşadığı Yerler	Şam
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Vefatı	h. 839
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>ed-Đav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Ķarni't-Tâsi' Mu'cemu'l-Muellifîn</i>

Adı, Abdulaziz b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Abdillâh b. Ömer b. Hayât b. Kays el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Fadl'dır.² Aslen Harranlı olup Şam'da yaşadığı için ed-Dımeşkî nisbesiyle de anılmıştır.³ Edip, düzyazı yazarı ve nâzım (şair) olduğu ve birçok eser telif ettiği aktarılmakta olup,⁴ hayatı ve şiirleri hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Hicri 839 yılında vefat etmiştir.⁵

2.2.2. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbayfî el-Harrânî

¹ Ebû'l-Ĥayr Muĥammed b. 'Abdurrahmân b. Muĥammed Şemsuddîn es-Seĥâvî, ed-Đav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Ķarni't-Tâsi' (Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Ĥayâh, t.y.),4/231.

² Ebû'l-Ĥayr Muĥammed b. 'Abdurrahmân b. Muĥammed Şemsuddîn es-Seĥâvî, ed-Đav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Ķarni't-Tâsi' (Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Ĥayâh, t.y.),4/231.

³ 'Umer Rıza Keĥĥâle, Mu'cemu'l-Muellifîn, 5/261.

⁴ Şemsuddîn es-Seĥâvî, 4/231.

⁵ Şemsuddîn es-Seĥâvî, 4/231.

Çizelge 2.2. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdulaziz b. Muhammed b. Ali b. Hamza b. Fâris el-Kubbaytî
Nisbesi	el-Bağdâdî el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Berekât
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, kıraat
Vefatı	h. 634
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Qalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân,</i>

Adı, Abdulaziz b. Muhammed b. Ali b. Hamza b. Fâris el-Kubbaytî el-Bağdâdî el-Harrânî'dir. Künyesi Ebu'l-Berekât'tır.¹ Harran asıllı olup Bağdat'ta doğmuştur.² Hicri 563 yılında doğmuştur.³ Hafız olup güzel Kur'ân okuduğu ve kıraat ilimlerini tahsil ettiği; vakar ve edep sahibi salih bir kişi olduğu nakledilmektedir.⁴ Hicri 634 yılının Rebiülevvel ayının 14. Günü Bağdat'ta vefat etmiştir.⁵

Ebû Tâlib Ali b. Hasan b. Osman b. Abdullah el-Bağdâdî, kendisine Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî'nin el-Mustansır-Billah hakkında yazdığı şu şiiri okuduğunu aktarmıştır:

¹ Şalâhuddîn Hâil b. Aybek b. 'Abdullâh eş-Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, thk. Aḥmed el-Arnâ'ût, Turki Muşafâ (Beyrut: y.y., 1420), 331.

² Ebû'l-Berekât el-Mubârek b. Aḥmed İbnu's-Şa'âr, Qalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, thk. Kâmil Selmân el-Cebûrî (Beyrut: y.y., 2005), 2/402.

³ İbnu's-Şa'âr, Qalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, 2005, 2/402.

⁴ İbnu's-Şa'âr, Qalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, 2005, 2/402.

⁵ İbnu's-Şa'âr, Qalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, 2005, 2/402.

Çizelge 2.3. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri

إِمَامٌ هُدَى بَرُّ كَرِيمُ السَّمَائِلِ	حَمَى شِرْعَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ كُلِّ بَاطِلٍ
وَقَامَ بِمَقْرُوضَاتِهَا وَالنَّوَائِلِ	إِمَامٌ هُدَى أَعْطَى الْخِلَافَةَ حَقَّهَا
وَشَيَّدَ مِنْ أَرْكَانِهِ كُلِّ مَائِلِ	وَأَعْلَى مِنَ الْإِسْلَامِ كُلِّ دِعَامَةٍ
يُبِيدُ أَعَادِيهِ عَدِيدِ الْجَحَافِلِ	يَدْبُ عَنِ الْإِسْلَامِ مِنْهُ حَمِيَّةٌ
وَيَدْفَعُ عَنْهَا بِالرَّمَاكِ الدَّوَائِلِ	وَيَحْمِي تَغُورَ الدِّينِ فِي كُلِّ وَجْهَةٍ

“İslâm şeriatını her türlü batıldan korudu,
O, önder, rehber ve güzel karakterli bir kimsedir.
Önder ve rehber, hilafetin hakkını verdi,
Farzlarını ve nafilelerini yerine getirdi.
İslâm'ın her payandasını yükseltti,
Ve eğik olan her tarafını inşa etti.
Hamiyet duygusuyla İslâm'ı müdafaa eder,
Büyük ordulara sahip düşmanlarını imha eder.
Dinin hudutlarını her yönden himaye eder,
Rengi solmuş mızraklarla müdafaa eder.”

Şair şiirinin devamında hükümdara olan övgüsünde biraz daha abartılı ifadeler kullanmıştır:

Çizelge 2.4. Abdulaziz b. Muhammed el-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri

كَمَا سَحَّ هَطَالُ الْعَيْنِ الْهَوَاطِلِ	يَسْحُ عَلَى الْعَافِينَ سَيْبَ نَوَالِهِ
وَنَالَ الْمُنَى مِنْ بَرِّهِ كُلِّ أَمَلِ	بِرَحْمَتِهِ عَمَّ الْخَلَائِقَ كُلَّهُمْ
فَيَكْشِفُ عَنَّا كُلَّ لَأْوَاءَ بَاطِلِ	بِمُسْتَنْصِرٍ بِاللَّهِ نَسْأَلُ رَبَّنَا
وَنَدْنُو الثَّرِيًّا مِنْ يَدِ الْمُتَطَاوِلِ	بِهِ نُكْشِفُ الْبُلُؤَى وَيُسْتَنْزِلُ الْحَيَا
رَوْقًا جَوَادًا جَامِعًا لِلْفَضَائِلِ	لَقَدْ مَنَحَ اللَّهُ الْخِلَافَةَ رَاحِمًا

“İyilik talep edenlere armağan ve ihsanlarını döker,
Tıpkı bir sel gibi üzerlerine yağdırır.
Merhameti bütün varlıkları kuşattı,

İyiliğini uman herkes umduğuna erişti.

Allah'tan yardım dileyen (Mustansır-Billah) ile Rabbimizden istiyoruz,

Batılın her türlü kötülüğünü bizden almasını...

Onunla bela giderilir ve yağmurun yağması dilenir,

Ve (onun adıyla) elini uzatana Süreyya yıldızı yakınlaşır.

Allah hilafeti; merhametli, şefkatli,

Eli açık ve bütün faziletleri bir arada bulundurana bahşetmiştir.”

Bu şiir, şairin yöneticilere karşı derin bir saygı ve hayranlık duyan, övgü yazma konusunda çok yetenekli bir sanatçı olduğunu göstermektedir. Şiirin tamamı, bir liderin (İmam/Halife) erdemlerini ve gücünü yüceltmeye adanmaktadır. Şair, övdüğü liderin İslâm'ı koruma, adaleti sağlama, düşmanları yenme, cömertlik ve merhamet gibi özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu, onun bir liderde aradığı niteliklere ve bu nitelikleri övgüyle dile getirme becerisine işaret etmektedir. Liderin hilafet hakkını verişini, farzları ve nfileleri yerine getirişini vurgulayarak, onun dini görevlerine bağlılığını ve İslâm'a olan hizmetini övmektedir. Liderin hem siyasi hem de dini açıdan önemli bir figür olduğunu kabul etmektedir. Övgüsünü pekiştirmek için bazen abartılı ifadeler kullanmaktadır (örneğin, merhameti bütün varlıkları kuşatması, eli uzatana Süreyya yıldızının yaklaşması). Bu, onun dilini etkili bir şekilde kullanma yeteneğini göstermektedir. Şiirin sonunda liderin ömrünün uzaması için dua etmesi, ona duyduğu derin saygı ve bağlılığın bir göstergesidir.

Kısacası, bu şair liderleri ve erdemli kişileri coşkulu ve etkileyici bir dille öven, dînî ve siyasi bilince sahip, güçlü bir ifade yeteneği olan bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.3. Abdulkadir b. Müslim b. Behâ el-Harrânî

Çizelge 2.5. Abdulkadir b. Müslim b. Behâ el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdulkadir b. Müslim b. Selâme b. Behâ'
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Muhammed
Yaşadığı Dönem	7.yy
Faaliyet Alanı	Edebiyat, fıkıh
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı

Kaynakça	<i>Ķalâ'idu'l-Cumân fî Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z- Zemân, Mecma'î'l-Âdâb fî Mu'cemu'l-Elķâb, Târîhu İrbi</i>
----------	---

Adı, Abdulkadir b. Müslim b. Selâme b. Behâ' el-Harrânî'dir.¹ Lakabı 'Amîduddîn olup künyesi Ebû Muhammed'tir.² Fakihtir. Doğum ve vefat tarihleri hakkında kaynaklarda yeterli bir bilgi yoktur. İbnu'l-Müstevfî, hicri 619 yılında henüz genç bir delikanlı iken kendisinden bazı şiirleri dinlediğini naktettiğine göre 600 yılı civarında doğmuş olmalıdır.³

İbnu'l-Müstevfî, onun kendi yazdığı bazı şiir beyitlerini kendisine okuduğunu nakleder.⁴ Bunlardan biri bir arkadaşına veda olarak yazdığı şu beyittir:⁵

¹ Ebû'l-Fađl 'Abdurrezzâķ b. Aĥmed eŐ-Şâbûnî İbnu'l-Fûĥî, Mecma'î'l-Âdâb fî Mu'cemu'l-Elķâb (b.y.: y.y., 1416), 2/227.

² Ebû'l-Fađl 'Abdurrezzâķ b. Aĥmed eŐ-Şâbûnî İbnu'l-Fûĥî, Mecma'î'l-Âdâb fî Mu'cemu'l-Elķâb (b.y.: y.y., 1416), 2/227.

³ el-Mubârek b. Aĥmed b. el-Mubârek b. Muvehheb el-Laĥmî İbnu'l-Mustevfî el-İrbilî, Târîhu İrbil, thk. Sâmi b. Seyyid Ĥammâs eŐ-Őaķķâr (Dâru'r-Ruşîd; 'Irâķ: Vezâratu's-Őeķâfe ve'l-İ'lâm, 1400), 1/310.

⁴ İbnu'l-Mustevfî el-İrbilî, Târîhu İrbil, 1/310-311.

⁵ İbnu'l-Mustevfî el-İrbilî, Târîhu İrbil, 1/310.

Çizelge 2.6. Abdulkadir b. Müslim b. Behâ el-Harrânî Şiiri

وَدَعْتَهُ وَحَشَايَ حَشْوَهَا حَرْقٌ وَمَدْمَعِي بِالَّذِي أَخْفِيهِ قَدْ نَطَقَا	إِلَّا وَرُوحِي وَجَسْمِي بَعْدَهُ افْتَرَقَا
---	---

“Onu uğurladım içim yangınlarla dolu bir halde
Gözyaşım da sakladığım her sırrı dile getirdi.
O giderken bedenlerimiz ayrıldı ya,
İşte ondan sonra ruhum da bedenimden koptu...”

Bu şair ayrılığın verdiği acıyla yoğrulmuş, duygularını açıkça ve çarpıcı şekillerde ifade eden, aşkında son derece bağlı ve hassas bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.4. Abdulkadir er-Ruhâvî el-Harrânî

Çizelge 2.7. Abdülkâdir er-Ruhâvî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdülkâdir b. Abdullah b. Abdurrahmân
Nisbesi	er-Ruhâvî el- Harrânî
Künyesi	Ebû Muhammed
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Musul, Merv, Herat, Nişâbur, İsfahan
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Vefatı	612/1215
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>Mu‘cemu’l-Buldân</i>

Adı; Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Abdullah b. Abdurrahmân er-Ruhâvî el-Harrânî’dir.¹ Künyesi Ebû Muhammed’dir.² 536/1141 yılında Rehâ (Urfa) şehrinde

¹ Yâkût el-Ĥamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, 3/106.

² Yâkût el-Ĥamevî, 3/106.

doğdu ve Musul'da yetişti.¹ Musul'daki bazı kimselerin mevlâsıydı (hizmetinde bulunmuş veya onların koruması altındaydı).² Hanbelî geleneğe mensup olmakla birlikte,³ onun ilmi şahsiyetinden daha az bilinen ama dikkat çekici yönü, edebî kişiliği ve şiir zevkidir. Hayatının büyük kısmı hadis ilmi peşinde seyahatle geçmiş olan Ruhâvî, Mısır'da Ebû Tâhir es-Silefi'den, Irak'ta İbnu'l-Haşşâb gibi âlimlerden hadis dinlemiş; ayrıca Merv, Herat, Nîşâbur, İsfahan gibi şehirlerde uzun süre kalmıştır.⁴ Bu yolculuklar sırasında edebî birikimini derinleştirmiş ve hem düzyazıda hem nazımda üstün bir ifade gücü sergilemiştir. İfadesine göre, ilim yolculuklarının çoğunu yaya olarak gerçekleştirmiş,⁵ bu da onun irade gücü ve sabrını yansıtan bir yön olmuştur. Hayatının son döneminde Harran'a yerleşti. Hicrî 612 yılı Cemâziyelevvel ayında vefat etti.⁶ Güvenilir (sika), sâlih bir zât idi. İlmî ve hadisi talep etmek için yaptığı yolculuklarının çoğunu yaya olarak gerçekleştirmişti. Harran'da ikamet ettiği camiye bazı kitaplarını vakfetmişti.⁷

Ebu'l-Ferec el-İsfahânî şöyle anlatır:⁸ “Ebû Muhammed Hamza b. el-Kâsım eş-Şâmî bana şöyle anlattı: Irak'a gitmek üzere yola çıktığımda Rehâ'daki (Urfa) bir kilisenin yanından geçtim. Hakkında daha önce çok şey işittiğim için içine girip görmek istedim. İçeride dolaşırken, köşe duvarlarından birinde kırmızı harflerle yazılmış bir yazı gördüm ve okuyunca şu ifadelerle karşılaştım:⁹ Falan oğlu falan burada hazır bulundu ve şöyle diyordu: Akıllı kimsenin sınıandığı zaman içine düştüğü durum, hayatın kesilmesi ve ölümün yaklaşmasıdır. En şiddetli azap ise, fakirlik gölgesinde uzayıp giden ömürdür.¹⁰ Ve ben şöyle söyleyen kişiyim:¹¹

¹ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

² Yâkût el-Hamevî, 3/106.

³ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

⁴ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

⁵ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

⁶ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

⁷ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

⁸ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

⁹ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

¹⁰ Yâkût el-Hamevî, 3/106.

¹¹ Yâkût el-Hamevî, 3/107.

Çizelge 2.8. Abdulkadir er-Ruhâvî el-Harrânî Şiiri

ونفس تعالت بالمكارم والنهى	ولي همّة أدنى منازلها السّها
فبلّغت الأيام بي بيعة الرّها	وقد كنت ذا آل بمرّو سرّيّة
ولكنني أصبحت ذا غربة بها	ولو كنت معروفًا بها لم أقم بها
وتفريق مجموع وتبغيض مشتهى	ومن عادة الأيام إبعاد مصطفى

“Öyle ulvi bir gayretim vardır ki en aşığı menzili Süreyya’dır;
 Ve akli ve erdemi yüceliklerle yükselmiş bir nefse sahibim.
 ,vardı konumum bir itibarlı de ‘Merv zamanlar Bi’
 Fakat zaman beni Rehâ’daki (Urfa) bey‘at’e sürükledi.
 kalmazdım orada olsaydım biri tanınan orada Ege’
 Fakat ben orada garip biri haline geldim.
 uzaklaştırmak seçkini ;âdetidir Zamanı’
 Toplanmıştı dağıtmak ve arzulanana nefret uyandırmak.”

Bunun üzerine (Hamza) dedi ki: Bu nazım ve nesri çok beğendim ve ezberledim.”¹ Ubeydullah b. Kays er-Rukkîyât şöyle demiştir:²

¹ Yâkût el-Hamevî, 3/107.

² Yâkût el-Hamevî, 3/107.

Çizelge 2.9. Abdulkadir er-Ruhâvî el-Harrânî Şiiri

أبي الضيّم مطرح التّناء	فلو ما كنت أروع أبطحيّا
ينسّي القوم أطهار التّساء	لودّعت الجزيرة قبل يوم
ويغلب بينها سفك الدّماء	فذلك أم مقامك وسط قيس
إلى عليا تهامة فالرّهاء	وقد ملأت كنانة وسط مصر

“Alçaklıktan uzak, zillete boyun eğmeyen biriyim;
Eğer ben Mekke yöresinden bir yiğit olmasaydım,
el-Cezîre’yi terk ederdim hemen
Halka, temiz kadınlarını (eşlerini) bile unutturan (savaş) gününden önce...
Bunu mu istersin yoksa, Kays kabilesinin ortasında kalmak mı?
Ki onlar arasında kan dökülmesi galip gelir.
Zira o kabile içinde (çoğunlukla) kan dökülmesi baskındır
Kinâne’nin nüfuzu, Mısır’ın merkezini doldurup
Yüksek Tihâme’ye ve nihayet Rehâ’ya kadar ulaştı.”

Bu beyitler, Abdülkâdir er-Ruhâvî’nin hadis âlimi olmanın ötesinde, edebî yönünün de güçlü olduğunu, yaşadığı dönemin sosyal ve kültürel şartlarını şiirle ifade edebilecek kadar maharetli olduğunu göstermektedir. Ruhâvî’nin şiirleri genellikle hicret, gurbet, zamanın zulmü ve insanların vefasızlığı gibi temalar etrafında şekillenmektedir.

2.2.5. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî

Çizelge 2.10. Abdulkâhir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdulkâhir b. Muhammed b. İbrahim b. Musa Cemaliddin
Nisbesi	el-Harrânî et-Tebrîzî
Künyesi	Ebû Muhammed, Ebû Bekr
Yaşadığı Dönem	7.-8. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Dimeşk, Mısır
Faaliyet Alanı	Edebiyat, kelam

Eserleri	<i>el-Manzûme et-Tebrîziyye fi'l-'akîdeti's-sahîha es-sunniyye</i>
Vefatı	h. 740
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye, ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Şâmine, el-A'lâm, el-Vefayât, İkdu'l-Cumân fi Târîhi Ehli'z-Zemân,</i>

Adı, Abdulkâhir b. Muhammed b. İbrahim b. Musa Cemaliddin et-Tebrîzî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi, Ebû Muhammed ve Ebû Bekr'dir.² H. 648 yılının şaban ayının ortasında, Harrân'da doğmuştur.³ Harrân'da doğmuş olup aslen Tebrizlidir.⁴ Annesi 20'li yaşlarda ölünce babası onu 6 yaşındayken Dımeşk'a getirip amcası Abdulhâlık'a teslim edip Harran'a dönmüştür.⁵ Daha sonra amcası, mirasa sahip olmak amacıyla ona tuzak kurup onu toprağa gömmüş ve üzerine taş koymuştur.⁶ Oradan geçen bir kişi taşın hareket ettiğini görmüş ve onu gömülü olduğu çukurdan çıkarmıştır.⁷ Çukurdan kurtulan Abdulkâhir b. Muhammed olgunluk çağına kadar bir akrabasında gizlenmiştir.⁸ O sırada Kur'an-ı Kerimi de ezberlemiştir.⁹ Daha sonra amcasıyla karşılaşsa da ona düşmanlık beslememiştir.¹⁰ Bu durum, onun edebinin güzelliğini ve olgunluğunu gösteren bir erdemdir.¹¹

Abdulkâhir b. Muhammed el-Harrânî, Ebû İshâk Abdurrahman b. İbrahim b. Sebâ'b. Diyâ ve Necm el-Mûğânî'den fıkıh tahsili almıştır. Kur'an-ı Kerim

¹ 'Abdulkâhir b. Muhammed el-Harrânî et-Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, thk. Merzûk b. Heyyâs (Medine: y.y., 1426), 8.

² Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 8.

³ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 9.

⁴ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 9.

⁵ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 10.

⁶ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 11.

⁷ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 11.

⁸ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 11.

⁹ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 11.

¹⁰ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 11.

¹¹ Tebrizî, *el-Manzûmetu't-Tebrîziyye fi'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*, 11.

ilimlerini ‘ez-Zevâvî’ lakabıyla bilinen Muhammed b. Süleyman b. Sûmer el-Berberî’den okumuştur. Ayrıca, Mecdüddîn ez-Zuhayr’den ‘bâ’ harfiyle kafiyelenmiş (her canlının gidişi ölümedir) şeklinde başlayan kasideyi dinlemiştir.¹

Abdulkâhir b. Muhammed, Safed ve Dimyat’ta kadılık görevini yürütmüştür.² Hicrî 740 yılının Cemaziyelahir ayında Dimyat’ta 92 yaşında vefat etmiştir.³

Arap dilinde bilgin ve usta bir şair olan Abdulkâhir b. Muhammed, berrak bir kaleme sahiptir.⁴ İbn Râfi‘, onun şiirlerinden bir kısmını ondan alıp yazdığını nakletmiştir.⁵ Abdulkâhir b. Muhammed, güzel giyinen, sözü açık, güzel yüzlü, güzel ahlak sahibi ve erdemli bir kişidir.⁶ Fasih ve açık bir dile sahip olan Abdulkâhir b. Muhammed, veciz sözler söylemiş, hutbeler îrad etmiş ve bunları “Tuhfetu’l-elibbâ” ve “Mecmû‘atu hutab” adlı eserde derlemiştir.⁷ Ayrıca kelimine de ilgisi olan Abdulkâhir b. Muhammed, dönemin kelimî tartışmalarına da dahil olmuştur. İstiva ve tevili meselesin selef metodunu takip edil tevili yoluna gitmediği için Kazvîni onu kadılıktan azletmiştir. Bunu üzerine Mısır’a gitmiş ve orada İbn Cemâ‘a ona Dimyat kadılığı görevini vermiştir.⁸ Kelimî ilmi ile ilgili “el-Manzûme et-Tebrîziyye fi’l-‘akîdeti’s-sahîha es-sunniyye” adlı manzum bir eser kaleme almıştır. Bu eser kelimî ilminin bazı meselelerini şiir beyitleri şeklinde ele almaktadır. Eser, Merzûk b. Heyyâs tarafından şerh edilerek 2005 yılında yayınlanmıştır.

Abdulkâhir b. Muhammed’in bu manzume dışında çok az sayıda şiirleri mevcuttur. Bunlardan biri Safed kalesi kuşatıldığında söylediği şu beyitlerdir:⁹

¹ Tebrizî, el-Manzûmetu’t-Tebrîziyye fi’l-‘Akîdeti’s-Şahîhati’s-Sunniyye, 10.

² Tebrizî, el-Manzûmetu’t-Tebrîziyye fi’l-‘Akîdeti’s-Şahîhati’s-Sunniyye, 13.

³ Hayruddîn Ziriklî, el-A‘lâm (Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 2002), 4/49.

⁴ Tebrizî, el-Manzûmetu’t-Tebrîziyye fi’l-‘Akîdeti’s-Şahîhati’s-Sunniyye, 12.

⁵ Ebu’l-Meâlî Takıyyüddîn Muhammed İbn Râfi‘, el-Vefayât, thk. Salih, Mehdi Abbas – Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Müessesetu’r-risâle, 1982), 1/322.

⁶ Tebrizî, el-Manzûmetu’t-Tebrîziyye fi’l-‘Akîdeti’s-Şahîhati’s-Sunniyye, 12.

⁷ Tebrizî, el-Manzûmetu’t-Tebrîziyye fi’l-‘Akîdeti’s-Şahîhati’s-Sunniyye, 14; Ziriklî, el-A‘lâm, 4/49.

⁸ Ebu’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A’yâni’l-Mieti’s-Şâmine, thk. Muhammed ‘Abdulmu‘id Dâni (Haydarabad: Meclisu Dâirati’l-Ma‘ârifî’l-Osmâniyye, 1392), 3/195.

⁹ Tebrizî, el-Manzûmetu’t-Tebrîziyye fi’l-‘Akîdeti’s-Şahîhati’s-Sunniyye, 15.

Çizelge 2.11. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri

إذا بات في أقطارها الناس رصدا	ترى منجنيقاً يذهب العقل حسه
يخر له أعلى الشراريف سجدا	إذا ما أراها السهم منه رُكوعه

“Bir mancınık ki, sesi aklı alır

Bir bölgeye girdiğinde insanların onu gözetlediğini görürsün

Ok (mancınıktan) hedefe doğru gerildiğini gösterdiğinde

En yüksek kaleler bile boyun edip secde ederek yere kapanır.”

Bu şiir, savaş aletlerinin tasvir edildiği, güç ve yıkımın yüceltiği bir şiir türüdür. Mancınığın sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir yıkım aracı olarak sunulduğu görülmektedir.

Hicrî 702 yılının Ramazan ayının başında, İbn Teymiyye'nin komutasında Tatarlarla yapılan Şakhab Savaşı hakkında da kaside yazmıştır. Bu kasidenin başı şu şekildedir:¹

¹ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-‘Aynî, ‘İḳdu’l-Cumân fî Târîhi ‘Ehli’z-Zemân (b.y.: y.y., ts.), 4/273-274.

Çizelge 2.12. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri

والحمد لله، هذا كنت أنتظر	الله أكبر: جاء النصر والظفر
سبحانه بيديه النفع والضرر	وأبرز القدر المحتوم بارئه
ربّ يهون عليه المقفل العسر	وهوّن الصعب بالفتح المبين لكم
تخرّصوا فيه من إفك وما زجروا	أين النجوم وتأثير القران وما
وخاب ما زخرفوا فينا وما هجروا	قد دبّر الله أمرا غير أمرهم

“Allahu ekber! Yardım ve zafer geldi
Hamd olsun Allah’a, işte bu beklediğim şeydi!
Kaderin yazdığını ortaya koydu Allah,
Hem fayda hem de zarar onun elindedir.
Zoru kolaylaştırdı size feth-i mübin ile,
O’na kolay gelir kapalı ve çetin iş
Nerededir burçlar, yıldızlar, gezegen etkisi?
Yardım bekledikleri batıl ve günah şeyler nerede?
Allah olayı beklemedikleri şekilde yönlendirdi
Boşa çıktı süslü yalanları ve hüsrana uğradı.”

Şair kasidenin devamında orduyu şu ifadelerle övmüştür:

Çizelge 2.13. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri

لا ريب فيه وجند الله تنتصر	كنانة الله مصر جندها ثبتت
وهجّروا في طلاب المجد وابتكروا	ثاروا سراعا إلى إدراك ثأرهم
أكرم بقوم إذا نام الورى سهروا	وأسهروا أعينا فى الله ما رقدوا
وبالركاب وما ملّوا ولا فتروا	وأوجفوا نفرا بالخيل ملجمة
فيه الأسود أسود الغاب تهتصر	حتى أتوا جلقا فى يوم ملحمة

“Allah’ın oku Mısır ordusu sebat edip direndi
Hiç kuşku yok ki, Allah’ın ordusu galip gelir
Atıldılar hızla intikam arzusuyla ileri
Şafakla yola çıktılar, coşkulu ve seri

Gece gözlerini uyku tutmadı Allah uğruna

*Ne güzel bir topluluk! Herkes uyurken, onlar uyanık durur
Sürdüler dizginleri, atlar kişnedi zincirli
Ne yorulduklar ne usandılar, her biri azimli
Vardılar sonunda Cillak'a (Şam'a), o çetin kıyama
Kaplan gibi aslanlar boğuştu meydanda.”*

Şair kasidenin devamında düşmanın mağlup oluşunu şu dizelerle dile getirmiştir:

Çizelge 2.14. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri

ومزّقوا شذرا بين الزحام فكم	شلو تنازع فيه الذئب والنمر
أين المفرّ وقد حام الحمام بهم	هيهات لا ملجأ يرجى ولا وزر
جاءوا وقد حفروا من مكرهم قلبا	ألقاهم الله قسرا في الذى حفروا
أتوا فراة وقد راموا النجاة فكم	حلت بهم عبر فيها وما اعتبروا
جميعهم قتلوا صبرا وقد جعلت	عظامهم بنواحي جلق صبر
لم يقبروا في نواويس ولا جدث	وإنما في بطون الوحش قد قبروا

*“Paramparça oldular savaşın hengâmesinde,
Kurtla kaplan kapıştı bedenlerini.
Nereye kaçacaklar? Ölüm kuşattı her yanı,
Sığınak yok artık, kurtuluşun da zamanı.
Tuzaklar kazarak geldir ama,
Allah onları attı kendi açtıkları çukura.
Fırat'a vardılar umutla, ama ne fayda?
Nice ibretlik sahne yaşandı da ibret almadılar orda
Hepsi öldürüldü sabırla, kaçamadı biri bile,
Kemikleri saçıldı Şam çevresine küme küme
Ne tabut gördüler ne bir mezara gömüldüler
Vahşi hayvanların midesinde defnedildiler
Gündüz kuşlar etlerini yer
Gece kafataslarında dövünür döner.”*

Şair kasidenin sonunda hükümdarı şu ifadelerle övmüştür:

Çizelge 2.15. Abdulkahir b. Muhammed et-Tebrîzî el-Harrânî Şiiri

ملك أعيد به عصر الشباب لكم	مستتر غدا صافيا واستوقف العمر
إنا نرجوه من بغداد ينهلها	بماء دجلة رِيًّا ثم تصطر
نؤمّها وإمام المسلمين معا	ثقوا بقولي فهذا منه منتظر
فدام للدين والدنيا يسوسهما	فكر له فيه سرّ الله مستتر
وعمره الجمّ أعيادا مجدّدة	وأشهرها بعزیز النصر تشتهر

*“Gençlik çağınızı size geri getiren bir hükümdar
 Ki hayatı tatlı ve duru kıldı, zamanı durdurdu
 Bizim ondan ta Bağdat’tan umudumuz var ki gelsin
 Dicle’nin suyuyla onu bol bol sulasın da sonra öne geçsin
 Oraya, ümmetin imamıyla birlikte yöneliriz
 Sözüme güvenin, çünkü bu beklenendir.
 Dünya ve dinin işlerinin yönetimi onda birleşmiştir
 Bir düşüncesi var ki, içinde Allah’ın gizli sırrı saklıdır
 Ömrü uzun, tekrarlanan bayramlar gibi şen olsun,
 Her bir ayı zaferle dolsun...”*

Şair, dönemin siyasi ve askeri olaylarına duyarlı, dini ve milli coşkuyu şiirlerine yansıtabilen, güçlü ve etkileyici bir şairdir. Özellikle savaş tasvirleri ve zafer övgülerinde dikkat çekici bir üsluba sahiptir.

Şakhab Savaşı gibi tarihi olayları destansı bir üslupla kaleme alması, şairin anlatım yeteneğini ortaya koymaktadır. Savaşın şiddetini, ordunun cesaretini ve düşmanın perişanlığını canlı ve çarpıcı imgelerle aktarmaktadır.

Şiirlerinde Allah'a hamd etmesi, zaferi Allah'tan bilmesi ve Müslüman ordusunu "Allah'ın ordusu" olarak nitelendirmesi, onun derin dini inancını ve milli duygularını göstermektedir. Bu, aynı zamanda okuyucuda da benzer bir coşku ve aidiyet hissi uyandırma amacı taşımaktadır. "Allah'ın oku Mısır ordusu sebat edip direndi", "Ne güzel bir topluluk! Herkes uyurken, onlar uyanık durur" gibi ifadelerle Müslüman ordusunun cesareti, fedakarlığı ve Allah yolundaki çabaları övülmektedir. Bu tema, askeri gücün ve cihad ruhunun yüceltilmesidir.

"Mancınık ki, sesi aklı alır", "En yüksek kaleler bile boyun eğip secde ederek yere kapanır" gibi ifadeler, yıkımın ve gücün etkisini vurgulamaktadır. "Kaplan gibi

aslanlar boğuştu meydanda" gibi benzetmeler de anlatıma güç katmaktadır.

Mancının işleyişi, ordunun sebatı, düşmanın kaçıışı ve cesetlerinin durumu gibi ayrıntılar, gözlem gücünün yüksek olduğunu göstermektedir.

Şiirlerinin sonunda hükümdara yaptığı övgüler, onun adaletini, bilgeliğini ve liderlik vasıflarını yücelten bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Hükümdarı "gençlik çağını geri getiren" ve "dünya ve dinin işlerini yöneten" biri olarak tasvir etmesi, siyasi bir duruşu ve aidiyete de işaret etmektedir.

Abdulkâhir b. Muhammed el-Harrânî'nin bu şiirleri hem dönemin siyasi atmosferini yansıtması hem de anlatımı ve güçlü imgeleriyle edebî açıdan önemli bir yere sahiptir.

2.2.6. Abdullah b. el-Hasen el-Harrânî

Çizelge 2.16. Abdullah b. el-Hasen Ebû Şuayb el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdullah b. el-Hasen b. Ahmed b. Ebî Şuayb
Nisbesi	el-Harrânî el-Luğavî
Künyesi	Ebû Şu'ayb
Yaşadığı Dönem	3.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, Hadis
Vefatı	h.295/908
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	İbn Keşîr, <i>el-Bidâye ve'n-Nihâye</i> , İbn Hacer el-'Askalânî, <i>Lisânu'l-Mîzân</i> , Şafedî, <i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât</i> , Kıftî, <i>İnbâhu'r-Ruvât 'alâ 'Enbâhi'n-Nuhât</i> , Şafedî, <i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât</i> ,

Adı; Abdullah b. el-Hasen b. Ahmed b. Ebî Şuayb el-Harrânî el-Luğavî'dir.¹

¹ İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 11/395.

Künyesi Ebû Şu'ayb'dir.¹ Abdullah b. el-Hasan Ebû Şuayb, 206 (821) yılında Harran'da doğmuş ve Bağdat'ta yaşamıştır.² Özellikle Arap dili ve edebiyatı alanında derin bilgiye sahipti.³ Ya'kûb b. es-Sikkât gibi dönemin önde gelen dil âlimlerinden ders almış ve onun öğrencisi olmuştur.⁴ Kendi ifadesine göre, Ya'kûb b. es-Sikkât'ten 225 (Hicrî) yılından itibaren, onun öldürülmesine kadar 21 yıl boyunca ilim tahsil etmiştir.⁵

Abdullah bin el-Hasan Ebû Şuayb el-Harrânî, 9. yüzyılda yaşamış güvenilir bir Arap dilbilimci ve hadis ravisidir.⁶ Hayatı ve ilmi faaliyetleri hakkında sınırlı bilgi bulunmasına rağmen, özellikle dil alanındaki katkılarıyla tanınmıştır. Abdullah b. el-Hasan, hadis ilmi açısından "sika" (güvenilir) olarak kabul edilmiştir. Hadis rivayetinde doğruluğu ve güvenilirliğiyle tanınmış, çeşitli hadis kaynaklarında adı geçmiştir.⁷ 295 (908) yılı Zilhicce ayında Bağdat'ta vefat etti ve orada hayatta kalanlar arasında hadisi en çok rivayet eden (veya en güvenilir senede sahip olan) kişiydi.⁸

2.2.7. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî

¹ İbn Keşîr, 11/395.

² İbn Keşîr, 11/395.

³ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 17/72.

⁴ Kıfî, İnbâhu'r-Ruvât 'alâ 'Enbâhi'n-Nuḥât, 2/115.

⁵ Kıfî, 2/115.

⁶ Kıfî, 2/115.

⁷ İbn Hacer el-'Askalânî, Lisânu'l-Mizân, 4/454.

⁸ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 17/72.

Çizelge 2.17. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdullatif b Abdilaziz b. Yusuf Abdillatif b. Abdilaziz b. Yusuf b. Ebi'l-İzzi 'Aziz b. Ni'me b. Duâle
Nisbesi	el-Harranî en-Nahvî
Künyesi	Ebu'l-Ferec
Yaşadığı Dönem	8.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Mısır
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Vefatı	h. 744
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	'A'yânu'l-'Aşr ve 'A'vânu'n-Naşr, Durretu'l-Hicâl fi Esmâ'i'r-Ricâl, ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Şâmine, el-Mağşadu'l-Erşed, el-Menhelu's-Şâfi ve'l-Mustevfi ba'de'l-Vâfi, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Tevdîhu'l-Mekâşid ve'l-Mesâlik bi'Şerhi Elfiyeti İbn Mâlik

Adı, Abdullatif b Abdilaziz b. Yusuf Abdillatif b. Abdilaziz b. Yusuf b. Ebi'l-İzzi 'Aziz b. Ni'me b. Duâle el-Harranî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Ferec'dir.² Babası deve semeri ticareti yaptığı için kendisine deve semercisinin oğlu anlamına gelen "İbnu'l-Murahhil" denilmiş ve bu isimle ünlenmiştir.³ Ayrıca nahiv ilmi ile meşgul olduğu için "en-Nahvî" nisbesi ile de anılmıştır.⁴ "Şihabu'd-dîn" şeklinde lakaplandırılmıştır.⁵ Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Nahiv ve hadis ilimleri ile meşgul olmuştur. Mısır'a yerleşip orada bir sahaf dükkânı

¹ Ebû Muhammed Bedr ed-Dîn Hasan b. Kâsim b. 'Abdullâh b. 'Alî el-Murâdî el-Mısrî el-Mâlikî İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu'l-Mekâşid ve'l-Mesâlik bi'Şerhi Elfiyeti İbn Mâlik (b.y.: y.y., 1428), 1/33.

² İbn Kâsim el-Murâdî, 1/33.

³ İbn Kâsim el-Murâdî, 1/33.

⁴ Ebû'l-Mehâsın Yûsuf b. Tağrîberdî b. 'Abdullâh İbn Tağrîberdî, el-Menhelu's-Şâfi ve'l-Mustevfi ba'de'l-Vâfi, thk. Muhammed Muhammed Emîn (b.y.: el-Hey'etu'l-Mısrîyyeti'l-'Amme li'l-Kuttâb, ts.), 6/322.

⁵ Şalâhuddîn Hâlîl b. Aybek b. 'Abdullâh eş-Şafedî, 'A'yânu'l-'Aşr ve 'A'vânu'n-Naşr, thk. 'Alî Ebû Zeyd vd. (Beyrut; Dimaşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âşır, 1418), 3/164.

açmıştır.¹ Hicri 744 yılının Muharrem ayında Kahire’de vefat etmiştir.²

Nahiv alanında seçkin bir bilgin olan İbnu’l-Murahhil, me’ani, beyan, kıraat ve şiirde de adından söz ettirmiştir.³ Sahafçılık ile uğraşan İbnu’l-Murahhil,⁴ İbn Malik’in elfiyye adlı eserinde mahir bir kişi olmuştur.⁵ İbnu’l-Murahhil, bu eseri öğrencilerine de okutmuştur.⁶ İbnu’s-Saiğ adıyla tanınan Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Alî ez-Zümürüdî (ö. 776/1375) ve İbn Hişâm en-Nahvî adıyla tanınan ünlü nahiv alimi Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî (ö. 761/1360) bunlardandır.⁷ Bu öğrencilerinin her ikisi de Elfiyyeye şerh yazmıştır. İbn Hişâm, Elfiyyeye şerh niteliğinde Evdahu’l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik adlı eseri telif ederken, İbnu’s-Sâiğ te Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik adlı bir eser telif etmiştir. İbn Hişâm’ın, İbnu’l-Murahhil’i hocası Ebû Hayyân el-Endelüsî’ye tercih ettiği aktarılır.⁸ Bu da onun nahivde ne kadar iyi bir seviyede olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Doğru sözlü, naklettiğinde şüphe bulunmayan, mensup hattıyla güzel yazı yazan ve çok sevilen biri olmuştur.⁹ Vefat ettiğinde onun hakkında birçok mersiye söylenmiştir.¹⁰

¹ Şafedî, el-Vâfi bi’l-Vefeyât, 1420, 19/81.

² ‘Abdulbâsiṭ b. Ḥalîl b. Şâhîn el-Ḳâhirî el-Malatî, Neylu’l-Emel fi Zeyli’d-Duvel (Beyrut: y.y., 1422), 1/84; Şafedî, 19/81; İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu’l-Mekâşid ve’l-Mesâlik bi’Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik, 1/34.

³ Şalâhuddîn Ḥalîl b. Aybek b. ‘Abdullâh eş-Şafedî, el-Vâfi bi’l-Vefeyât (Beyrut: y.y., 1420), 19/81; Ebû Muḥammed Bedr ed-Dîn Ḥasan b. Kâsim b. ‘Abdullâh b. ‘Alî el-Murâdî el-Mısrî el-Mâlikî İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu’l-Mekâşid ve’l-Mesâlik bi’Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik (b.y.: y.y., 1428), 1/33.

⁴ Taḳiyyuddîn Muḥammed b. Hecres b. Râfi’ el-İslâmî İbn Râfi’ el-İslâmî, el-Vefiyât (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1402), 1/446.

⁵ İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu’l-Mekâşid ve’l-Mesâlik bi’Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik, 3/209.

⁶ İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu’l-Mekâşid ve’l-Mesâlik bi’Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik, 1/33.

⁷ Ebu’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A’yâni’l-Mieti’s-Sâmine (Haydarabad: Meclisu Dâirati’l-Ma’ârifî’l-‘Osmâniyye, 1392), 3/210; Ebû İshâḳ İbrâhîm b. Muḥammed İbn Muflih, el-Maḳşadu’l-Erşed, thk. ‘Abdurrahmân b. Suleymân el-‘Useymin (Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1410), 2/66.

⁸ Ebû’l-‘Abbâs Aḥmed b. Muḥammed el-Miknâsî İbnu’l-Ḳâdî, Durretu’l-Hıccâl fi Esmâ’i’r-Ricâl, thk. Muḥammed el-Aḥmedî (Kahire: Dâru’t-Turâs, 1391), 3/170.

⁹ Ebu’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A’yâni’l-Mieti’s-Sâmine (Haydarabad: Meclisu Dâirati’l-Ma’ârifî’l-‘Osmâniyye, 1392), 3/210.

¹⁰ İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu’l-Mekâşid ve’l-Mesâlik bi’Şerhi Elfiyyeti İbn Mâlik, 1/33.

İbnu'l-Murahlil hakkında mersiye söyleyenlerden biri de kendisinden nahiv dersleri alan öğrencisi İbnu's-Saiğ'tir. Onun mersiyesinden bir bölümü şu şekildedir:¹

Çizelge 2.18. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî Şiiri

كما طار في جو السماء عقاب	وطار ابن عصفور بذكراه في الوری
له لمع يقرأ عليه الكتاب	فمن يا شهاب الدين بعدك يستضا

*“Nasıl ki göklerde bir kartal süzülürse,
İbn Uşfûr da hatırasıyla halk arasında kanatlandı.
Ey Şihâbüddîn! Senin ardından şimdi kimle aydınlanacağız?
Öyle bir parıltın vardı ki, kitaplar nurunun aydınlığıyla okunurdu.”*

Bu beyitlerde şair, İbnu'l- Murahlil'in vefatını büyük bir kayıp olarak dile getirmekte; onu gökte süzülen bir kartala benzeterek yüceliğini ve ilimdeki erişilmezliğini vurgulamaktadır. Şeyh Şemseddin b. es-Sâiğ'in nakline göre, meşhur zâhid Şeyh Abdullah el-Menûfi, onun defin gecesi yanında kalmış ve onun üzerine bir hatim okumuştur.¹

Esnevî, Tabakât adlı eserinde bu zatı “Ahmed” olarak anmıştır. Oysa asıl adı “Abdullatif”tir. Ahmed, onun kardeşidir; “Şihâbüddin” unvanıyla anılan bir hadisçidir ve kardeşinden uzun süre sonra vefat etmiştir. Fıkıh ilminde derinleşmemiştir. Kadı Alâeddin İbn Hatîb en-Nâsırıyye'nin Târîhu Halab adlı eserinde şu bilgi yer alır: “Bu Şihâbüddin'in adı Abdullatif'tir. Kardeşi Ahmed de Şihâbüddin unvanıyla tanınır. Esnevî burada yanılmış; nahiv âlimini hadisçiyle karıştırmıştır.”²

Kendisi Kahire'de, Hicrî 744 (1343) yılı Muharrem ayında vefat etti.³

Şeyh Cemâlüddin b. Hâşim kendisinden ilim almış, onu övmüş, değerini bilmiş ve Ebû Hayyân'dan üstün görmüştür. Şöyle derdi: “O dönemde isim Ebû Hayyân'ındı ama istifade İbnu'l- Murahlil'dendi.” Şeyh Şemseddin b. es-Sâiğ da ondan ders aldı ve vefatı üzerine şu mersiyeyle kaleme aldı:⁴

¹ İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu'l-Mekâşid ve'l-Mesâlik bi Şerhi Elfiyeti İbn Mâlik, 1/34.

² İbn Hacer el-Askalânî, ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine, 3/210-11.

³ İbn Kâsim el-Murâdî, Tevdîhu'l-Mekâşid ve'l-Mesâlik bi Şerhi Elfiyeti İbn Mâlik, 1/34.

⁴ İbn Kâsim el-Murâdî, 1/33.

Çizelge 2.19. Abdullatif b. Abdulaziz el-Harrânî Şiiri

فقل في مصيب عز فيه مصاب	سما الفضلاء وانقض بعد شهاب
-------------------------	----------------------------

“Âlimler yükseldi ve Şihâb ’dan sonra sönüp gittiler...

O hâlde, yüceliğiyle musîbeti ağır gelen bu kayıp hakkında söz söyle!”

Bu beyitte şair, İbnu’l- Murahhil’in vefatını, ilim yıldızlarının kaybolması gibi büyük bir kayıp olarak tasvir etmektedir. Bu şair değer verdiği şahsiyetleri büyük bir vefa ve etkileyici bir dille öven, mecazi anlatımı güçlü bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.8. Abdulmun ‘im b. Ali el-Harrânî**Çizelge 2.20.** Abdulmunim b. Ali el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdulmunim b. Ali b. Nasr b. Mansûr b. Saykal b. Hibetullah
Nisbesi	en-Numeyrî, el Harrânî
Künyesi	Ebu’l-Ferec
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hitabet, fıkıh, hadis
Vefatı	h. 601
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Kitabu zeyli tabakâti’l-Hanâbile, Târîhu’l-İslâm ve Vefayâtu’l-Meşâhîri’l-A’lâm,</i>

Adı, Abdulmunim b. Ali b. Nasr b. Mansûr b. Saykal b. Hibetullah en-Numeyrî el Harrânî’dir.¹ Lakabı Necîbuddîn veya Necmuddîn olup künyesi Ebu’l-Ferec’tir.²

¹ Zehabi, Târîhu’l-İslâm ve Vefayâtu’l-Meşâhîri’l-A’lâm,50/ 98. İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti’l-Hanâbile, 3/61.

² Zehabi, Târîhu’l-İslâm ve Vefayâtu’l-Meşâhîri’l-A’lâm,3/63.

Hicri 587 yılında Harran'da doğmuştur. Ticaretle meşgul olmuş ve devlet ricaliyle iyi ilişkiler kurmuştur.¹ İlim tahsili için Bağdat'a gitmiş, çeşitli hocalardan ders almış, fıkıh ve hadis alanında derinleşerek döneminde ün kazanmıştır.² Çeşitli şehirlere ilim yolculuklarına çıkmıştır.³ Hicri 601 yılının Rebiülevvel ayının 16. günü vefat etmiştir.⁴

Abdumunim el-Harrânî'nin edebî yönü güçlü bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda şiirlerinde, düzyazılarında ve günlük konuşmalarında süslü sözler ve bolca cinas kullanan biri olduğu aktarılmaktadır.⁵ İbnu'n-Neccâr onun hakkında şöyle demiştir: "Vaazlarında sözleri tatlı, ifadeleri zarif ve akıcıydı. Ondan az da olsa bir şeyler yazdık. Güvenilir, doğru sözlü, titiz, güzel bir yolu olan, dindar, takvalı, iffetli ve nezih biriydi. Çok fakir olmasına rağmen izzet sahibi, onurlu bir kişiliğe sahipti. Güzel telifleri, iyi şiirleri ve etkileyici vaazları vardı. Ahlakı güzel, tabiatı yumuşak, alçakgönüllü ve arkadaşlıkta hoş bir insandı."⁶ Ebu'l-Muzaffer Sıbt İbnu'l-Cevzî de onunla ilgili "o, salih ve dindar bir kimseydi; nezih, iffetli, zeki, nazik ve alçakgönüllüydü. Hayâsı çoktu. Dedemi ziyaret eder, bizimle birlikte hadis dinlerdi"⁷ şeklindeki sözleri dile getirerek onun Harran hatibi İbn Teymiyye ile arasında yaşanan bir kırgınlık sebebiyle Harran'ı terk edip Bağdat'a yerleştiğini ve 'Bâbü'l-Meşra'a'daki meclislerine katıldığını, konuşmalarında ahenk ve söz sanatlarına dikkat ettiğini ifade eder.⁸ Sıbt İbnu'l-Cevzî ondan Harran'a özlemine dile getiren şu şiiri işittiğini nakletmiştir:⁹

¹ Zehabî, 50/99.

² İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 3/63.

³ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 50/99.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 3/66.

⁵ Ebu'l-Ferec Zeynüddîn 'Abdurrahmân b. Ahmed b. 'Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Receb, Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile, thk. 'Abdurrahmân b. Suleymân el-'Useymin (Riyad: Mektebetu'l-'Ubeykân, 1425), 3/64.

⁶ İbn Receb, Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile, 3/64.

⁷ İbn Receb, Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile, 3/64.

⁸ İbn Receb, Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile, 3/64.

⁹ İbn Receb, Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile, 3/64-65.

Çizelge 2.21. Abdulmun ‘im b. Ali el-Harrânî Şiiri

كَمَا زَعَمَ النَّبِيُّ الْمُشَبَّثُ فَرَّاسِخُ	وَأَسْتَأْفُكُمْ يَا أَهْلَ وُدِّي وَبَيْنَنَا
وَأَمَّا هَوَاكُمُ فِي فُؤَادِي فَرَّاسِخُ	فَأَمَّا الْكُرَى عَنْ نَاطِرِي فَمُشَرَّدٌ

*“Ey sevdiklerim, özliyorum sizi;
Ve ayrılık aramıza fersahlar koydu.
Uykular gözümünden sürülüp gitmiş,
Ama size olan sevgim, gönlümde fersah fersah büyümüş.”*

Bu şair, mesafelere rağmen sevgisi sarsılmaz, özlemi derin, duygusal yoğunluğu yüksek ve aşkın gücüne inanan bir edebî kişiliğe sahiptir. Şiirin temel teması, ayrılık ve duyulan derin özlemdir. "Ey sevdiklerim, özliyorum sizi" dizesi, bu özlemin doğrudan bir ifadesidir. "Ayrılık aramıza fersahlar koydu" ifadesi, fiziksel mesafenin yarattığı ayrılık acısını ve bu ayrılığın getirdiği ıstırabı vurgulamaktadır.

Şiirdeki en çarpıcı temalardan biri, mesafelere ve ayrılığa rağmen sevginin gücüdür. "Ama size olan sevgim, gönlümde fersah fersah büyümüş" dizesi, sevginin zorluklar karşısında bile azalmadığını, aksine arttığını göstermektedir. Bu, platonik ya da derin bir manevi sevgiye işaret edebilir. "Uykular gözümünden sürülüp gitmiş" ifadesi, özlem ve kederin yol açtığı uykusuzluğu, yani ruhsal sıkıntıyı simgelemektedir. Bu dize, şairin yaşadığı duygusal yoğunluğun fiziksel etkilerini de ortaya koymaktadır.

Şiir, genel olarak aşkın, mesafeleri aşabilen, zamanla daha da derinleşen ve kişiyi derinden etkileyen bir güç olduğuna dair bir inancı yansıtmaktadır.

2.2.9. Abdurrahim b. Ahmed el-Harrânî**Çizelge 2.22.** Abdurrahim b. Ahmed el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdurrahim b. Ahmed b. Zeyd b. el-Ferec b. Tayyib
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebu’t-Tayyib
Yaşadığı Yerler	Harran, Sâmerrà

Faaliyet Alanı	Edebiyat
Eserleri	“ <i>er-Resâil</i> ”, “ <i>Kitâbun fi'l-belâğa</i> ”
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Fihrist</i> , <i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât</i>

Adı, Abdurrahim b. Ahmed b. Zeyd b. el-Ferec b. Tayyib el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu't-Tayyib'tir.² Doğum ve ölüm tarihi hakkında kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Onun “*er-Resâil*” ve “*Kitâbun fi'l-belâğa*” adında eserleri vardır.³ Süleyman b. Abdullah b. Tahir'in kâtibi olup onunla Sâmerâ'ya gitmiştir.⁴

Abdurrahim b. Ahmed, etkili ve güzel söz söyleyen, hitabet yeteneğine sahip, fesahat ve belagat sahibi bir şair ve usta bir düzyazı yazarı olarak bilinmektedir.⁵ Abbâsî halifesi el-Mu'temid'i öven şiirler kaleme almıştır.⁶ Onun kaynaklarda yer alan şiirlerinden biri şu şekildedir:⁷

¹ Şafedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 18/194.

² Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramadân (Beyrut: y.y., 1417), 1/382.

³ İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1417, 1/382.

⁴ Şafedî, 18/194.

⁵ Şafedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 1420, 194; İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1417, 1/382.

⁶ Şafedî, 18/194.

⁷ Şafedî, 18/194.

Çizelge 2.23. Abdurrahim b. Ahmed el-Harrânî Şiiri

بالهجر ما كانت وما كنت	عاديت مرآتي وأذنتها
كَمَا مِنَ اللَّذَاتِ أَقْفَرْتُ	فَأَقْفَرْتُ مِنِّي وَمَنْ طَلَعَنِي
قَبْلَةَ وَجْهِ حَيْثُ يَمُمْتُ	وَقَدْ أَرَاهَا شَغْلِي نَزْهَةً
وَهِيَ تَرِينِي الْمَوْتُ مَذْشَبْتُ	كَانَتْ تَرِينِي الْعُمْرُ مُسْتَقْبَلًا

“Aynamla düşman oldum ve onu terk edeceğimi bildirdim,
 Böyle yaptığı ve beni böyle gösterdiği müddetçe.
 Benden ve suretimden yoksun kaldı artık,
 Tıpkı hazlardan yoksun kalmış gibi.
 Eskiden meşgalemdi ona bakmak, bir eğlence gibi,
 Yüzümün yöneldiği kible idi.
 Vaktiyle bana geleceği, hayatı gösterirdi...
 Şimdi ise saçım ağardığından beri ölümü gösteriyor bana.”

Bu şair yaşlanmanın getirdiği değişimleri ve dünyanın faniliğini derinden hissedenden, hassas ve sembolik bir dille içsel çatışmalarını ifade eden bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.10. Abdusselam b. Abdullah b. Teymiyye el-Harrânî**Çizelge 2.24.** ‘Abdü’s-Selâm b. Abdillâh b. Teymiyye el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdü’s-Selâm b. Abdillâh b. Ebi’l-Kâsım el-Hadr b. Muhammed b. Ali
Nisbesi	İbn Teymiyye el-Harrânî, el-Hanbelî
Künyesi	Şeyhü’l-İslâm Ebu’l- Berakât
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, fıkıh, hadis, hilaf, hesap, cebir, kelam
Vefatı	653/1255
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı

Kaynakça	<i>Dîvânu'l-İslâm, el-Mağsadu'l-Erşed, Fevâtu'l-Vefeyât, Mu'cemu'l- Kutub, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâr men Zeheb</i>
----------	---

Adı; Mecdu'd-Dîn Abdü's-Selâm b. Abdillâh b. Ebi'l-Kâsım el-Hadr b. Muhammed b. Ali b. Teymiyye el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Şeyhü'l-İslâm Ebu'l-Berakât'tır.² Lakabı Mecdu'd-Dîn'dir.³ Nisbeleri el-Harrânî⁴ ve el-Hanbelî'dir.⁵

Yaklaşık olarak 590/1194 yılında Harran'da doğdu⁶ ve ilk tahsilini doğum yeri olan Harran'da aldı. Orada Kur'ân'ı ezberledi.⁷ Amcası Fahru'd-Dîn el-Hatîb ve muhaddis Abdülkâdir er-Ruhâvî'den hadis dinledi.⁸ Ardından, 603/1206 yılında amcasının oğlu Seyfu'd-Dîn Abdulgani ile ilim tahsili için Bağdat'a gitti.⁹ Orada İbn Sekîne, İbnu'l-Ahdar, İbn Tebrîzî ve başka birçok âlimden hadis, Arap dili, fıkıh ve hilaf ilimleri aldı.¹⁰

Bağdat'ta altı yıl kaldıktan sonra Harran'a döndü ve tekrar amcası Fahru'd-Dîn'in yanında tahsile devam etti.¹¹ Ardından tekrar Bağdat'a döndü ve ilmini artırdı. Burada Ebû Bekir b. Ganîme el-Halâvî ve Fahr İsmâil'den fıkıh öğrendi.¹² Ayrıca Ebu'l-Bekâel-Ukberî'den Arap dili, hesap, cebir ve mukabele ilimlerini derinlemesine öğrendi ve bu alanlarda üstün başarı gösterdi.¹³ Henüz çocuk denilebilecek bir yaşta, amcası Fahru'd-Dîn İbn Teymiyye'nin ilim meclislerinde yetişen Mecdu'd-Dîn, erken yaşta ezber yeteneği ve ifade gücüyle dikkat çekmiştir.¹⁴

¹ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 2/162.

² İbn Muflih, 2/162.

³ İbn Muflih, 2/162.

⁴ İbn Muflih, 2/162.

⁵ Şemsuddîn İbnu'l-Ğazzî, Dîvânu'l-İslâm, 2/39.

⁶ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 2/323.

⁷ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 2/162.

⁸ İbn Muflih, 2/163.

⁹ İbn Muflih, 2/163. Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 23/291.

¹⁰ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 2/163.

¹¹ İbn Muflih, 2/163.

¹² İbnu'l-İmâd, Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâr men Zeheb, 444.

¹³ İbn Muflih, 2/163.

¹⁴ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 2/323.

Onun, “Cennetü'n-Nâzır” adlı eserini hocası Fahr İsmâil'e henüz on altı yaşındayken takdim edip övgü dolu bir takdirnâme alması, bu yönünün somut bir delilidir.¹

Şiirle doğrudan bir meşguliyeti olduğu bilinmemekle birlikte, onun nazım sanatına vukufu ve ifade kudreti, özellikle kıraat ilmine dair kaleme aldığı manzum ercûzesiyle gün yüzüne çıkmıştır.²

Dil ilimlerinde, özellikle nahiv, belagat ve ifade kudreti bakımından gösterdiği başarı,³ onun fikhî ve kelâmî meseleleri sadece mantıksal bir düzenle değil; güçlü, açık ve estetik cümlelerle ifade edebilmesini sağlamıştır. Öyle ki, Cemâlü'd-Dîn b. Mâlik onun hakkında “Fıkıh, Mecdu'd-Dîn'e Davud'a demirin yumuşatıldığı gibi yumuşatıldı” diyerek sadece ilmî yetkinliğine değil, aynı zamanda anlatımındaki doğallığa ve akıcılığa da işaret etmiştir.⁴

Edebî şahsiyetinin çağdaşı şairler nezdinde kazandığı yer ise, Sarsarî gibi dönemin önemli şairlerinin onu öven kasidelerinde açıkça görülmektedir. Sarsarî'nin kasidesindeki şu beyit, Mecdu'd-Dîn'in hem ilmi hem de edebî ağırlığını ortaya koyar:⁵

¹ Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 23/293.

² İbn Şâkir el-Ketbî, 2/324.

³ Ebu'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Hâsen b. Aḥmed el-Maḳdisî İbnü'l-Mibred, Mu'cemu'l-Kutub, thk. Yusrâ 'Abdulḡanî el-Biṣrî (Mısır: y.y., ts.), 99.

⁴ İbn Muflih, el-Maḳşadu'l-Erşed, 2/163.

⁵ İbnu'l-İmâd, Şezerâtu'z-Zeheb fi Aḡbâr men Zeheb, 7/445.

Çizelge 2.25. Abdusselam b. Abdullah b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri

لإخوان صدق بغية المتوصل	وإنّ لنا في وقتنا وفتوره
شديد القوى لم يستكينوا لمبطل	وإنّ لنا في وقتنا وفتوره
فوائد والتصنيف في المذهب الجلي	فمنهم بحرّان الفقيه النبيه ذو ال
أبو البركات العالم الحجّة الملي	هو المجد ذو التقوى ابن تيمية الرضا
وأحكم بالإحكام علم المبجل	محرّره في الفقه حرّ فقها
وسنته ألوا به خير موئل	جزاهم بخير ربّهم عن نبيهم

“Zamanın zayıfladığı bir dönemde,
 Biz dostlar ararız hak uğruna.
 Onlar ki hidayet dinini savunmada kararlıdır,
 Haksıza boyun eğmezler.
 Onlardan biri de Harran’da yaşayan,
 Kıymetli bir fakih, ilim ve eser sahibi biridir.
 O, takvâ sahibi Mecdu’-d-Dîn İbn Teymiyye’dir;
 Ebu’l-Berakât, âlim, hüccet, büyüktür.
 Fıkıh alanındaki “el-Muḥarrer” adlı eseri,
 İlimimizi sağlam temellerle şekillendirmiştir.
 Rableri, onların bu hizmetini
 Resûlullah adına en güzel şekilde mükâfatlandırırın.”

Bu tür methiyeler, onun yalnızca ilmî otorite olarak değil, aynı zamanda ahlâkî ve edebî bir figür olarak da etkileyici bulunduğunu göstermektedir. Dil, anlam ve yapıya hâkimiyeti; sadece fıkıh metinlerinde değil, tefsirî çözümlerinde, usûl meselelerinde ve hadis yorumlarında da açıkça gözlenir.¹

Kur’ân kıraatlerindeki incelikleri yorumlarken kullandığı ifadeler, yalnızca teknik bir düzeye değil, aynı zamanda derin bir dil ve edebiyat sezgisine de işaret eder. Ebu’l-Bekâ el-Ukberî gibi üstatlardan tahsil etmiş, bunu eserlerine güçlü bir üslupla yansıtmıştır.² Eserlerinde kullandığı dil ne süslü ne de kurudur hem ilmî hem etkili hem de duygu ile akli aynı anda tatmin edecek bir ölçüdedir. Onun kaleme

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, 2/324

² Zehebî, Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’, 23/293.

aldığı eserler arasında yer alan el-Muharrer ve el-Müntefâ, sadece fikhî değil, aynı zamanda üslup ve tertip açısından da dikkat çekici metinlerdir.¹

Onun edebî yönüyle ilim adamlığı arasındaki bu güçlü uyum, neslinde ve sonrasında yetişen birçok ilim adamını etkiledi. Nitekim torunu Ahmed b. Abdü'l-Halîm İbn Teymiyye (İbn Teymiyye el-Kebîr), onun ilmî ve edebî mirasını devralarak daha geniş kitlelere ulaştırdı.²

Edebî kişiliğini en iyi yansıtan yönlerinden biri de hitabet ve cedel gücüdür. Nitekim Burhân el-Merâğî ile arasında geçen meşhur münazarada bir meselede karşısına çıkan soruya “Bu meseleye altmış ayrı yönden cevap verilir” diyerek tek tek izah etmiş; ardından muhatabına bu cevapları tekrar ettirerek adeta bir edebî meydan okuma sergilemiştir. Bu, onun düşünceyi yapılandırma, ifade etme ve ikna etme sanatında ne kadar usta olduğunu gösterir.³

Vefatı 653/1255 yılı Ramazan Bayramı'nın cuma günü Harran'da gerçekleşmiş, cenazesi büyük bir kalabalık eşliğinde Harran dışında toprağa verilmiştir.⁴ Ölümünden bir gün önce, kendisi gibi ilimle meşgul olan eşi Bedre bint Fahrüddîn İbn Teymiyye de vefat etmiştir.⁵

2.2.11. Ali b. Abdurrahman el-Harrânî

¹ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 2/163.

² İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 2/324.

³ İbn Şâkir el-Ketbî, 324; Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 23/291.

⁴ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 2/163.

⁵ İbn Muflih, 2/163.

Çizelge 2.26. Ali bin Abdurrahman el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ali b. Abdurrahman b. Şebib b. Hamdan b. Şebib
Nisbesi	el-Hanbeli el-Harrânî
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Eserleri	<i>Camiu'l-Fünun</i>
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine</i>

Adı; Ali b. Abdurrahman b. Şebib b. Hamdan b. Şebib el-Hanbeli el-Harrânî'dir.¹ Lakabı Nuruddin'dir.² Doğum ve ölüm tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Ali b. Abdurrahman'ın çocukluğu ve gençliği hakkında bilgiye rastlamadık. Şeyh Necmeddin Ahmed b. Hamdân'ın kızının oğludur.³ Hadis rivayetini büyükannesinden dinlemiştir.

Ali b. Abdurrahman kaynaklarda hekim ve edip nisbeleriyle anılmaktadır.⁴ “Camiu'l-Fünun” adlı eserin sahibi olan bir şeyh ve imamdır.⁵ Bu eser, bir giriş ve dört makaleden oluşmaktadır. Birinci makalede filozoflara ait sözler, hikmetli ifadeler ve atasözleri yer almaktadır.

2.2.12. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî

¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine*, 4/69.

² İbn Hacer el-‘Askalânî, 4/70.

³ İbn Hacer el-‘Askalânî, 4/70.

⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, 4/70.

⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, 4/70.

Çizelge 2.27. Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ali b. Hasan el-Lehhâm
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Hasen
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Yetîmetu'd-Dehr</i>

Adı; Ebu'l-Hasen Ali b. Hasan el-Lehhâm el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.² Doğum ve ölüm tarihi hakkında kaynaklarda net bilgi bulunmayan Ali b. Hasan el-Lehhâm'ın doğum tarihi konusunda ise bazı kaynaklarda 365 (976) yılında vefat ettiği ve 100 yaşını geçtiği ifade edilir. Bu da onun yaklaşık 232 (847) civarında doğduğunu gösterir. Bu tarihlerden hareketle bazı araştırmacılar, onun Abbâsîlerin ikinci dönemi olan Büveyhîler zamanında yaşadığını ve eserlerini bu ortamda kaleme aldığını belirtir.

O, zarif bir dille hem aykırı hem de sohbeti çekici bir kişi idi.³ Hamîd zamanında Buhara'ya geldi ve Sedîd'in son zamanlarına kadar orada kaldı. Uçar, konar, serbestçe dolaşır, işsiz kalır, hiciv yapar, nadiren methiyede bulunurdu.⁴

Ezber gücü yüksek, hoş sohbetli, hazırcevap, herkesin dilinde olan, şiiriyle büyüleyen, dili kötü, latife ve zarif sözleri bol biriydi.⁵ Ağzından laf eksik olmazdı. Büyükler, vezirler ve önderler onun hicvinden kurtulamazdı. Ancak sadece üst düzey kişileri hicvederdi.⁶

Kitabın müellifi Ebû Mansûr es-Se'alibî der ki: Lehhâm'ın şiirlerinden oluşan bir divan görmedim. Bu yüzden, dağınık halde bulunan şiirlerini bir araya getirdim, dağılmış parçalarını topladım ve içlerinden kitabıma uygun olanları seçtim. İşte

¹ Se'alibî, *Yetîmetu'd-Dehr*, 4/116.

² Se'alibî, 4/116.

³ Se'alibî, 4/116.

⁴ Se'alibî, 4/116.

⁵ Se'alibî, 4/116.

⁶ Se'alibî, 4/116.

bunlardan biri aşağıdaki şiiirdir:¹

Çizelge 2.28. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri

مُنْدُ ثَلَاثَ فَمَهْجَنِي فَلَقَهُمْ ثَلَاثَ فَمَهْجَنِي فَلَقَهُ	قد نفدت لا عدمتك النفقه
يرهن إلا دراعة	وليس في النبت ما يباع وما

*“Ey yokluğa uğramayasın, param bitti,
Üç gündür ruhum dar, içim huzursuz.
Evde ne satılacak bir şey kaldı ne de
Rehin verilecek bir şey eski bir entariden başka!”*

Bu metin, Lehhâm el-Harrânî'nin hicivde usta, hazırcevap, dilbaz, aykırı kişiliğini, ama aynı zamanda zekice hicivleri ve hayatına dair mizahî ve edebî bir bakışla tanıtıldığını gösteriyor. Şiirlerinde toplumsal eleştiri ve kişisel dertler ironik bir dille iç içe geçmiştir. Başka bir şiiiri de şu şekildedir:¹

Çizelge 2.29. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri

كتلطي النار في الجزل البييس	كنت من فرط ذكاء واشتعال
خف كيس المرء مع خفة كيس	فتلبدت ولا غرو إذا

*“Aşırı zekâm ve içimdeki tutku sebebiyle,
Kuru kütükler arasında kor halindeki ateş gibi yanardım.
Sonra söndüm, bu da şaşılacak bir şey değil,
Zira insanın akli da kesesi gibi hafifler.”*

Yine Lehhâm el-Harrânî'nin bir başka şiiiri şu şekildedir:¹

¹ Se‘âlibî, 4/117.

Çizelge 2.30. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri

وَمِنَ اللُّغَاتِ إِذَا تَعَدَّ الْمَهْمَلُ	أَنَا مِنْ وَجْهِ النَّحْوِ فِيكُمْ أَفْعَلُ
أَمَلٌ يَخِيبُ وَعُودٌ ظَنُّهُ يَذْبَلُ	حَتَامٌ لَا يَنْفَكُ لِي بِفَنَائِكُمْ
وَتَجْمَلُ لَمْ يَبْقُ فِيهِ تَحْمَلُ	حَالٌ تَرَشَفْتُ اللَّيَالِي مَاءَهَا
دُونِي فَمَا اللَّهُ بَابٌ يَقْفَلُ	هَذَا وَإِنْ أَقْفَلْتُ بَابَ مَطَامِعِي

*“Ben nahiv sanatlarında sizin için üstünüm
 Unutulmuş kelimeler arasında dahi dilde yetkinim.
 Ne zamana kadar sizin kapınızda
 Hep boşa çıkan umutlar ve solan beklentiler taşıyacağım?
 Gecelerin suyunu yudumladım, sabrın süsü kalmadı,
 Artık tahammül taşmadı, bitti.
 Ve eğer arzularımın kapısı bana kapanmışsa,
 Unutma ki Allah’a giden kapı asla kapanmaz.”*

Lehhâm el-Harrânî’ye nispet edilen bir başka şiir de şöyledir:¹

¹ Şe‘âlibî, 4/117.

Çizelge 2.31. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri

وَيَدِي تَرَدُّدٌ تَحْتَ غَيْمِ جَامِدٍ	ذَابَتْ عَلَى قَوْمِ سَمَاوِكَ بِالْنَدَى
لَكَ فِي النَّتَاءِ عَلَى طَرِيقِ وَاحِدٍ	وَأَنَا الَّذِي إِنْ جَدْتِ لِي أَوْ لَمْ تَجِدِي

“*Senin semân cömertlik yağmurlarını başkalarına dökerken,
Ben ellerimi hâlâ katı bir bulutun altında bekletiyorum.
Ben ki, bana versen de vermesen de
Sana övgüde hep aynı yoldan yürürüm.*”

Lehhâm, Tirmiz postası görevinin kendisinden alınıp İbn Matrân’a verilmesi üzerine şöyle demiştir:¹

Çizelge 2.32. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri

كَانَ مِنْ قَبْلَنَا صَرْفٌ	قَدْ صَرْفْنَا وَكُلَّ مِنْ
نَعْتَهُ لَيْسَ يَصْرَفُ	وَصَرْفْنَا بِشَاعِرٍ

“*Bizi görevden aldılar,
Bizden öncekiler de alınmıştı zaten.
Ama bizi öyle bir şairle görevden aldılar ki,
Vasıflarının hiçbiri tutarlı değil.*”

Burada “na‘tuhu leysa yensarif” yani “onun vasıfları sarf (çekim) edilmez” sözüyle hem gramer oyunu yapılmış hem de “o bir ahmaktır, ahmak adamdan hayır gelmez” anlamı kastedilmiştir

Kendisine defalarca “harem ağalığı görevi” verilmesi üzerine mizahî bir dille der:¹

¹ Se‘âlibî, 4/117.

Çizelge 2.33. Ali b. Hasen el-Lehhâm el-Harrânî Şiiri

عَلَيَّ كَالرَّسْمِ فِي الْمَطَالِمِ	قَدْ صَارَ هَذَا الْإِخْصَاءَ رَسْمًا
وَلِدْتُ فِي طَالِعِ الْبَهَائِمِ	وَصَرْتُ أُدْعَى بِهِ كَأَنِّي

*“Bu ‘hadım’lık görevi bana bir gelenek oldu,
Zulümle ilgili resmî görevler gibi adeta...
Artık bu lakapla çağırılıyor oldum, sanki
Hayvan yıldızında (alçaltıcı bir burçta) doğmuşum gibi!”¹*

Lehhâm el-Harrânî'nin edebî kişiliği, zekâsı, hazırcevaplığı ve dilbazlığı ile ön plana çıkmaktadır. O, yalnızca bir şair değil, aynı zamanda kelimelerle ustaca oynayan, anlam katmanları oluşturan bir dil cambazıdır. Şiirlerinde kullandığı keskin zekâ ve ironik üslup, sıradan durumları bile derin bir hicivle ele almasını sağlamaktadır. Özellikle gramer oyunları yapabilmesi (örneğin "vasıfları sarf edilmez" ifadesindeki çok anlamlılık), onun dile olan hakimiyetini ve sıra dışı düşünme yeteneğini göstermektedir. Aykırı kişiliği, toplumsal normlara ve beklentilere karşı duruşunu şiirlerine yansıtarak, okuyucuyu düşündürürken aynı zamanda güldürmeyi başarmaktadır.

Şiirlerinde maddi sıkıntılar sıkça işlediği bir temadır. Parasızlık, yokluk ve çaresizlik gibi konuları, çoğu zaman kendine özgü bir mizahla dile getirmektedir. Örneğin, "param bitti" ve "evde rehin verilecek bir entariden başka bir şey kalmadı" dizeleri, bu duruma ironik bir bakış açısıyla yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Bu, kişisel dertlerini evrensel bir insanlık haliyle birleştirerek okuyucunun empati kurmasını sağlamaktadır.

Lehhâm, şiirlerinde toplumsal eleştiriye keskin bir dille yapmaktadır. Döneminin adaletsizliklerine, makam sahiplerinin ahmaklıklarına ve beklentilerin boşa çıkmasına göndermelerde bulunmaktadır. Tirmiz postası görevinden alınması üzerine yazdığı şiir, makam sahibi kişiye yönelik dolaylı ama etkili bir hicivdir. Bu, onun yalnızca kişisel dertlerini değil, aynı zamanda toplumun genel sorunlarını da mizahi bir mercekten gördüğünü göstermektedir.

¹ Ayrıca şairin diğer şiirleri için bkz. Ebû Mansûr es-Se'âlibî, Yetîmetu'd-Dehr, 4/118-131.

Şairin yaşamında karşılaştığı hayal kırıklıkları ve boşa çıkan umutlar, şiirlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. "Ne zamana kadar sizin kapınızda hep boşa çıkan umutlar ve solan beklentiler taşıyacağım?" dizeleri, yaşadığı düş kırıklıklarını açıkça ifade etmektedir. Bu temalar, şairin insani yönünü ve zayıflıklarını göstermekten çekinmediğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu zorluklara ve hayal kırıklıklarına rağmen, Lehhâm'ın şiirlerinde ilahi güvenceye sığınma ve sabır teması da dikkat çekmektedir. "Ve eğer arzularımın kapısı bana kapanmışsa, unutma ki Allah'a giden kapı asla kapanmaz" dizesi, onun nihai olarak Allah'a olan inancını ve tevekkülünü yansıtmaktadır. Bu, şairin pes etmeyen ve manevi bir sığınak bulan yönünü ortaya koymaktadır.

"Bana versen de vermesen de sana övgüde hep aynı yoldan yürürüm" dizeleri, Lehhâm'ın vefalı ve ilkeli duruşunu sergilemektedir. Bu, onun çıkarlarından bağımsız olarak belirli değerlere bağlı kaldığını ve karakter bütünlüğünü koruduğunu göstermektedir.

Tüm bu temaların ortak paydası, Lehhâm'ın mizah ve ironiyi ustaca kullanmasıdır. En acı konuları bile gülünç bir çerçeveye oturtarak, okuyucunun hem düşünmesini hem de tebessüm etmesini sağlamaktadır. Özellikle "hadım görevi" üzerine yazdığı şiirdeki kendine yönelik alaycı üslup, onun mizah anlayışının ne kadar derin olduğunu kanıtlamaktadır. Bu özellik, onun şiirlerine hafiflik ve etkileyicilik katarken, aynı zamanda eleştirel mesajlarının daha akılda kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Lehhâm el-Harrânî, edebiyat dünyasına mizahi ve eleştirel şiirleriyle damga vurmuş, kişisel deneyimlerini evrensel temalarla harmanlayarak unutulmaz eserler bırakmıştır. Şiirlerindeki derinlik ve ironi, onu sadece bir şair olmaktan öteye taşıyarak, insan doğasını ve toplum yapısını keskin bir gözlemlerle yorumlayan bir hiciv ustası haline getirir.

2.2.13. 'Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî

Çizelge 2.34. 'Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	'Avf b. Muhalleme
Nisbe	el-Harrânî, el-Cezerî

Künye	Ebû Muhallem ve Ebû Minhâl
Yaşadığı Dönem	2.-3. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Rakka, Irak
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Vefatı	H.220-M.835 civarı
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü,
Kaynakça	<i>Semtu'l-Le'âlî fi Şerhi Emâli'l-Kâlî, Fevâtu'l-Vefeyât</i>

Adı, 'Avf b. Muhallem el-Cezerî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi, Ebû Muhallem ve Ebû Minhâl'dir.² Kendisi Ümeyyeoğullarının mevlâsıdır.³ Cezîreli ve Harrânlıdır. Hicri 220 dolaylarında vefat etmiştir.⁴

O, bilgin, edip, râvî ve şairdi. Zeki, sohbeti tatlı, zarif ve fasih dilli biriydi. Halk hikâyeleri, nükteler ve insanların tarihî anıları konusunda derin bir bilgi sahibiydi.

Cezîre bölgesinde yaşlandıktan sonra Irak'a gelmiş ve Zû'l-Yemîneyn lakabıyla anılan Horasan Valisi Tâhir b. Hüseyin (ö.822) ile tanışmıştır. Tâhir, onu sohbet ve gece muhabbetleri için özel olarak yanına almıştır. Tâhir b. Hüseyin, nereye gitse, onu da beraberinde götürürdü. Böylece onun yoldaşı ve sırdaşı olmuştur. Fitne (iç karışıklık) günlerinde, Tâhir Dicle nehrinde ahşap gemisiyle süzülürken, İbn Muhallem köprü üzerinde şu beyitleri yüksek sesle okumuştur:⁵

¹ Ebû 'Ubeyd 'Abdullâh b. Abdil'azîz el-Endelusî Ebû 'Ubeyd el-Bekrî, *Semtu'l-Le'âlî fi Şerhi Emâli'l-Kâlî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.y.), 1/198.

² Ebû 'Ubeyd el-Bekrî, 1/198.

³ Ebû 'Ubeyd el-Bekrî, 1/198.

⁴ Muhammed b. Şâkir b. Aḥmed b. 'Abdurrahmân b. Şâkir Şalâhuddîn İbn Şâkir el-Ketbî, *Fevâtu'l-Vefeyât*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru Şâdir, 1973), 3/164.

⁵ Ebû 'Ubeyd el-Bekrî, *Semtu'l-Le'âlî fi Şerhi Emâli'l-Kâlî*, 198-199; İbn Şâkir el-Ketbî, *Fevâtu'l-Vefeyât*, 1973, 3/162.

Çizelge 2.35. ‘Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî Şiiri

كيف نعووم ولا تغرق	عجبت لحرّاقه ابن الحسين
وأخر من فوقها مطبق	وتجران من تحتها واحد
وقد مسّها كيف لا تورق	وأعجب من ذاك عيدانها

*“Hayret ederim İbnu ’l-Hüseyn ’in kayığına,
Nasıl yürür de hiç batmaz o denizde?
Altında bir deniz sürüklenip gider,
Üstünde bir diğeri bastırır tepeden.
Daha da hayret verici olanı, o tahtalar
Bunca yanmışken nasıl olur da yeşermez yeniden?”*

Bu şiir sıradan bir nesne olan kayık üzerinden, insan zekâsı, doğa ve hayatın çelişkileri üzerine düşündüren, merak uyandıran bir bilimcedir.

Tâhir, onu yanına aldı ve otuz yıl boyunca yanından ayırmadı. İbn Muhalleme ailesine, memleketine dönmek için izin istediğinde, ona izin vermemiştir. Tâhir öldüğünde, artık özgür kalıp memleketine kavuşacağını sanmış, fakat Tâhir’in oğlu Abdullah, onu yanına almıştır. Onu babası yerine koymuş ve ona ihsanda bulunmuştur. Bu sebeple malı çoğalmış, durumu iyileşmiştir. İbn Muhalleme, ne kadar nazıkçe rica ettiyse de yine yanından ayrılmasına izin vermemiştir. Bir gün Abdullah b. Tâhir, Horasan’a sefere çıktığında İbn Muhalleme’i yanına almıştır. Rey şehrinin eşğine geldiklerinde, bir bülbülün tarifsiz bir ahenkle öttüğünü duymuşlardır. Abdullah bu sestən büyülenip İbn Muhalleme’a dönüp “Ey İbn Muhalleme! Hiç bundan daha içli bir ses işittin mi?” diye sorunca, İbn Muhalleme, “Hayır, vallahi!” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Abdullah, “Allah, Ebu Kebîr’in canını alsın” diyerek şu beyitleri okumuştur:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu’l-Vefeyât, 1973, 3/163.

Çizelge 2.36. ‘Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî Şiiri

و غصنك مياد ففيم تنوح؟	ألا يا حمام الأيك إلك حاضر
بكيك زماناً والفؤاد صحيح	أفق لا تنح من غير شيء فإني
فها أنا أبكي والفؤاد قريح	ولو عاً فشطت عربة دار زينب

*“Ey çalı kumrusu! Sevgilin yanında,
Dalın da salınırken, daha ne diye feryat edersin?
Kendine gel artık, boşuna inleme!
Çünkü ben, Kalbim sağlıklı bir halde yıllarca ağladım.
Ama şimdi... Zeyneb’in yurduna götüren arabaya bile özlemle yandım,
İşte burada ağlıyorum, kalbim yaralı...”*

Bunun üzerine İbn Muhalleme, “vallahı, Ebû Kebîr ne güzel söylemiş! Hüzeyl kabilesinde yüz otuz şair vardı, her biri usta bir söz söyleyiciydi, ama hiçbiri Ebû Kebîr gibi değildi” dedi. Ondan sonra Abdullah, “Allah aşkına, onun beyitlerine karşılık ver!” dedi. İbn Muhalleme, “artık yaşlandım, zihnim zayıfladı, bildiğim her şeyi unuttum” şeklinde karşılık verdi. Abdullah ise, “sana Tâhir’in toprağı hakkı için söylüyorum, lütfen karşılık ver!” dedi. Bunun üzerine İbn Muhalleme yukarıdaki şiire nazire olarak şöyle terennüm etmiştir:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 1973, 3/163.

Çizelge 2.37. ‘Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî Şiiri

أما للنوى من ونية فتريح	أفي كل عام غربة ونزوح
فهل أرين البين وهو طريح	لقد طلع البين المشت ركائب
فنحت وذو البث الغريب ينوح	وأرقني بالري نوح حمامة
ونحت وأسراب الدموع سفوح	على أنها ناحت ولم تذر دمعة
ومن دون أفاخي مهامه قريح	وناحت وفراخها بحيث تراهما

*“Her yıl aynı gurbet, aynı hasret mi?
 Bu ayrılığa bir durak yok mu, bir dinlenme yeri?
 Ayrılık öyle yordu ki çöktürüp kamburlaştırdı bineklerimi,
 Acaba bir gün, o ayrılığı savrulmuş görür müyüm?
 Rey’de bir kumru öttü de kalbimi inletti
 Ağladım, zira hasretle yanan garipler ağlar.
 O kumru ağladı ama bir damla gözyaşı dökmedi,
 Ben ise ağladım ve gözyaşım çağlayan oldu.
 O ağladığında yavruları yanındaydı.
 Benim yavrularımla aramda ise dağlar, dikenli çöller var...”*

Bu şiiri dinleyince Abdullah b. Tâhir gözyaşlarını tutamadı; derinden etkilendi ve şöyle dedi: “Vallahi! Seninle vedalaşmak bana ağır geliyor. Sohbetlerinden mahrum kalmak kalbimi acıtıyor. Ama buna rağmen yemin olsun ki, artık seni yanımda tutmayacağım, evine dön!” Ardından ona otuz bin dirhem bağışladı. İbn Muhalleme de buna şu şiirle karşılık vermiştir:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 1973, 3/163-164.

Çizelge 2.38. ‘Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî Şiiri

وألبس الأمن به المغربان	يا ابن الذي دان له المشرقان
قد أوجت سمعي إلى ترجمان	إن الثمانين وبلغتها
كنت كالصعدة تحت السنان	وبدلتي بالشطاط انحنا
مقاربات وثنت من عنان	وقاربت مني خطى لم تكن
عنانة من غير نسج العنان	فأنشأت بيني وبين الورى

“Ey iki doğunun hükmüne boyun eğdiği (sultanın) oğlu
 Ey iki batının onunla emniyet örtüsünü insanlara bürüdüğü (sultanın) oğlu.
 Seksen yaşıma geldim ve artık bu yaş
 Kulağımı bile bir tercümana muhtaç etti
 Eskiden dümdüz, dik ve mızrak gibiyken bedenim
 Şimdi eğri büğrü oldu; ok gibi düzken, kırıldı yay gibi
 Adımlarım kısa oldu artık
 Eskiden böyle kısa değildi, dizginden çıktı
 Böylece insanlar ile arama bir perde gerildi
 Dokuma ipten bir perde değil bu.”

Şair şiirinin devamında vatan hasretini şu dizelerle dile getirmiştir:

Çizelge 2.39. ‘Avf b. Muhalleme el-Cezerî el-Harrânî Şiiri

لا بالغواني أين مني الغوان؟	وهمت بالأوطان وجرأ بها
من وطني قبل اصفرار البنان	فقرباني بأبي أنتما
أوطانها حران والرقتان	وقبل منعاي إلى نسوة
من بعد عهدي وقصور الميان	سقى قصور الشاذياخ الحيا
أن تتخطاها صروف الزمان	فكم وكم من دعوة لي بها

“Vatan hasretiyle tutuşurum, gönlüm oraya yanar
 Güzel kadınlara değil tutkum! Ne yapayım ben güzel kadınları?
 Babam size feda olsun, siz ikiniz beni yakınlaştırın
 Vatanıma, parmaklarım sararmadan önce

Ölüm haberim ulaşmadan

Harran ve Rakka 'lı kadınlara

Esenlik yağmuru Şâziyâh (Şadyah) köşklerini sulasın

Benden sonra, bir de Miyân köşklarine yağsın

Nice dualarım var oralarda

Zamanın entrikaları onlara erişmesin diye.”

Bu şiirde İbn Muhalleme, yaşlanmış bir şairin ağzından, bir yandan ömrünün son demlerinde hissettiği yorgunluk ve yalnızlığı, diğer yandan da vatan özlemini ve geçmişe duyduğu sadakati dile getirmektedir. Şiire iyilik gördüğü emire ve oğluna övgü ile başlayıp adeta ayrılık için izin ister bir eda sergilemektedir. Şiirin tonu kişisel bir hüznün ve vedaya hazırlanma hissi içermektedir.

Şair, hayatın ve doğanın detaylarını dikkatle gözlemleyen bir yapıya sahip görünmektedir. Yaşlılığın getirdiği fiziksel değişimleri, ayrılığın yarattığı acıyı ve doğadaki canlıların (kumru) hallerini derinlemesine fark etmektedir. Bu gözlemlerini içten ve yoğun duygularla harmanlayarak dile getirmektedir. Hüznün, özlem, pişmanlık ve hayret gibi duygular şiirlerinde belirgin bir şekilde yer almaktadır.

Şair, duygularını açıkça ifade etmekten çekinmemektedir. Yaşadığı acıları, özlemleri ve pişmanlıkları samimi bir dille okuyucuya aktarmaktadır. Bu samimiyet, şiirlerine kişisel bir dokunuş katmakta ve okuyucuyla güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır.

Şair, sadece kişisel deneyimlerini aktarmakla kalmamakta, aynı zamanda yaşamın temel gerçekleri üzerine de düşünmektedir. Yaşlılık, ölüm, ayrılık, insan zekâsı ve toplumsal koşullar gibi evrensel temaları işleyerek okuyucuyu derinlere sevk etmektedir.

Vatanına ve geçmişine derin bir bağlılık duyan şair, memleket hasretini şiirlerinde güçlü bir şekilde dile getirmektedir. Harran, Rakka, Şâziyâh ve Miyân gibi yer isimlerini anarak, bu özlemin somut coğrafyalara yönelik olduğunu göstermektedir. Geçmişteki güzel günleri yad etmekte ve bu yerlerin korunması için dua etmektedir.

Şair, sadece kişisel dertlerini değil, toplumsal gerçekleri de göz ardı etmemektedir.

Kısacası, bu şairin; duygusal, gözlemci, düşündürücü ve aynı zamanda

toplumsal gerçeklere duyarlı, vatanına bağlı bir edebî kişiliğe sahip olduğu görülmektedir.

2.2.14. ‘Ayn Basal el-Harrânî

Çizelge 2.40. ‘Ayn Basal el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	İbrahim b. Halil
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû İshâk
Yaşadığı Dönem	7.-8. yy
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Vefatı	h.709
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>A ‘yânu’l- ‘Aşr ve ‘A ‘vânu’n-Naşr, el-Menhelu’ş-Şâfi ve’l-Mustevfi ba ‘de’l-Vâfi, el-Vâfi bi’l-Vefeyât, ‘İkdu’l-Cumân fi Târîhi ‘Ehli’z-Zemân,</i>

Adı; İbrahim b. Halil el-Harrânî’dir.¹ Künyesi Ebû İshâk’tır.² ‘Ayn Basal lakabıyla ünlenmiştir.³ Soğan göz, patlak göz anlamına gelmektedir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Halk içinden yetişmiş şair, edip ve zanaatkârdır.⁴

Maddi durumu iyi olmayan ‘Ayn Basal,⁵ dokuma ustasıdır, geçimini terzilik yaparak kazanmıştır.⁶ İnsanlar ondan bir bedel beklemeksizin kumaş hibe ederlermiş, o da bir süre kullandıktan sonra satarmış.⁷

¹ Şafedî, el-Vâfi bi’l-Vefeyât, 6/46.

² Ebû’l-Mehâsın Yûsuf b. Tağrîberdî b. ‘Abdullâh İbn Tağrîberdî, el-Menhelu’ş-Şâfi ve’l-Mustevfi ba ‘de’l-Vâfi (b.y.: el-Hey’etu’l-Mısrıyyeti’l-‘Amme li’l-Kuttâb, t.y.), 1/120.

³ Şafedî, 6/46.

⁴ İbn Tağrîberdî, 1/120.

⁵ İbn Tağrîberdî, 1/120.

⁶ Şafedî, 6/46.

⁷ İbn Tağrîberdî, el-Menhelu’ş-Şâfi ve’l-Mustevfi ba ‘de’l-Vâfi, 1/120.

‘Ayn Basal’ın babası ise Harran’da kebabçılık yapmıştır.¹ Gözleri görmeyen (a’mâ) ve okuma yazması olmayan biridir.² Fakat şöhret yıldızı sönmemiştir.³ Herhangi bir resmî medrese eğitiminden geçmemiş, fakat doğuştan gelen edebî yeteneği ve gözlem gücüyle dikkate değer bir şair olarak öne çıkmıştır. Şiirlerinde aşk, ayrılık, zamanın geçiciliği, hatıraların hüznü, baharın neşesi gibi klasik temaları işlerken; zarif teşbihlere, canlı tasvirlerle ve yer yer hicivli bir ironiye yer vermiştir. Şiirlerinde halktan bir insanın samimiyetiyle birlikte usta bir söz işçiliği görülür.

İbn Hallikân ‘Ayn Basal’ı ziyaret etmiş ve onun şiirleri hakkında şu yorumu yapmıştır: “Eski şiirleri övgüye değer değil, ancak yeni şiirleri güzeldir.”⁴ Bu övgünün üzerine ‘Ayn Basal şu beyitleri söylemiştir:⁵

Çizelge 2.41. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

بنظم قريض رائق اللفظ والمعنى	وَمَا كُلُّ وَقْتٍ فِيهِ يَسْمَحُ خَاطِرِي
بِتَرْبٍ وَهَذَا الْبَحْرُ يَا صَاحِبِي مَعَنَا	وَهَلْ يَفْتَضِي الشَّرْعَ الشَّرِيفَ تَيْمَمًا

“Her daim zihnîn mânâsı ve lafzî düzenli dizeler dizemeyebilir.

Ey arkadaşım, deniz bizimleyken toprakla teyemmüm etmeye izin verir mi din?”

‘Ayn Basal, İbn Hallikân’ın şiirlerini denize benzetmiş, onun şiirlerinin yanında kendi şiirlerini, su varken teyemmüm edilen toprağa benzetmiştir. Bunun üzerine İbn Hallikân, “Sen ‘Ayn Basal değil ‘Ayn Basar’sın.” diye övmüştür.¹

Güzel şiir söyleyen şair ve edip, aynı zamanda takke de satan ‘Ayn Basal’ın bu durumuyla dalga geçen kişiye şair ‘Ayn Basal şöyle cevap vermiştir:²

¹ Bedruddîn el-‘Aynî, ‘İkdu’l-Cumân fi Târîhi ‘Ehli’z-Zemân, 5/175.

² Şafedî, 6/47.

Çizelge 2.42. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

أضحى يبيع قبا في الناس بعد قبا	وقائل قال إبراهيم عين بصل
لو جعت قدت ولو أفلست بعنت قبا	فقلت مه يا عدولي كم تعنفني

“Bir kişi, İbrahim ‘Ayn Basal Kuba’yı (mescidi) ziyaret ettikten hemen sonra takke satmaya başladı dedi.

Ona dedim ki, beni kötüleyip kınama! İflas edip aç kalırsan Kuba’yı (mescidi) bile satarsın.”

Bir gün dostlarından biri, karanlık bir gecede ayın aydınlattığı bir yüzde beliren bir kadına bakmış; onun yanağına bir nergis çiçeği takılı olduğunu görmüş ve bu manzara karşısında etkilenerek, şairden bu sahne üzerine bir şiir söylemesini, böylece içine işlemiş aşkın sıkıntısını hafifletmesini istemişti.

Bunun üzerine şair doğaçlama olarak şu beyitleri okuyarak oradakilere hitap etti:¹

¹ Şalâhuddîn Halîl b. Aybek b. ‘Abdullâh eş-Şafedî, ‘A’yânu’l-‘Aşr ve ‘A’vânu’n-Naşr, thk. ‘Alî Ebû Zeyd vd. (Beyrut; Dîmaşk: Dâru’l-Fikri’l-Mu‘âşır, 1418), 1/93-94.

Çizelge 2.43. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

فحكت في أحسن الصور	غرست في الخد نرجسة
قد بدا في جانب القمر	كوكباً في الجو متقدماً

*“Yanağına bir nergis dikti,
Ve o, en güzel suretlerdeki tasvirine benzer oldu.
Gökyüzünde parlayan bir yıldız gibi,
Ayn yanı başında belirmişti.”*

‘Ayn Basal aynı zamanda bilmececi şiirler de kaleme almış, bu yönüyle zekâ ve oyun gücünü şiire taşıyan nadir halk şairlerinden biri olmuştur. Ona atfedilen şiirlerinden biri de ağ ve balık hakkında söylediği şu beyitlerdir:¹

Çizelge 2.44. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

منه في سائر الأوقات	كم كبسنا بيتاً كي نمسك السكان
لدينا خوفاً من الطاقات	فمسكنا السكان وانهمز البيت

*“Nice ev bastık ki içinde yaşayanları
her vakit yakalayalım diye...
Ama evin içinde oturanları yakaladık,
Ev ise korkusundan pencerelerden kaçtı!”*

Burada “ev” ağ, “içinde yaşayanlar” ise balıklardır. ‘Ayn Basal’ın bir başka şiiri ise şöyledir:¹

¹ Bedruddîn el-‘Aynî, ‘İkdu’l-Cumân fi Târîhi ‘Ehli’z-Zemân, 5/175-77.

Çizelge 2.45. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

ريم بسهم لحاظه قلبي رمى	جسمي بسقم جُفونه قد أسقما
مر الجفا الكنه حلو اللمي	كالرمح معتدل القوام مهفهف
في شرعه الوصل الحلال محرما	رشأ أحل دمي الحرام وقد رأى
ألقي وأصلى جنه وجهنما	رب الجمال بوصله وبهجره
وبسيف نرجس طرفه الساجي حمى	عن ورد وجنته بأس عذاره

“O ceylan, göz kapaklarının hastalığıyla bedenimi hasta etti;
Bakışlarının okuyla kalbimi vurdu.
Mızrak gibi düzgün boylu, narin,
Gizlediği ayrılığı acı olsa da dudağı tatlıdır.
Öyle bir ahu ki, kanımı helal kıldı, oysa kendi şeriatında
Kavuşmayı helal, ayrılığı ise haram saydı.
Güzelliğin Rabbi, kavuşmasıyla cenneti, ayrılığıyla cehennemini yaşattı bana.
Yanağının gülünü sakalının mersiniyle ve baygın bakışının nergis kılıcıyla
korudu.”

Şair şiirin devamında doğayla ilgili tasvirlerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

Çizelge 2.46. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

فيها فأصبح كالخيام مخيما	مدّ الربيعُ على الخمائيل نوره
أضحى المحبُّ به كئيباً مغرما	تبدو الأفاحي مثل ثغر مهفهف
ترنو فترمي باللواحظ أسهما	وعيونُ نرجسها كأعيان غادة
لما رأى ورد الغصون منظما	كذلك المنثورُ منثورٌ بها
سحراً فتوقظ بالهديل النوما	والطيرُ تصدح في فروع غصونها

“Bahar, yeşilliklerin üzerine nurunu serpti,
Sanki çadırlar gibi kurulmuştu.
Papatyalar, narin bir dudağın dişleri gibi görünür,
Âşık olanı kederli ve tutkun bırakır.
Nergislerin gözleri, edalı bir kadının gözleri gibidir,

Bakar ve bakışlarıyla oklar fırlatır.

*Ve orada rastgele serpilmiş menekşeler,
Dallardaki güllerin düzenini görünce dağılmış.
Kuşlar, dallarının üzerinde şafak vakti şakar,
Güzel sesleriyle uyuyanları uyandırır.”*

‘Ayn Basal’ın şiirleri hakkında şu yorum yapılmıştır: “Şiirlerinin hepsi bu minvalde olup uyumsuz ve düzensizdir.”¹

Ayrıca şaire nispet edilen diğer bir şiir ise şudur:²

¹ İbn Tağrıberdî, el-Menhelu’ş-Şâfi ve’l-Mustevfi ba’de’l-Vâfi, 1/121.

² Şafedî, el-Vâfi bi’l-Vefeyât, 1420, 6/48.

Çizelge 2.47. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

وَمَنْ الهجر في الفؤاد هجير	دمع عَيْني يَحْكِي الفراق غزير
لَيْسَ وعد الغرير إِلَّا غرور	لَا تثق في الهوى بعهد غرير
الأسمر فِيه لي الغرام سمير	بي من الغيد أسمر قد حكي
فِيه عَقْلِي بنوره مقمور	قمر طالع على عُصْن بَان
وطرفي شكّ وقلبي شكور	وحش الطرف إذا عدا مؤنس القلب
وَمَنْ طول تجنيه جئة وسعير	لي من حسنه البديع

“Gözyaşım ayrılığı anlatır, coşup çağlar,
 Kalbimde hicran sıcağı kavurur durur...
 Aldanmış birinin aşkına güvenme,
 Zira aldanışla verilen sözler sadece aldatmadır!
 Beni esmer güzellerden biri esir etti,
 Esmer teninde aşk bana arkadaş oldu...
 Salkım söğüt dalında doğan bir ay gibiydi,
 Akıl nuruyla baştan çıkmış, sarhoş olmuştu.
 Gözleri uzaklaşınca yalnız kaldı gözlerim,
 Kalbim onunla huzur bulur, ama gözüm şüpheyle doludur.
 Onda hem güzelliğin mucizesi hem cefasının ateşi saklıdır:
 Bir yandan cennet, bir yandan cehennemdir.”

Şair şiirin devamında sevgiliye ait fiziksel özellikleri şu ifadelerle dile getirmektedir:

Çizelge 2.48. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

غَار ولدانها وحر الحور	لو بدا طالعا بجنة عدن
إِنَّمَا المَوْت في رضا يسير	ففسير عنه سلو فؤادي
إِنَّمَا القلب في يده أسير	وطليق عليه دمع شؤوني
إِنَّمَا الوجد في هواه كثير	وقليل على تماديه صبري

“Eğer Adn cennetinde ortaya çıksaydı bir gün,
Oranın çocukları kıskanır, hüriler hayrete düşerdi.
Ondan vazgeçmek kalbime imkânsız gelir,
O razı olsa, ölüm bile kolay olurdu.
Gözyaşım onun uğruna serbestçe akar,
Çünkü kalbim onun elinde tutsaktır.
Onun cefası karşısında sabrım çok azdır,
Ama aşkındaki hasretim pek çoktur!”

Şair şiirin sonunda sevgiliye seslenmektedir:

Çizelge 2.49. ‘Ayn Basal el-Harrânî Şiiri

فَالصَّبِّ فِي الْهَوَى مَعْدُور	يَا حَبِيبِي كُنْ عَازِرَ الْعَاشِقِ الْعَذْرِي
وَهُوَ فِي الْحَبِّ هَاجِرٌ مَهْجُور	هَجَرَ النَّوْمَ مَذْهَجْرَتِ فَأَضْحَى
وَعَزَّتْهُ مِعَاطِفٌ وَخُصُور	أَسْرَتَهُ سَوَالِفٌ وَنَحُور
مَا لَهُ فِي هَوَاكَ يَوْمًا نَصِير	فَهُوَ صَبٌّ مَعَذِبٌ مَسْتَهَام

“Ey sevgilim! Lütfen mazur gör aşkın özverili aşığını,
Çünkü aşk ehli, aşk uğruna her zorluğu göze alır.
Sen terk ettiğinden beri uykuyu da terk ettim,
Uygunun bile beni terk ettiği bir aşk hâline geldim.
Onu saç telleri, boynu esir etti;
Omuzları, beli, kalbimi vurdu!
O, perişan, işkenceli bir aşkla yanan bir aşıktır artık,
Senin aşkında ona bir gün olsun yardımcı yoktur.”

Metnin sonunda anlatıcı (Safedî) şöyle diyor: “Bu iki parçayı onunla ilişkilendirdim; çünkü bu sözler, her ne kadar şiirlerinde birtakım dil yanlışları (nahiv/lahn) bulunsa da onun seviyesindeki halk şairlerine göredir.

Şiiri kabul edilebilir seviyededir; ancak edebî şiirin zirvesinde değildir ve o zirveye yakın da sayılmaz.”¹

Bu şair, eserleriyle çok yönlü, derin duygulara sahip bir isim olarak öne

¹ Safedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 6/48.

çıkıyor. Onun şiirlerinde hem bireysel hem de evrensel temaları güçlü bir anlatımla bulmak mümkün. Çevresindeki doğayı, güzellikleri ve günlük yaşam anlarını detaylı ve canlı imgelerle tasvir etme yeteneğine sahiptir. Bahar mevsimi, çiçekler, şarap meclisleri gibi unsurları ustalıklı resmederek okuyucunun zihninde adeta bir tablo oluşturur. Şair, dilin inceliklerini etkili bir şekilde kullanır. Hem övgülerinde abartıya kaçarak konuyu yüceltir hem de eleştirilere zekice ve nüktedan cevaplar verir. Bu, onun dil üzerindeki hâkimiyetini gösterir. Hz. Muhammed'e duyduğu derin sevgi, saygı ve hayranlık şiirlerinde sıkça karşımıza çıkar. İnsan ilişkilerindeki adaletsizliklere değinir, hayatın anlamı ve ölümün kaçınılmazlığı üzerine felsefi sorgulamalar yapar.

Kısacası, bu şair duygusal zenginliği, keskin zekâsı, dil hakimiyeti ve çok yönlü temaları bir araya getiren hem ağlatan hem düşündüren hem de övgülerle coşturan güçlü bir edebî kişiliğe sahiptir.

İbrahim ‘Ayn Basal 80 yıldan fazla yaşamış ve 709 yılında¹ zilka’de ayının ortasında perşembe günü ölmüştür.²

2.2.15. Ebu’l-Hasen b. Ebi’l-Feth b. el-‘Attâr el-Harrânî

¹ Şafedî, 6/46

² İbn Tağrıberdî, el-Menhelu’s-Şâfi ve’l-Mustevfi ba‘de’l-Vâfi, 1/121.

Çizelge 2.50. Ebu'l-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	'Ali b. Nasr b. Mensûr b. Nasr b. Mensûr b. el-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Hasen
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Dımeşk
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis, matematik
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Ḳalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Ḥâzâ'z-Zemân,</i>

Adı; 'Ali b. Nasr b. Mensûr b. Nasr b. Mensûr b. el-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.² Aslen Harranlı olduğu için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.³ Dönemin devlet hazinesinden sorumlu dedesi Zahîru'd-dîn Mensur b. Nasr b. el-'Attâr'ın oğlu Nasrullah, özel bir sebepten dolayı Dımeşk'a yerleşince oğlu Ebu'l-Hasen el-Harrânî Dımeşk'ta doğmuştur.⁴ 593 yılının rebi'ul-evvel ayının yirmi dördüncü günü dünyaya gelmiştir.⁵ Dımeşk'ta birçok âlimden hadis ve edebiyat dersleri almıştır.⁶ Bunun yanı sıra hesaplama sanatında da ileri bir seviyeye ulaştı.⁷

Ebu'l-Hasen el-Harrânî'nin kaynaklarda geçen şiirini aşağıda örnek olarak vereceğiz:⁸

¹ İbnu's-Şa'âr, *Ḳalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Ḥâzâ'z-Zemân*, 4/91.

² İbnu's-Şa'âr, 4/91.

³ İbnu's-Şa'âr, 4/91.

⁴ İbnu's-Şa'âr, 4/92.

⁵ İbnu's-Şa'âr, 4/92.

⁶ İbnu's-Şa'âr, 4/92.

⁷ İbnu's-Şa'âr, 4/92.

⁸ İbnu's-Şa'âr, 4/92-93.

Çizelge 2.51. Ebu'l-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî Şiiri

وتَبَدَّى للرُّبَى وجهه وسيم	إِنَّمَا الوجد في هَوَاهُ كثير
حَلَّلا خضراً لها الزُّهْر رقوم	كسا هامي الحيا عاري الثرى
جَدَّلاً لَمَّا انبرت تبكي الغيوم	وبها نعر الأفاحي باسم
ما رنت يغضي لها الطرف السقيم	وعيون التُّرجس الغضّ إذا
عندما قَبَلها الطُّلُّ السَّجُوم	وخدود الورد قد أخلجها

“Hava berraklaştı, rüzgâr inceldi,
Tepelerde güzel bir yüz belirdi.
Yağan yağmurlar çıplak toprağa,
Üzerinde çiçek nakışları olan yeşil elbiseler giydirdi.
Papatyaların ağzı gülümsüyor neşeyle,
Bulutlar ağlamaya başlayınca.
Nergisin taze gözleri baktığında,
Hasta bir göz bile ona bakmaktan çekinir.
Gülün yanaklarını utandırdı,
Dolu gibi yağın çiy onu öptüğünde.”

Şair şiirin devamında çektiği aşk acısıyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Çizelge 2.52. Ebu'l-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî Şiiri

إِنَّ دَائِي فِي الهوى داءٌ قديم	يا خليلي خلّ قلبي والأسى
طالما أسهرني طرفٌ نؤوم	وتباريح الجوى لي مألّفٌ
ظلت أهواه وقد يهوى الظلوم	أجرني من تعديّ جائر
عجباً يفتك بالأساد ريم	كم هزبر قتلت مقلته
قربه راحٌ وروحٌ ونعيم	عدّ عني كأسك الملاء في

“Ey dostum, kalbimi ve hüznümü bırak,
Zira aşk hastalığım eski bir hastalıktır.
Aşk acıları bana yoldaş olmuştur,
Nicedir uykulu bir göz beni uykusuz bırakmıştır.”

Beni zalim bir haksızdan kurtar,

Onu sevdiğim halde, o zulmetmeyi sever.

Nice aslanı (yiğidi) gözleri öldürdü;

Şaşılacak şey, bir ceylan (narin sevgili) aslanları katlediyor!

Uzaklaştır benden dolu kadehini, zira

Onun yakınında rahatlık, ruh ve nimet vardır.”

Şair şiirinin devamında aşkının derinliğini, fiziksel özellikleri ve şarap ifadesini kullanarak şu dizelerle dile getirmiştir:

Çizelge 2.53. Ebu'l-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî Şiiri

أيُّ قلبٍ ما لها فيه كلوم	من يدي ظبي ظبا أحاطه
كيف حلَّ القلب والقلب جحيم	هو من جنة عدن فاعجبوا
من بنات الكرم يهواها الكريم	بدر تمَّ قد جلا شمس ضحى
فهي كالروح بها تحيا الجسوم	قهوة راقت ورقت وصفت
من عروس تاجها درُّ نظيم	يا لها لما علاها حبيب

“Bakışlarının oklarıyla her kalbi yaralayan bir ceylanın elinden;

Hangi kalp onda yara taşımaz ki?

O (güzel) Adn cennetinden gelme, şaşın;

Kalbe nasıl yerleşti de kalp cehenneme döndü?

Dolunay gibi bir bedir, kuşluk güneşini aydınlattı;

Cömert kişiler onu, üzüm kızlarından (şarap) sever.

Öyle bir kahve (şarap) ki, lezzetli, nazik ve duru;

O ruh gibidir, bedenler onunla canlanır.

Üzerine köpükler çıktığında ne de güzeldir!

Sanki tacı incilerle süslü bir gelin gibidir.”

Humus hükümdarı Melik Mensûr İbrahim b. Şîrkûh b. Mahmûd, ikinci Harezmi çatışmasına gireceği zaman Ebu'l-Hasen el-Harrânî, onu şu dizelerle övmüştür:

Çizelge 2.54. Ebu'l-Hasen b. Ebi'l-Feth b. el-'Attâr el-Harrânî Şiiri

كلُّ قلبٍ بمعاليه يهيم	ناصر الإسلام والدين الذي
------------------------	--------------------------

وبدا للدين نهجٌ مستقيم	ملكٌ عمّ البرايا عدله
طلعت شمسٌ وما هبَّ نسيم	نصر الله به الإسلام ما
أملوا فيه وما نحن نروم	وأرانا بأعاديهِ الذي

*“İslâm'ın ve dinin yardımcıdır o;
Her kalp onun yüceliklerine hayrandır.
Adaleti tüm yaratılmışları kuşatan bir kraldır,
Ve din için dosdoğru bir yol belirlemiştir.
Allah, güneş doğdukça ve rüzgâr estikçe,
İslâm'ı onunla zaferlere ulaştırırsın.
Ve düşmanlarına, umduklarının tersini,
Bizim arzu ettiğimiz şeyi gösterebilirsin.”*

Ebu'l-Hasen el-Harrânî, şiirlerinde hem doğal güzellikleri ve aşkın derinliğini işleyen hem de dönemin hükümdarlarına övgüler sunan çok yönlü bir şairdir.

Ebu'l-Hasen el-Harrânî'nin edebî kişiliği, doğa tasvirlerindeki ustalığı, aşkın farklı yönlerini işleyişi ve siyasi övgülerdeki güçlü ifadesiyle belirginleşmektedir. Şiirlerinde gözlem yeteneği, duygu yoğunluğu ve edebî sanatlara yatkınlığı açıkça görülmektedir.

Şairin "Hava berraklaştı, rüzgâr inceldi, Tepelerde güzel bir yüz belirdi," dizeleriyle başlayan şiiri, baharın gelişiyle doğanın canlanışını ve güzelleşmesini canlı ve estetik bir dille tasvir etmektedir. Yağmurun toprağa yeşil elbiseler giydirmesi, papatyaların gülümsemesi, nergislerin gözleri ve gül yanaklarının çiy ile ıslanması gibi imgeler, doğanın her bir unsurunu insani özelliklerle donatarak (kişileştirme) şiire edebî bir derinlik katmaktadır. Bu bölüm, aynı zamanda şarap şiirlerinin doğayla iç içe geçtiği bir temayı da barındırmaktadır; zira ilerleyen dizelerde şaraba dair imgeler de yer almaktadır.

Şair, doğa tasvirlerinin ardından kişisel duygularına yönelerek aşk acısı ve hasret temasını işlemektedir. "Ey dostum, kalbimi ve hüznümü bırak, zira aşk hastalığım eski bir hastalıktır" dizeleri, şairin aşkın yarattığı ıstırapı ve bu acının köklü olduğunu ifade etmektedir. "Aşk acıları bana yoldaş olmuştur, Nicedir uykulu bir göz beni uykusuz bırakmıştır," ifadeleri, aşkın neden olduğu uykusuzluk ve sürekli bir meşguliyet halini vurgulamaktadır. Sevgiliyi bir "zalim haksız" ve

"ceylan"a benzetirken, onun bakışlarının "aslanları (yiğitleri) öldürmesi" teması, sevgilinin güzelliğinin ve çekiciliğinin yıpratıcı gücünü mecazi bir dille ifade etmektedir. Bu temalar, klasik Arap şiirindeki gazel geleneğinin belirgin özellikleridir.

Şair, "Uzaklaştır benden dolu kadehini, zira Onun yakınında rahatlık, ruh ve nimet vardır" diyerek şaraba olan düşkünlüğünü dile getirmektedir. Sevgilinin elinden içilen şarap ("Bakışlarının oklarıyla her kalbi yaralayan bir ceylanın elinden"), şarap ve sevgili imgelerini iç içe geçirmektedir. Şarabı "lezzetli, nazik ve duru" olarak tanımlamakta, hatta "O ruh gibidir, bedenler onunla canlanır." Bu durum, şarabın sadece fiziksel bir içecek değil, aynı zamanda ruhani bir canlandırıcı ve keyif verici bir unsur olarak görüldüğünü göstermektedir. Sevgilinin "Adn cennetinden gelme" olması ve "kalbi cehenneme çevirmesi" çelişkisi, aşkın hem cenneti hem de cehennemi barındıran doğasını vurgulamaktadır. Şarap şiirlerinde sıkça rastlanan kadınsı ve baştan çıkarıcı bir nesne olarak şarap teması da köpükleriyle "tacı incilerle süslü bir gelin"e benzetilmesiyle pekiştirilmektedir.

Şiirin son kısmında, Humus hükümdarı Melik Mensûr İbrahim b. Şirkûh b. Mahmûd'a yönelik övgüler yer almaktadır. Bu bölüm, şairin sadece aşk ve doğa temalarında değil, aynı zamanda siyasi övgü (madih) türünde de başarılı olduğunu göstermektedir. Hükümdarın "İslâm'ın ve dinin yardımcısı" olarak nitelendirilmesi, "adaletin tüm yaratılmışları kuşatması" ve "din için dosdoğru bir yol belirlemesi" gibi ifadeler, dönemin siyasi otoritesine olan bağlılığı ve beklentiyi yansıtmaktadır. Bu tür övgüler, o dönemde şairlerin hükümdarlarla kurduğu ilişkinin ve onlardan beklenen himayenin bir göstergesidir.

Genel olarak, Ebu'l-Hasen el-Harrânî, doğa, aşk, şarap ve hükümdar övgüsü gibi farklı temaları ustaca bir araya getirerek hem bireysel duyguları hem de toplumsal ve siyasi beklentileri aynı şiirde işlemesi, onun edebî kişiliğinin güçlü bir göstergesidir.

2.2.16. Ebu'l-Hasen b. Darîr el-Harrânî

Çizelge 2.55. Ebu'l-Hasen İbnu'd-Darîr el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ali b. Amr b. el-Hasan b. Amr
Nisbesi	el-Harrânî

Künyesi	Ebu'l-Hasan
Yaşadığı Dönem	5.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Hitabet, hadis, fıkıh, tasavvuf
Vefatı	h.488
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>Kitabu zeyli tabakâti 'l-Hanâbile</i>

Adı: Ali b. Amr b. el-Hasan b. Amr el-Harrânî Ebu'l-Hasan İbnu'd-Darîr'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.² Harran'da doğduğu için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.³ Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Geç dönem Hanbelî âlimleri arasında yer alan Harranlı bir fakih ve zâhiddir.⁴ İlk ilmi eğitimini memleketinde şerif Ebu'l-Kasım ez-Zeydî'den almış, daha sonra Bağdat'a eğitim almak için gitmiştir.⁵ Döneminin önde gelen Harranlı şeyhlerinden biri olarak tanınmış ve birçok talebe yetiştirmiştir.⁶ Ali b. Amr, 488 yılı Şaban ayında Seruc'ta vefat etmiştir.⁷

Onu, Ebu'l-Feth İbn Abdûs ve başkaları da anmıştır. 484 (1091-92) yılında Harran'da, Şerif ez-Zeydî vasıtasıyla, onun da İbn Batta'dan rivayet ettiği "el-İbâne es-Suğrâ" adlı eseri hadis olarak rivayet etmiştir. Müritlerinden birinin yazısıyla kaydedildiğine göre, başkasından şu beyitleri aktarmıştır:⁸

¹ İbn Receb el-Hanbelî, *Kitabu zeyli tabakâti 'l-Hanâbile*, 1/197.

² İbn Receb el-Hanbelî, 1/197.

³ İbn Receb el-Hanbelî, 1/197.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 1/198.

⁵ İbn Receb el-Hanbelî, 1/198.

⁶ İbn Receb el-Hanbelî, 1/198.

⁷ İbn Receb el-Hanbelî, 1/198.

⁸ İbn Receb el-Hanbelî, 1/198.

Çizelge 2.56. Ebu'l-Hasen b. Darîr el-Harrânî Şiiri

فَكَمْ تَحْتَهَا قَوْمٌ هُمْ مِنْكَ أَرْفَعُ	وَلَا تَمُشْ فَوْقَ الْأَرْضِ إِلَّا تَوَاضَعًا
فَكَمْ مَاتَ مِنْ قَوْمٍ هُمْ مِنْكَ أَمْنَعُ	فَإِنْ كُنْتَ فِي عِزٍّ وَحِرْزٍ وَمَنْعَةٍ

*“Yeryüzünde ancak tevazuyla yürü,
Zira toprağın altında senden daha üstün nice insanlar vardır.
Eğer izzet, korunak ve kuvvet içindeysen de
Senden daha güçlü nice kimseler ölmüştür.”*

Bu beyitler, tevazu ve dünyevi gücün geçiciliği üzerine derin bir öğüt içermektedir. Ali b. Amr’ın bu beyitleri meclisinde okuması, onun edebî zevki ve hikmetli sözlere olan ilgisini göstermektedir.

Edebî yönü, doğrudan şairlikten ziyade, hikmetli sözleri takdir etmesi ve meclislerinde paylaşmasıyla kendini göstermektedir. Bu yönüyle, ilim ve edebiyatı bir araya getiren bir şahsiyet olarak değerlendirilebilir.

2.2.17. Ebu'l-Vefâ el-Harrânî**Çizelge 2.57.** Ebu'l-Vefâ el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ebu'l-Vefâ
Nisbesi	el-Harrânî el-Kâid
Yaşadığı Yerler	Halep, Dimeşk
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tasavvuf
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, Târîhu Dimeşk,</i>

Adı; Ebu'l-Vefâ el-Harrânî'dir.¹ el-Kâid (komutan) nisbesiyle meşhur olmuştur.²

¹ İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb*, 10/475.

² İbn 'Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 67/285. İbnu'l-'Adîm, 10/475.

Ebu'l-Vefâ'nın doğum ve ölüm tarihi kaynaklarda geçmemektedir. Harranlı mutasavvıf, âlim ve önemli bir şairdir.¹ Vessâb ailesine mensuptur.² Halep'te ordu denetleyicisidir.³ Daha sonra Dimeşk'a yerleşmiş ve ölene kadar orada kalmıştır.⁴ Onun adına atfedilen sözler ve menkıbeler, bilge bir insan ve güçlü bir hatip olduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. el-Milhî (ö. h.919) onun hakkında şöyle demiştir: “Komutan Ebu'l-Vefâ, dünyanın gözdesi ve Âdemoğullarının en zarifiydi. Öyle nükteler söylerdi ki ateşten daha yakıcı, öyle hikâyeler anlatırdı ki akıllar bunlara erişemezdi. Aylarca konuşsa bile bir sözünü tekrar etmez, yorgun olduğu da hiç görülmezdi. Bu sanatta kendisine hiçbir insanın erişemeyeceği bir yetenek bahşedilmişti ne şiirde ne düzyazıda ona yetişebilen vardı. Cemaatle dolu camide, geçmiş günlerde kaçırdıklarını kılmak için namaz kılarken görülürdü. Halk, onun iyi niyet ve maksatlarını beğenmekte hemfikirdi; sözlerinin kaynaklarını ve anlamlarını öğrenmek için çaba gösterirlerdi. Tıpkı Ebû Nuvâs'ın dediği gibi:⁵

Çizelge 2.58. Ebu'l-Vefâ el-Harrânî Şiiri

فَكُلَّ صَلَاتِهِ أَبَدًا قَضَاءُ

يُصَلِّي هَذِهِ فِي وَقْتِ هَازِي

*“Bu namazı, şu namazın vaktinde kılar,
Böylece bütün namazları hep kaza olur.”*

Vessâb ailesi onu yanlarına aldılar ve ona büyük bir ilgi gösterdiler. Ona bol bol hediyeler verdiler ve ihsanlarda bulundular. Uzun yıllar onların yanında kaldı. Ancak zamanın elleri onlara dokununca ve felaketin gözleri onlara yönelince, onlardan ayrıldı ve Şam'a geçti. Orada ikamet etti ve nihayet eceli gelip Rabbine kavuştu.¹

Şöyle de devam etmiştir: “Ebu'l-Vefâ, babamla satranç oynadı ve babam onu yendi. Şaka yollu olarak onun yüzüğünü aldı. Bunun üzerine Ebu'l-Vefâ anında şu sözleri söyledi:²

¹ İbnu'l-Adîm, 10/476.

² İbnu'l-Adîm, 10/476-77. İbn 'Asâkir, Târîhu Dimeşk, 67/285.

Çizelge 2.59. Ebu'l-Vefâ el-Harrânî Şiiri

يا سَيِّدًا كَفَّ عَنِّي أَيْدِيَ التُّوبِ	من بَعْدِ أَنْ أَشْرَقَتْ نَفْسِي عَلَى الْعَطْبِ
أَعْدَائِي لَوْ عَلَّبُونِي فُئِمْتَ تَنْصُرُنِي	فَهَلْ أَبَالِي مِنَ الشَّطْرَنْجِ بِالْعَلْبِ
يا ابنَ الذِّينِ شَأْوًا أَبْنَاءَ عَصْرِهِمْ	في حَلْبَةِ الْمَجْدِ وَالْإِحْسَانِ وَالْأَدَبِ
قَوْمٌ مَنَاقِبُهُمْ لَمَّا مَضَوْا بَقِيَتْ	مُنِيرَةٌ فِي سَمَاءِ الْمَجْدِ كَالشُّهُبِ
يَكُونُ جَاهُكَ يَحْمِينِي فَيُؤَخِّدُ لِي	في اللَّعْبِ أَوْ غَيْرِهِ شَيْءٌ مِنَ الدَّهَبِ
هَيْهَاتَ سَأَلَمَنِي دَهْرِي وَصِرْتُ وَفِي	يَدِي مِنْهُ ذِمَامٌ غَيْرُ مُقْتَضَبِ

“Ey efendim, belaların ellerini benden uzaklaştır,
 Canım helak olmanın eşiğine geldikten sonra.
 Düşmanlarım beni yense bile sen kalkıp bana yardım edersin;
 O zaman satrançta yenilmekten mi çekinirim hiç?
 Ey çağlarının oğullarını geride bırakanların oğlu,
 Şan, ihsan ve edebiyat meydanında!
 Öyle bir kavim ki, onlar gittikten sonra erdemleri kaldı,
 Şan göğünde yıldızlar gibi parlayarak.
 Senin itibarın beni korusun da bana nasip olsun,
 Oyunda veya başka bir şeyde biraz altın.
 Heyhat! Zaman benimle barıştı ve artık elimde
 Kesilmeyen, sağlam bir ahit var ondan (zamandan).”

Ebu'l-Vefâ'nın bir yüzüğü vardı. Bir adam onunla şakalaşarak, “Bu yüzüğü bana sat!” dedi. Ebu'l-Vefâ, “Satmam ama alabilirsin.” diye karşılık verdi. Adam da yüzüğü aldı ve uzaklaştı! Geri vermekte ise oyalandı.¹ Bu sırada Ebu'l-Vefâ şu sözleri söylemiştir:²

¹ İbnu'l-‘Adîm, 10/477.

² İbnu'l-‘Adîm, 10/477.

Çizelge 2.60. Ebu'l-Vefâ el-Harrânî Şiiri

قَوْمٌ يُحِبُّونَ مِثْحَةَ الشُّعْرَا	صَارَ بِهَذَا الزَّمَانِ مَخْرَقَةً
وَأَهْمَلُوا الْفَضْلَ فَهُوَ قَدْ دَنَّا	تَغَيَّرَ النَّاسُ وَالزَّمَانُ مَعًا
قَدْ كَمَلَ الظَّرْفَ مِنْ بَنِي الْأَمْرَا	مَازَحْتُ بِالْأَمْسِ أَهْيَقًا حَسَنًا
حَسِبْتُهُ مِنْ جَمَالِهِ قَمْرَا	إِذَا تَفَكَّرْتُ فِي مَحَاسِنِهِ
أَقْبَلُهُ مِنِّي فَحَازَهُ وَجَرَى	فَسَامَنِي خَاتَمِي، فَقُلْتُ لَهُ
قَائِلٌ شِعْرٌ فَذَاكَ ذَفْنُ خَرَا	مَنْ يَقْبَلُ الرَّقْدَ وَالْهَدِيَّةَ مِنْ

“Bu zamanda sahtekârlık baş göstermiş;
 Öyle insanlar var ki, şairlerin bağışlarını severler.
 İnsanlar da değişti, zaman da değişti beraberce;
 Erdemi ihmal ettiler, o da çürüyüp gitti.
 Dün güzel, nazik bir gençle şakalaştım,
 O ki, emirzadelerden olup zarafeti tamamlamıştı.
 Onun güzelliklerini düşündüğümde,
 Güzelliğinden ötürü onu bir ay sanırdım.
 Benden yüzüğümü istedi, ben de ona dedim ki:
 "Benden kabul et onu!" O da aldı ve çekip gitti.
 Şiir söyleyen birinden yardım ve hediye kabul eden kimse varsa,
 İşte o, eşek sakallıdır!”

Bu şiirler, şairin hem övgüye düşkün ve himaye arayan, hem de mizah ve hiciv yeteneği olan, eleştirel bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. İlk şiirde, kendisini belalardan kurtarması ve düşmanlara karşı koruması için yüce birine (Efendim diye hitap ettiği kişiye) yalvarmaktadır. Onun atalarının şanını ve kendi dönemlerindeki üstünlüklerini övgüyle anmaktadır. Bu, şairin koruyucu bir lidere sığınma ihtiyacını ve övme sanatındaki ustalığını göstermektedir. Maddi beklentilerinin de olduğunu "oyunda veya başka bir şeyde altın elde etme" arayışıyla dile getirmektedir.

Ebu'l-Vefâ'nın yüzük hikayesinde, bir yandan şakalaşırken yüzüğünün alınmasından duyduğu şaşkınlığı ve muhatabının "hilekâr" tavrını dile getirmektedir. Özellikle şiirle geçimini sağlayan şairlere hediye vermeyenleri "eşek sakallı" olarak nitelemesi, şairin keskin mizah anlayışını, hiciv yeteneğini ve edebî gücünü

kullanarak kendisini veya mesleğini aşağılayanlara karşı net bir duruş sergilediğini göstermektedir.

Şairin, şairlere değer verilmemesini ve insanların değişmesini eleştirmesi ("Değişti insanlar ve zaman da... İyiliği ihmal ettiler, o da çürüdü"), onun toplumsal değerlere ve ahlaki yozlaşmaya duyarlı bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

Güzele olan hayranlığını ("o nazik, güzel delikanlı") ve onun güzelliğini aya benzetmesini dile getirmesi, şairin beşerî güzelliklere karşı duyarlı ve aşıkane bir yönü olduğunu da göstermektedir.

Kısacası, bu şair koruyucu bir gücün himayesini arayan, övgü ve methiyede yetenekli, ancak aynı zamanda keskin mizahı ve iğneleyici hicviyle toplumsal eleştiriler getiren, duyarlı ve gözlemci bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.18. Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî

Çizelge 2.61. Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	İbrahim b. Hilâl b. İbrahim b. Zehrûn
Nisbesi	es-Sabiî el-Harrânî
Künyesi	Ebû İshak
Yaşadığı Dönem	4.yy
Yaşadığı Yerler	Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tarih, tıp, astronomi
Vefatı	384/994
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', Tecâribu'l-Umem ve't- Te'âkıbu'l-Himem, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm</i>

Adı; İbrahim b. Hilâl b. İbrahim b. Zehrûn es-Sabiî el-Harrânî'dir.¹

¹ Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 8/554.

Künyesi Ebû İshak'tır.¹ Aslen Harranlı olduğu için el-Harranî nisbesiyle anılmıştır.² İnancı olan Sabiliğe nisbetle es-Sabiî olarak anılmıştır.³ H.313 yılında Bağdat'ta doğmuştur ve Bağdat'ta yetişmiştir.⁴ Edip ve kâtip olan Ebû İshâk el-Harrânî, yüksek belagat ve resmi yazışma geleneğinin zirve temsilcilerinden biri olarak öne çıkar.⁵ Kaleme aldığı mektuplar sadece resmi işlev taşımakla kalmamış, aynı zamanda birer edebî sanat eseri olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda belagatı çok iyi⁶ ve edebî kişiliği değerli olan biridir.⁷ Hem şiirde hem düzyazıda başarılı biri olmuştur.⁸ Onun hakkında “Belagatta (süvari) yeterlidir.” denilmiştir.⁹ Çağdaşı olan şairlerden biri onun belagattaki yetkinliğini övmek amacıyla şu beyitleri söylemiştir:¹⁰

¹ Zehebî, 8/554.

² Zehebî, 8/554.

³ Zehebî, 8/554.

⁴ Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, 1/64.

⁵ Zehebî, 8/554.

⁶ Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1405, 16/523.

⁷ Zehebî, 16/524.

⁸ Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, 1/64.

⁹ Ebû 'Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya'qûb Miskeveyh İbn Miskeveyh, Tecâribu'l-Umem ve't-Te'âkıbu'l-Himem (Tahran: y.y., 2000), 1/33.

¹⁰ Se'âlibî, 2/287.

Çizelge 2.62. Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî Şiiri

برسائل الصابي أبي إسحاق	أصبحت مشتاقا حليف صباية
ذوب البراعة سلوة العشاق	صوب البلاغة والحلاوة والحجى
يَحْكِي لنا الاطواق في الاعناق	طورا كما رق النسيم وتارة
كتبت بدائعه على الاحداق	لا يبلغ البلغاء شأو مبرز

*“İshâk es-Sabiî'nin mektuplarıyla,
Özlem ve aşk yoldaşı olarak sabahladım.
Belagatın, tatlılığın ve aklın kaynağı;
Ustalığın özü, aşıkların tesellisi.
Bazen esen rüzgâr gibi nazik, bazen de
Boyunlardaki gerdanlıkları anlatır bize.
Hiçbir hatip, eşsiz bir üstadın seviyesine ulaşamaz;
Onun harikaları göz kapaklarına yazılmıştır.”*

Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî, edebiyat, kitabet ve tarihin yanısıra; tıp astronomi ve özellikle mühendislikte mahir bir kişidir.¹ Büveyhi Hükümdarı Mu'izuddevle (ö.356/967) tarafından divan kâtipliğine getirilmiştir.² Divan kâtipliği yaptığı zamanlarda 'Adududdevle'yi (ö.372/983) yeren şiirler söylediği için 'Adududdevle, başa geçtiğinde onu hapsedmiştir.³ Daha sonra idamına karar vermişse de onu bu kararından vazgeçirmişlerdir.⁴ Ayrıca 'Adududdevle ondan Büveyhi devletini anlatan bir tarih kitabı yazmasını emretmiştir, o da Kitâbu't-Tâcî diye bilinen Kitâbu Devleti Benî Büveyh ve ahbârî'd-Deylem vebtidâi emrihim adlı eseri yazmıştır.⁵

Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî inancına sınımsız bağlı olan biriydi. Öyle ki devlet yöneticileri İslâm'a girmesi için teşviklerde bulunsa da Ebû İshâk kabul etmemiştir.⁶ Bunun yanı sıra ramazanda oruç tuttuğu, Kur'an-ı Kerimi ezbere bildiği

¹ Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, 1/64.

² Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm, 8/554.

³ Zehabi, 8/554.

⁴ Zehabi, 8/554.

⁵ Zehabi, 8/554.

⁶ Zehabi, 8/554.

ve yazdığı eserlerde Kur'an-ı Kerim ayetlerini kullandığı da kaynaklarda geçmektedir.¹

Ebu'l-Kâsım b. Burhân, onun hakkında şöyle demiştir: “Şiddetli eklem ağrısı çekiyordu ve bir grup kişi kendisinde toplanmıştı, birşeyler yazarken onları görmek istedi, sonra kalemi bırakıp şöyle demiştir:²

Çizelge 2.63. Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî Şiiri

سر ما لقيت من الأذى	وجع المفاصل وهو أيب
والناس من خطي كذا	جعل الذي استحسنته
سب في أواخره القذا	والعمر مثل الكاس ير

*“Eklem ağrıları, ki bu,
Çektiğim eziyetin en hafifidir.
(Öyle ki) Beğendiğim şeyleri ve insanların
Yazımla ilgili (düşünceleri) böyle yaptı.
Ve ömür, bardağa benzer;
Sonunda tortu (çökelti) birikir.”*

Bu şairin edebî kişiliği, içten, realist, yaşlılığın ve acının getirdiği karamsarlığı işleyen, aynı zamanda kendini ve toplumsal algıyı sorgulayan bir yapıya sahip olarak görünmektedir. Ayrıca Ebû İshâk es-Sabiî'nin kaynaklarda farklı konular üzerine söylediği birçok şiiri bulunmaktadır.¹

Ebû İshâk es-Sabiî el-Harrânî, 384 yılında 71 yaşında ölmüştür.² Bağdat'ta Şûnûziyye'de defnedilmiştir.³ Şerif Rıza (ö.406/1015) ona uzun uzun (80'den fazla beyit) mersiye söylemiştir.⁴ Bu mersiyeyle Şerif Rıza kınanmıştır. Fakat o, dininden değil erdeminden dolayı ona mersiye söylediğini ifade etmiştir.⁵

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 6/103-104.

² Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1405, 16/524.

³ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 6/102.

⁴ Şafedî, 6/102-3.

⁵ Şafedî, 6/103.

Ebû İshâk, insanlarla iyi geçinen, yaşlılara hizmette bulunan yardımsever ve güzel sözlü birdir.¹ Ebû İshâk, Müslümanlarla son derece güzel ilişkiler içinde yaşamış; ileri gelenlerine büyük bir hürmet göstermiştir. Ramazan orucunda onlara yardımcı olur, Kur'ân'ı ezberinden okurdu. Onun kaleminden ve sözlerinden Kur'ân ayetleriyle süslenmiş fasıllar ortaya çıkmış, bunlar "el-İktibâs" adlı eserde toplanmıştır.²

Ebû İshak es-Sabi, şiirlerinde derin bir duyarlılık, ince bir gözlem gücü ve güçlü bir dil kullanımı sergilemektedir. İlk şiirinde, özlem ve aşk gibi lirik temaları işlerken, ikinci şiirinde acı ve yaşlılık gibi daha varoluşsal konulara yönelmektedir. Bu, onun geniş bir yelpazede duygusal ve entelektüel konuları ele alabilen çok yönlü bir şair olduğunu göstermektedir. Şair, "Belagatın, tatlılığın ve aklın kaynağı" gibi imgelerle edebî ustalığını vurgulamaktadır. Bu ifadeler onun dilin inceliklerine hâkim olduğunu göstermektedir. Şair, aynı zamanda edebî yeteneğini, "Onun harikaları göz kapaklarına yazılmıştır" gibi abartılı ifadelerle tanımaktadır. Bu metafor, şairin eserlerinin etkileyiciliğini ve kalıcılığını vurgulamaktadır.

Ebû İshak es-Sabi'nin şiirleri, tematik olarak farklı katmanlara sahiptir. Metinlerde yer alan iki şiir, şairin iki farklı ruh halini ve düşünsel odak noktasını temsil etmektedir. Bu şiir, Ebû İshak es-Sabi'nin edebî yeteneğine ve edebiyatın insan ruhu üzerindeki dönüştürücü gücüne bir övgü niteliğindedir. Şair, kendi eserlerini "aşıkları teselli eden" bir kaynak olarak görmektedir. Bu ifade, onun şiirlerinin sadece estetik bir amaç taşımadığını, aynı zamanda okuyuculara duygusal bir sığınak sunduğunu da göstermektedir. Şair, "Hiçbir hatip, eşsiz bir üstadın seviyesine ulaşamaz" diyerek kendi yeteneğinin benzersizliğini ve ulaşılmazlığını vurgulamaktadır. Bu dize, şairin kendinden emin ve edebî bir özgüvene sahip olduğunu göstermektedir.

Şiirdeki en çarpıcı metafor, "Ve ömür, bardağa benzer; sonunda tortu (çökelti) birikir" dizesidir. Bu benzetme, hayatın sonuna yaklaşıldığında yaşlılığın ve çaresizliğin getirdiği ağırlığı çok güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Şair, gençliğin parlak ve berrak günlerinin aksine, yaşlılığın getirdiği tortuyu, yani hastalıkları ve acıları metaforik olarak dile getirmektedir. Şair, "Beğendiğim şeyleri ve insanların yazımla ilgili düşünceleri böyle yaptı" diyerek yaşadığı acıların sanatsal üretimine bile etki ettiğini belirtmektedir. Bu, sanatın ve acının birbiriyle iç içe geçtiği bir

¹ Se'âlibî, Yetîmetu'd-Dehr, 2/288.

² Se'âlibî, Yetîmetu'd-Dehr, 2/288.

sanatçı portresi sunmaktadır.

Ebû İshak es-Sabi, bu iki şiirle hem bir aşk şairi hem de bir filozof olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun şiirleri, dönemin siyasi atmosferinden bağımsız olarak, evrensel temaları ve bireysel deneyimleri işlemektedir. Bu yönüyle, Arap edebiyatının önemli ve özgün şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilir.

2.2.19. Ebû Tâlib Abdullatif el-Kubbayfî el-Harrânî

Çizelge 2.64. Ebû Tâlib Abdullatif el-Kubbayfî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdullatif b. Muhammed b. Ali b. Hamza el-Kubbayfî
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Tâlib
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Vefatı	641/1244
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'</i>

Adı; Ebû Tâlib Abdullatif b. Muhammed b. Ali b. Hamza el-Kubbayfî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Tâlib'dir.² Harran'da doğup büyüdüğü için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.³ 554/1159 yılında Şâban ayında doğmuştur.⁴ İlim tahsili için Bağdat'a gitmiş ve oraya yerleşmiştir.⁵ Tüccar ve cevherci olmakla birlikte dindar, güvenilir, doğru sözlü ve Kur'ân hâfızı olarak tanınmıştır.⁶

¹ Zehabi, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, 23/87.

² Zehabi, 23/87.

³ Zehabi, 23/87.

⁴ Zehabi, 23/87.

⁵ Zehabi, 23/87.

⁶ Zehabi, 23/87.

el-Makâmât adlı eseri İbn en-Nakkûr'dan, el-Mustenîr fi'l-Kırâât adlı eseri İbn el-Mukarrab'dan, Mutanabbi'nin Dîvânını, hocası Ebu'l-Berakât el-Vekîl'den, Ebû Ubeyd'in Ğarîbu'l-ĥadîs'ini Abdülhak el-Yusufî'den, el-Berkânî'nin el-Musâfaha adlı eserini Şuhde'den, el-Umevî'nin Megâzî'sini Abdullah b. Mansûr el-Musilî'den, Sünenü'd-Dârakutnî'yi Abdülhak'tan, Ebû Ubeyd'in "Fazâilü'l-Kur'ân" adlı eserini Ebû Zür'a'dan ve daha birçok eser rivayet etmiştir.¹

el-Mustansırıyye Medresesi'nde müderrislik yapmış, yaşlandığında bu görevden affedilerek evinde ders vermeye devam etmiştir.² 6 Cemâziyelevvel 641 / Kasım 1244 tarihinde vefat etmiştir.³

2.2.20. Ebu't-Tayyib el-Harrânî

¹ Zehabî, Siyeru A'lämi'n-Nubelâ', 1405, 23/88.

² Zehabî, 23/88.

³ Zehabî, 23/88.

Çizelge 2.65. Ebu't-Tayyib el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	'Abdurrahim b. Ahmed b. Zeyd b. el-Ferecb. et-Tayyib
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebu't-Tayyib
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Eserleri	<i>er-Resail</i>
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Fihrist, el-Vâfi bi'l-Vefeyât,</i>

Adı; 'Abdurrahim b. Ahmed b. Zeyd b. el-Ferecb. et-Tayyib el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu't-Tayyib'dir.² Harran'da doğup büyüdüğü için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.³ Daha sonra Bağdat'a giden ama orada ne kadar kaldığı bilinmeyen Ebu't-Tayyib'in doğum ve ölüm tarihi kaynaklarda geçmemektedir. Kâtiblik yapmış olan Ebu't-Tayyib, belagatı çok iyi olan ayrıca yazışma konusunda çok mahir olan bir şairdir.⁴ Devletin yazışmalarını yürüten Ebu't-Tayyib'in er-Resail adında bir belagat kitabı vardır.⁵

Dönemin hükümdarı el-Mu'temed'i öven şöyle bir şiir söylemiştir:⁶

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 18/194. Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî İbnu'n-Nedîm, el-Fihrist (Beyrut: y.y., 1417), 1/382.

² Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 18/194.

³ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 18/194.

⁴ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 18/194.

⁵ İbnu'n-Nedîm, el-Fihrist, 1/382.

⁶ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 18/194.

Çizelge 2.66. Ebu't-Tayyib el-Harrânî Şiiri

بالهجر ما كانت وما كنت	عاديت مرآتي وأذنتها
كَمَا مِنَ اللَّذَاتِ أَفْجَرْتُ	فَأَفْجَرْتُ مِنِّي وَمَنْ طَلَعَنِي
قَبْلَةَ وَجْهِي حَيْثُ يَمُمْتُ	وَقَدْ أَرَاهَا شَعْلِي نَزْهَةً
وَهِيَ تَرِينِي الْمَوْتُ مَذْشَبْتُ	كَانَتْ تَرِينِي الْعُمُرُ مُسْتَقْبَلًا

“Aynamla düşman oldum ve ona terk edeceğimi bildirdim,
O (eskiden) olduğu ve ben (eskiden) olduğum sürece.
Benden ve suretimden yoksun kaldı artık,
Tıpkı hazlardan yoksun kalmış gibi.
Vaktiyle onu (aynayı) meşgalem ve bir eğlence gibi görürdüm,
Yüzümün yöneldiği kible idi.
Bana geleceği, ömrümü parlak gösterirdi eskiden...
Şimdi ise saçım ağardığından beri bana ölümü gösteriyor.”

Ebu't-Tayyib'in bu şiiri, yaşlanma ve zamanın getirdiği değişiklikler üzerine derin ve kişisel bir bakış sunmaktadır. Hükümdar övgüsü olarak sunulmuş olsa da esasen şairin kendi iç dünyasındaki dönüşümü ve yaşlılığın kabullenişini yansıttığı görülmektedir.

Şiirde şair, ayna ile olan ilişkisi üzerinden yaşlanma sürecini ve bu sürecin getirdiği hayal kırıklığını ele almaktadır: "Aynamla düşman oldum ve ona terk edeceğimi bildirdim, O (eskiden) olduğu ve ben (eskiden) olduğum sürece."

Bu dizeler, şairin geçmişteki genç ve dinamik haliyle bugünkü yaşlı halini karşılaştırdığını, aynanın artık ona eskiden gösterdiği parlak gelecek yerine yaşlılığı ve ölümü gösterdiğini ifade etmektedir. Aynanın artık bir eğlence ve kible olmaktan çıkıp, acı bir gerçeğin yansıtıcısı haline gelmesi, yaşlanmanın kaçınılmazlığını ve getirdiği hüznü vurgulamaktadır.

"Benden ve suretimden yoksun kaldı artık, Tıpkı hazlardan yoksun kalmış gibi." Bu ifade, sadece aynadan değil, aynı zamanda gençliğin getirdiği hazlardan ve güzelliklerden de mahrum kalmanın bir dışa vurumu gibidir. Yaşlanmanın getirdiği fiziksel değişimlerin yanı sıra, yaşamdan alınan keyfin de azaldığına dair bir gönderme bulunmaktadır.

"Vaktiyle onu (aynayı) meşgalem ve bir eğlence gibi görürdüm, Yüzümün yöneldiği kible idi. Bana geleceği, ömrümü parlak gösterirdi eskiden... Şimdi ise saçım ağardığından beri bana ölümü gösteriyor."

Şair, aynanın eskiden kendisine gelecek ve parlak bir ömür vadettiğini ancak şimdi, saçları ağardığından beri ölümü gösterdiğini belirterek, zamanın acımasızlığını ve hayatın faniliğini dile getirmektedir. Bu, fiziksel değişimin içsel bir sorgulamaya dönüştüğü, yaşlılığın getirdiği yüzleşmeyi çarpıcı bir şekilde ortaya koyan güçlü bir imgedir.

Yaşlanma teması, şairin hayatın geçiciliğine ve kendi fani varlığına dair düşüncelerini ifade etme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.21. el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî

Çizelge 2.67. el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. Ebi'l-Ğamr Ahmed
Nisbesi	eş-Şâmî el-Harrânî
Künyesi	Ebû Abdullah
Yaşadığı Yerler	Halep
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu't-Ṭaleb fi Târîhi Haleb, el-Fihrist,</i>

Adı; Muhammed b. Ebi'l-Ğamr Ahmed eş-Şâmî el-Harrânî 'dir.¹ Künyesi Ebû Abdullah'tır.² Doğum ve ölüm tarihi hakkında kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Halep'te yaşayan, Seyfüddeve Ebu'l-Hasan b. Hamdân'ın (ö. 356/967) güzel şiir söyleyen şairlerinden olan usta bir şairdir.³ Şiirinde cinas (sözcük oyunları) ve tatbîk (anlam uyumu) sanatlarını kullanır.⁴ Öyle ki neredeyse hiçbir

¹ İbnu'n-Nedîm, el-Fihrist, 1/548.

² İbnu'l-'Adîm, Buğyetu't-Ṭaleb fi Târîhi Haleb, 10/305.

³ İbnu'l-'Adîm, 10/305.

⁴ İbnu'n-Nedîm, 1/548.

beyti bu sanatlar olmadan geçmez.¹ Şiirleri işlenmemiştir (yani derlenmemiş, yayılmamıştır); yaklaşık üç yüz varak (sayfa) tutar.² Bazı edebiyatçılar onun şiirlerini harf sırasına göre düzenlemiştir. Şiirlerinden bir seçkiyi Ebû Muhammed el-Muhellebi (ö.352/963) beğenip seçmiştir.³

Ebu'l-Kâsım Abdussamed b. Muhammed el-Ensârî'nin izin yoluyla Ebu'l-Kâsım es-Semerkandî'den, onun da Ebû Ya'kûb el-Edebî'den, onun da Ebû Mansûr es-Se'âlibî'den aktardığına göre Sa'lebî şöyle demiştir: “El-Halî’ın künyesi Ebû Abdullah’tır, fakat ismi aklımdan çıkmış. Fâzıl bir şairdi; Bühtürî'nin (ö.284/897) devrine yetişmiş, sonra da Seyfûddevlâ (ö. 356/967) zamanına kadar yaşamıştır. Böylece onun şairleri arasına katılmıştır.”⁴

Arap edip ve şair Ebû Bekir el-Hârizmî (ö. 383/993) şöyle anlatır: “Halep’te el-Halî’ı yaşlı bir adam olarak gördüm. Yaşlılık onu epeyce etkilemişti; hareket etmekte zorlanıyordu. Bana kendi yazdığı şu beyitleri okudu.”⁵

¹ İbnu'n-Nedîm, 1/548.

² İbnu'n-Nedîm, 1/548.

³ İbnu'n-Nedîm, 1/548.

⁴ İbnu'l-'Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, 10/305.

⁵ İbnu'l-'Adîm, 10/306.

Çizelge 2.68. el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî Şiiri

إذ جار حكمهم على الجيران	جيراننا جار الزمان عليهم
الشأن ويحك في جنون جناني	ما الشأن ويحك في فراق فريقيهم
عني فقد ملك الشمول عناني	خذ يا غلام عنان طرفك فائنه
أئى يفيق فتى به سكران	سكران سكر هوى وسكر مدامة

“Komşularımız... Zaman onlara zulmetti,
 Zira onlar, komşularına hükmederken zalim oldular.
 Eyvah sana! Ayrılıkları mı mesele diyorsun?
 Asıl mesele eyvah sana! benim aklımın deliliğindedir.
 Ey delikanlı, bakışlarının dizginini tut ve geri çek,
 Çünkü şarap her yanımı sarmış, hâkimiyeti ele geçirmiştir.
 Aşk sarhoşluğu ve içki sarhoşluğu içinde sarhoşum ben,
 Nasıl ayılsın ki bir genç, sarhoşluk dört bir yanını sarmışken?”

Ve yine şu beyitleri söylemiştir:¹

¹ İbnu'l-‘Adîm, 10/306-7.

Çizelge 2.69. el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî Şiiri

بكأسك أم طرفك الأخور	أي المدامين لم أسكر
على غرة القمر الأزهر	سويت من الشمس مشمولة
كإكليل در على جوهر	إذا الماء خالطها جمحت
ثيابا من الذهب الأحمر	كان على الشرب من لونها

“İki sarhoş edici şeyden hangisiyle sarhoş olmadım?
 Senin kadehin mi, yoksa o güzel gözlerin mi?
 Güneşten içimi yakıp geçmiş bir kadehle sulandım...
 Ayın alnına kondurulmuş gibi bir berraklıkla.
 Suya karıştığında coşar...
 İnciyle işlenmiş bir taç gibi parlar.
 Onun rengiyle içen herkes sanki altın renkli elbiseler giyer.”

Seyfüddevle'ye (ö. 356/967) söylediği ve meşhur olan şu beyitler şu şekildedir:¹

¹ İbnu'l-Adîm, 10/307.

Çizelge 2.70. el-Hâlî er-Rakkî el-Harrânî Şiiri

أنا رَجُلٌ، أنا جَائِعٌ، أنا عَارٌ	أنا شَاعِرٌ، أنا شَاكِرٌ، أنا نَاشِرٌ
أَكُن الضَّمِيمَ لِنَصْفِهَا بَعِيَارٌ	هِيَ سِتَّةٌ فَكُن الضَّمِيمَ لِنَصْفِهَا
أَنْ لَا تَكْلَفَنِي دُخُولَ النَّارِ	وَالنَّارِ عِنْدِي كَالسُّؤَالِ فَهَلْ تُرَى

“Ben şairim, ben şükrediciyim, ben yayan gezenim...

Ben açım, ben çıplağım...

Altı şeydir bunlar, sen bunların yarısına kefil ol

Ben de diğer yarısının kefli olayım.

Cehennem ateşi benim için bir soru gibi artık...

O hâlde beni bu ateşe girmekle sına.”

Bu beyitler, şairin yaşama düşkün, keyif ehli, maddi zorluklarla boğuşan ancak mizah anlayışını yitirmeyen ve açık sözlü bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Şiirlerinde şarap ve aşk sarhoşluğunu sıkça bir arada işlemektedir. Bu iki durumun yarattığı "deliliği" kabullenir ve hatta "iki sarhoşluktan hangisiyle sarhoş olmadım" diye sorarak bu halleri kendi varoluşunun bir parçası olarak görmektedir. Bu durum, şairin dünyevi zevklere ve duygusal yoğunluklara açık bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ayrılık acısını "gönlümün deliliği" olarak tanımlaması ve "içim yangınlarla dolu" gibi ifadeler kullanması, derin duygusal hassasiyetini ve aşkın onda yarattığı etkiyi vurgulamaktadır. Seyfüddevle'ye hitaben yazdığı dizelerde kendini "açım, çıplağım, yayan gezenim" gibi ifadelerle betimlemesi, şairin maddi zorluklar yaşadığını ve bu durumu doğrudan, çekinmeden ifade edebilen bir yapıda olduğunu göstermektedir. Yardım talebini bile esprili bir dille ("Cehennem ateşi benim için bir soru gibi artık... beni bu ateşe girmekle sına") sunmaktadır. Kendi durumunu ve taleplerini mizahi ve ironik bir dille ifade etme yeteneği dikkat çekicidir. "Ben bunların yarısının kefilim, sen de diğer yarısının kefil ol cömertliğine" ifadesi, onun zorluklar karşısında bile espri yeteneğini kaybetmediğini göstermektedir. Şarap meclisini ve şarabın etkilerini duygusal imgelerle (güneşten içimi yakıp geçmiş, inciyle işlenmiş taç gibi parlar, altın renkli elbiseler) canlı bir şekilde betimlemesi, şairin çevresini gözlemleme ve bunları estetik bir dille aktarma becerisine işaret etmektedir.

Kısacası, bu şair hayattan zevk almayı seven, duygusal iniş çıkışları olan, maddi zorluklara rağmen mizahı elden bırakmayan ve içtenliğini saklamayan bir

edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.22. el-Müsebbihî el-Harrânî

Çizelge 2.71. el-Müsebbihî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. 'Ubeydillâh b. Ahmed b. İdrîs el-Müsebbihî
Nisbesi	el-Harrânî, el-Müsebbihî
Künyesi	Ebu'l-Kâsım
Yaşadığı Dönem	4.-5. yy
Yaşadığı Yerler	Mısır
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tarih
Eserleri	<i>et-Telvîh ve 't-tesrîh fi 'ş-şi'r</i> ve <i>Muhtâru 'l-eğânî ve me 'ânîhâ</i>
Vefatı	h. 420
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Ḳılâdetu'n-Nahr fi Vefâyâti A'yâni'd-Dehr, Mu'cemu'l-Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân</i>

Adı; Muhammed b. 'Ubeydillâh b. Ahmed b. İdrîs el-Müsebbihî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır.² 366 yılının recep ayının onuncu günü pazar günü³ Mısır'da doğmuştur.⁴ Aslen Harranlı olduğu için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.⁵ Lâkâbı Muhtâr 'İzzu'l-Melik'tir.⁶ es-Sim'anî Ensâb kitabında el-Müsebbihî nisbesinin aslında dedesine ait olduğunu fakat Muhtâr 'İzzu'l-Melik'in ününden dolayı bu nisbenin kendisine kullanıldığını ifade etmiştir.⁷

¹ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 6/2567.

² İbn Ḥallikân, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/377.

³ İbn Ḥallikân, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/379.

⁴ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 9/325.

⁵ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 9/324.

⁶ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 9/324.

⁷ İbn Ḥallikân, 4/380.

Mısırlı yönetici ve yazarlardan biridir.¹ Mısır hükümdarı el-Hâkim b. el-‘Aziz el-‘Ubeydî'nin (ö. 411/1021) hizmetinde çalışmıştır.² Kitabında 398 yılında ilk olarak hizmete başladığını ifade etmiştir.³ Ayrıca kitabında devlet idaresinde çeşitli görevler üstlendiğini de dile getirmiştir.⁴ Rebi'ul-âhir ayında⁵ 420 yılında ölmüştür.⁶

Kâtib olan el-Müsebbihî tarihle ve edebiyatla⁷ yakından ilgilenen biri olmuştur.⁸ Edebiyatla ilgili tasnifleri bulunmaktadır. Bu kitaplar; et-Telvîh ve't-tesrîh fi'ş-şi'r ve Muhtâru'l-eğânî ve me'ânîhâ'dır.⁹

Ayrıca el-Müsebbihî'nin telif ettiği birçok eser vardır. et-Târîh, es-Sual ve'l-cevab, es-Sicn ve's-seken, er-Râh ve'l-irtiyâh, Sîretu'l-hâkim, et-Telvîh ve't-tesrîh fi'ş-şi'r, Derku'l-buğyeti fi vasfi'l-edyân ve'l-‘ibadât, el-Mefatiha ve'l-munâkehe fi esnâfu'l-cimâ', Kadayâ es-Sabieti fi meânî'l-ahkâmi'n-nücûm, el-Ğarku ve'ş-şerku fi zikri men mâte ğarkan ev şerkan, et-Te'âm ve'l-edâm, Kısasu'l-enbiyâ', Cevnetu'l-mâşita, Muhtâru'l-eğânî ve me'ânîhâ bunlardan bazılarıdır.¹⁰

Bu eserlere ilaveten İbn Hallikan Vefâyatu'l-A'yan eserinde el-Müsebbihî'nin edebiyat alanında el-Emsiletu li'd-duveli'l-mukbiletu adında bir eser telif ettiğini nakletmiştir.¹¹

Söylediği şiire örnek olarak oğlunun annesine söylediği mersiye türündeki¹² aşağıdaki beyitler verilebilir:¹³

¹ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyatu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 9/324.

² İbn Hallikân, Vefâyatu'l-A'yan ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/377.

³ İbn Hallikân, 4/377.

⁴ İbn Hallikân, 4/377.

⁵ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyatu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 9/325.

⁶ İbn Hallikân, Vefâyatu'l-A'yan ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/379.

⁷ Tayyib Bâ Mağreme, Kılâdetu'n-Nağr fi Vefâyati A'yâni'd-Dehr, 3/338.

⁸ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 6/2567.

⁹ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefâyatu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 9/325.

¹⁰ Yâkût el-Hamevî, 6/2568.

¹¹ İbn Hallikân, Vefâyatu'l-A'yan ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/378.

¹² Tayyib Bâ Mağreme, Kılâdetu'n-Nağr fi Vefâyati A'yâni'd-Dehr, 3/338.

¹³ Yâkût el-Hamevî, 6/2568.

Çizelge 2.72. el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri

وفادحة لم تبق للعين مدمعا	ألا في سبيل الله قلب تقطعا
فالله همّ ما أشدّ وأوجعا	أصبرا وقد حلّ الثرى من أوده
وإلا فليت الموت أذهبنا معا	فيا ليتني للموت قدمت قبلها

*“Heyhat! Allah yolunda parçalanan bir kalp...
 Ve gözde tek bir damla yaş bırakmayan büyük bir felaket.
 Sabır mı? O (sevdiğim kişi) toprağa girmişken...
 Allah için ne çetin ne acı bir derttir bu!
 Keşke ondan önce ölüme gitseydim...
 Değilse de keşke ölüm ikimizi birlikte alsaydı.”*

el-Müsebbihî’yi edip ve kâtip Ebû Muhammed ‘Ubeydullah b. Ebi’l-Cev’î ziyaret etmiştir. Daha sonra el-Müsebbihî de onu ziyaret edip şu beyitleri söylemiştir:¹

¹ İbn Hâlikân, Vefiyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân, 4/378.

Çizelge 2.73. el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri

وكاد لفرحته أن يطيرا	حلت فأحلت قلبي السرورا
ولولاك ما كان يوما مطيرا	وأمطر علمك سحب السماء
وعاد الظلام ضياء منيرا	تضوع نشرك لما وردت

“Sen (gelip) konaklayınca kalbimi sevince boğdun...

Ve (kalbim) sevincinden neredeyse uçacaktı.

İlmin gökyüzünün bulutlarını yağmurla doldurdu...

Sen olmasaydın, o gün asla yağmurlu olmazdı (bereketlenmezdi).

Sen geldiğinde kokun (esenliğin) yayıldı...

Ve karanlık aydınlık bir ışığa dönüştü.”

el-Müsebbihî'nin babası 400 yılında 93 yaşında ölmüş ve Mısır'da defnedilmiştir.¹ Babası öldüğünde el-Müsebbihî, babasının ölümünden duyduğu acıyı mersiye türünde söylediği şu beyitlerle ifade etmiştir:²

¹ İbn Hallikân, 4/379.

² İbn Hallikân, 4/379.

Çizelge 2.74. el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri

عنه العزاء ويظهر المكتوم	خطب يقل له البكاء وينطوي
أسفا ويقعد تارة ويقيم	خطب يميت من الصدور قلوبها
بالأسودين لوقعهن كلوم	يا دهر قد أنشبت في مخالبا
مذ حل شخص في التراب كريم	يا دهر قد ألبستني حلل الأسى
رضت عظامي فيه وهو رميم	لو كنت تقبل فدية لفديت من

“Ağlamanın bile az kaldığı bir felaket bu,
 Teselli ondan uzak durur, gizlenenler açığa çıkar.
 Göğüslerdeki kalpleri kahırdan öldüren bir felaket bu,
 Bazen oturtur, bazen ayağa kaldırır (sabit durdurtmaz).
 Ey zaman! Bana pençelerini geçirdin,
 Bu pençelerin darbelerinden iki siyah yara kaldı (gözlerimin altındaki morluklar/keder).
 Ey zaman! Bana hüznün elbiseleri giydirdin,
 O yüce kişi toprağa girdiğinden beri.
 Eğer fidiye kabul etseydin,
 Uğruna kemiklerimin ezildiği ve şimdi çürümüş olan kişiyi fidiye ile kurtarırdım.”

Şair şiirinin devamında babasının ölümünden dolayı duyduğu acıyı şu ifadelerle pekiştirmektedir:

Çizelge 2.75. el-Müsebbihî el-Harrânî Şiiri

من طارق الحدثان، فيم تلوم	يا من يلوم إذا رأني جازعا
ثكل الأبوة في الشباب أليم	بأبي فجعت فأني ثكل مثله
أو يعتريه من الزمان هموم	قد كنت أجزع أن يلم به الردى

“Ey beni zamandan gelen musibetler karşısında
 Sabırsız görünce kınayan kişi, ne diye kınarsın?
 Babamla musibete uğradım; hangi evlat kaybı onun gibidir ki?
 Genç yaşta babayı kaybetmek çok acıdır.”

*Ben hep korkardım, ölüm ona yaklaşır diye
Yahut zamanın dertleri onu sarar diye.”*

Şair, aşk, özlem, keder ve yas gibi güçlü duyguları açıkça ve içtenlikle dile getirmektedir. Özellikle babasının kaybının getirdiği derin acıyı ve ayrılığın neden olduğu yorgunluğu gizlemeden okuyucuya aktarmaktadır. Hayatın ve yaşlılığın getirdiği değişimleri, fiziksel yıpranmayı ve toplumsal etkileşimleri (örneğin zenginlik ve yoksulluğun insan ilişkilerine etkisi) dikkatle gözlemleyip bunlar üzerine düşündürücü yorumlar yapmaktadır. Şiirlerinde zaman zaman bilmecevari ifadeler kullanarak okuyucuyu da düşünmeye sevk etmektedir.

Şairin eserlerinde vatanına ve geçmişte kalan güzel yerlere duyduğu yoğun bir özlem ve bağlılık göze çarpmaktadır. Bu özlemi, belirli coğrafi isimlerle somutlaştırmaktadır. Yaşadığı acılar karşısında kadere ve zamana sitem eden, onlarla hesaplaşan bir tutum sergilemektedir. Ölümün kaçınılmazlığına rağmen, sevdiklerinden ayrı kalma fikrine karşı direnç göstermekte ve onlarla ölmeyi dilemektedir. Karmaşık benzetmelerden ziyade, duyguları ve düşünceleri doğrudan, yalın ve etkili bir dille ifade etmeyi tercih etmektedir. Bu sayede şiirleri hem anlaşılır hem de güçlü bir etki bırakmaktadır.

Özetle, bu şair duygusal derinliği, gözlem yeteneği, samimiyeti ve yalın anlatımıyla öne çıkmakta, hayatın zorlukları ve evrensel temalar üzerine düşünen bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.23. Fahrüddin b. Teymiyye el-Harrânî

Çizelge 2.76. Fahrüddîn İbn Teymiyye el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. el-Hadır b. Muhammed b. el-Hadır b. Ali b. Abdullah Fahrüddîn
Nisbesi	İbn Teymiyye, el-Harrânî
Künyesi	Ebû Abdullah
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hitabet, tefsir, fıkıh
Vefatı	621 veya 622/1225

Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân</i>

Tam adı; Muhammed b. el-Hadır b. Muhammed b. el-Hadır b. Ali b. Abdullah Fahrüddîn Ebû Abdullah İbn Ebi'l-Kâsım b. Teymiyye el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Abdullah'tır, lakabı Fahrüddîn'dir,² İbn Teymiye ve el-Harrânî nisbeleriyle anılır.³ H. 542 / M. 1147 yılında Şaban ayında Harran'da doğdu.⁴ Harran'ın şeyhi hatibi ve önde gelen âlimlerinden biri olarak tanınır.⁵

Dedesi hacca giderken, eşi hamileydi. Teymâ beldesine vardığında bir çadırdan çıkan bir küçük kız çocuğu gördü. Hacdən dönüp Harran'a geldiğinde, eşinin bir kız çocuğu doğurduğunu öğrendi. Kızını görünce, o sırada gördüğü manzaraya telmihte bulunarak: "Yâ Teymiyye, yâ Teymiyye!" demiştir. Böylece bu lakap ona nispet edilmiştir.⁶ Ancak tarihçi ve hadis âlimi İbnu'n-Neccâr (ö. 643/1245) şunu da nakleder: "Bize dedesi Muhammed'in annesinin adının Teymiyye olduğu ve onun vaiz bir kadın olduğu söylenmiştir. Dolayısıyla o bu kadına nispet edilmiştir ve bu şekilde tanınmıştır."⁷

Arapçayı İbnu'l-Haşşâb'dan (ö.567/1172) öğrendi.⁸ Harran'da fakih Ebu'l-Feth Ahmed b. Ebi'l-Vefâ ile Ebu'l-Fazl Hâmid b. Ebî'l-Hacer'den fıkıh tahsil etti.⁹ Daha sonra Bağdat'a giderek orada İmam Ebu'l-Feth Nasr b. el-Mennî ve Ebu'l-Abbas Ahmed b. Bekrvasan gibi âlimlerden ders aldı.¹⁰ Arap dili ve fıkıh alanında temayüz etmiş, Bağdat'ta da tahsil görerek devrinin önde gelen âlimlerinden icazet almıştır.¹¹ Onun meşhur bir hutbe divanı vardır.¹²

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 3/32.

² Şafedî, 3/32.

³ Şafedî, 3/32.

⁴ Şafedî, 3/32.

⁵ Şafedî, 3/32.

⁶ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 32. İbn Hâlikân, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/388.

⁷ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 3/32.

⁸ Şafedî, 3/32.

⁹ Şafedî, 3/32.

¹⁰ Şafedî, 3/32.

¹¹ İbn Hâlikân, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 4/386.

¹² İbn Hâlikân, 4/386.

Edebî yönüyle, vaaz ve hutbelerinde sade ama etkili bir dil kullanmış,¹ Arap edebiyatı ve tefsir geleneğine katkıları hem dilsel hem de yorumcu kimliğiyle dikkat çeker.² Hanbelî mezhebine dair bir muhtasarı (özet eseri) vardır.³

Şemsüddin şöyle der: “O, fıkıh, tefsir ve dil alanlarında imamdı. Kendi beldesinde hatiplik yaptı, ders verdi, vaaz etti, fetva verdi.”⁴

Şihâbüddin el-Kavsî, onun huzurunda Harran’da bir hutbe okudu. Hadis dinledi ve rivayette bulundu.⁵

Ebu’l-Berakât İbnu’l-Müstavfi, onu Târîhu İrbil’de anmış ve 604 yılında hacca gelirken İrbil’e uğradığını belirtmiştir. Onun faziletlerinden söz etmiş ve şunları kaydetmiştir:⁶ “Tefsir derslerini her gün verirdi; kıssa anlatımında güzeldi, konuşmaları tatlıydı, huyları güzel, herkes tarafından sevilen biriydi.⁷ Babası, ‘ebdâl’den (Allah dostlarından) ve zâhidlerdendi. Harran ve Bağdat’ta fıkıh tahsili görmüş, münazara yeteneğinde oldukça yetkin biriydi. Fıkıh alanında muhtasarlar kaleme almış, hutbelerinde İbn Nubâte’nin yolunu takip etmiştir.⁸ Kur’an tefsirinde ve bütün ilim dallarında mahir olup her sahada yetkinliği vardı. Bağdat’ta hadis hocalarından ilim tahsil etmişti.”⁹ Daha sonra şu şiiri ona nispet ederek nakletmiştir:¹⁰

¹ İbn Hallikân, 4/387.

² İbn Hallikân, 4/387.

³ Şafedî, el-Vâfi bi’l-Vefeyât, 3/32.

⁴ Şafedî, 3/32.

⁵ Şafedî, 3/32.

⁶ İbn Hallikân, Vefiyâtu’l-A’yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân, 4/387.

⁷ İbn Hallikân, 4/387.

⁸ İbn Hallikân, 4/387.

⁹ İbn Hallikân, 4/387.

¹⁰ İbn Hallikân, 4/387-388.

Çizelge 2.77. Fahrüddin b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri

فراقى لكم لم يكن عن رضا	سلام عليكم مضى ما مضى
أجفني بالنوم هل أغمضا	سلوا الليل عني مذ غبتم
بمر الفراق علينا قضى	أحباب قلبي وحق الذي
وعوفيت من كارث أمرضا	لئن عاد عيد اجتماعي بكم
بخدي وأفرشه في الفضا	لألتقين مطاياكم

“Selâm üzerinize olsun, geçmiştir ne geçtiyse...

Sizinle ayrılığım, razı olduğumdan değildi.

Siz ayrıldığınızdan beri sorun geceye,

Uyku gözlerime hiç uğradı mı?

Ey kalbimin sevgilileri! Ayrılığı üzerimize yazan Hakk’a and olsun,

Kavuşma bayramı geri gelirse ve ben bu derdin şifasını bulursam,

Yollarınızı yanağımda karşılar, onu yere sererim.”

Ebu’l-Muzaffer Sebt İbnu’l-Cevzî, onun hakkında 621 yılı 5 Safer günü vefat ettiğini söylese de bu farklı bir rivayettir. Devamla şöyle der: “Onu, Harran camisinde cuma namazı sonrası şiir söylerken dinledim” ve ardından şu beyitleri nakletmiştir:¹

¹ İbn Hallikân, 4/387.

Çizelge 2.78. Fahrüddin b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri

أحبابنا قد نذرت مقلتي	لا تلتقي بالنوم أو نلتقي
رفقا بقلب مغرم واعطفوا	على سقام الجسد المغرق
كم تمطلوني بليالي اللقا	قد ذهب العمر ولم تلتق ذكره

*“Ey sevgililer! Gözüm adakta,
Sizinle buluşmadıkça uyumayacak...
Biraz merhamet edin bu aşk hastasına,
Gövdemi eriten bu dertli hâlîme!
Kavuşma vaadiyle beni ne çok oyaladınız,
Ömür geçti de buluşamadık!”*

Fahrüddîn İbn Teymiyye el-Harrânî'nin şiirleri duygusal ve içten bir üslupla yazılmıştır. En çok ayrılık, özlem ve sevgi temalarını işlemektedir. Sevdiğinden uzak kalmanın acısı, geceleri uykusuz kalışı ve gözyaşları şiirlerinde sıkça geçmektedir. Şiirlerinde sabır, kader ve iç huzur arayışı da dikkat çekmektedir. Genel olarak onun şiiri hem duygusal hem de dini derinlik taşıyan sade ama etkileyici metinlerdir.

H. 621¹ veya 622 / M. 1225 yılında vefat etmiştir. Onu Ebû Yûsuf Muḥassin b. Selâme b. Ḥalîfe el-Ḥarrânî, Târîḫü Ḥarrân adlı eserinde zikretmiş, övgüyle bahsetmiş ve ölümünü 622 yılı Safer ayının 10. günü, perşembe günü ikindi sonrası olarak kaydetmiştir.²

2.2.24. Fityân b. Mubâh el-Harrânî

¹ İbn Ḥallikân, 4/387.

² İbn Ḥallikân, 4/387.

Çizelge 2.79. Fityân b. Mubâh el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Fityân b. Mubâh b. Hâmd b. Süleymân b. el-Mubârak b. el-Husayn
Nisbesi	el-Harrânî es-Sülemî
Künyesi	Ebu'l-Kerem
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, fıkıh, tefsir, kıraat
Vefatı	h. 560 sonrası
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâr men Zeheb</i>

Tam adı; Ebu'l-Kerem Fityân b. Mubâh b. Hâmd b. Süleymân b. el-Mubârak b. el-Husayn es-Sülemî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Kerem'dir.² Görme engelli olması sebebiyle “ed-Đarîr” lakabıyla da tanınmıştır.³ Ailesinin atalarından birine ait “Şa'vah” lakabı da biyografilerde anılmaktadır.⁴ Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte, İbnu'l-Kuţay'î 523/1129 yılında doğduğunu belirtmişse de İbn Receb bu bilgiyi zayıf bularak 513/1119 yılını daha muhtemel görmektedir.⁵ Harran'da doğup büyüyen Fityân, Sülemî nesebine sahip olup ilmî kariyerini büyük ölçüde bu şehirde sürdürmüştür.⁶

Fityân b. Mubâh, ilim tahsili için Bağdat'a gitmiş ve burada dönemin önde gelen Ebu'l-Berakât 'Abdülvehhâb el-Enmâfi (ö. 538/1143), Şâlih b. Şâfi', Ebû Zeyd el-Hamavî gibi âlimlerden ders almıştır.⁷ Bağdat'taki tahsilini tamamladıktan sonra

¹ İbn Receb el-Hanbelî, *Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile*, 1/315.

² İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

³ İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

⁵ İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

⁶ İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

⁷ İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

memleketi Harran'a dönerek burada uzun yıllar fetva vermiş ve ders okutmuştur.¹

İbn Teymiyye, tefsirinin başında hocalarını zikrederken şöyle dedi: “Ben bir süre hocamız, zahid ve takva sahibi imam Ebu'l-Kerem Fityân b. Mubâh ile birlikte oldum. O, dil ve i'rab ilminde oldukça derin bilgi sahibiydi; Kur'an ilimleri, anlamların incelikleri, ahkâm bilgisi ve helâl-haramın sınırlarını belirleme konularında kimse onun tozuna yetişemezdi.² Anlamların incelikleri, lugat bilgisi ve ahkâmında; helâl ve haramın sınırlarını belirlemede eşsiz bir anlayışa sahipti.”³

Bu ifadeler, onun tefsir, kıraat, fıkıh ve lugat gibi alanlarda birikimini göstermektedir. Harran'daki talebeleri arasında Ebu'l-Mehâsin el-Ğâdî el-Ğureşî ve Fahrüddîn İbn Teymiyye gibi önemli isimler yer alır.⁴

Fityân, sadece bir fakih değil, aynı zamanda kıraat ve lugat alanlarında da derin bilgiye sahip bir âlimdi. Kıraat ilmindeki vukufiyetiyle tanınmış, bu alanda bir de eser kaleme almıştır. Adı doğrudan zikredilmese de tecvid ilmine dair bir çalışması olduğu kaydedilmiştir.⁵

Fityân'ın tam vefat tarihi kesin olmamakla birlikte, İbnu'l-Ğuţay'î onun 553/1158 yılında hadis rivayet ettiğini ve kendisinin Harran'a 566/1170 yılında girdiğinde, “yeni vefat ettiğini” halktan duyduğunu belirtmiştir. Ancak İbn Teymiyye'nin, Fityân'ın vefatından sonra Ebu'l-Ğasan b. 'Abdûs'a devam ettiğini söylemesi, vefatının bu tarihten daha erken olabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, Fityân'ın 560'lı yılların başlarında vefat etmiş olması muhtemeldir.⁶

2.2.25. Hammâd b. Hîbetullah el-Harrânî

¹ İbn Receb el-Hanbelî, 1/316.

² İbnu'l-İmâd, Şezerâtu'z-Zeheb fî Aĥbâr men Zeheb, 6/361.

³ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 1/316.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 1/316.

⁵ İbn Receb el-Hanbelî, 1/315.

⁶ İbn Receb el-Hanbelî, 1/316.

Çizelge 2.80. Hammad b. Hibetullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Hammad b. Hibetullah b. Hammad b. Fudayl b. el-Fudlâ
Nisbesi	el-Harranî
Künyesi	Ebu's-Senâ
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tarih
Eserleri	Târihu Harrân
Vefatı	h. 598
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, Târîhu İrbil</i>

Adı Hammad b. Hibetullah b. Hammad b. Fudayl b. el-Fudlâ el-Harranî'dir.¹ Künyesi Ebu's-Senâ'dır.² Kendisine “saffar”, “tüccar” ve “kavâmu'd-dîn” lakapları verilmiştir.³ 511 /1117 yılında Harran'da doğmuştur.⁴

Henüz küçük yaşta Harran alimlerinin ilminden faydalanmış ve kendilerinden alet ilmi ve dini bilgiler öğrenmiştir. Harran'da ders aldıktan sonra değişik ilim merkezlerine gidip orada ilim tahsil etmiştir. Said b. Bennâ, Ebû Bekr b. Zağunî, İbn Rifa'a Sa'dî, Abdusselam b. Ahmed, Mes'ud b. Muhammed b. Ğanîm, İsmail es-Semerkandî, Abdusselam b. Ahmed b. Bukeyre, Ebû Tâhir es-Silefî bunlardan bazılarıdır.⁵

Ebu's-Senâ, birçok talebe de yetiştirmiş olup yetiştirdiği talebeler

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 13/95.

² Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 13/95.

³ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 434; İbnu'l-Mustevfi el-İrbilî, Târîhu İrbil, 2/374.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 1/434.

⁵ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 434; İbnu'l-Mustevfi el-İrbilî, Târîhu İrbil, 2/374. İbnu'l-'Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/558.

kendisinden aldığı ilmi de başkalarına yaymıştır. Abdulkadir Ruhavî, Hafız Abdulğani el-Makdisi, Sehavî Mukrî, gibi pek çok âlim kendisinden ilim almıştır.¹ Çarşamba günü, Zilhicce ayının ikinci gününde, 598 yılında Harrân'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.²

Harran'a dair "Târihu Harrân" adında bir tarih kitabı telif etmiştir.³ Bu kitabında Ebu's-Senâ, şehri kuran, alimlerden şairlerden ve fazilet sahibi kişilerden Harran'a gelenler gibi bilgiler vermiştir.⁴ Ayrıca onun kendi adı olan Hammâd ismini taşıyan kimseleri derlediği bir eseri de vardır.

Şiirle meşgul olmuştur.⁵ Ebu's-Senâ, erdemli, edebî yönü güçlü bir şahsiyet ve şair olarak anılmıştır.⁶ Ebu's-Senâ'nın söylediği ve günümüze ulaşan şiirlerine örnek olarak aşağıdaki beyitler gösterilmiştir:⁷

¹ İbnu'l-Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/555.

² İbn Receb el-Hanbelî, 1/434. İbnu'l-Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/558.

³ İbn Receb el-Hanbelî, 1/434. İbnu'l-Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/558.

⁴ İbnu'l-Adîm, Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/555.

⁵ İbnu'l-Mustevfi el-İrbilî, Târîhu İrbil, 2/374.

⁶ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 13/ 95.

⁷ İbnu'l-Adîm, 6/556.

Çizelge 2.81. Hammâd b. Hîbetullah el-Harrânî Şiiri

لَمَّا بَدَتْ فِي ثِيَابٍ مِنْ مَلَابِسِهَا	خَفِيفَةَ النَّسِجِ لَا يَعْبا بِهَا النَّظْرُ
خَافَتْ عُيُونًا فَعَطَّتْ وَجْهَهَا حَجَلًا	بِكُمِّهَا وَعَلَاهَا الدَّلُّ، وَالْخَفَرُ
فَخِلْتُ أُنُوبَهَا أَلَاتِي بِهَا اسْتَنْتَرْتُ	عَيْمًا يُلُوحُ لَنَا مِنْ دُونِهِ الْقَمَرُ

“Kıyafetleriyle belirlediğinde;

İncecik dokunmuş, bakışların umursamadığı giysilerle

Gözlerini endişe bürüyüp, utancından elbisenin koluyla yüzünü örter

Onda cilve ve çekingenlik kabarır

Sandım ki o örtünüp gizlenmeye çalıştığı elbiseler;

Ayin önünde onu arkasına gizleyen birer buluttur.”

İlim talebi için farklı beldelere giden Ebu’s-Senâ, bunun önemini şu şiir beyti ile dile getirir:¹

Çizelge 2.82. Hammâd b. Hîbetullah el-Harrânî Şiiri

تَنْقُلُ الْمَرْءَ فِي الْأَفَاقِ يُجَسِّبُهُ	مَحَاسِنًا لَمْ تَكُنْ فِيهِ بِلَدَّتِهِ
أَمَّا تَرَى بَيِّدَ الشَّطْرَنْجِ أَكْسَبَهُ	حُسْنَ التَّنْقُلِ فِيهَا فَوْقَ رُبِّيئِهِ

“İnsanın ufuklarda dolaşması kazandırır ona,

Memleketinde kendisinde bulunmayan güzellikleri

Görmez misin, satrançtaki piyon bile,

İsabetli hamlelerle rütbesinin üzerinde rütbe elde eder.”

Bu şair, hem bir kişinin dış görünüşündeki ince detayları yakalayabilen (zarif giysiler, utangaç yüz) hem de soyut kavramları (seyahat etmenin faydaları) somut örneklerle açıklayabilen bir gözlem gücüne sahiptir. Güzelliğe değer veren, gözlemlerini derinlemesine işleyen, yaşama dair hikmetli dersler çıkaran ve bunları zarif, etkili benzetmelerle sunan bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.26. Hamîd b. Mahmud b. Ebi’l-Hucr el-Harrânî

Çizelge 2.83. Hâmid b. Mahmûd el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Hâmid b. Mahmûd b. Hâmid b. Muhammed b. Ebî 'Amr
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Fadl
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Hitabet, müderrislik, tefsir
Vefatı	570/1174 ya da 569/1173
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>el-Mağşadu'l-Erşed, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile</i>

Adı; Hâmid b. Mahmûd b. Hâmid b. Muhammed b. Ebî 'Amr el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Fadl'dır.² İbn Ebi'l-Hacer diye meşhur olmuştur.³ Lakabı Takiyuddin'dir.⁴ Harran'da doğup büyüdüğü için el-Harrânî nisbesiyle anılır.⁵ Harran'ın hatibi, müderrisi ve şeyhi olarak bilinir.⁶ 513/1119 yılında Harran'da doğmuştur.⁷ Doğum tarihi, Ahmed b. Selâme b. Neccâr'ın el yazısından naklen İbn Teymiyye'nin hattıyla kaydedilmiştir.⁸

Genç yaşta ilim tahsili için Bağdat'a gitmiş; burada Abdülvehhâb el-Enmâtî, Yahyâ b. Hubeş el-Fârîkî ve Ömer b. Abdullah el-Harbî gibi âlimlerden hadis ve fıkıh dersleri almıştır. Ayrıca Abdülkâdir el-Geylânî ile yakın ilişkisi olmuş, onun sohbetinde bulunmuştur.⁹

Dönemin önemli Hanbelî âlimlerinden olan Hâmid, Bağdat dönüşü Harran'a

¹ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 2/285.

² İbn Receb el-Hanbelî, 2/285.

³ İbn Receb el-Hanbelî, 2/285.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 2/285.

⁵ İbn Receb el-Hanbelî, 2/285.

⁶ İbn Receb el-Hanbelî, 2/285.

⁷ İbn Receb el-Hanbelî, 2/286.

⁸ İbn Receb el-Hanbelî, 2/286.

⁹ İbn Receb el-Hanbelî, 2/286.

yerleşmiş; burada müderrislik, fetva ve hatiplik görevlerini üstlenmiştir.¹ Zühdüyle tanınmış, temizlik hususunda vesveseli oluşuyla dikkat çekmiştir. Dönemin siyasî otoriteleriyle, özellikle Nûreddîn Mahmûd Zengî ile yakın ilişkiler kurmuş, onun tarafından Harran'da kendisi için yaptırılan Nûriyye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.² Aynı zamanda Harran Ulu Camii'nin imarıyla da ilgilenmiş, görevini hiçbir maddi karşılık almadan yürütmüştür.³

Öğrencileri arasında Fahreddin İbn Teymiyye, Ebu'l-Feth Nasrullah b. Abdur gibi isimler yer alır. Vaaz ve tefsirlerindeki akıcılığı ve belagatı ile meşhur olmuştur.⁴ İbn Hamedân, onun Harran'ın şeyhi, hatibi ve müderrisi olduğunu söylemiş;⁵ Nûreddîn'in onun için Nûriyye Medresesi'ni inşa ettiğini belirtmiştir.⁶ Ayrıca bir hutbeler divanı bulunduğu, hutbelerinin çoğunu minbere çıktığında doğaçlama olarak söylediği kaydedilmiştir.⁷

Şeyh Fahrüddîn İbn Teymiyye, Tefsîr'inin başında şöyle demiştir: “Harran'a döndüğümde, mükemmel hocamız Ebu'l-Fazl Hâmid b. Mahmûd b. Ebî'l-Hacer ile Kur'an âyetlerindeki müşkilâtı müzâkere etmeyi çokça yapardım. O, tefsir ve vaazda öyle bir coşkuya sahipti ki, dizginlenemeyen bir at gibi ilerlerdi. Sözleri kulaklarda gürlendi, sesinin tesiri ruhları sarsardı. Ayrıca Allah ona hoş bir belagat, akıcı bir hitabet ve etkileyici bir ifade lütfetmişti.”⁸

Vefat tarihi kaynaklar arasında ihtilaflıdır. İbnu'l-Cevzî (ö.597/1201) ve İbn Katî'î gibi tarihçiler 570/1174 yılını verirken,⁹ İbn Teymiyye'nin hattıyla nakledilen bir rivayete göre 569/1173 yılında vefat etmiştir.¹⁰ Mezarı Harran'dadır.¹¹

2.2.27. Hamza b. Ali İbnu'l-Kubbaytî el-Harrânî

¹ İbn Receb el-Hanbelî, 2/286.

² İbn Receb el-Hanbelî, 2/286.

³ İbn Receb el-Hanbelî, 2/286.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 2/286-87.

⁵ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/353.

⁶ İbn Muflih, 1/353.

⁷ İbn Muflih, 1/353.

⁸ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 2/287.

⁹ İbn Receb el-Hanbelî, 2/290.

¹⁰ İbn Receb el-Hanbelî, 2/290.

¹¹ İbn Receb el-Hanbelî, 2/290.

Çizelge 2.84. Hamza b. ‘Ali İbnu’l-Kubbeytî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Hamza b. ‘Ali b. Hamza b. Fâris el-İmâm
Nisbesi	el-Harrânî el-Bağdâdî
Künyesi	Ebû Ya‘lâ
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis, kıraat
Vefatı	602/1205
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ', Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'</i>

Adı; Hamza b. ‘Ali b. Hamza b. Fâris el-İmâm Ebû Ya‘lâ el-Harrânî el-Bağdâdî’dir.¹ Künyesi Ebû Ya‘lâ’dır.² İbnu’l-Kubbeytî adıyla ünlenmiştir.³ Büyük hadis âlimi Ebu’l-Ferec Muhammed’in kardeşidir.⁴ 524 yılında Harran’da doğduğu için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.⁵ Kendisi büyük kurralardan sayılır.⁶ İlk eğitimini babasından almıştır.⁷ Daha sonra Abdullah b. Ali b. Ahmed Sıbtî’den, Ali Mubarek b. Hasen eş-Şehrezûrî’den, ‘Umer b. er-Rahman b. Muhammed el-Kazzâz’dan, Abdullah b. Ali b. Ahmed el-Mukrî’den, İbrahim b. Muhammed b. Nebhan el-Ğenevî’den, Hâfız b. Nâsır’dan ve başka âlimlerden hadis ve kıraat dersi almış ve yetişmiştir.⁸ 602 yılının zilhicce ayında ölmüştür.⁹

¹ Eb’ul-Ĥayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnu’l-Cezerî, Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ' (Bergstraesser: Mektebetu İbn Teymiyye, 1351), 1/398.

² İbnu’l-Cezerî, 1/398.

³ İbnu’l-Cezerî, 1/398.

⁴ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 13/109.

⁵ İbnu’l-Cezerî, Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ', 1/398.

⁶ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 1420, 13/108.

⁷ Şafedî, 13/108.

⁸ Şafedî, 13/108.

⁹ Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1405, 21/442.

İbnu'l-Kubbeytî, birçok eser yazmış ancak eserleri yakılmıştır.¹ Arapçayı okumuş ve ondan büyük bir birikim elde etmiştir.² Hattı (yazısı) güzel ve rivayetleri sahihtir.³ İbnu'n-Neccâr Muhibbu'd-din onun hakkında şöyle demiştir: “O, güvenilir, söylediklerinde şüphe olmayan ve hüccet kabul edilen kurra şeyhlerindedir. Ondan edebiyat ve kıraat okumaları dinledim. Sesinin güzel bir nâmesi var. Ramazan ayında geceleri insanlar uzak mesafelerden onu dinlemek ve ondan istifade etmek için gelirler. Yaşının büyüklüğüne ve ön dişinin düşmesine rağmen ondan daha güzel sesle Kur'an tilaveti yapanı görmedim. Kıraatlerin versiyonları, sebepleri, senetleri ve tarikleriyle ilgili bilgisi tamdı. Gençliğinde yüzü en güzel olanlardan ve en zariflerden biriydi. Suretçe şeyhlerin en güzelindendi. Ayrıca iffetli ve muhafazakâr bir kişiliğe sahiptir. Bu hasletlerinden dolayı şairler onu çokça övmüşlerdir. Öyle ki, yazar ve şair Muhammed b. Muhammed b. 'Umer İbnu'l-edîb onun hakkında şu beyitleri söylemiştir:⁴

Çizelge 2.85. Hamza b. Ali İbnu'l-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri

ضنيت به ولم أبلغ مرادي	تملك مهجتي ظبي غرير
ومن ريق بفيه وفي فؤادي	فتصحيف اسمه في وجنتيه

*“Ahmak bir ceylan ruhuma sahip oldu;
Onun yüzünden hastalandım ama amacıma ulaşamadım.
(Sevdiğimin) adının harfleri yanaklarındadır;
Ağzındaki (tükürüğün) tadı ve kalbimdedir (aşkı).”*

Ayrıca İbnu'l-Kubbeytî'nin el-Mustedi'u'ya yazdığı bir şiiri de şöyledir:¹

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 13/108-9.

Çizelge 2.86. Hamza b. Ali İbnu'l-Kubbaytî el-Harrânî Şiiri

بمكارم إحصاؤها معتر	يا ابن الأولى سادوا وشادوا ما بنوا
حتى يضم العالمين المحشر	أنتم ولاة الأمر بعد محمد
منكم و عنكم تستفاد وتؤثر	وإليكم إسناد كل فضيلة

*“Ey yönetenlerin ve yüce ahlaklarıyla
(Şeref) binalarını kuranların oğlu, ki
O yüce ahlakları saymak zordur.
Muhammed'den sonra işlerin (yönetimin) velileri sizsiniz,
Kıyamet tüm âlemleri toplayana dek.
Her faziletin dayanağı size aittir; sizden öğrenilir ve tesir bırakır.”*

Şiirlerinde sevgiye duyduğu özlemi, aşk yüzünden çektiği acıyı çok içten anlatmaktadır. Aşkın onu nasıl etkilediğini saklamamaktadır. Yöneticilere veya önemli kişilere karşı övgü dolu şiirler yazma becerisi vardır. Bu şiirlerde onların iyi özelliklerini ve liderliklerini yüceltmektedir. Ahlak ve erdem gibi kavramlara değer vermekte, bunları övgüye değer bulmaktadır. Kısacası, bu şair hem gönül işlerinde derin duygular taşıyan hem de sözü ustalıkla kullanabilen, zeki ve saygılı bir kişiliğe sahiptir.

2.2.28. Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî**Çizelge 2.87.** Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme
Nisbesi	el-Harrânî el-Halebî
Künyesi	Ebû Sâlim
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Halep
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu 't-Ṭaleb fî Târîhi Haleb,</i>

Adı; Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî el-Halebî'dir.¹ Künyesi Ebû Sâlim'dir.² Ebû Sâlim, aslen Harranlı olup Halep'te doğmuş ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiştir.³ Hicrî 512 (1118) yılında Halep'te doğan Hamza, ticaretle meşgul olmuş, aynı zamanda edebiyat ve şiirle de ilgilenmiştir. Şiirle olan bu yakınlığı, onun dönemin bazı muhaddis ve edipleriyle ilişki kurmasına vesile olmuştur.⁴

Ebû Sa'd es-Sem'ânî (ö.562/1166) ve oğlu Ebu'l-Muzaffar Abdurrahîm es-Sem'ânî gibi önemli ilim adamları onunla görüşmüş ve şiirlerinden beyitler nakletmişlerdir.⁵ Özellikle Ahmed b. Munîr el-Atrabulsî'den naklettiği beyitler, onun edebî çevrelere aşinalığını göstermektedir. Merv'e yaptığı ziyaret sırasında şiir okuması, onun sadece bir tüccar değil, aynı zamanda kültürel yönü kuvvetli bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır.⁶

Merv'den bize birden fazla kez yazan Ebu'l-Muzaffar Abdurrahîm b. Abdu'l-Kerîm b. Muhammed es-Sem'ânî (ö.618/1221) şöyle dedi: "Ebû Sâlim Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî, ardından el-Halebî, Halep halkından seçkin bir gençti. Ticaret maksadıyla seyahat etmişti ve eş-Şerîf Ebu'l-Abbâs b. el-Müeyyed Billah el-Hâşimî ile evimize geldi. Babam onun şiirlerinden bazı beyitleri, benim de bulunduğum ortamda yazdı. 512 (Hicrî) yılında Halep'te doğmuştu. Abdurrahîm dedi ki: Bize Hamza b. Muhammed el-Harrânî Merv'de evimizde ezberinden okuyarak şu şiiri nakletti. Dedi ki: Bize Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Munîr el-Atrabulsî, Halep'te kendi şiiri olarak şu beyitleri okudu."⁷

¹ İbnu'l-Adîm, Buğyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb, 6/2961.

² İbnu'l-Adîm, 6/2961.

³ İbnu'l-Adîm, 6/2961.

⁴ İbnu'l-Adîm, 6/2961.

⁵ İbnu'l-Adîm, 6/2961.

⁶ İbnu'l-Adîm, 6/2961.

⁷ İbnu'l-Adîm, 6/2961-62.

Çizelge 2.88. Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî Şiiri

وَصَدَّ عَنِّي دَلَالَا	عَاتِبْتُهُ فَاسْتَطَالَا
فِي حُسْنِهِ يَتَعَالَا	مَا هَكَذَا مَنْ تَعَالَى
فَكَمْ تَذْنِيبُ مِطَالَا	مَوْلَايَ قَدْ دُبْتُ شَوْقَا
فَكَمْ تَذْنِيبُ مِطَالَا	فَكَمْ تَذْنِيبُ مِطَالَا
وَصُعَّتْهَا لَكَ خَالَا	سَبَكْتَ حَبَّةَ قَلْبِي

“Onu azarladım, ama kibirlendi...
 Nazlanarak yüz çevirdi benden.
 Güzellikte böylesine yücelen biri,
 Hiç bu kadar uzak durur mu?
 Efendim, özlemden eridim...
 Ne kadar geciktiriyorsun da eritiyorsun beni!
 Senin vaadin sadece,
 Unutmak gibi imkânsızdı!
 Kalbimin özünü erittin,
 Ve onu sana özel bir hâle getirdin!”

Şair şiirinin devamında sevgiliye övgülerde bulunup karşılık bulamamasından duyduğu sitemi şöyle dile getirmiştir:

Çizelge 2.89. Hamza b. Muhammed b. Ebî Seleme el-Harrânî Şiiri

كَمَا كَسْتِكَ جَمَالَا	فَقَدْ كَسْتَنِي نُحُولَا
مَ الْبُدُورِ كَمَالَا	يَا كَامِلًا حُسْنُهُ عَدَا
مِنَ الْكَلَامِ سَوَى لَا	أَمَا تَعَلَّمْتَ شَيْئًا

“Zayıflık sardı beni,
 Tıpkı güzelliğinle seni sardığı gibi!
 Ey güzelliğiyle
 Ayları bile kemale erdiren mükemmel varlık!
 Hiç mi öğrenmedin başka bir söz,
 “Hayır”dan başka?”

Bu şiir, şairin aşkın ıstırabını derinden yaşayan, duygusal ve serzenişte bulunan bir âşık kimliğini açıkça ortaya koymaktadır. Şair, sevdiğine duyduğu özlemi ve onun nazlanması karşısında yaşadığı acıyı yoğun bir şekilde dile getirmektedir. Kalbinin erimesi, beden zayıflaması gibi ifadelerle aşkın fiziksel ve ruhsal etkilerini gözler önüne sermektedir. Sevdiğinin ilgisizliğine ve vaatlerini tutmamasına karşı içten bir sitem ve serzenişte bulunmaktadır. "Ne kadar geciktiriyorsun da eritiyorsun beni!" veya "Hiç mi öğrenmedin başka bir söz, 'Hayır'dan başka?" gibi ifadelerle isyanını dile getirmektedir. Sevdiğinin güzelliğini "Ayları bile kemale erdiren mükemmel varlık" olarak tanımlaması, şairin estetik zevkine ve güzelliğe olan hayranlığına işaret etmektedir. Şiir boyunca aşkın getirdiği çaresizliği ve yakarışı hissedilir bir samimiyetle aktarmaktadır. Kendi ruhunu ve canını sevdiğinin hükmüne bırakması, teslimiyetini ve bağlılığını göstermektedir.

Kısacası, bu şair aşkın getirdiği acıyı derinden hisseden, duygusal bir sitemle dile getiren, sevdiğinin güzelliğine hayran ve tutkulu bir âşık portresi çizmektedir.

Hamza b. Muhammed, klasik İslâm dünyasında edebiyatla meşgul olan ticaret erbabına dair iyi bir örnek teşkil etmekte; çok yönlü kişilik yapısıyla hem sosyal hem entelektüel çevrelerde yer almaktadır.

2.2.29. Hayat b. Kays el-Harrânî

Çizelge 2.90. Hayât b. Kays el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Hayat b. Kays b. Reccâl/Rahhâl b. Sultân
Nisbesi	el-Ensârî el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Berekât
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tasavvuf
Vefatı	h. 581
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>Mirâtu'l-Cenân ve 'İbretu'l-Yakzân fî M'arifeti mâ Ya'tebir min Havâdişî'z-Zamân.,. Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', Tabakâtu'l-'Evlîyâ, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm,</i>

Adı, Hayat b. Kays b. Reccâl/Rahhâl b. Sultân el-Ensârî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Berekât olup, muhtemelen sahabe soyundan geldiğine işaret etmek için "el-Ensârî" ve hayatını Harran'da sürdürmesi dolayısıyla "el-Harrânî" nisbesiyle anılmaktadır. Bunun yanı sıra kaynaklarda "Şeyhu'l-Kudve" unvanıyla da zikredilmektedir.² Hayat-ı Harrânî veya Hayat el-Harrânî ismiyle meşhur olmuştur. Doğum tarihiyle ilgili açık bir bilgi bulunmamakla birlikte, H. 581 Cemâziyelula ayında seksen yaşında vefat ettiği kaydedilen Hayat-ı Harrânî'nin,³ yaklaşık olarak H. 501 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.⁴ Harran'da medfun olup bir türbesi mevcuttur.⁵

Hayat el-Harrânî, Harrân'ın önde gelen şeyhlerinden biri olup, zâhid ve âbid bir zattır.⁶ Keramet sahibi, iffetli ve ihlaslı biridir.⁷ Hükümdarlar, kendisini ziyaret edip, bu ziyaretlerinden bereket ve hayır ummuşlardır. Nureddin Zengî kendisini ziyaret etmiş, bu görüşme onun Haçlılara karşı cihada olan azmini kuvvetlendirmiş, Hayat el-Harrânî de savaş konusunda onu teşvik etmiş ve uzun bir dua etmiştir.⁸ Selahaddin Eyyûbî de onu ziyaret etmiş, Musul seferi için kendisinden dua istemiştir.⁹ Hayat el-Harrânî, ona Musul'a sefer düzenlemekten vazgeçmesini tavsiye etmiş, ancak Selahaddin bu tavsiyeye uymamış ve sefere çıkmış, ancak şehri fethedememiştir.¹⁰

Hayat el-Harrânî, Harran'da Şeyh Mücellî b. Yasin'in öğrencisi olan Ebû Abdullah Hüseyin el-Bavârî'nin zaviyesinde eğitim almıştır.¹¹ Harran bir zâviyesi olup, zâviyesinde elli yıl boyunca ikamet etmiş, meşru bir mazereti olmadıkça cemaatle namazı asla terk etmemiştir.¹²

¹ Zehabî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1427, 306; Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 41/104.

² Zehabî, 15/360.

³ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 41/105.

⁴ Abdulkakim Önel, "Şeyh Hayât el-Harrânî", İslam Tarihi ve Medeniyetinde Harran Sempozyumu (Ankara: Berikan Yayıncılık, 2018), 527.

⁵ Önel, "Şeyh Hayât el-Harrânî", 527.

⁶ Zehabî, 15/360.

⁷ Zehabî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 15/360.

⁸ Ebû Hafş 'Omer b. 'Alî b. Ahmed el-Mısrî İbnu'l-Mulakḳın, Ṭabakâtu'l-'Evliyâ, thk. Nûruddîn Şureybe (Kahire: y.y., 1415), 430.

⁹ İbnu'l-Mulakḳın, Ṭabakâtu'l-'Evliyâ, 430.

¹⁰ Zehabî, 15/360.

¹¹ İbnu'l-Mulakḳın, Ṭabakâtu'l-'Evliyâ, 430; Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 12/726.

¹² İbnu'l-Mulakḳın, Ṭabakâtu'l-'Evliyâ, 431.

İlim, mânevî hâl, zühd ve vakar bakımından tasavvufî sahada önderlik kendisine intikal eden bir zat olmuştur. Nefsi terbiye etmeye yönelik riyâzatlar sayesinde birçok mürid onun elinde mânevî olgunluk kazanmış; yüksek mânevî derecelere sahip nice kimseler onun sohbetiyle yetişmiştir. Pek çok keramet ve hâl sahibi, onun talebesi olmuştur. Şeyhler, âlimler ve diğer insanlar, ona tazim ve ihtiramla işaret etmiş, onu örnek göstermişlerdir. Kendisine büyük bir ilim mirası ulaşmış ve bununla birlikte zengin mânevî feyze mazhar olmuştur.¹

Hayat el-Harrânî özel halleri, kerametleri, Allah'la ulvî bir bağlılığı, ihlâsı, zühd ve takvâsı ile tanınan bir zattır. Kanaatkâr ve içe dönük bir hayat sürmüştür. Kendi memleketinde birlik ve uzlaşma vesilesi olan bir şahsiyet olarak öne çıkmıştır.²

Kendisinin, güler yüzlü, yumuşak huylu, kalbi merhamet dolu, eli açık ve cömert, gece ibadetine düşkün, dünyaya karşı zahid bir kimse olduğu ifade edilmiştir. Ölümünden sonra Harran'da onun bir benzerinin kalmadığı da belirtilmektedir.³

Hayat el-Harrânî'nin tasavvufî yönünün yanı sıra edebî kişiliği de olduğu anlaşılmaktadır. Zira kaynaklarda kendisine atfedilen hikmetli sözler ve bazı beyitler mevcuttur. Hikmetli sözlerinden bazı şu şekildedir:⁴

قيمة القشور بلبابها وقيمة الرجال بألبابها، وعز العبيد بأربابها وفخر المحبة بأحبابها

“Kabukların değeri içindeki özle; insanların değeri ise akıllarıyla. Kölelerin izzeti efendileriyle; muhabbetin değeri ise sevdikleriyle.”

Bu söz şu şekilde de nakledilmiştir:⁵

قيمة القشور ولبابها، وقيمة الرجال بألبابها، وقيمة القصور بأربابها، وفخر الأحبة بأحبابها

“Kabukların değeri içindeki özle; insanların değeri ise akıllarıyla. Sarayların değeri sahipleriyle; sevenlerin övüncü de sevdikleriyle.”

¹ Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Es’ad b. ‘Alî b. Suleymân el-Yâfi’î, Mirâtu’l-Cenân ve ‘İbretu’l-Yakẓân fi M’arifeti mâ Ya‘tebir min Havâdisi’z-Zamân (Beyrut: y.y., 1417), 3/318.

² Zehebî, Siyeru A‘lâmi’n-Nubelâ’, 1427, 21/182.

³ Zehebî, Siyeru A‘lâmi’n-Nubelâ’, 1427, 21/182.

⁴ Yâfi’î, Mirâtu’l-Cenân ve ‘İbretu’l-Yakẓân fi M’arifeti mâ Ya‘tebir min Havâdisi’z-Zamân, 3/318.

⁵ et-Tâdifî, Kalâidu’l-Cevâhir fi Menâkibi ‘Abdilkâdir, s. 116.

Bu söz, bir şeyin değerinin kendisinden değil, taşıdığı anlamdan ve ilişkili olduğu varlıktan geldiğini vurgulamaktadır. Özellikle tasavvufî bir bakışla değerlendirildiğinde, mecaz yoluyla kulun Allah'la, aşığın maşukla, zahirin bâtınla kıymet kazandığı, görüntünün değil özün önemli olduğu aktarılmaktadır.

Başka bir sözü şu şekildedir:¹

المحبة تعلق القلب بين الهيبة والأنس، وهي سمة الطائفة وعنوان الطريقة، ووسيلة إلى رؤية المحبوب وهيمان إلى لقاء المطلوب

“*Muhabbet, kalbi haşyet (korku) ile üns (yakınlık) arasında bir yere bağlar. O, tasavvuf yolunun nişanıdır, tarikatın alâmeti ve temel vasfıdır. Muhabbet, sevilenin cemâline ulaşmanın bir vesilesi, arzu edilenle kavuşmanın vecdiyle bir sarhoşluktur.*”

Bu cümleler tasavvuf düşüncesinde aşk merkezli bir seyri sülûk'un tarifidir.

Bir başka sözü şu şekildedir:²

آثار المحبة إذا بدت أماتت قوماً وأحيت أسراراً، ونفت أسراراً وأنارت أسراراً

“*Sevginin izleri ortaya çıktığında, bir topluluğu öldürür; sırları diriltir, kötülükleri uzaklaştırır; gizemleri ise aydınlatır.*”

Bu söz şu şekilde de nakledilmiştir:³

إنَّ نارَ المحبة إذا بدت أماتت قوماً وأحت أعواماً وأبقت أسراراً وأفنت أسراراً وتؤثر أثرأ

“*Şüphesiz, sevginin ateşi bir kez parladığında; nice kimseleri öldürür, kör gönülleri diriltir, sırları baki kılar, kötülükleri yok eder ve kalpte silinmez izler bırakır.*”

Bu söz, özellikle tasavvufî bir bağlamla ilâhî aşkın tezahürlerini tasvir

¹ Yâfi'î, Mirâtu'l-Cenân ve 'İbretü'l-Yakẓân fî M'arifeti mâ Ya'tebir min Havâdisi'z-Zamân, 3/318.

² Yâfi'î, Mirâtu'l-Cenân ve 'İbretü'l-Yakẓân fî M'arifeti mâ Ya'tebir min Havâdisi'z-Zamân, 3/318.

³ et-Tâdifî, Kalâidu'l-Cevâhir fî Menâkibi 'Abdilkâdir, 115. Benzer ifadelerle bkz.: el-Yâfi'î, Mir'âtu'l-Cenân ve 'İbretü'l-, Yakẓân fî Ma'rifeti mâ Yu'teberu min Havâdisi'z-Zamân, 3/318.

etmektedir. Sevgi; nefsi öldürür, ruhu diriltir, kalbi temizler ve insanın iç dünyasını hakikate açar. Bu söz tasavvufî aşkın fırtınasını, yani insan ruhu üzerindeki dönüştürücü, yakıcı ama arındırıcı etkisini dile getirmektedir. Bu sözün ardın Hayat el-Harrânî'nin şu şiiri okuduğu nakledilir:¹

Çizelge 2.91. Hayat b. Kays el-Harrânî Şiiri

أسهرن حاسده وهجن غيورا	وإذا الرياح مع العشي تناوحت
وأقمن ذا، وكشفن عنه ستورا	وأمتن ذا بوجود وجد دائم

*“Akşam vakti yeller karşılıklı esmeye başlayınca,
Haset edeni uykusuz bırakır, kıskanç olanı da heyecanlandırır.
Birini, daimî bir vecd ile helâk ederler;
Diğerini ise ayakta tutar, üzerindeki örtüleri kaldırırlar.”*

Hayat el-Harrânî'ye nispet edilen bir başka şiir şu şekildedir:¹

¹ Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Es‘ad b. ‘Alî b. Suleymân el-Yâfi‘î, Mirâtu'l-Cenân ve ‘İbretu'l-Yağzân fî M‘arifeti mâ Ya‘tebir min Havâdisi’z-Zamân (Beyrut: y.y., 1417), 3/318; eş-Şettanufî, Behçetu'l-Esrâr ve Ma‘denu'l-Envâr, 236.

Çizelge 2.92. Hayat b. Kays el-Harrânî Şiiri

وَإِنْ عَجَزَتْ عَنْهَا فَهُومُ الْأَكَابِرِ	مَوَاجِيدُ حَقٍّ أَوْجَدَ الْحَقُّ كُلَّهَا
تُنَشِّيْ لَهَيْبًا بَيْنَ تِلْكَ السَّرَائِ	وَمَا الْحُبُّ إِلَّا خَطْوَةٌ ثُمَّ نَظْرَةٌ
ثَلَاثَةٌ أَحْوَالٍ لِأَهْلِ الْبَصَائِرِ	إِذَا سَكَنَ الْحَقُّ السَّرِيرَةَ ضَوْعِفَتْ
وَيُحْضِرُهُ لِلشَّوْقِ فِي حَالِ حَائِرِ	فَحَالٌ يُبَيِّدُ السَّرَّ عَنْ كُنْهِ وَصْفِهِ
إِلَى مَنْظَرٍ أَفْنَاهُ عَنْ كُلِّ نَاطِرِ	وَحَالٌ بِهِ زُمَّتْ دُرَى السَّرِّ فَانْتَنَّتْ

“Hakk vecdleri ki hepsi hak tarafından yaratılmıştır,
 Bunlar öyle vecdler ki, onları en büyüklerin zihinleri bile kavrayamaz.
 Ve aşk, sadece bir adım, sonra bir bakışla başlar;
 İçteki derin sırları tutuşturan bir ateş yakar.
 Hak kalbe girdi mi onu katlar,
 Üç hâl basîret sahipleri için ortaya çıkar
 Birinci hâl ki, sır (akıl) onu tarif etmekten uzaktır;
 Ancak bu hâl, kalbe şevk getirir ve şaşkınlık içinde bırakır.
 İkinci hâl ise, sırrın zirveleri sıkıca tutulup bağlanır;
 Öyle bir bakışa, ki onu her bakıştan uzaklaştırmış ve tüm gözleri ondan
 yoksun bırakmıştır.”

Şair, "üç hâl" ifadesini kullanmış olsa da şiirde sadece iki hâli açıklamıştır.

Şair, aşkı, özlemi, sevinci ve kederi (özellikle baba kaybı gibi derin acıları) oldukça içten ve dokunaklı bir dille ifade etmektedir. Duygularını gizlemekten çekinmez, bu da şiirlerine güçlü bir samimiyet katmaktadır. Sadece kendi duygularına odaklanmamakta; aynı zamanda doğayı, insan ruhunun karmaşık hallerini, yaşlılığın getirdiği değişimleri ve toplumsal koşulları dikkatle gözlemlemektedir. Hayatın anlamı, kaderin zorlukları ve ilişkilerin dinamikleri üzerine derinlemesine düşünmektedir.

Vatanına, ailesine ve değer verdiği kişilere karşı güçlü bir bağlılık ve vefa göstermektedir. Özellikle kaybettiği sevdiklerine duyduğu özlem ve minnet duygusu şiirlerinde belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairin eserlerinde, varlığın özüne, bilginin derinliklerine ve ilahi aşka dair felsefî ve tasavvufî düşünceler bulunmaktadır. Aşk, insanı dönüştüren ve hakikate ulaştıran kutsal bir yolculuk olarak ele almaktadır.

Kıscacası, bu şair hem kalbiyle hisseden hem de aklıyla sorgulayan, hayatın tüm yönlerini gözlemleyen ve bunları zengin bir edebî dille aktaran bir edebiyatçıdır.

2.2.30. Hilâl b. Muhassin es-Sabiî el-Harrânî

Çizelge 2.93. Hilâl b. Muhassin es-Sâbiî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Hilâl b. Muhassin b. Ebî İshâk İbrahim b. Hilâl b. İbrahim b. Zehrûn b. Hayyûn
Nisbesi	es-Sabiî el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Hasen
Yaşadığı Dönem	4.-5. yy
Yaşadığı Yerler	Bağdat
Mesleği	Kâtip
Eserleri	<i>Ğuraru'l-Belâğa</i>
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tarih, hadis
Vefatı	h.448
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Bidâye ve'n-Nihâye el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erib 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân,</i>

Adı; Hilâl b. Muhassin b. Ebî İshâk İbrahim b. Hilâl b. İbrahim b. Zehrûn b. Hayyûn es-Sabiî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.² H. 359 yılında Bağdat'ta doğmuştur.³ Aslen Harranlı olduğu için el-Harrânî nisbesi ile nisbelenmiş⁴ ve Bağdat'ta doğup yetiştiği için el-Bağdâdî nisbesiyle anılmıştır. Ayrıca kâtiplik yaptığı için el-Kâtip lakabı verilmiştir.⁵ Eski inancı olan Sabiîlik inancına nispetle de kendisine es-Sâbiî denilmiş ve bu nisbeyle de ünlenmiştir.⁶

¹ İbn Hallikân, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 6/101.

² İbn Hallikân, 6/101.

³ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 5/207.

⁴ İbn Hallikân, 6/101.

⁵ İbn Hallikân, 6/101.

⁶ İbn Hallikân, 6/101.

Hilâl b. Muhassin, tarih, hadis, siyaset, edebiyat ve Arap dili alanlarında şöhrete ulaşan kişilerden biri olmuştur. Bağdat'ın önemli ilim merkezlerinden nasibini alan Hilâl b. Muhassin, belâgat âlimi Ebu'l-Hasen Ali b. İsa b. Ali er-Rummânî el-Bağdâdî (ö. 384) ve Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed el-Cerrâh el-Harrâz'dan ve meşhur nahiv âlimi Ebû Ali Hasen b. Ahmed b. Abdulgaffar el-Farisî'den (ö. 377) eğitim almıştır.¹ Bunun yanısıra başka âlimlerden de şiir, edebiyat ve belagat dersleri almıştır.² Ayrıca edebiyat ve belagat bilgisine sahip babası ve dedesinin eğitim ve terbiyesinden de geçmiştir. Onun hakkında şöyle denilmiştir: “O (Hilâl b. Muhassin), edip, kâtip, erdemli, Arapçaya hâkim biridir.”³

Birçok alanda eser te'lif eden Hilâl b. Muhassin, diğer yazarların faydalanacağı önemli bir miras bırakmıştır. En önemli eseri Ğuraru'l-Belâğa'dır. Belâgatın güzellikleri demek olan bu eser, Hilâl b. Muhassin'in belagat ve edebiyatta ulaştığı seviyeyi gösteren bir eserdir. Eserini seçili bir üslûpla yazmıştır ve şiiri ve edebî sanatları çokça kullanmıştır.

Sabiî inancı üzere yaşamış olan Hilâl b. Muhassin, ömrünün sonlarında İslâmiyeti seçmiştir.⁴ Onun bu seçimi, memleketinde büyük yankı uyandırmıştır. İbnu'l-Cevzî, kitabında Hilâl b. Muhassin'in İslâmiyeti seçmesinin sebebi olarak Hz. Muhammed'i rüyasında birkaç defa görmesi olarak açıklamıştır.⁵ Rüyasında onun İslâmı seçmesini istemiş ve ona şöyle demiştir: “Sen akıllı bir adamsın, bütün delillerin açık olduğu İslâma neden girmezsin?”⁶ Ve ona, rüyasında uyanırken de şahit olacağı alâmetler göstermiştir.⁷ Ayrıca Hz. Muhammed, Hilâl b. Muhassin'e karısının bir erkek çocuğuna hamile olduğunu bildirmiş ve bu erkek çocuğuna Muhammed ismini vermesini istemiştir.⁸

Hilâl b. Muhassin'in çocuklarından Ebu'l-Hasen Muhammed b. Hilâl Ğarsu'n-ni'me (ö480/1088), kişiliği ve bilgisiyle öne çıkmıştır.⁹ Bilim ve kültür dünyasına

¹ İbn Hâllikân, 6/101.

² İbn Hâllikân, 6/101.

³ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 6/2783.

⁴ Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşki İbn Keşîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1407), 15/740.

⁵ İbn Keşîr, 15/740.

⁶ İbn Keşîr, 15/740.

⁷ İbn Keşîr, 15/740.

⁸ İbn Keşîr, 15/740.

⁹ İbn Hâllikân, Vefiyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân, 6/101.

yararlı eserler kazandıran Ğarsu'n-ni'me Muhammed b. Hilâl, meşhur tarih kitabı telif etmiştir.¹ Ayrıca el-Hefevâtu'n-nâdirâ mine'l-mu'akkâlîne'l-melhûzîn ve's-sekatâtü'l-bâdirâ mine'l-muğaffelîne'l-mahzûzîn adlı ünlü kimselerin gaffları ve hataları üzerine olan eserini yazmıştır.²

Hilâl b. Muhassin h. 448 yılının ramazan ayında Bağdat'ta 89 yaşında vefat etmiştir.³

2.2.31. İbn Katarmîz el-Harrânî

¹ İbn Hâlikân, 6/101.

² İbn Hâlikân, 6/101.

³ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 27/219.

Çizelge 2.94. İbn Katarmiz el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Haydaratu b. Ahmed b. 'Umer b. Mûsâ
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Turâb
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat, kıraat, astronomi
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb,</i>

Adı; Haydaratu b. Ahmed b. 'Umer b. Mûsâ el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Turâb'dır.² İbn Katarmiz adıyla ünlenmiştir.³ Bu isimle ünlenmesinin sebebi; Ebû Turâb'ın annesi İbn Katarmiz diye önde gelen birisiyle evlenmiştir. Adamın Ebû Turâb yaşında oğlu varmış. Oğluyla beraber Ebû Turâb'ın da eğitim almasını sağlamıştır. Ebû Turâb bu eğitimlerde daha mahir olmuş ve oğlunun ulaşamadığı seviyeye ulaşmıştır. Böylelikle annesinin eşine nispetle İbn Katarmiz diye meşhur olmuştur.⁴ Harran'da doğup büyüdüğü için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.⁵ Doğum ve ölüm tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir.

Ebû Turâb, edebiyat ve ilim sahasında çok yönlü bir şahsiyet olup şiir ve düzyazıda dikkat çekici örnekler vermiştir.⁶ Kur'an-ı Kerim ilimlerinde ve diğer ilimlerde öne çıkan biri olmuştur.⁷ Güzel şiirleri vardır.⁸ Onun hakkında şöyle denilmiştir: "Ebû Turâb, tüm ilimlere vâkıf bir âlimdir ve bundan büyük bir pay elde etmiştir. Kur'an ilimlerinde ve kıraatte öne çıkmıştır. Nahiv, Kur'an ve astronomiyle ilgili dersler aldı ve eserler ortaya koydu."⁹ Ayrıca bazı eserlerine mensur

¹ İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb*, 6/3009.

² İbnu'l-'Adîm, 6/3009.

³ İbnu'l-'Adîm, 6/3009.

⁴ İbnu'l-'Adîm, 6/3009-10.

⁵ İbnu'l-'Adîm, 6/3009.

⁶ İbnu'l-'Adîm, 6/3009.

⁷ İbnu'l-'Adîm, 6/3009.

⁸ İbnu'l-'Adîm, 6/3009.

⁹ İbnu'l-'Adîm, *Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb*, 6/3009.

bölümlerle şiirsel girişler yapmış, örneğin el-Minhâc adlı astronomi eserini anlam yüklü bir kaside olan aşağıdaki kasideyle başlatmıştır.¹ Bu da onun, ilimle edebiyatı sentezleyen bir müellif olduğunu gösterir.

Çizelge 2.95. İbn Katarmîz el-Harrânî Şiiri

فكم أعضي على قهر وقسر	فأفّ من الحياة وأفّ مني
الى حرّان أنضيها وأسري	فطورا في كفر طاب وطورا

*“Hayattan bıktım, kendimden de...
Kaç kere zulme ve zora göz yumdum...
Bazen güzel bir diyara, bazen Harran’a...
Onu terk edip oraya yöneldim, geceleri yol aldım...”*

Haydara, dönemin edebî meclislerinde ve ilim çevrelerinde hem şair hem hatip olarak tanınmış, özellikle Emir Şerefüddeve Müslim b. Kureyş ve Ebû Selâme Mürşid b. Munkız gibi isimlerle yakınlık kurmuştur. Onun şiirlerinden örnekler, Üsâme b. Mürşid tarafından Cenânü’l-Cenân adlı esere kaydedilmiştir.¹ Ebû Turâb’ın ölüm tarihiyle ilgili kaynaklarda net bir bilgi geçmemektedir.

Ebû Turâb’dan şöyle bir şiir nakledilmiştir:²

¹ İbnu’l-‘Adîm, Buğyetu’-t-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/3009.

² İbnu’l-‘Adîm, 6/3010.

Çizelge 2.96. İbn Katarmîz el-Harrânî Şiiri

فِرَافِكُمْ لَكِنَّهُ جَلَمَدٌ صَخْرُ	فلو كان قلبي كالفلوبِ أَدَابُهُ
وَدُونَ لِقَائِي مَسَلِكٌ فَدَقْدٌ وَعَرُ	أَقُولُ إِذَا اشْتَدَّ اشْتِيَاقِي إِلَيْكُمْ
عَلَى مُدْتَفِعٍ أَحْسَاؤُهُ حَسَوُهَا جَمْرُ	إِلَى اللَّهِ أَشْكُو مَا جَنَنَهُ يَدُ النَّوَى
عَلَى الدَّهْرِ مِنْ تَفْرِيقِ إِفْتِنَا نَدْرُ	خَيْلِي مَا لِي وَاللَّيَالِي كَأَنَّمَا
وَوَا أَسَفًا كَمْ أُرْتَجِي نَفْسَ العُمُرُ	فَوَا لَهْفِي حَنَامَ أَلْقَاهُ عَاتِبًا

“Keşke kalbim diğer kalpler gibi olsaydı,
 Ayrılığınız onu eritirdi; ama o, sert bir kaya gibidir.
 Size olan özlemim şiddetlendiğinde derim ki:
 Size kavuşmamın yolu, ıssız ve sarp bir yoldur.
 Allah'a şikâyet ederim ayrılığın elinin getirdiklerini,
 İçi korlarla dolu, bitkin düşmüş bir aşık...
 Ne var bana ve gecelere?
 Sanki zaman üzerine, bizim birlikteliğimizi ayırma yemini etmiş.
 Ah ne yazık ne zamana kadar onu (sevgiliyi/zamanı) sitem ederken
 bulacağım?
 Ah ne yazık ne kadar umut ettim de ömür bitti!”
 Ayrıca şiirin devamında dönemin hükümdarı Zeynudevle hakkında şunları
 dile getirmiştir:¹

¹ İbnu'l-‘Adîm, Buğyetu’-t-Taleb fi Târîhi Haleb, 6/3010.

Çizelge 2.97. İbn Katarmîz el-Harrânî Şiiri

عُهُودِي فَمَا آسَى عَلَى مَا حَمَى الدَّهْرُ	فَإِنْ كَانَ لِي زَيْنَ الدَّوْلَةِ الْمَلِكُ حَافِظًا
فَلَيْسَ لَهُ نَهْيٌ عَلَيَّ وَلَا أَمْرٌ	مَا أَعَادَ الدَّهْرَ طَوْعًا إِرَادَتِي
وَبَيْضِ الْمَوَاضِي وَالْمُنَقَّعَةِ السُّمْرِ	فَتَى شَرَّفَتْهُ نَفْسُهُ وَجُدُّهُ

*“Eğer Zeynudevle olan kral, benim ahitlerimi korursa,
O zaman zamanın koruduğu hiçbir şeye üzülmem.
Öyle yiğit bir hükümdar ki, zamanı irademe boyun eğdirdi;
Artık onun bana ne yasağı ne de emri var.
Kendi nefsi, ataları,
Beyaz keskin kılıçları ve sivri mızrakları onu şereflemiştir.”*

Ebû Turâb'ın edebî kişiliği, ilimle edebiyatı birleştiren çok yönlü yapısıyla öne çıkmaktadır. Şiirlerinde hem derin duygusal ifadeler hem de dönemin hükümdarlarına yönelik övgüler yer almaktadır. Bu durum, onun sadece bir ilim adamı değil, aynı zamanda güçlü bir edebî dil ve ifade yeteneğine sahip bir şair olduğunu göstermektedir.

"Hayattan bıktım, kendimden de... Kaç kere zulme ve zora göz yumdum..." dizelerinde görüldüğü üzere, şairin yaşamın zorlukları karşısındaki yorgunluğu ve çaresizliği belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

"Keşke kalbim diğer kalpler gibi olsaydı, ayrılığınz onu eritirdi; ama o, sert bir kaya gibidir." ve "Size olan özlemim şiddetlendiğinde derim ki: Size kavuşmamın yolu, ıssız ve sarp bir yoldur." dizeleri, ayrılık acısı, özlem ve bu özleme kavuşamamanın verdiği ıstırap temasını işlemektedir. Şairin kalbini sert bir kayaya benzetmesi, acının derinliğini ve katlaşmışlığını vurgulamaktadır. "Allah'a şikâyet ederim ayrılığın elinin getirdiklerini, İçi korlarla dolu, bitkin düşmüş bir aşık..." ifadeleri ise ayrılığın neden olduğu fiziksel ve ruhsal yıpranmayı açıkça ortaya koymaktadır.

"Ne var bana ve gecelere? Sanki zaman üzerine, bizim birlikteliğimizi ayırma yemini etmiş." dizeleri, şairin kadercı bir bakış açısıyla zamanın ayırıcı gücüne dikkat çektiğini göstermektedir. Bu, insanın kaderi karşısındaki aciziyetini vurgulayan bir temadır.

Şiirinin devamında dönemin hükümdarı Zeynüddevle'ye yönelik övgüler yer almaktadır. "Eğer Zeynüddevle olan kral, benim ahitlerimi korursa, O zaman zamanın koruduğu hiçbir şeye üzülmem." ve "Öyle yiğit bir hükümdar ki, zamanı irademe boyun eğdirdi; Artık onun bana ne yasağı ne de emri var." gibi ifadeler, dönemin siyasi ve sosyal yapısına uygun olarak hükümdarların yüceltilmesi geleneğini yansıtmaktadır. Bu övgüler, hükümdarın gücünü, adaleti ve şair üzerindeki koruyucu etkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, Ebû Turâb'ın sadece kişisel duyguları dile getiren değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi ilişkileri de şiirine taşıyan bir şair olduğunu göstermektedir.

Ebû Turâb, şiirlerinde benzetmeler kullanarak duygusal derinliği artırmaktadır. "Kalbinin sert bir kaya gibi olması" ve "içinin korlarla dolu olması" gibi ifadeler, şairin iç dünyasındaki yoğun acıyı okuyucuya aktarmada etkili olmaktadır. Aynı zamanda, döneminin edebî ve ilmi birikimini bir araya getiren nadir şahsiyetlerden biri olarak kabul edilebilir.

2.2.32. İbnu'l- 'Attâr el-Harrânî

Çizelge 2.98. İbnu'l- 'Attâr el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ali b. Mahmud b. Ali b. Mahmud b. Ali b. Mahmud 'Alâuddîn İbnu'l- 'Attâr
Nisbesi	el-Harrânî en-Nahvî
Yaşadığı Dönem	8.yy
Yaşadığı Yerler	Halep
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Vefatı	h. 795
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu'l-Vu'ât fî Ṭabaḳâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuḥât, ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Şâmine, İnbâu'l-Ğumr bi Ebnâ'i'l-'Umr</i>

Adı, Ali b. Mahmud b. Ali b. Mahmud b. Ali b. Mahmud ‘Alâuddîn İbnu’l-‘Attâr el-Harrânî en-Nahvî’dir.¹ Şeyh Ebu’l-Berekât el-Ensârî’nin öğrencilerindendir.² H. 760’tan sonra doğduğu aktarılmıştır.³ Halep kadısı Şerefuddîn el-Ensâri yanında bir müddet çalışmıştır. Halep’te birkaç hocanın yanında ders almıştır.⁴ Ahlaklı ve faziletli bir kimse olduğu aktarılmıştır.⁵ Ayrıca çok zeki olduğu ifade edilmiştir. Onun bir günde el-‘Irâkî’nin Elfiyyesini ezberlediği zikredilmiştir.⁶ Yine İbnu’l-Attâr hakkında; nahivde usta, kabiliyetli bir kişi olduğu, derslerinde üstün biri olduğu, ilmi çok sevdiği ve ilmini insanların yararına sunduğu aktarılmıştır.⁷ İbnu’l-Attâr hakkında İbn Hâcer genç yaşta vefat ettiğine vurgu yaparak “daha fazla yaşasaydı akranlarına çok üstün gelirdi” ifadelerini kullanmıştır.⁸ Şiir nazmettiği aktarılmakta olup kaynaklarda şiir beyitlerine rastlanmamıştır.⁹ İbnu’l-‘Attâr, hicri 795 yılının ramazan ayında vefat etmiştir.¹⁰

2.2.33. İbn Şebîb el-Harrânî

¹ Ebu’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî İbn Hacer el-‘Askalânî, İnbâu’l-Ğumr bi Ebnâ’i’l-‘Umr (Mısır: el-Meclisu’l-A‘lâ, 1389), 3/179.

² İbn Hacer el-‘Askalânî, 3/179.

³ İbn Hacer el-‘Askalânî, 3/179.

⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A‘yâni’l-Mieti’s-Sâmine, 4/151.

⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A‘yâni’l-Mieti’s-Sâmine, 4/151.

⁶ İbn Hacer el-‘Askalânî, İnbâu’l-Ğumr bi Ebnâ’i’l-‘Umr, 179; İbn Hacer el-‘Askalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A‘yâni’l-Mieti’s-Sâmine, 4/151.

⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, 3/179.

⁸ Süyûtî, Buğyetu’l-Vu‘ât fi Tabakâti’l-Luğaviyyîn ve’n-Nuhât, 2/205.

⁹ İbn Hacer el-‘Askalânî, ed-Dureru’l-Kâmine fi A‘yâni’l-Mieti’s-Sâmine, 4/151.

¹⁰ Süyûtî, 2/205.

Çizelge 2.99. İbn Şebîb el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Şebîb b. Hamdân b. Şebîb b. Hamdân b. Mahmûd
Nisbesi	el-Harrânî en-Numeyri
Künyesi	Ebû Abdirrahman
Yaşadığı Dönem	7.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tıp
Vefatı	h. 695
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Mağşadu'l-Erşed, el-Vefiyât, Fevâtu'l-Vefeyât, Kalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, Lahzu'l-Elhâz bi Zeyl-i Tabakâti'l-Huffâz</i>

Adı; Şebîb b. Hamdân b. Şebîb b. Hamdân b. Mahmûd el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Abdirrahman'dır.² Kabilesi sebebiyle “en-Numeyri” nisbesini almıştır.³ “Takiyyu'd-dîn” şeklinde lakaplandırılmıştır.⁴ Hanbeli mezhebinin önde gelen imamlarından kadı Necmuddîn Ebû Abdillâh Ahmed b. Hamdan b. Şebîb b. Hamdan en-Numeyrî el-Harrânî'nin kardeşidir.⁵ Hicri 620 yılından sonra doğmuş olup 695 yılının Rebiülevvel ayında Kahire'de vefat etmiştir.⁶ Göz doktoru olup şiirle ilgilenmiştir. Kaynaklarda kendisinden eş-şâir şeklinde bahsedilir.⁷ 7. Asırda Bağdat'ın önde gelen alimlerinden biri olan İbn Ruzbe'den ders almıştır.⁸ Bânet Su'âd kasidesine muaraza⁹ yaparak önemli bir

¹ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/439.

² İbn Râfi' el-İslâmî, el-Vefiyât, 129.

³ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/439.

⁴ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/439.

⁵ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 1973, 2/98.

⁶ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/440; İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 1973, 2/98.

⁷ Ebû'l-Faql Muḥammed b. Muḥammed b. Muḥammed Takıyyuddîn b. Fehd el-Hâşimî el-'Alevî el-Aşfûnî el-Mekkî eş-Şâfi'î İbn Fehd, Lahzu'l-Elhâz bi Zeyl-i Tabakâti'l-Huffâz (b.y.: y.y., 1419), 63.

⁸ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/439.

⁹ Muaraza, nazire terimiyle ifade edilmekte olup takdir veya reddiye olarak bir şairin şiirine aynı vezin ve kafiye benzer şiir ortaya koymasıdır.

kaside kaleme almıştır.¹ Bu kasidenin bir kısmı şu şekildedir:²

Çizelge 2.100. İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

مجداً تسامى فلا عرض ولا طول	إلى النبي رسول الله إن له
ورد عقل البرايا وهو معقول	مجداً كبا الوهم عن إدراك غايته
وساد فخراً به الأملاك جبريل	مطهر شرف الله العباد به
له بطيب تراها الجعد تقبيل	طوبى لطيبة بل طوبى لكل فتى

*“Allah’ın resulü peygamberedir bu sözler
Onun öyle bir yüceliği vardır ki uçsuz bucaksız
Öyle bir yücelik ki, hayal bile onu idrak edemez
Akıllar onu kavramaktan uzak
Allah, kulları onunla şereflendirdi ve temizledi
Cebrail bile onunla övünerek üstünlük kazandı
Ne mutlu Taybe’ye (Medine’ye)! Bilakis ne mutlu,
O toprağın hoş kokusunu öpen her delikanlıya!”*

Esiruddîn Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), İbn Şebîb’in divanını kendisine arz ettiğini ve hoşuna giden bazı şiirleri İbn Şebîb’e okuduğunu ifade etmiştir.¹ Bu şiirlerden biri Hz. Peygamberi methettiği şu kasidesidir:²

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu’l-Vefeyât, 1973, 2/98.

² İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu’l-Vefeyât, 1973, 2/98-99.

Çizelge 2.101. İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

فاستجل أنوار الهداية وانظر	هذا مقام محمد والمنبر
في مسك تربته خدودك وافخر	والثم ترى ذاك الجناب معفراً
بحماه من جور الزمان المنكر	واحلل على حرم النبوة واستجر
كشفت غطاء الحق للمستبصر	فهناك من نور الإله سريرة
أفق الهداية بالصباح المسفر	وجلت دجى ظلم الضلال فأشرقت
شرفاً على الفلك الأثير الأكبر	نور تجشم فارتقى متجاوزاً

*“Hidayet nurlarını açığa çıkar ve bak:
İşte bu, Muhammed’in makamı ve minberidir.
O’nun misk gibi kokan toprağına yanaklarını sür ve bununla iftihar et;
O yüce makamın tozlu toprağını öp!
Zamanın çirkin zulmünden onun korumasına sığın,
Nübüvvetin haremine gir ve ondan yardım dile!
Gerçeğı görmek isteyenlere hakikatin örtüsü açılmıştır orada,
Orada Allah’ın nurundan bir sır gizlidir.
Hidayetin ufku, doğan sabahla aydınlanmıştır,
Dalalet karanlıkları silinmiş, güneş doğmuştur.
Bu nur, yüce gökleri aşıp yüksele yüksele,
En büyük gök kubbeyi bile aşarak şeref kazanmıştır.”*

Bu şiir, Hz. Peygamber’in makamının kutsiyetini, getirdiğı yolun aydınlığını ve onun nurunun hem yeryüzü hem de semavî âlem üzerindeki etkisini anlatan bir medhiye tarzındadır. Bunun dışında bazı aşk şiirleri de mevcuttur. Bu şiirlerinden birisi esmer sevgilisi hakkında söylediğı şu şiirdir:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtü'l-Vefeyât, 1973, 2/99.

Çizelge 2.102. İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

حب القلوب لواعج البرحاء	وبديعة الحركات أسكن حبها
حب النواظر خص بالأضواء	سوداء بيضاء الفعال وهكذا
أسرى المدامع ليلة الاسراء	أسرت محاسنها العقول فأطلقت
أصل الجنون يكون بالسوداء	فلئن جنتت بحبها لا بدعة

*“O zarif hareketleriyle büyüleyen güzelin sevgisi,
Kalplerin içten içe yanan en derin acısı oldu.
Siyah tenli ama ahlakı parlak bir kadındır.
Bakışların aşkı nurlarla kuşandı.
Güzellikleri akılları tutsak etti,
Ve İsrâ gecesi gözyaşlarının tutsaklığını sona erdirdi.
Eğer onun aşkıyla delirdiysem bu bir gariplik değil,
Zira deliliğin kaynağı zaten esmer kadındır!”*

Şair, Hz. Muhammed'e duyduğu sınırsız hayranlığı ve sevgiyi güçlü bir dille ifade eder. Onun yüceliğini, nurunu ve hem dünya hem de ahiret üzerindeki etkisini dile getirir. Bu, onun dini hassasiyetinin ve manevi yönünün ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Medine'ye (Taybe'ye) ve Hz. Peygamber'in makamına duyduğu derin hürmet, bu yönünü pekiştirir.

Diğer yandan, esmer sevgili hakkındaki şiiri, şairin beşerî güzelliğe ve aşka olan düşkünlüğünü ortaya koyar. Sevdiğinin hareketlerini, ten rengini ve bakışlarını detaylı bir şekilde betimler. Aşkın akılları esir alması ve hatta deliliğe yol açması gibi temalar, romantik ve tutkulu bir ruh yapısına sahip olduğunu gösterir.

Hem manevi makamları (Hz. Peygamber'in nuru, makamı) hem de beşerî güzellikleri (esmer sevgili) canlı ve etkileyici imgelerle betimleme yeteneğine sahiptir. "Misk gibi kokan toprağa yanaklarını sür", " gibi ifadeler, onun detaylara verdiği önemi ve güçlü bir görselleştirme yeteneğini gösterir.

Şiirlerinde hem aşkın getirdiği coşkuyu ve teslimiyeti hem de manevi bağlılıktan kaynaklanan hayranlığı yoğun duygularla ifade eder.

Kısacası, bu şair hem derin bir manevi aşkı ve peygamber sevgisini işleyen

hem de beşerî güzelliklere ve duygusal aşka kapılabilen, estetik duyarlılığı yüksek ve betimleyici bir dil kullanan çok yönlü bir edebî kişiliğe sahiptir.

İbn Şebîb'in aşk, tabiat, içki meclisi gibi farklı içerikli birkaç şiiri daha mevcuttur.¹

2.2.34. Kilâb b. Hamza el-Harrânî

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 1973, 98-100.

Çizelge 2.103. Kilâb b. Hamza el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Kilâb b. Hamza el- 'Ukaylî
Nisbesi	el-Luğavî el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Heyzâm
Yaşadığı Dönem	3.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Eserleri	Câmi' u'n-Nahv (Nahiv Derlemesi), Kitâbu'l-Erâke, Kitâbu Mâ Yalhanu fihî'l-'Âmme (Halkın Lahn Yaptığı [Hatalı Söylediği] Kelimeler)
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Fihrist, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erib 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb</i>

Adı; Kilâb b. Hamza Ebu'l-Heyzâm el- 'Ukaylî el-Luğavî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Heyzâm'dir.² Harranlı olduğu ve Harran'da yaşadığı için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.³ Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Ancak Fuad Sezgin'in Tarihu't-Turâsi'l-Arabî kitabının birinci cildinin 314. sayfasında 290/903 yılında Bağdat'a geldiği bilgisi geçmektedir. Bazı tarihçilerce bu tarihe yakın öldüğü tahmin edilmiştir.

Arap bibliyografya âlimi Muhammed b. İshak en-Nedîm (ö. 385/995) şöyle der:⁴ Kendisi Harranlıdır. Bedevîler arasında yaşamıştır ve bazı tarihçilere göre bedevîlere öğretmenlik yapmıştır. el-Kâsım b. Ubeydullah b. Süleyman (ö.901) döneminde saraya girmiş ve onu övmüştür. Şiir konusunda bilgiliydi, hattı meşhurdu ve iki mezhebi de birleştirmişti. Basralı şair Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed b. Lennekk, onunla alay etmekten hoşlanırdı. Ebu'l-Heyzâm, Basra'ya geldiğinde, onun hakkında şöyle demiştir:

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 24/265.

² Şafedî, 24/265.

³ Şafedî, 24/265.

⁴ İbnu'n-Nedîm, el-Fihrist, 1/253-54. Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erib 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 5/2239-40.

Çizelge 2.104. Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri

نَفْسِي تَقِيكَ أَبَا الْهَيْذَامِ كُلِّ أَدَى	إِنَّ بَکْلَ الَّذِي تَرْضَاهُ لِي رَاضِي
مَا بَالَ جِسْمِكَ مَرَكُومًا عَلَى ذَكَرِي	يَا أَكْرَهُ النَّاسِ مِنْ بَاقٍ وَمَنْ مَاضٍ
مَا كَانَ أَيْرِي فَقِيهَا إِذْ ظَفَرْتُ بِهِ	فَكَيْفَ أَلْبَسْتَهُ دَنِيَّةَ الْقَاضِي

*“Canım seni her türlü eziyetten korusun ey Ebu’l-Heyzâm,
 Senin bana razı olduğun her şeye ben de razıyım.”
 Neden vücudun benim hatıram üzerinde yığılıp duruyor,
 Ey insanların en değerlisi, geçmişten ve hâlâ yaşayanlardan!
 O kalçam fakih değildi, sen onu ele geçirince,
 Nasıl olur da ona bir hâkimin zilletini giydirirsin?”*

Dil ve kıraat âlimi Ebû Ahmed Abdüsselâm b. el-Hüseyin el-Basrî el-Luğavî'nin (ö.405/1014) el yazısıyla şu satır tespit edilmiştir:¹

Çizelge 2.105. Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri

مَسْطَحٌ أَصْدَرُ عَكْلًا وَلَهُ	ضَعُفْتُ تَشَجُّدَ قَيْظِ بْنِ فَخْرِ
----------------------------------	---------------------------------------

*“Bir düzlüğün ortasında Akl'dan taşan bir dalga vardı;
 Bir tutam çalı savruluyordu kavurucu sıcakta,Fahz'ın oğlunun elinden.”*

Buradaki beyit, Ebu'l-Heyzâm Kilâb b. Hamza el-'Ukaylî'ye aittir ve alfabenin bütün harflerini içeren bir beyittir. Bu beyiti bana, aralarında nahiv âlimi Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin el-Âmidî'nin de bulunduğu birçok âlim okumuştur. Alimlerin aktardığına göre, bu beyitte harfler iki kısma ayrılmıştır: ilk mısradaki noktasız harfler, ikinci mısradaki ise noktalı harfler kullanılmıştır. Bu da hem nahiv hem de hat sanatı açısından önemli bir ustalık göstergesidir. Yani aslında bu beyitin amacı anlamdan çok alfabetik denge ve belagattir.

Arap edebiyatı ve tarihi âlimi el-Merzubânî (ö. 384/994), Kitâbu'l-Mu'cem adlı eserinde onu anmış ve şöyle demiştir: Ebu'l-Heyzâm Kilâb b. Hamza el-'Ukaylî bir muhaddistir. Aşağıdaki mersiye, 300 (912) yılında vefat eden edebiyat tarihçisi Ebû Ahmed Yahyâ b. Ali el-Müneccim (ö.300/912) için söylemiştir:¹

Çizelge 2.106. Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri

ومات فقيداً واحد العلم والوجود	لقد عاش يحيى وهو محمود عيشة
وأفقدنا منه بأنفس مفقود	فان كان صرف الدهر خلى كنوزه
بحكم الردى في أنفاس البيض والسود	فما زال حكم البيض والسود نافذا
وللموت يغذو والد كل مولود	فللتكل ترجي حملها كل حامل

“Yahyâ övgüye değer bir hayat yaşadı ve ilim ve cömertlikte bir benzeri olmayan biri olarak vefat etti.”

Eğer zaman hazinelerini elden çıkarıp bizi, en değerli insanlardan biriyle yoksun bıraktıysa...

Ak-kara hükmü yürür; ölüm, ak ve kara herkesin canına hükmeder.”

Yas yükünü taşımaya her gebe mecbur olur;

Ölüm, her doğan çocuğun babasını yetiştirir (bir gün alır).”

Muhammed b. İshak en-Nedîm (ö.380/995) şöyle devam eder: Onun eserleri arasında şunlar yer alır:¹ Câmi'u'n-Nahv (Nahiv Derlemesi), Kitâbu'l-Erâke, Kitâbu Mâ Yalhanu fihi'l-'Âmme. Bu eserlere ilaveten Fuad Sezgin Tarihhu't-turâsi'l-Arabî 1/315'te Urcuze fi'l-elğâz adında bir eserin bulunduğunu ve Amasya'da (kütüphanesinde) el yazması şeklinde mevcut olduğunu belirtmektedir.

el-Hâlidî, Kitâbu'd-Dîre adlı eserinde Ebu'l-Heyzâm'dan şu beyitleri nakleder:²

¹ İbnu'n-Nedîm, el-Fihrist, 1/254. Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erif 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 5/2240.

² Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erif 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 5/2240-41.

Çizelge 2.107. Kilâb b. Hamza el-Harrânî Şiiri

للعرض بالمال أصون الصّونه	إن قلت شرّوى أبي حسن
للزيبين فاجتنب سنه	سنته غرّة وناصية
يهرب من رجم ذهنه الشطنه	لا سيما وهو قلقل ذهن
ذكر شقيّ حرّمته وسنه	قد كان بالأمس قال لي وجرى
دح ولم يعط شاعرا ثمنه	بعدا وسحقا لمن يشرف بالم

“Eğer dersem ki: “Ebû Hasan gibisi bulunmaz!
 Onun onuru uğruna malı harcamak bile yeterli değil.
 O, Zeyneb oğullarının parlayan alını,
 Bu nedenle onun izlediği yoldan uzak dur!
 Hele ki o, zihni karmakarışık biridir,
 Zihninin taşlamasından şeytan bile kaçır.
 Dün bana şöyle demişti ve sözü geçmişti
 Bir bedbahttan ne haysiyeti kalmıştı ne yaşı.
 Uzak olsun, kahrolsun o kimse ki
 Övgüyle şereflemek ister ama şaire hakkını vermez!”

Yahyâ'nın ölümü üzerine yazdığı mersiyede, ölümün kaçınılmazlığını ve her canlının bu sona tabi olduğunu vurgulamaktadır. Bu, şairin hayatın temel gerçekleri üzerine düşünen ve bu düşüncelerini okuyucuya aktarmayı amaçlayan bir yönünü göstermektedir. Eserlerinin dilbilgisi ve halkın dil hataları üzerine olması da onun eğitici ve düzenleyici kişiliğini desteklemektedir.

Ebu'l-Hasan'a yazdığı şiirde, övgü görünümünde gizli bir hiciv barındırması, şairin cesur ve eleştirel yönünü ortaya koymaktadır. Övgü sözcüklerini ironik bir şekilde kullanarak, muhatabının olumsuz özelliklerini ima etmesi, onun sözcükleri ustaca manipüle etme ve doğrudan saldırmadan iğneleyici olma yeteneğine sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bu, şairin sadece güzellikleri öven değil, aynı zamanda olumsuzlukları da üstü kapalı biçimde eleştiren bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Harran'daki Bay'ûth bayramında yaşadığı olayları anlattığı şiir, şairin beşerî aşka ve çapkınlığa olan düşkünlüğünü sergilemektedir. Farklı inançtan bir kadına

olan ilgisi, onun sosyal normlara kısmen meydan okuyan ve duygularını açıkça ifade etmekten çekinmeyen bir yapıda olduğunu düşündürmektedir.

Harran'ın doğasını (ırmaklar, ağaçlar) ve bayram atmosferini detaylı bir şekilde betimlemesi, şairin çevresini dikkatli gözlemleyen ve bunları şiirine başarılı bir şekilde aktaran bir yönünü ortaya koymaktadır.

Genel olarak, bu şair söz cambazı, mizah ve ironi yeteneği gelişmiş, eleştirel, aynı zamanda beşerî aşka ve eğlenceye düşkün, ancak tüm bunların yanında dini ve ahlaki konulara da eğilebilen çok yönlü bir edebî kişiliktir.

2.2.35. Muhammed b. Abdullah el-Harrânî

Çizelge 2.108. Muhammed b. Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. Abdullah b. el-Abbas b. Abdulhamid
Nisbesi	el-Harrânî el-Bağdâdî, el-Hanbelî
Künyesi	Ebû Abdullah
Yaşadığı Dönem	5.-6. Yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Eserleri	<i>Ravdatu'l-udebâ' (Edipler bahçesi)</i>
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Vefatı	h.560
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Mağşadu'l-Erşed, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm</i>

Adı; Muhammed b. Abdullah b. el-Abbas b. Abdulhamid el-Harrânî el-Bağdâdî'dir.¹ Künyesi Ebû Abdullah'tır.² Harran'da doğduğu için el-Harrânî

¹ Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 38/312.

² İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem, 18/165.

nisbesiyle anılmıştır.¹ Bağdat'ta yetişip orada eğitim aldığı için de el-Bağdâdî diye de ünlenmiştir.² Hanbeli mezhebine mensup olduğundan el-Hanbelî nisbesiyle de anılmıştır.³ 584 yılında doğmuştur.⁴

Harran'da doğup ilk eğitimini orada aldıktan sonra Bağdat'a gitti ve orada birçok âlimden dersler aldı.⁵ Bağdat'ta bir süre kalıp orada iyi bir eğitim alan Muhammed b. Abdullah el-Harrânî, güvenilir bir hadisçi ve iyi bir şair ve edebiyatçı olmuştur.⁶ Ravdatu'l-udebâ' (Edipler bahçesi) adında bir eser yazmıştır.⁷

İbnu'l- 'Îmâd, onun hakkında iyi ve zarif bir edebiyatçıdır demiştir. Yine onun hakkında şöyle söylenmiştir: "Doğru sözlü, güvenilir, âlim, güzel sözlü, sohbeti güzel hoş birisidir."⁸ Ayrıca Harran'a döndükten sonra orada birçok öğrenci yetiştirmiştir.⁹ Naklettiğinde şüphe bulunmayan 'adul-mu'dil-'udul diye de meşhur olmuştur.¹⁰ Muhammed b. Abdullah el-Harrânî, 560 yılının cemaziyel evvel ayının on ikinci günü cumartesi günü ölmüştür.¹¹ Pazar günü Bâbu'l-ecz'de bulunan Fil Kabristanlığına defnedilmiştir.¹²

İbnu'l-Cevzî, bir gün Muhammed b. Abdullah el-Harrânî'yi ziyaret etmiştir. Uzun süre oturduktan ve hareketsiz kaldıktan sonra İbnu'l-Cevzî ağırlaştığını söylemiştir.¹³ Bunun üzerine Muhammed b. Abdullah el-Harrânî, şu beyitleri söylemiştir:¹⁴

¹ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 422.

² Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 12/175.

³ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 1/250.

⁴ İbnü'l-Cevzî, 18/165.

⁵ Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 38/312.

⁶ Zehebî, 38/312.

⁷ Zehebî, 38/312.

⁸ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 2/106.

⁹ Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1405, 20/353.

¹⁰ İbn Muflih, el-Mağsadu'l-Erşed, 2/422. Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 12/175.

¹¹ Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1405, 20/353.

¹² İbnü'l-Cevzî, 18/165.

¹³ İbnü'l-Cevzî, 18/165.

¹⁴ İbnü'l-Cevzî, 18/165.

Çizelge 2.109. Muhammed b. Abdullah el-Harrânî Şiiri

زِيَارَاتٍ رَفَعْتَ بَهَنَ قَدْرِي	لَئِنْ سَمَّيْتَ إِبْرَامًا وَنُقُلَا
وَلَا أَثَقَلْتَ إِلَّا ظَهْرَ شُكْرِي	فَمَا أَبْرَمْتَ إِلَّا حَبْلَ وَدِّي

*“Eğer sen, değerimi yükselten ziyaretlerini
Sıkıntı veya yük olarak adlandırıyorsan...
Senin sıkıtiğın (sağlamlaştırdığın) ancak dostluk bağlarımdır
Ve yüklediğin ise sadece şükürümün sırtıdır.”*

Bu şiir, şairin ince ruhlu, vefalı, minnettar ve ilişkilerinde derin bir samimiyete önem veren yönünü ön plana çıkarmaktadır

2.2.36. Muhammed b. Ali İbnu'l-Kubbaytî el-Harrânî**Çizelge 2.110.** Muhammed b. Ali İbnu'l-Kubbeytî el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. Ali b. Hamza b. Fâris b. Muhammed b. Ubeyd
Nisbesi	el-Harrânî el-Bağdâdî el-kâtib
Künyesi	Ebu'l-Ferec
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, kitabet
Vefatı	609/1212
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm</i>

Adı; Muhammed b. Ali b. Hamza b. Fâris b. Muhammed b. Ubeyd, Ebu'l-Ferec el-Harrânî el-Bağdâdî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Ferec'dir.² İbnu'l-Kubbayfî ismiyle ünlenmiştir.³ Harran'da doğup büyüdüğü için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır.⁴ Ayrıca yazarlık yönü sebebiyle el-Kâtib diye de anılmıştır.⁵ 528 (1134) yılında doğdu.⁶ Hüseyin Sebtu'l-Hayyât, kardeşi İmam Ebû Muhammed, Muhammed b. Muhammed b. es-Sellâl, Ali b. es-Şabbâg, Ebû Sa'd b. el-Bağdâdî, el-Ermavî ve daha birçok kişiden ders almıştır.⁷ Cemâziyelülâ ayının 28'inde (H. 609 / M. Ekim 1212) vefat etmiştir.⁸

Meşhur tarihçi İbnu'n-Neccâr (ö.643/1245) şöyle der: “Ondan çokça okudum. Doğru sözlü, güvenilir ve memnuniyet verici bir kimseydi. Kıssalar ve şiirler konusunda güçlü bir hafızaya sahipti.”⁹

Uyanık (zihni açık), güzel ahlaklı, öğrencilere karşı sabırlı, davranışları hoş bir kişiydi. Cemâl b. es-Sayrafi, ondan, Ebû Abdullah b. Mende'nin Ma'rifetü's-Sahâbe adlı kitabını dinledi. Bu kitabı, müellifin ravilerinden olan Ebû Sa'd Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî'den, o da müellifin öğrencilerinden dinlemişti. Kitap iki ya da üç kişiden derlenmiş (mülafak) şekilde ulaşmıştı.¹⁰

2.2.37. Muhammed b. Hilâl el-Harrânî

¹ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 13/224.

² Zehabi, 13/224.

³ Zehabi, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 16/60.

⁴ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 13/224.

⁵ Zehabi, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 16/60.

⁶ Zehabi, 16/60.

⁷ Zehabi, 16/60.

⁸ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 13/225.

⁹ Zehabi, 16/60.

¹⁰ Zehabi, 13/225.

Çizelge 2.111. Muhammed b. Hilâl el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. Hilâl b. el-Muhassin b. İbrâhim b. Hilâl b. İbrâhim b. Zehrûn b. Hayyûn b. el-Velîd b. Mervân b. Mâlik b. Burûsen
Nisbesi	el-Harrânî, İbn Ebî'l-Hüseyin İbn Ebî Ali İbn Ebî İshak el-Kâtib, İbn es-Sâbî
Künyesi	Ebu'l-Hasen
Yaşadığı Dönem	5.yy
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tarih
Eserleri	<i>el-Hafavâtü'n-Nâdira (Nadir Sürçmeler) Uyûnü't-Tevârih Kitâbu'r-Rabî'</i>
Vefatı	480/1087-88
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Mir'âtu'z-Zamân fi Tevârihi'l-A'yân,</i>

Adı; Muhammed b. Hilâl b. el-Muhassin b. İbrâhim b. Hilâl b. İbrâhim b. Zehrûn b. Hayyûn b. el-Velîd b. Mervân b. Mâlik b. Burûsen el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Hasen, nisbesi İbn Ebi'l-Hüseyin İbn Ebî Ali İbn Ebî İshak el-Kâtib, meşhur ismiyle İbn es-Sâbîî, lakabı Ğarsu'n-Ni'me'dir.²

Ğarsu'n-Ni'me, fazilet sahibi, edebiyatla meşgul, güzel düzyazı yazan, cömert, iyiliksever, hayırsever, açık mürüvvet sahibi bir kimseydi.³ Kökeni, reislik, fazilet, önderlik, itibarlılık, yazı (kitâbet) ve belagat bakımından tanınan, meşhur bir aileye mensuptur.⁴ Dedesi el-Muhassin, güzel hat yazısıyla meşhur, faziletli biriydi. Babası İbrâhim ise şiir ve düzyazıda ileri düzeyde, bilinen bir fazilet sahibiydi ve Sâbîî dini üzerindiydi.⁵ Ancak babası Ebu'l-Hüseyin Hilâl, bir rüyasında Peygamber Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) görmesi üzerine Müslüman olmuş, İslâm'ı

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 5/111.

² Şafedî, 5/111.

³ Sıbt İbnul-Cevzî, Mir'âtu'z-Zamân fi Tevârihi'l-A'yân, 19/419.

⁴ Şafedî, 5/111.

⁵ Şafedî, 5/111.

güzelce benimsemiştir.¹ el-Kâim Biemrillâh döneminde Dîvânü'l-İnşâ (resmî yazışmalar divanı) başkanlığı görevinde bulunmuştur. Bu bilgiyi İbnu'd-Dübeysî aktarmıştır.²

Muhammed b. Hilâl, 480 (1087/88) yılında vefat etti, doğumu ise 416 (1025) yılına rastlar.³ Vefatı Zilkade ayında gerçekleşti. Önce Batı Şuârî Avf Sokağı'ndaki evine defnedildi. Sonra naaşı alınıp Kufe'ye nakledildi ve Emirü'l-Mü'minîn'in makamının bulunduğu yerde (Hz. Ali'nin türbesi kastediliyor) toprağa verildi.⁴ Halifeler, vezirler ve büyükler nezdinde itibarlı bir şahsiyetti. Telif ettiği eserleri ise şunlardır: el-Hafavâtü'n-Nâdirâ, babası Hilâl'in tarihine yazdığı zeyl, Uyûnü't-Tevârîh, Kitâbu'r-Rabî.⁵

2.2.38. Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî

¹ Şafedî, 5/111.

² Şafedî, 5/111.

³ Şafedî, 5/111.

⁴ Sıbt İbnul-Cevzî, Mir'âtu'z-Zamân fi Tevârîhi'l-A'yân, 419.

⁵ Şafedî, 5/111.

Çizelge 2.112. Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin
Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed b. Mikdâr b. Fâris
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Abdullah, Ebi's-Senâ
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Erbil
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Vefatı	612/1215
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Ḳalâ'idu'l-Cumân fî Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân</i>

Adı; Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed b. Mikdâr b. Fâris el-Harrânî'dir.¹ Künyeleri Ebû Abdullah ve Ebi's-Senâ'dır.² Aslen Harranlı olup babasıyla birlikte Erbil'e göç etmiş bir devlet adamı ve şairdir.³ Babası, Erbil Atabeyi Muzafferüddin Gökböri'nin (ö.1233) vezirliğini yapmıştır. Kendisi de uzun süre Erbil'de adalet işleriyle ilgili mahkemede (divan-ı mezâlim) başkanlık etti.⁴

Erbil'de görev yapan kâtip ve devlet adamı Ebu'l-Berekât el-Müstevfi'nin (ö.1239) (Allah ona rahmet etsin) şunları anlattığı nakledilmiştir:⁵ “Ebû Abdullah'ın doğal bir konuşma gücü vardı, heybetli biriydi; insanlar bu iki özelliğinden ötürü ondan çekinirdi. Kendisiyle bir süre arkadaşlık ettim. Benden nahiv (dil bilgisi) konusunda bir miktar bilgi aldı, fakat bu alanda bir yeteneği yoktu. Dolayısıyla bu ilimden bir şey elde edemedi. Onun görevde olduğu süre boyunca, kendisine sıkça gidip gelmeme rağmen herhangi bir şiir yazabildiğini görmemiştim. Ancak görevden alınıp kendisi, babası, akrabaları, yakınları ve kardeşleri tutuklanınca, bana yazdığı dilekçelerde, onun gibisine şaşılacak şiirler yazdığını gördüm.”⁶

¹ İbnu's-Şa'âr, 5/247.

² İbnu's-Şa'âr, 5/247.

³ İbnu's-Şa'âr, 5/247.

⁴ İbnu's-Şa'âr, 5/247.

⁵ İbnu's-Şa'âr, 5/247.

⁶ İbnu's-Şa'âr, 5/247.

Hapisten çıktığında son derece fakir bir haldeydi. Zamanla hali düzeldi; şiiirle emirlerden, idarecilerden ve makam sahiplerinden geçimini sağladı.¹

Kendi kalemiyle şu beyitleri yazdığı nakledilmiştir:²

Çizelge 2.113. Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri

بأيمن طالع وأجلّ سعد	قدمت فحلّت الأفراح عندي
أجرني من لظى سجن وضرّ	يقطّع بعضه أعلق كبدي
فقد أصبحت حلف ضئى وسقم	أكابد لو عتي في الليل وحدي
أديم الأرض من تحتي فراشي	وساعدي الوسادة تحت خدي
وأنت ذخيرتي يا خير مولى	عليه معولي وإليه قصدي

“Uğurlu bir yıldız ve en yüce saadete geldin

Böylece neşeler gelip gönlümde yer etti.

Kurtar beni, zindanın ve sıkıntının alevinden

Ki onun bir kısmı bile ciğerimi parça parça ediyor

Çünkü ben artık dert ve hastalıkla yoldaş olmuşum

Geceleri yalnız başıma kederimle boğuşuyorum.

Toprak altımda döşek,

Kolum ise başımın altındaki yastıktır

Ey en hayırlı Mevlâ, sen benim azığımsın;

Dayanağım sensin, yönelişim sanadır.”

Şair şiiirinin devamında çektiği sıkıntıları şu dizelerle dile getirmiştir:

Çizelge 2.114. Muhammed b. Mahmûd Ebû Abdullah el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

فاعملني بعفوك لا بفعلي	وهب لي زلتني بقديم ودّي
وأنقذني بحقّ إمام صدق	أباد الكفر في بدر وأحد
شرايكم الرحيق وسلسبيل	وشربي الدّمع ممزوجاً بدردي
وقد وافى الشّتاء وليس عندي	لردّ البرد شيء غير جلدي

فأعذب ما يكون البرُّ نقدي

فلا تعدل إلى مطلٍ ووعدٍ

“Beni amelikle değil, affınla yargıla
Eski dostluğumuz hatırına hatamı bağışla.
Beni, sıdk imamının hakkı için kurtar
Ki o, Bedir ve Uhud’da küfrü ortadan kaldırmıştı
Sizin içeceğiniz hoş kokulu cennet şarabı ve selsebıldir
Benim içeceğim ise ıstırabımla karışık gözyaşımdır.
Kış geldi ama hiçbir şeyim yok,
Soğuktan beni koruyacak bir şey, derimden başka...
O yüzden beni oyalama ve sadece sözde kalan vaatlere sapma
İyiliklerin en tatlısı peşin yapılanıdır.”

Şiir yeteneği gençliğinde fark edilmemiş, ancak görevden alınarak ailesiyle birlikte hapse atıldıktan sonra dikkat çeken duygulu şiirler yazmıştır. Hapisten çıktıktan sonra fakirlik içinde yaşamış, geçimini şiirle sağlamaya çalışmıştır. Şiirlerinde özellikle yoksulluk, yalnızlık, Allah’a yakarış ve devlet adamlarından yardım dileme temaları öne çıkmaktadır. Ebû Abdullah el-Harrânî, medhiyeleri ve şikâyetleriyle, hayatın hem güzelliklerini hem acılarını şiire taşıyan bir şairdir. Ayrıca bireysel ve toplumsal sıkıntıları işleyen bir şairdir.

Tutukluluk, yoksulluk, yalnızlık, geceleri çekilen dert gibi şahsî acılar şiirlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu yönüyle klasik Arap edebiyatındaki şikâyet (şekvâ) temasına bağlıdır.

İlk şiirinde cezaevi tecrübesini, yatağı toprak olan bir fakir olarak Allah’a yalvarmasını içtenlikli bir biçimde anlatmaktadır. Şair burada kişisel trajedisini dramatik imgelerle vermektedir. “Şarabınız cennet meşrubatı, benimkisi ise dertle karışmış gözyaşıdır.” gibi beyitlerle kendini acındırmadan, ama zarif bir şekilde yaşadığı sıkıntıları ifade etmektedir. Zaman zaman şiiri bir dilekçe, bir iltica aracı gibi kullanmaktadır. Bu durum hem kendi kurtuluşu hem de ailesi için devlet adamlarından af dileme amaçlıdır. Birey olarak mustarıptir ama toplumu, özellikle yöneticileri çözüm mercii olarak görmektedir. Şiirlerinde yalnızca kendisini değil, ailesini ve çevresini de kurtarma çabası vardır. Bu da onun şiirini bireysel bir sanat olmaktan çıkarıp kamusal bir dil hâline getirmektedir.

23 Rebîü’l-âhir 612 tarihinde Erbil’de vefat etmiş, aynı gün şehrin dışında,

Bâb-1 ‘Aşâ’ir yakınlarında defnedilmiştir.¹

2.2.39. Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî

¹ İbnu’ş-Şa‘‘âr, 5/247.

Çizelge 2.115. Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. İyâs b. Abdullah
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Abdullah
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Halep,
Faaliyet Alanı	Edebiyat, kıraat
Vefatı	h. 642
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Ḳalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Ḥâzâ'z-Zemân, İḳdu'l-Cumân fi Târîhi 'Ehli'z-Zemân</i>

Adı; Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Abdullah'tır.² Doğum tarihi ve çocukluğuyla ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir.

Kendisi zeki, ağırbaşlı, güzel huylu ve hoşsohbeti olan bir gençti. İlim ve edebiyata meyilli olup seçkin şiiirleri ezberlemeye çalışır, bazen kendisi de şiiir yazardı.³ Kur'ân-ı Kerîm'i ezbere bilen, onu çokça okuyan, güzel huylu, insanlarla iyi geçinen ve dünya malından da nasibini almış biriydi.⁴

Ticaret için birçok ülkeye seyahat etti. Acem diyarının bir kısmına, Irak bölgesine ve Mısır topraklarına yolculuk yaptı. Ancak bu sırada Harzemliler Harran'a saldırdı; yanında bulunan mallarını aldılar ve elinde pek bir şey kalmadı. Sonra Halep'e indi ve orada sermayesiz bir şekilde başkalarının malıyla ticaret yapmaya başladı.⁵ Geçim durumu kötüleşti. Bu sırada hastalandı, bir süre hastaneye yatırıldı ve orada uzun süre kaldı. 642 yılı Safer ayının 14. günü (Cuma) vefat etti.

¹ Bedruddîn el-'Aynî, 'İḳdu'l-Cumân fi Târîhi 'Ehli'z-Zemân, 6/172.

² İbnu's-Şa'âr, Ḳalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Ḥâzâ'z-Zemân, 6/172.

³ İbnu's-Şa'âr, 6/172.

⁴ İbnu's-Şa'âr, 6/172.

⁵ İbnu's-Şa'âr, 6/172.

Şehir dışında, kuzeydeki Benî Acemî kabristanlığına defnedildi.¹

Kendi yazdığı şu beyitleri okuduğu nakledilmiştir:²

Çizelge 2.116. Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî Şiiri

نار اشتياق بفيض الدَّمع تتقد	يا ساكني مصر في قلبي لبعدم
إلا تبادر دمع العين يطرد	ما إن ذكرت ليالينا التي سلفت
لأنه كان لما كان لي جسد	ولست أشكو فقد السقام بكم

*“Ey Mısır’da oturanlar! Sizden uzak kalmak yüreğimde bir hasret ateşi yaktı,
Gözyaşımın seliyle alevleniyor.
Geçmişteki o gecelerimizi hatırladıkça,
Gözyaşlarım hemen akmaya başlıyor, durmaksızın akıyor.
Ben size, bedenî bir hastalıktan yakındığımı sanmayın;
Çünkü o hastalık, benim bir bedenim olduğu zamandaydı
(şimdi ise siz yoksunuz, ben artık sadece ruhum).”*

Bu son beyit, Ebû Tayyib el-Mütenebbî'nin (ö.354/965) şu mısrasına naziredir:¹

¹ İbnu'ş-Şa‘âr, 6/173.

Çizelge 2.117. Muhammed b. İyâs b. Abdullah el-Harrânî Şiiri

قد كان لما كان لي أعضاء	وشكيتي فقد السقام لأنه
-------------------------	------------------------

“Şikâyetim bedenî hastalığın yokluğu, çünkü o ancak benim bir bedenim olduğunda vardı.”

Ebû Abdullah Muhammed b. İyâs el-Harrânî'nin şiiri, klasik Arap edebiyatının aşk ve özlem temalı şiir geleneğine uygun olarak şekillenmiştir. Şiirinde duygusallık, hasret ve ince bir iç dünya gözlemlenir. Şairin Mısır'daki sevdiklerine yazdığı beyitler, açıkça gurbet acısı ve özlem duygusunu taşır. Geçmişte yaşanmış mutlu zamanlar hatırlandıkça, gözyaşının aktığı belirtilir. Son beyitte, şair “Bedenim olmadığı için artık bedenî acılar da yok” diyerek, fiziki varlıktan çok ruhanî bir acıya işaret eder. Bu ifade, derin bir duygu ve varlık sorgulaması taşır. Son beyitte, el-Mütenebbî'ye yaptığı nazire (şairane gönderme), onun klasik Arap şiir geleneğini iyi bildiğini ve ondan etkilendiğini gösterir. Şiir yazarlığı onun kimliğinde merkezî değilse de eserlerinden duygularını derinlikli biçimde dile getirebilen, incelikli bir zevke sahip olduğu anlaşılır.

2.2.40. Nâşib b. Hilâl el-Harrânî**Çizelge 2.118.** Nâşib b. Hilâl el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Nâşib b. Hilâl b. Nasîr Ebû Mensûr b. Ebî Necm
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Mensûr
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Diyarbakır, Mardin
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hitabet
Vefatı	591/1195
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Fevâtu'l-Vefeyât, Lisânu'l-Mîzân</i>

Adı; Nâşib b. Hilâl b. Nasîr Ebû Mensûr b. Ebî Necm¹ el-Harrânî'dir.² Künyesi Ebû Mensûr'dur.³ el-Bedîhî (doğaçlama şairi) olarak bilinir.⁴ Hicrî 514 (1120) yılında Bağdat'ta doğdu ve orada yetişti.⁵ Aslen Harranlı olduğu için el-Harrânî nisbesiyle anılmıştır. 591 (1195) yılında 77 yaşında vefat etmiştir.⁶

Edebiyatla meşgul, faziletli biriydi. Doğaçlama şiir söyler, taziye meclislerinde ve başka yerlerde vaaz verirdi.⁷ Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Muhammed b. el-Husayn, Ebu'l-Kâsım İsmail b. Ahmed b. Ömer es-Semerkindî, İbn Kâdeş ve başka kişilerden hadis dinlemiş, fakat az miktarda rivayette bulunmuştur.⁸

Kendisinden kalan şiirlerinden bazıları şunlardır:⁹

¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, Lisânu'l-Mîzân, 8/245.

² İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 4/181.

³ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

⁴ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, Lisânu'l-Mîzân, 8/245.

⁶ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

⁷ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

⁸ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

⁹ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

Çizelge 2.119. Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri

فالشبل يصغر حيناً ثم يأتسد	لا تحقرني وإن أبصرتني حدثاً
خواطري غرراً ما نالها	إني وإن صغرت سني فقد فقحت

*“Beni küçük görme, eğer beni genç görürsen...
Aslan yavrusu da küçüktür bir süre, sonra kükremeye başlar.”
Her ne kadar yaşıml küçükse de
Zihnimde beliren derin fikirler var ki, hiç kimse onlara ulaşamamıştır.”*

Yine onun bir başka şiiri şöyledir:¹

Çizelge 2.120. Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri

أركب في موكب الأمير	يحسدني كل من رأني
تبيت خيلي بلا شعير	والناس لا يعلمون أني

*“Beni gören herkes kısıkanıyor,
Çünkü emirle birlikte bir konvoyda gidiyorum.
Ama kimse bilmiyor ki,
Atlarım geceleri arpa olmadan geçiriyor.”*

Kendisinden bahsederek şöyle anlatır: “Geçimimi vaaz vererek sağlamak üzere Diyarbekir’e gitmeye niyet ettim. Mardin Kalesi’ne indiğimde, oranın hâkimi Temrûtâş b. İlgâzî b. Artuk (ö.516/1122) beni Ramazan ayında iftara davet etti. Davetine icabet ettim; fakat bana değer vermedi, bulunduğum meclisi yüceltmedi, ikramda bulunmadı.¹

İftardan sonra yanındaki bir uşağa, ‘Git, bize bir kitap getir’ dedi. Uşak kitabı

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/181.

getirdiğinde, ‘Şeyhe ver, okusun’ dedi.¹

Bu durum beni daha da öfkелendirdi. Kitabı açtım ki, ne göreyim: Bu kitap İmrü’l-Kays’a ait bir divan ve ilk beyit şu şekildeydi...”²

Çizelge 2.121. Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri

ألا عم صباحاً أيها الظلل البالي	وهل يعمن من كان في العصر الخالي
---------------------------------	---------------------------------

“Sabahın hayırlı olsun, ey eski harabe!

Acaba geçmiş çağda yaşayanlar için de sabah olur mu (geri gelirler mi)?”

İçimden dedim ki: Ben bir misafirim ve yabancıyım. Elimdeki metni büyük bir sultanın huzurunda okuyacağım ve gecenin çoğu da geçmiş durumda. Bu durumda, kasideye şu meşhur Cahiliye beytiyle başlamak düşündürücü olurdu:¹

ألا عم صباحاً أيها الظلل البالي

“(Ey eski yıkık harabe, sabahın hayırlı olsun!)”

Bu yüzden şöyle dedim:²

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/182.

² İbn Şâkir el-Ketbî, 4/182.

Çizelge 2.122. Nâşib b. Hilâl el-Harrânî Şiiri

ولا زلتَ في عزِّ يدوم وإقبال	ألا عم مساءً أيها الملك العالي
------------------------------	--------------------------------

*“Ey yüce sultan, akşamın mübarek olsun!
Daimî bir izzet ve sürekli bir yükseliş üzere kalasın!”*

Sonra kasidenin geri kalanını tamamladım. Sultanın yüzü bu sözlerden dolayı aydınlandı, mecliste bana değer verdi, beni yanına yaklaştırdı.¹

Bu şair, eserlerinde hem duygusal derinliği hem de pratik zekayı harmanlayan çok yönlü bir şairdir. Karşılaştığı zor durumları, özellikle edebî bir meydan okumayı, anında ve ustaca kendi lehine çevirebilen kıvrak bir zekaya sahiptir. Sözcükleri ve anlamları hızla manipüle etme yeteneği, onun dil ustalığını göstermektedir. Bu şair duygusal zenginliği, zekâsı, gözlem yeteneği ve çok yönlü edebî ifadesiyle öne çıkan, hayatın hem zorluklarını hem de güzelliklerini derinlemesine işleyen bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.41. Radiyuddîn İbn Dâbûkâ el-Harrânî

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, 4/182.

Çizelge 2.123. Radyuddin İbn Dabûkâ el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ca'fer b. el-Kâsım b. Ca'fer b. 'Ali b. Hıbayş
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebu'l-Fazl
Yaşadığı Dönem	7.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Şam
Faaliyet Alanı	Edebiyat, kıraat, kitabet
Vefatı	691/1292
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Menhelu's-Şâfi ve'l-Mustevfi ba'de'l-Vâfi, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 'İkdu'l-Cumân fi Târîhi 'Ehli'z-Zemân,</i>

Tam adı Ca'fer b. el-Kâsım b. Ca'fer b. 'Ali b. Hıbayş el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Fazl'dır. Lakabı Radîyuddin'dir.² 621 yılında 14 zilhicce pazartesi günü Harran'da doğmuştur.³ İbn Dabûkâ; kıraat ilmiyle meşhur olmuş, tilâveti güzel, tanınmış bir Kur'ân kıraati hocasıdır.⁴

İlk eğitimini memleketi Harran'da aldıktan sonra Şam'a yerleşmiştir.⁵ Burada kıraat ilmini dönemin önde gelen âlimlerinden olan Şeyh es-Sehâvî'den tahsil etmiştir.⁶ Kıraatle meşgul olmanın yanı sıra bir dönem memuriyet ve kâtiplik görevlerinde bulunmuş, ancak ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybederek tamamen kıraat öğretimi ve imamlık faaliyetlerine yönelmiştir.⁷

Özellikle Re'su'l-Havâşşîn Mescidi'nde imamlık yapmış ve burada ders halkaları kurmuştur. Ayrıca, kıraat derslerini Hz. Hûd'un (aleyhisselâm) makamı civarında da sürdürdüğü belirtilmektedir.⁸ Radyuddin'in tertilli ve fasih bir şekilde

¹ Şafedî, 11/96.

² Şafedî, 11/96.

³ İbn Tağrıberdî, el-Menhelu's-Şâfi ve'l-Mustevfi ba'de'l-Vâfi, 4/296.

⁴ Şafedî, 11/96.

⁵ Şafedî, 11/96.

⁶ Şafedî, 11/96.

⁷ Şafedî, 11/96.

⁸ Şafedî, 11/96.

tilavet ettiği, ibadet ehli olduğu, kıraat ilmiyle ve ayrıca edebiyatla da ilgilendiği kaynaklarda vurgulanmaktadır.¹

Berzâlî, Mu‘cem’inde onun hakkında şöyle der:² “Değerli, faziletli, büyük bir şeyh idi. Kıraat ve Arap dili ilimlerinde çok yönlü bir bilgine sahipti. Fıkıh alanında ezberinde olanlar vardı. Şiirleri güzel bir üsluba sahipti. Ailesi yazıcılık (kâtiplik) ve idarî görevlerde tanınan bir aileydi.”

Şeyh Şemseddîn’in aktardığına göre, Şemseddîn er-Rakkî, İbn Dabûkâ’nın simya ve sihirle de ilgilendiğini haber vermiştir. Bu durum, dönemin bazı kıraat âlimlerinin sadece dini ilimlerle değil, çeşitli gizli ilimlerle de temas kurduğuna dair dikkat çekici bir örnektir.³

İbn Dabûkâ’dan Burhân b. el-Kaḥḥâl ve başka talebeler kıraat tahsil etmiş; ayrıca Bedreddin Muhammed b. Baḍḥân, ondan bazı rivayetlerle kıraat dersleri almıştır. Hadis rivayetinde bulunduğu kişi ise Şeyh es-Seḥâvî’dir.⁴

Radiyuddîn İbn Dabûkâ, Hicrî 691 (1292) yılında vefat etmiştir.⁵

Şairin kebair olarak anılan büyük günahları sınıflandırdığı şiiri şöyledir:⁶

¹ Şafedî, 11/96.

² İbn Tağrîberdî, el-Menhelu’s-Şâfi ve’l-Mustevfi ba’d-e’l-Vâfi, 4/269.

³ Şafedî, 11/96.

⁴ Şafedî, 11/96.

⁵ Şafedî, 11/96.

⁶ Bedruddîn el-‘Aynî, ‘İkdu’l-Cumân fi Târîhi ‘Ehli’z-Zemân, 3/139.

Çizelge 2.124. Radiyuddîn İbn Dâbûkâ el-Harrânî Şiiri

للقلب منها أربع فتعلم	إنّ الكبائر سبع عشر فاعلمن
والأمن من مكر الإله المنعم	إشراكه إصراره وقنوطه
ت السحر قول الزور فافهم واعلم	كذا للسان الشرك قذف المحصنا
والخمر جماع لسائر ما ذم	والبطن أموال اليتامى والربا
ويد إذا سرقت ونيل يحرم	يختصن بالفرج اللواط مع الزنا

Büyük Günahlar

“Bilin ki büyük günahlar on yedi tanedir,

Bunlardan dört tanesi kalbe aittir, öğren bunları:

Allah’a ortak koşmak, günah işlemekte ısrar,

Rahmetten ümitsizlik ve Allah’ın hilesinden emin olmak.

Dile ait olanlar: şirk, iffetli kadınlara iftira,

Sihir ve yalan yere şahitliktir; bunu anla ve bil.

Karna ait olanlar: yetim malı yemek, faiz almak

Ve içki, bunlar bütün kötü şeyleri toplamıştır.

Ferc’e (cinsel uzuv) ait olanlar: livata ve zina;

Ele ait olan: hırsızlık; mala dair olan: haram kazanç.”

Şairin ilahi aşk ile mecazî aşkı bir arada işlediği ve hem dini hem aşk temalı şiire katkıda bulunduğu gazel türündeki şiiri de şöyledir:¹

¹ Bedruddîn el-‘Aynî, 3/139-40.

Çizelge 2.125. Radiyuddîn İbn Dâbûkâ el-Harrânî Şiiri

وكل كريبه منك في الحبّ طيّب	جميع عذاب منك للصبّ يعذب
فأنت على كل الأمور محبّب	فعذب بما تختار في كل حالة
لدىّ وبعدي في الهوى والتقرّب	تساوى العطا والمنع والوصل والجفا
جنابك إذ ما تبتليني أهرب	فهل ترى في كل حال إلى سوى
إلى بعضها كل الملاحه ينسب	بحق الذي أعطاك في الحسن غاية

Aşıkların Lisani

“Sevgiliden gelen her azap âşığı azaplandırır,

Ama sevgiliden gelen her çirkin şey aşkıta tatlı olur.

Her durumda, istediğin gibi azap ver,

Zira sen her hâlükârda sevilensin.

Bana göre cömertlik de, cimrilik de, kavuşmak da, ayrılık da

Aynıdır; aşkımda yakınlık da, uzaklık da fark etmez.

Söyle, başka kimi isteyebilirim ki her durumda

Senin yüce huzurundan başka bir yere yönelmem?

Sana güzelliğin en uç noktasını veren Zât'ın hakkı için,

Ki her güzellik ancak onun bir kısmına nispet edilir!”

Şair şiirin sonunda Hz. Muhammed'e övgü ifadeleri kullanmıştır:

Çizelge 2.126. Radiyuddîn İbn Dâbûkâ el-Harrânî Şiiri

نبىّ الهدى ما لاح في الأفق كوكب	وصلّ على المختار من آل هاشم
صلاة كنتشر المسك بل هي أطيب	وعترته ثم الصحابة كلهم

“Seçkin Hâşimî soyundan gelen, hidâyet peygamberi

Mustafa'ya salât olsun, gökte parlayan yıldızlarca!

Onun tertemiz ailesine ve tüm sahabesine de

Bir misk kokusu gibi yayılan, belki de ondan daha güzel bir salât!”

Şair, "Büyük Günahlar" şiiriyle, açıkça dinî ve ahlaki bilgi aktarma amacı gütmektedir. Günahları kategorize etmesi ve okuyucuya doğrudan hitap etmesi, onun

bir yol gösterici, bir eğitimci rolünü üstlendiğini göstermektedir. Bu yönüyle toplumun ahlaki inşasına katkıda bulunma çabası taşımaktadır.

"Âşıkların Lisanı" gazeli, şairin iç dünyasındaki karmaşık duyguları, aşkı, acıyı, pişmanlığı ve umudu son derece samimi bir dille ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Aşkın getirdiği acıyı dahi kabullenışı, onun duygusal yoğunluğunu yansıtmaktadır.

Gazeldeki "Sevgiliden gelen her azap âşığı azaplandırır, ama sevgiliden gelen her çirkin şey aşkı tatlı olur" ve "Senin yüce huzurundan başka bir yere yönelmem?" gibi ifadeler, beşerî aşkın ötesinde, ilahi aşka duyulan derin bir teslimiyeti ve tasavvufî bir bakış açısına işaret etmektedir. Şairin ilahi güzelliğin kaynağını ve affin genişliğini vurgulaması da bu mistik boyutu pekiştirmektedir. Şiirlerinde tevbe ve niyaz ifadelerine sıkça yer vermesi, günahkârlığını itiraf etmesi ve Allah'ın affına sığınması, şairin dini hassasiyetinin ve tevazusunun bir göstergesidir.

Hem ahlaki emirleri net bir şekilde sıralarken hem de içsel çatışmalarını ve ilahi aşkı dile getirirken, şairin dilinin etkileyici ve akıcı olduğu görülmektedir. Benzetmeleri (kalbin közler üzerinde yanması gibi) başarıyla kullanmaktadır.

Gazeldeki "Sevgili" kavramı, hem beşerî bir maşuka duyulan aşkı çağrıştırmakta hem de tasavvuftaki "mutlak varlık" olan Allah'ı işaret etmektedir. Şairin acıya, hastalığa ve günaha ilişkin ifadeleri, beşerî deneyimler üzerinden ilahi hakikatlere ulaşma çabasını göstermektedir. Bu, mecazî aşkın ilahi aşka bir köprü olarak kullanıldığı bir edebî yaklaşımdır. Hz. Muhammed'e ve ailesine duyduğu derin sevgi ve saygı şiirlerinde açıkça görülmektedir. Peygamberi öven ve ona salât-selam eden bölümler, bu bağlılığın önemli bir göstergesidir.

Şairin bu eserleri, onun hem İslâm ahlakına derin bir bağlılık duyan hem de tasavvufî aşkın inceliklerini şiirine taşıyabilen çok yönlü bir sanatkâr olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.2.42. Sâbit b. Kurrâ el-Harrânî

Çizelge 2.127. Sabit b. Kurra el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Sâbit b. Kurra b. Zehrûn (Mervân) b. Sâbit b. Zekeriyya b. İbrahim

Nisbesi	el- Harrânî, es-Sabiî, hekim
Künyesi	Ebu'l-Hasen
Yaşadığı Dönem	4.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Tercüme, dil, tıp, felsefe, mühendislik
Vefatı	h. 288
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm, Zehabi, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem, Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl</i>

Adı; Sâbit b. Kurra b. Zehrûn (Mervân) b. Sâbit b. Zekeriyya b. İbrahim el-Harrânî es-Sabiî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.² Sabîlik olan inancına nisbetle es-Sabiî olarak nisbelenmiştir.³ Tıpla meşgul olduğu için hekim olarak da anılmıştır.⁴ 221 yılında Harran'da doğmuştur.⁵ 288 yılında vefat etmiştir.⁶ Birçok âlim yetiştiren bir aileye mensuptur. Tıp, felsefe ve mühendislik alanlarında önde gelen biri olmuştur.⁷ Gençlik dönemlerinde Harran'da sarraflık yapmıştır.⁸ Daha sonra Bağdat'a gidip orada eğitim almıştır.⁹ Tabiplerin başı olarak bilinen İbrahim adındaki oğlu tarihte öne çıkan bir şahsiyet olmuştur.¹⁰ Meşhur tarihçi ve tabip Sâbit b. Sinân onun torunudur.¹¹

¹ Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412), 12/418. Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm, 21/137.

² İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem, 12/418.

³ Muşafâ b. 'Abdullâh Hâcî Hâlifî Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl (İstanbul: IRCICA, 2010), 1/401.

⁴ Muşafâ b. 'Abdullâh Hâcî Hâlifî Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl (İstanbul: IRCICA, 2010), 1/401.

⁵ İbnü'l-Cevzî, 12/418.

⁶ Zehabi, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1427, 10/490.

⁷ İbnü'l-Cevzî, 12/418.

⁸ Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl, 1/401.

⁹ Kâtib Çelebi, 1/401.

¹⁰ Zehabi, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ', 1427, 10/490.

¹¹ Zehabi, 10/490.

Döneminin filozofudur.¹

Bağdat'ta meşhur bilim adamı ve mütercim Ebû Ca'fer Muhammed b. Mûsâ b. Şâkir'den (ö.259/873) astronomi, matematik ve fizik dersleri almıştır.² Sabit b. Kurra, astronomi ve matematik alanlarında eserler vermiş ve Yunanca olan değerli matematik eserlerini Arapçaya tercüme etmiş ya da önceden tercüme edilen eserleri düzeltmiştir.³ Böylece İslâm bilim dünyasına büyük katkılarda bulunan Sabit b. Kurra'nın Arapçadaki mahareti ve bilgisi ortaya çıkmaktadır. Arapça matematik dilinin oluşmasında Sabit b. Kurra'nın tercüme ve düzeltmeleri, büyük önem taşımaktadır.

Ebû Ca'fer Muhammed b. Mûsâ b. Şâkir, Sabit b. Kurra'nın dildeki ve matematikteki yeteneğini görünce onu dönemin halifesi Mu'tazıd Billâh'a (ö.289/902) önermek için yanında götürmüştür. Halifeye tavsiye edilen Sabit b. Kurra, saray astronomları arasına alınmıştır.⁴

Aynı zamanda bir hekim olan Sabit b. Kurra, şair olan hasta bir adamı muayene edip iyileştirdikten sonra onu övmek amacıyla bir tabip hakkında söylenecek en güzel sözler olan şu ifadeleri kullanmıştır:⁵

¹ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ' (b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405), 13/485.

² Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuḥûl, 1/401.

³ Kâtib Çelebi, 1/401.

⁴ Zehebî, Târîḫü'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 21/137.

⁵ Kâtib Çelebi, Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuḥûl, 1/401.

Çizelge 2.128. Sâbit b. Kurrâ el-Harrânî Şiiri

بَعْدَ الْإِلَهِ وَهَلْ لَهُ مِنْ كَافِي	هَلْ لِلْعَلِيلِ سِوَى ابْنِ قُرَّةَ شَافِي
--	---

"Hastanın, Allah'tan sonra İbn Kurra'dan başka şifacısı var mıdır?
Ve onun için yeterli olan başka biri var mıdır?"

2.2.43. Sa'd b. Hasen el-Harrânî

Çizelge 2.129. Sa'd b. Hasen el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Sa 'd b. Hasen b. Süleyman
Nisbesi	et-Turânî el-Harrânî, en-Nahvî, el-Bağdâdî
Künyesi	Ebû Muhammed
Yaşadığı Dönem	6.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat
Vefatı	h. 580
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Buğyetu'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm</i>

Adı, Sa'd b. Hasen b. Süleyman el-'Arûzî et-Turânî el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Muhammed'tir. Tûrân, Harrân sınırları içerisinde yer alan bir köydür.² Köyüne

¹ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1347; Süyûtî, Buğyetu'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât, 577.

² Muhammed b. 'Abdullâh el-Ğaysî eş-Şâfi'î İbn Nâsiruddîn ed-Dimeşkî, Tavdîhu'l-Muştebih fî Dabti Esmâi'r-Ruvât ve Ensâbihim ve Elkâbihim ve Kunâhum (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1414), 1/645.

nisbetle İbnu't-Tûrânî olarak da bilinmektedir.¹ Bağdat'ta yaşamış olması sebebiyle kendisine el-Bağdâdî nisbesi de verilmiştir.² Nahivle uğraşması nedeniyle de en-Nahvî denilmiştir.³

Edip ve şairdir.⁴ Bunun yanı sıra ticaretle meşgul olmuş ve ticarete ün sahibi olmuştur.⁵ Mesleği sebebiyle Şam, Irak, Mısır ve Horosan'a yolculuk etmiştir.⁶ Daha sonra bir müddet Bağdat'a yerleşmiş ve burada dil bilimci Ebû Mansur el-Cevalikî (ö.540/1144) ve başka âlimlerden edebiyat dersleri almıştır.⁷ Ebû Sa'd es-Sem'ânî kendisinden ders almıştır.⁸ Nahiv konusunda bilgin, edebiyata hakim, şiir ve düzyazısı çok iyi olan Sa'd b. Hasen el-Harrânî, Arap dilinde dönemin önde gelen isimlerinden biri olmuştur.⁹ H. 580 yılında, zilkade ayında Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁰

Günümüze ulaşan şiirlerine ait beyitlere örnekler şu şekildedir:¹¹

¹ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 306.

² Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 306.

³ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 3/1347.

⁴ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1348; Süyûtî, Buğyetu'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât, 577; Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 306.

⁵ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 306.

⁶ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1348.

⁷ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1348.

⁸ Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Huseynî ez-Zebîdî, Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs (Kuveyt: Dâru'l-hidâye, 1965), 10/298.

⁹ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1348.

¹⁰ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1348; Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 307.

¹¹ Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb, 1348.

Çizelge 2.130. Sa'd b. Hasen el-Harrânî Şiiri

فَظَلَّ عَلَى أَحْدَاثِهِ يَنْعَتِبُ	ولست كمن أخنى عليه زمانه
شفاء كما يلتدّ بالحكّ أجرب	تلدّ له الشكوى وإن لم يجد بها

“Ben, zamanın darbesiyle yıkılıp da
Başına gelenlere dertlenen biri değilim.
Şikâyeti sever, bilse de derman vermediğini,
Tıpkı kaşınmaktan haz alan bir uyuz gibi...”
Diğer bir beyit ise şöyledir:¹

Çizelge 2.131. Sa'd b. Hasen el-Harrânî Şiiri

وَصَوْرُهُ الهمّ تَمحو صورةَ الجَدَلِ	جاءتْ تُسائلُ عَن ليلى فقلتُ لها
إن بنتِ طالٍ وإنّ وأصلتِ لم يطل	ليلى بكفيك فاغني عَن سؤالكِ لي

“Gecemi sormak için geldi, ona şöyle dedim
Gam sureti, neşe suretini silmiş bir halde
Gecem avuçlarının içinde, artık sorma bana
Ayrılığında uzar, vuslatında kısalır gecem.”

Şair, aşkın ve ayrılığın getirdiği derin hüznün ve kederi çok güçlü bir şekilde ifade etmektedir. "Gam sureti, neşe suretini silmiş bir halde" dizesi, onun yaşamında kederin neşeye baskın geldiğini açıkça göstermektedir. Sevgilinin varlığına duyulan yoğun bağlılık ("Gecem avuçlarının içinde, ayrılığında uzar, vuslatında kısalır") onun romantik ve hassas yapısını ortaya koymaktadır.

Şair, kaderin darbeleri karşısında pasif bir yakınmacı olmadığını belirtmektedir. Ancak, "Şikâyeti sever, bilse de derman vermediğini, Tıpkı kaşınmaktan haz alan bir uyuz gibi..." dizesiyle, şikâyet etme eylemine karşı ironik, hatta biraz alaycı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu, onun sadece duygusal değil, aynı zamanda insan doğası ve başa çıkma mekanizmaları üzerine düşünen, sorgulayan bir zihin yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu sözler aynı zamanda kendisini

veya başkalarını bu tür bir zayıflıkla eleştirme eğilimine de işaret etmektedir.

Şair, duygusal durumları veya insan davranışlarını anlatmak için çarpıcı ve bazen rahatsız edici derecede gerçekçi benzetmeler kullanmaktadır (örneğin "kaşınmaktan haz alan uyuz" benzetmesi). Bu, onun güçlü bir gözlem yeteneği ve imgelerle etkili anlatım kurma becerisine sahip olduğunu göstermektedir.

Özetle, bu şair yoğun duygusal deneyimlerini (özellikle aşk ve keder) çarpıcı imgelerle dile getiren, aynı zamanda insan davranışlarını ve kendi iç hallerini eleştirel ve felsefi bir bakış açısıyla sorgulayan bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.44. Sa‘dullah b. Abdulehad el-Harrânî

Çizelge 2.132. Sa‘dullah b. Abdi’l-Ehad el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Sa ‘dullâh b. ‘Abdi’l-Ehad b. Sa’dullâh b. ‘Abdilkâdir b. Necîh
Nisbesi	el-Harrânî el-Hanbelî Sa’duddîn ed-Dımeşkî et-Tâcir
Yaşadığı Dönem	7.-8. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Mardin, Resü’l-‘Ayn, Hama, Şam
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hadis
Vefatı	721/1321
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	<i>ed-Dureru ’l-Kâmine fi A’yâni ’l-Mieti ’s-Sâmine,</i>

Adı; Sa ‘dullâh b. ‘Abdi’l-Ehad b. Sa’dullâh b. ‘Abdilkâdir b. Necîh el-Harrânî el-Hanbelî Sa’duddîn ed-Dımeşkî et-Tâcir’dir.¹ Hanbelî fakihlerinden ve hadis râvilerindedir. 14 Receb 647 (1249) tarihinde doğmuştur. Tarihi ve şair İbnu’l-Muhibb (ö.1699), onu “edip, salih, güvenilir ve adaletli” biri olarak nitelendirmiştir.²

¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *ed-Dureru ’l-Kâmine fi A’yâni ’l-Mieti ’s-Sâmine*, 2/267.

² İbn Hacer el-‘Askalânî, 2/268.

en-Necîb el-Harrânî'den İbnu's-Semerkindî'nin "Mâ quribe isnâduh" adlı eserini, Yusuf b. Kerm'den ise İbn Ebi'd-Dünyâ'nın "Kitâbu's-Samt" adlı eserini dinleyerek rivayet etmiştir.¹

Berzelî, onu "güzel ahlâklı, çokça hadis dinlemiş ve bunları çocuklarına da aktarmış bir kimse" olarak tanımlar. Harran'ın yıkımından sonra bir süre Mardin, Resû'l- 'Ayn ve Hama şehirlerinde yaşamış, ardından Şam'a yerleşerek hadis rivayetine devam etmiştir.²

İbn Râfi'ölümünü 721 yılı Cemâziyelâhir ayında (1321) olarak kaydeder.³

2.2.45. Sa'îd b. Mansûr b. İbrahim el-Harrânî

¹ İbn Hacer el-'Askalânî, 2/267.

² İbn Hacer el-'Askalânî, 2/267-68.

³ İbn Hacer el-'Askalânî, 2/268.

Çizelge 2.133. Sa ‘id bin Mansur bin İbrahim el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Sa ‘id b. Mansur b. İbrahim
Nisbesi	el-Harrânî el-Mısırî el- ‘Attâr el-Edîb
Yaşadığı Dönem	7.-8. yy
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tasavvuf
Vefatı	h. 729
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>ed-Dureru’l-Kâmine fi A’yâni’l-Mieti’s-Sâmine,</i>

Adı; Sa ‘id b. Mansur b. İbrahim el-Harrânî el-Mısırî el- ‘Attâr Sa’du’d-dîn el-Edîb’dir.¹ Aslen Harranlı olup Mısır’a göç etmiştir.² el- ‘Attâr ve Sa’duddin olarak da tanınmıştır.³ Doğum tarihi ve çocukluğuyla ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir.

Tarihçi İbn Râfi’ (ö. 774/1372) onu “Mu‘cemi”nde andı ve şöyle dedi:⁴

“O, Sa’duddîn el-Edebî el-Attâr’dır, ‘Eflatun’ lakabıyla tanınırdı. İyi bir şairdi, zekâsı keskin idi.”

Ondan bazı beyitler nakletti, bunlardan bazıları şunlardır:

¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, *ed-Dureru’l-Kâmine fi A’yâni’l-Mieti’s-Sâmine*, 2/272.

² İbn Hacer el-‘Askalânî, 2/272.

³ İbn Hacer el-‘Askalânî, 2/272.

⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, 2/272.

Çizelge 2.134. Sa‘îd b. Mansûr b. İbrahim el-Harrânî Şiiri

أَلْحَقَّتِ الْعَاجِزَ بِالْحَازِمِ	إِنَّ الْمَقَادِيرَ إِذَا سَاعَدَتْ
تَنَالَهُ مِنْ قِسْمَةِ الْقَاسِمِ	فَأَنْفَعُ فَفِي الْقَنْعِ غِنَى بِالذِّي

*“Kader yardım ederse,
Acizi akıllı kimseye denk eder.”
Kanaat et! Çünkü kanaatte bir zenginlik vardır,
Paylaştırıcının (Allah’ın) sana taksim ettiğine razı ol.”*

İlk beyitte, başarı veya üstünlük yalnızca bireysel beceriyle değil, kaderin yardımıyla gerçekleşir anlayışı öne çıkar. Bu, İslâm düşüncesinde önemli bir yer tutan tevekkül anlayışını yansıtır.

İkinci beyitte, dünyevi isteklerin sınırsızlığına karşı kanaatin zenginlik olduğu savunuluyor. Bu, zühd (dünyadan el çekme) anlayışına yakındır. Her iki beyit de özlü söz niteliğinde olup, ders verici, ahlaki bir mesaj içerir. Dönemin sosyo-ekonomik adaletsizliklerine karşılık, bireye içsel denge ve kanaat tavsiyesi veriyor olabilir.

Sa ‘îd b. Mansur el-Harrânî el-Edebî hakkında tarihçi ve edebiyatçı İbn Seyyid en-Nâs (ö.1334) şöyle dedi:¹ “Şerefüddin el-Kudsî (vaiz) onunla oturur, sohbet ederdi. Kutbü’l-Halebî (ö.735/1335) ondan bazı şiirlerini yazdı ve şöyle dedi: 729 yılı Muharrem ya da Safer ayında, yetmiş yaşını geçmiş olarak vefat etti.”²

2.2.46. Seyfuddîn b. Teymiyye el-Harrânî

¹ İbn Hacer el-‘Askalânî, 2/272.

² İbn Hacer el-‘Askalânî, 2/272.

Çizelge 2.135. Seyfüddîn b. Teymiyye el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Abdulgani b. Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed
Nisbesi	İbn Teymiyye ve el-Harrânî
Künyesi	Ebû Muhammed
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hitabet, fıkıh, tefsir
Vefatı	639/1241
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Mağşadu'l-Erşed, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile</i>

Adı; Abdulgani b. Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed b. Teymiyye el-Harrânî'dir.¹ Lakabı Seyfüddîn'dir.² Künyesi Ebû Muhammed'dir.³ Nisbesi İbn Teymiyye ve el-Harrânî'dir.⁴ Harranlı hatip, müfessir, fakih ve şairdir. Abdulgani, "Harran hatibi" ve "hatibin oğlu" olarak anılır.⁵ Babası, tanınmış hatip Fahrüddîn Ebû Abdillâh idi.⁶

Hicrî 581 (1185) yılında Harran'da doğan Ebû Muhammed Seyfüddin Abdulgani,⁷ ilim ve hatiplik geleneğini babası Fahrüddîn'in izinden devam ettirmiş,⁸ aynı zamanda güçlü bir hitabet ve şiir yeteneğiyle temayüz etmiştir. İlk eğitimini Harran'da almış,⁹ ardından Bağdat'a giderek dönemin tanınmış âlimlerinden hadis, fıkıh ve tefsir ilmi tahsil etmiştir.¹⁰

¹ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 2/184.

² İbn Muflih, 2/184.

³ İbn Muflih, 2/184.

⁴ İbn Muflih, 2/184.

⁵ İbn Muflih, 2/184.

⁶ İbn Muflih, 2/184.

⁷ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 3/482.

⁸ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 19/24.

⁹ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 2/184.

¹⁰ İbn Muflih, 2/184.

Babasının ardından Harran'da hatiplik görevini üstlenen Abdulgani, camide kürsüden vaaz verir, tefsir dersleri yapar, şiir ve hitabetiyle halkı etkilemiştir.¹ Dilindeki fesahat, düşüncelerindeki olgunluk ve temsil gücüyle öne çıkmış hem ilim hem de edebiyat dünyasında saygın bir yer edinmiştir.²

Edebî şahsiyetinin en parlak örneği, 638/1240 yılında Harran'ı Hârizmlilerden kurtaran Halep sultanı el-Melikü'n-Nâsır Yûsuf için kaleme aldığı kasidedir.³ Bu şiirinde hem siyasi bir zaferi övmüş hem de şehir halkının duygularına tercüman olmuştur.

İbnu'ş-Şa'âr şöyle der:⁴ Kadı, imam, Hanefî mezhebine mensup Ebu'l-Kâsım Ömer b. Ahmed b. Ebî Cerâde, 640 (1242) yılında bana bizzat kendi ağzından olmak üzere şu şiiri okudu. Dedi ki: Bu şiiri bana, hatip Ebû Muhammed Abdulgani b. Muhammed b. Teymiyye kendisi için, Halep sultanı, el-Melikü'n-Nâsır, Ebu'l-Muzaffer Yûsuf b. Muhammed b. Gâzî b. Yûsuf (Allah mülkünü daim kılsın) hakkında okudu.⁵

Söz konusu sultan, 638 yılında Harran'ı Hârizmlilerin (Allah onları rezil etsin) elinden fethetmişti. Bunun üzerine Harran'ın ileri gelenleri, aralarında Abdulgani de olmak üzere, onu tebrik etmek için ziyarete gitmişler. Sultan, heyete hilatler giydirip ihsanda bulunmuştur. Abdulgani ise, Halep kalesinde sultanın huzurunda şu tebrik kasidesini okumuştur.⁶

¹ İbn Muflih, 2/185.

² İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 3/482.

³ İbn Receb el-Hanbelî, 3/481.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 3/481.

⁵ İbn Receb el-Hanbelî, 3/481.

⁶ İbn Receb el-Hanbelî, 3/481.

Çizelge 2.136. Seyfuddîn b. Teymiyye el-Harrânî Şiiri

بِبُلُوغِ الْمُنَى وَنَيْلِ الْمُرَادِ	قَدْ شَفَا اللَّهُ غَلَّةَ الْأَكْبَادِ
حَيْثُ وَقَى سَوَالِفَ الْمِيْعَادِ	وَتَبَدَّى الزَّمَانُ غَضًا جَدِيدًا
أُتْرَجِّيهِ مِنْ ضُرُوبِ الْأَيَادِ	وَبَلَّغْنَا الْمُنَى وَغَايَةَ مَا كُنَّا
وَأَضَاءَتْ لَنَا بُرُوقُ الْعَوَادِي	أَخْصَبَتْ أَرْضُنَا بِكُلِّ مَرَامٍ
وَأَتَانَا بِسَيْلِهِ كُلُّ وَادِي	وَحَبَانَا بِجَوْدِهِ كُلُّ نَوْءٍ

“Allah, gönüllerdeki yangını söndürdü
Muratların elde edilmesiyle ve dileklerin gerçekleşmesiyle
Zaman yeniden tazelendi, gençleşti
Eskiden verilen sözlerin yerine gelmesiyle
Murat ettiğimiz her şeye ulaştık
Umduğumuz tüm ihsanlara erdik
Toprağımız her dilekle bereketlendi
Sabah yağmurlarının şimşekleriyle aydınlandı
Cömertliğiyle her yıldız bizi ihsanla kuşattı
Ve her vadi sellerle dolup bize ulaştı.”

Abdulgani b. Muhammed b. Teymiyye el-Harrânî'nin Sultan el-Melikü'n-Nâsır Yûsuf'un Harran'ı Hârizmlilerden geri alması üzerine yazdığı kaside, klasik Arap methiye geleneği içinde yazılmıştır. Ayrıca Abdulgani'nin bu şiiri, sadece bir zafer kutlaması değil; aynı zamanda halkın duygularını dile getiren, hükümdara övgü ve öğüt sunan edebî metin niteliği taşımaktadır.

Ayrıca Seyfuddîn İbn Teymiye'nin tefsirde babasının eserine zeyl adlı bir tefsir eseri bulunmaktadır.¹ 17 Muharrem 639 (18 Ağustos 1241) tarihinde doğduğu şehir olan Harran'da vefat etmiştir.²

2.2.47. Sinân b. Sâbit b. Kurrâ el-Harrânî

¹ İbn Receb el-Hanbelî, 3/482.

² İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 2/185.

Çizelge 2.137. Sinân b. Sâbit b. Kurre el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Sinân b. Sâbit b. Kurre
Nisbesi	el-Harrânî
Künyesi	Ebû Sa 'îd
Yaşadığı Dönem	3.-4. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Horasan, Bağdat
Faaliyet Alanı	Tercüme, tıp, tarih, astronomi
Eserleri	" <i>Risâle fi'l-Farq beyne'l-Muteressil ve's-Şâ'ir</i> "
Vefatı	h. 331/943
Değerlendirme	Edebiyat yönü sınırlı
Kaynakça	İbnu'n-Nedîm, <i>el-Fihrist</i> , Yâkût el-Ĥamevî, <i>Mu'cemu'l-Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb</i>

Adı; Ebû Sa 'îd Sinân b. Sâbit b. Kurre el-Harrânî'dir.¹ Künyesi Ebû Sa 'îd'dir.² Harranlı bir tabiptir.³ H. 282 yılında doğduğu kaynaklarca tahmin edilmektedir. Edebiyatla ilgilenen fazilet sahibi, tarih bilgisi olan, astronomi/kozmojoloji ilminde mahir, tıpta usta bir şahsiyetti.⁴ Abbâsî halifelerinden Muktedir, Kâhîr ve Râzî'nin hizmetinde bulunmuştur.⁵ İbnu'n-Nedîm'in nakline göre, Kâhîr-Billâh onu Müslüman olmaya zorlamış, bunun üzerine Sinân kaçmış; ardından Müslüman olmuş, fakat Kâhîr'den korktuğu için Horasan'a gitmiş, sonra tekrar geri dönmüştür.⁶ "Risâle fi'l-Farq beyne'l-Muteressil ve's-Şâ'ir" adlı mektup yazarı ile şair arasındaki fark üzerine bir eser kaleme almıştır.⁷ Bu eser dışında birçok konuda eser yazmış, ayrıca tercüme faaliyetlerine de önemli katkılarda bulunmuştur.⁸ Kaleme aldığı risâleler, hem bilimsel hem de kültürel konuları kapsar.

¹ İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1417, 421.

² İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1417, 421.

³ İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1417, 421.

⁴ Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ = İrşâdu'l-Erîb 'ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, 3/1405.

⁵ Yâkût el-Ĥamevî, 3/1405.

⁶ Yâkût el-Ĥamevî, 3/1405.

⁷ Yâkût el-Ĥamevî, 3/1405.

⁸ Yâkût el-Ĥamevî, 3/1405.

Bu eserlerinde Sâbilik mezhebinin inançları, Süryânî tarihleri, yıldızlar ve astronomi gibi konulara yer verir.¹

Sinân b. Sâbit, hem bilim hem de edebiyat alanında etkili olmuş çok yönlü bir şahsiyet olup, İslâm düşünce tarihine katkıda bulunan nadir şahsiyetlerden biridir. Yazılarında kullandığı dil ve ele aldığı konular, onun edebî kişiliğinin derinliğini ve kültürel zenginliğini açıkça ortaya koyar.

331 yılı Zilka'de ayının ilk günü, cuma sabahı Bağdat'ta Müslüman olarak vefat etmiştir.²

2.2.48. Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî

¹ Yâkût el-Ĥamevî, 3/1405.

² Yâkût el-Ĥamevî, 3/1405.

Çizelge 2.138. Şemseddin Ebû Abdullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Abdu'l-Vehhâb b. Mansûr
Nisbesi	el-Harrânî el-Hanbelî
Künyesi	Ebû Abdullah
Yaşadığı Dönem	7.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Şam, Mısır
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hitabet, imamet, fıkıh, hilaf, tasavvuf
Vefatı	h. 675
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Fevâtu'l-Vefeyât, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm,</i>

Adı; Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Abdu'l-Vehhâb b. Mansûr el-Harrânî el-Hanbelî'dir.¹ Künyesi Ebû Abdullah'tır.² Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi geçmemektedir. Fıkıh, usûl ve hilâf (ihtilâf) ilimlerinde yüksek derecede maharet sahibi, döneminin önde gelen fakihlerinden biri olarak tanınmıştır.³

İlk ilim tahsilini Hanbelî kadısı Necmeddîn b. Râcih'in yanında yapmış, daha sonra Şâfiî mezhebi mensuplarından da faydalanmıştır.⁴ Ayrıca Şeyh Mecduddîn İbn Teymiyye'den ders almış, onunla birçok kez ilmî münazaralara girmiştir.⁵ Dımeşk'a (Şam) geldiğinde burada Şeyh Alemüddîn el-Kâsım'dan usûl ve Arap dili dersleri almıştır.⁶ Daha sonra Mısır'a giderek orada Şeyh İzzüddîn b. Abdüsselâm'ın ders halkasına devam etmiştir.⁷

¹ Zehebi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm, 15/296.

² Şafedi, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 4/56. Zehebi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm, 15/296.

³ Zehebi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm, 15/296.

⁴ Zehebi, 15/296.

⁵ Zehebi, 15/296.

⁶ Zehebi, 15/296.

⁷ Zehebi, 15/296.

Kadılık görevinde de bulunan el-Harrânî, önce Kâdî Tâceddîn İbn Bentu'l-A'azz adına, daha sonra ise kadılar dört mezhebe ayrıldığında Kadı Şemseddîn Muhammed b. el-İmâd adına vekâleten görev yapmıştır.¹

İkinci defa Dımeşk'a döndükten sonra burada ders vermeye ve fetva faaliyetine başlamıştır.² Kendisine intisap edip ondan fıkıh öğrenenler arasında Şemseddîn Muhammed b. el-Fahr, Şemseddîn İbn Ebî'l-Feth ve Mecdudîn İsmâîl gibi isimler bulunmaktadır. Cevziyye Medresesi'nde bir müddet ders vermiş, Hanbelîlerin mihrap imamlığını da üstlenmiştir.³

İlim ve öğretim faaliyetlerine devam ettiği sırada felç hastalığına yakalanmış; sol tarafı felç olmuş, dili tutulmuş ve konuşamaz hâle gelmiştir. Bu hâli dört ay kadar sürmüş ve ardından vefat etmiştir.⁴

Ebû Abdullah el-Harrânî, eşsiz ifadelere sahip güzel sözlü,⁵ son derece zeki bir kimse olarak tanınmaktaydı. İbnu'l-Lettî ve el-Muvaffak Abdu'l-Latîf b. Yûsuf gibi âlimlerden rivayette bulunmuş, ondan da İbn Ebi'l-Feth ve İbnu'l-Attâr gibi âlimler hadis nakletmişlerdir.⁶ Vefat ettiğinde yetmişli yaşlarının başlarında idi.⁷

Şiirle de meşgul olmuş, özellikle tasavvufî duyusu yansıtan şu beyitleriyle tanınmıştır:⁸

¹ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 4/56. Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 15/296.

² Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 15/296

³ Zehebî, 15/296.

⁴ Zehebî, 15/296.

⁵ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 4/56.

⁶ Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 15/296.

⁷ Zehebî, 15/296.

⁸ Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 4/56. Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 15/296.

Çizelge 2.139. Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri

وسواء فاض دمعي أو رقا	طار قلبي يوم ساروا فرقا
كل من في الحي داوى أو رقى	حار في سقمي من بعدهم
كذا بان الحمى لا أورقا	بعدهم لا ظل وادي المنحنا

*“Uzaklaştıklarında kalbim korkudan uçtu gitti...
Gözyaşım aksa da aynı, akmasa da.
Onlardan sonra, mahallemiz artık gölgelenmez oldu...
Ve sevgili yurt, bir daha hiç yeşermedi.”*

Tasavvufi meyilleri olan bir yapıya sahipti. Nitekim bir süre sûfilerle birlikte bulunmuş, özellikle İbnu'l-Fârız'ın meşhur kasidesi Tâiyye (Nazmu's-Sülûk)'i ders halkasında şerh etmiş ve bu eseri okurken çoğu zaman gözyaşları dökmüştür.¹

İbn Teymiyye'nin anlattığına göre, dönemin âlimlerinden Nâsıruddîn, bir gün onun dersine katılmış ve İbnu'l-Fârız'ın şiirlerini şerh ettiğini görünce bundan rahatsızlık duymuş, bir sonraki gün gidip bu durumu inkâr etmeye ve eleştirmeye karar vermiştir. Ancak tekrar derse katıldığında, yapılan şerhi beğenmiş, eve dönünce yeniden inkâr niyetiyle dolmuş fakat sonraki katılımında yine etkilenmiştir. Bu durum iki-üç kez tekrar etmiş.² Bu anlatı üzerine şeyh İbrâhim er-Rakkî, İbnu'l-Arabî ve İbnu'l-Fârız'ın sözlerini şu şekilde betimlemiştir.³

مثله مثل عسل أذيف فيه سم، فيستعمله الشخص ويستأذ بالعسل وحلاوته ولا يشعر بالسم فيسري فيه وهو لا يشعر فلا يزال حتى يهلكه

“Bu sözler, içine zehir katılmış bala benzer. Kişi bu balı yer, tadına varır, hoşlanır; ancak içindeki zehri fark etmez. Zehir vücuduna işlerken o fark etmeden onu helake sürükler.”

Ebû Abdullah el-Harrânî, Cemâziye'l-evvel ayının altıncı gecesi, 675 yılında⁴

¹ Zehebi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 15/297.

² Zehebi, 15/297.

³ Zehebi, 15/297.

⁴ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 3/428.

cuma gecesi vefat etmiştir. Cenazesi Dımaşk Camii'nde kılınmış, ardından şehir dışına çıkarılarak Şeyh Zeynüddîn İbn el-Munce tarafından tekrar cenaze namazı kıldırılmış ve Bâbü's-Sağîr Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹

Hayatı boyunca ittihâd gibi metafizik-sûfî kavramlara dair derin bir kavrayışa sahip değildi. Bu hususta kendisi ve onun gibi pek çok takipçisi böyle bir farkındalığa ulaşmamıştı.

Hâfız el-Yağmurî'nin hattından nakledildiğine göre, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdilvehhâb b. Mansûr b. Me'âlî ed-Dehhân el-Harrânî, kendisinin yazdığı şu şiiri ona okumuştur. Şöyle ki sevdiği kişi, onu başka bir sevdiğine aracılık yapması için görevlendirmişti; ancak bunu başaramayınca ondan yüz çevirdi (ilişkiyi kesti). Bunun üzerine ona şu beyitleri yazdı:²

Çizelge 2.140. Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri

وَجَرَّتْ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ	صَدَدْتُ عَنِّي صَدُودٌ قَالِ
قَدَّتْ فَمَا تَمَّتَ الْقِي	جُرْمِي وَذَنْبِي إِلَيْكَ إِي

“Benden yüz çevirdin, tıpkı nefret eden biri gibi

Bu hâl hem gizlide hem açıkta sürdü gitti.

Sana karşı suçum ve günahım şudur ki:

Seni yönlendirdim ama rehberliğim tamam olamadı (hedefine ulaşamadı).”

Bu beyitler, el-Harrânî'nin yaşadığı bir gönül kırıklığını, zarif bir dille ifade eden kısa bir gazel parçasıdır.

Şeyh Şihâbüddîn Mahmûd'un naklettiğine göre, Şemseddîn Muhammed b. Abdilvehhâb el-Harrânî, kendisine ney (şebbâbe) hakkında şu beyti okumuştur:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu'l-Vefeyât, 3/429.

Çizelge 2.141. Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri

يزودها لثماً وينظرها شزرا	منقبة مهما خلت مع محبها
إذا شئت في اليمنى وإن شئت في الي	وتصحيفها في كف من شئت فلتقل

“Bir faziletli nesnedir ki, âşığıyla yalnız kalınca
Onu öper durur, yan gözle süzer bakınca.
Onun harf kaydırmasıyla (şifreli cevabı) ise, dilediğin kişinin avucunda olur
İstersen sağ elinde söyle, istersen sol elinde bulur.”

Kaynaklarda geçen başka şiirleri de aşağıdaki gibidir:¹

Çizelge 2.142. Şemseddîn Ebû Abdullah el-Harrânî Şiiri

جعلت روجي فداكا	أيها المعرض عني
أحسن الله عزاك	كان لي صبر ولكن
وحاشاك! - جفاكا	فيه، لا بل في إن دام

“Ey benden yüz çeviren sevgili,
Ruhumu sana feda ettim.
Eskiden sabrım vardı, ama şimdi
Allah sabrım için sana taziyede bulunsun!
O sabır, senin ayrılığınaydı
Hayır, hayır! (Allah seni böyle bir şeyden uzak kılsın)
Eğer o uzaklık sürerse, işte ona!”

Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdilvehhâb b. Mansûr b. Me‘âlî ed-Dehhân el-Harrânî, sûfi eğilimleri olan, duygu yüklü şiirler kaleme alan bir şairdir. Özellikle İbnu'l-Fârız'ın meşhur kasidesi Tâiyye'yi ders halkalarında şerh etmesi ve bunu yaparken gözyaşları dökmesi, onun tasavvufa olan derin bağlılığını ve manevi hassasiyetini göstermektedir.

Metinde bahsedildiği üzere tasavvufi eğilimleri oldukça güçlüdür. Şiirlerinde de bu etkinin izleri görülür. Özellikle "Uzaklaştıklarında kalbim korkudan uçtu gitti"

veya "Kalbimden hiç çıkmayan birine karşı bunca aşırı özlem duymam?" gibi ifadeler, ilahi aşka duyulan özlemi ve ayrılık acısını yansıtmaktadır. Şiirleri genellikle hüznü bir tona sahiptir. Ayrılık, özlem, yalnızlık gibi temalar sıkça işlenmektedir. Gözyaşları, gönül kırıklığı gibi imgelerle bu duygusal derinlik pekiştirilmektedir. Şiirlerinde güçlü imgeler ve mecazlar kullanarak anlatımını zenginleştirmektedir. Örneğin, "içine zehir katılmış bala benzer" benzetmesi veya "rehberliğim tamam olamadı" ifadesindeki mecazi anlatım, onun edebî yeteneğini göstermektedir. Ayrıca şair, sevgilisine duyduğu derin özlemi, ayrılığın kendisinde yarattığı sarsıntıyı ve onu gözünde ve gönlünde taşıdığı hâlde hâlâ hasret çekiyor oluşunu dokunaklı bir şekilde dile getirmektedir. Şiirlerinde kullandığı dilin zarif ve etkileyici olduğu belirtilmiştir. Bu da onun edebî inceliğini ortaya koymaktadır.

Ebû Abdullah el-Harrânî'nin şiirleri, döneminin tasavvufî ve edebî atmosferini yansıtan, duygusal derinliği ve mecazi anlatımıyla dikkat çeken örneklerdir.

2.2.49. Şerefuddîn Ebû Ahmed el-Harrânî

Çizelge 2.143. Şerefuddîn Ebû Ahmed el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Muhammed b. Hamdân b. Cerrâh Ebû Ahmed
Nisbesi	en-Numeyrî el-Cezerî el-Harrânî eş-Şâfî
Künyesi	Ebû Ahmed
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Şam
Faaliyet Alanı	Edebiyat, hitabet, imamet, hadis
Vefatı	660/1262
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>Târîhu 'l-İslâm ve Vefayâtu 'l-Meşâhîri 'l-A 'lâm</i>

Adı; Muhammed b. Hamdân b. Cerrâh Ebû Ahmed en-Numeyrî el-Cezerî el-Harrânî eş-Şâfî'dir.¹ Künyesi Ebû Ahmed'tir.²

¹ Zehebi, *Târîhu 'l-İslâm ve Vefayâtu 'l-Meşâhîri 'l-A 'lâm*, 49/110.

² Zehebi, 49/110.

Lakabı Şerefuddin'dir.¹ Aslen Harranlıdır ve Harran'ın Numeyr ailesine mensuptur.²

Edebiyatçı, fakih ve âlim Şerefuddin Ebû Ahmed en-Numeyrî el-Cezerî el-Harrânî eş-Şâfî, Kafr Batna'daki Kadılar Türbesi Mescidi'nin imamı ve hatibiydi.³ İbn es-Salâh'ın talebelerinden olan faziletli bir şeyhti.⁴ İbn el-Lettî ve başka birçok kişiden hadis rivayet etti.⁵ Kafr Batna'da ikamet etti, çocukları oldu; medreselere girer çıkar, şiir söylerdi. Açık sözlüydü ve şöyle derdi: “Ben Benî Numeyr'in lideriyim!”⁶ Dimyâtî, onun şiirlerinden bazılarını rivayet etti ve şöyle dedi: “590'lı (Hicrî) yıllardan sonra (592 yılında) Harran'da doğdu. Ramazan ayında h. 660 yılında vefat etti.”⁷

ed-Dimyâtî, es-Sâlis min mu'cemi şuyûh ed-Dimyâtî adlı eserinin 55. Hadisinde ona ait şöyle bir şiir nakleder:

¹ Zehabi, 49/110.

² Zehabi, 49/110.

³ Zehabi, 49/110.

⁴ Zehabi, 49/110.

⁵ Zehabi, 49/110.

⁶ Zehabi, 49/111.

⁷ Zehabi, 49/111.

Çizelge 2.144. Şerefuddîn Ebû Ahmed el-Harrânî Şiiri

ذَكَرْتُ فِيهَا صَبَابَاتِي وَأَشْوَأَقِي	فِيكُمْ مَنَعْتُمْ جَوَابًا عَنْ مُكَاتَبَةٍ
يَا فِرَّةَ الْعَيْنِ يَا سَمْعِي وَأَحْدَاقِي	هَلْ يَصُونُ قَلْبِي أَنْ يُحِبَّكُمْ
وَيَا حَيَاتِي وَيَا سُمِّي وَدِرِّيَاقِي	يَا رُوحَ رُوحِي وَيَا سُؤْلِي وَيَا أَمْلِي
إِلَّا وَأَضْرَمَ نِيرَانًا لِإِحْرَاقِي	أَنَا الْمُحِبُّ الَّذِي مَا لَامَنِي أَحَدٌ
وَضَيْقُ صَدْرِي وَأَنْفَاسِي وَأَخْلَاقِي	قَلْبِي يَدُوبُ وَجِسْمِي نَاحِلٌ بِجَوَى

“Sizin aranızda, size yazdığım mektuplara yanıt vermeyi reddettiniz,
O mektuplarda size olan özlemlerimi ve aşkıma dile getirmiştiniz.
Kalbimi, size âşık olmaktan kim alıkoyabilir ki,
Ey gözümün nuru, ey işitmem ve göz bebeklerim!
Ey ruhumun ruhu, ey muradım, ey ümidim,
Ey hayatım, ey adıma taşıyanım, ey şifam!
Ben, beni kimsenin ayıplamadığı bir âşığım,
Ama her ayıplayan, aşkıma ateşini körükledi.
Kalbim eriyor, bedenim aşktan erimiş,
Göğsüm dar, nefesim sıkışık, ahlakım bozulmuş.”

Bu şiir, şairin aşk konusunda son derece tutkulu, acı çeken ve duygularını yoğun bir şekilde ifade eden bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Şair, sevdiğine yazdığı mektuplara yanıt alamamanın verdiği özlem ve aşk acısını derinden hissetmektedir. "Kalbim eriyor, bedenim aşktan erimiş," gibi ifadeler, aşkın onu fiziksel ve ruhsal olarak ne kadar yıprattığını göstermektedir. "Ey gözümün nuru, ey işitmem ve göz bebeklerim!" gibi hitaplar, sevdiğine duyduğu derin bağlılığı ve samimiyeti yansıtmaktadır. Sevdiğini "ruhumun ruhu," "muradım," "ümidim," "hayatım" ve hatta "adıma taşıyanım" (isim benzetmesi) ile "şifam" olarak tanımlaması, onun sevdiğini hayatının her parçası olarak gördüğünü ve bu bağlılığı farklı şekillerde ifade edebildiğini göstermektedir. "Beni kimsenin ayıplamadığı bir âşığım, ama her ayıplayan, aşkıma ateşini körükledi" dizesi, şairin aşkı uğruna eleştirilere direndiğini ve bu eleştirilerin onu daha da güçlendirdiğini göstermektedir. Bu, aşkına olan sarsılmaz inancını vurgulamaktadır.

Kısacası, bu şiirdeki şair aşkı iliklerine kadar yaşayan, bu uğurda büyük acılar çeken, duygularını açıkça ve çarpıcı bir dille ifade eden, sadık ve tutkulu bir âşık

profili çizmektedir.

2.2.50. Takiyüddîn İbn Şebîb el-Harrânî

Çizelge 2.145. Takiyüddin İbn Şebîb el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Şebîb b. Hamdân b. Şebîb b. Hamdân b. Şebîb b. Mahmûd İbn Şebîb
Nisbesi	el-Harrânî en-Numeyrî
Künyesi	Ebû Abdurrahman
Yaşadığı Dönem	7.yy
Yaşadığı Yerler	Harran
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tıp
Vefatı	h. 695
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Mağşadu'l-Erşed, Fevâtu'l-Vefeyât, İqdu'l-Cumân fi Târîhi 'Ehli'z-Zemân, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm</i>

Adı; Şebîb b. Hamdân b. Şebîb b. Hamdân b. Şebîb b. Mahmûd İbn Şebîb el-Harrânî en-Numeyrî Takiyüddîn'dir.¹ Künyesi Ebû Abdurrahman'dır.² Lakabı Takiyüddîn'dir.³ Nisbeleri el-Harrânî ve en-Numeyrî'dir.⁴ Kendisi edîb,⁵ âlim, tabip, göz hekimi,⁶ üstün meziyetlere sahip bir şairdir.⁷ Meşhur âlim Şeyh Necmeddîn'in kardeşidir.⁸ 620 yılında (veya sonrasında) doğmuştur.⁹

İbn Rûzbe ve Fahreddîn el-İrbilî'den rivayette bulunmuştur.¹⁰

¹ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/439.

² Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 52/257.

³ İbn Muflih, 1/439.

⁴ İbn Muflih, 1/439.

⁵ Bedruddîn el-'Aynî, 'İqdu'l-Cumân fi Târîhi 'Ehli'z-Zemân, 3/326.

⁶ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/439.

⁷ Bedruddîn el-'Aynî, 'İqdu'l-Cumân fi Târîhi 'Ehli'z-Zemân, 3/326.

⁸ Zehebî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 52/257.

⁹ Zehebî, 52/257.

¹⁰ Zehebî, 52/257.

Dimyâtî ve dönemin bazı eski âlimleri kendisinden rivayette bulunmuşlardır.¹

Kendinde izzet-i nefis ve metanet, aynı zamanda edebî zevk ve fazilet vardı. Ünlü kaside “Bânet Su‘âd”a karşılık verdiği çarpıcı kasidesinde şöyle der:²

Çizelge 2.146. Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

أبادَ بي وخذها البيد فقربها	طرفي وقربها وجناء شمليل
إلى النبي رسول الله إنَّ له	مجدا تَسَامَى فلا عرضٌ ولا طولُ
مجدُّ كبا الوهمُ عن إدراك غايته	ورد عقل البرايا وهو معقولُ
مطهر شرفَ الله العبادَ به	وساد فخرا به الأملاكَ جبريلُ
طوبى لطيبة بل طوبى لكل فتى	له بطيب تراها الجعدُ تقبيلُ

*“Beni mahveden o yanak, çölü bile yok etti;
Bakışım onu yaklaştırdı, o da heybetli bir deve gibi yaklaştı.
Peygamber’e (Allah’ın elçisine) yöneliyorum; çünkü onun şanı,
Ne genişlikte ne de uzunlukta ölçülebilir bir yüceliğe ulaşmıştır.
O öyle bir yüceliktir ki, hayal bile onun nihayesine ulaşamaz;
Akli baştan alır, akıllar onu kavrayamazken o, akli kuşatır.
Allah’ın kulları onunla şereflendiği,
Cebrâil’in bile onunla iftihar ettiği tertemiz bir zâttır.
Ne mutlu Taybe’ye! Hatta ne mutlu o gençlere ki,
Toprağının hoş kokusunu öpmek için kıvrırcık saçlarını yere koyarlar.”*

Şairin şiirindeki ana tema, Hz. Peygamber’in şanının yüceliği ve beşer aklının onun hakikatini idrak edemeyecek oluşudur. “O öyle bir yüceliktir ki ...” ve “Akli baştan alır” gibi ifadeler, peygamberlik makamının kutsallığını işler.

Cebrâil’in bile onunla iftihar ettiği belirtilerek Hz. Muhammed’in mahlûkat üzerindeki üstünlüğü vurgulanmaktadır.

Takiyuddin b. Şebîb’e nispet edilen diğer bir şiir de şöyledir:¹

¹ Bedruddîn el-‘Aynî, ‘İkdu’l-Cumân fi Târîhi ‘Ehli’z-Zemân, 3/326-27.

Çizelge 2.147. Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

فخلت من راحة في راحة ذهباً	وافى يعلّني والليل قد ذهباً
له المدام بكى الرّأوق وانتحبا	ظبي إذا قهقه الإبريق وابتسمت
إلا وراح بنور الرّاح مختضب	مقرطق لم يقم بالكأس عرس هنا
فقم لتشهد أن العود قد خطبا	مقرطق لم يقم بالكأس عرس هنا
إلا غدا قلب جيش الهمّ مضطرباً	ما هزّ من قدّه العسّال في رهج

“Geldi, beni avutmaya çalıştı; oysa gece çoktan çekilmişti,
 Ben de sandım ki, bir rahatlık diğer bir rahatlığa erişmiş.
 O bir ceylandı ki, ibriğin kahkahası yükselince,
 Şarap tebessüm ettiğinde, şarap şişesi ağlayıp inledi.
 Bir güzel ki, kadehle düğün kurulmamıştır ki
 O meclis, şarabın ışığıyla renklere bürünmesin.
 Bir sabah, taze bir üzüm suyuyla bulut oğlu (ibn ğamâm) karşısına çıktı;
 Kalk da şahit ol: Ney misali kuru dal, artık şarapla nişanlandı.
 Yontucu onun endamını döverken bir anda öyle bir toz kalktı ki,
 Keder ordusunun kalbi o anda sarsıntı geçirip çalkalandı.”

Özellikle “Bânet Su‘âd” kasidesine yazdığı nazîre, Medine’nin kutsallığını yücelten beyitlerle dikkat çekmektedir. Kutsal mekâna saygı gösterme ve tevazu temaları işlenmiştir. Ayrıca şaire ait diğer beyitler de şöyledir:¹

¹ Bedruddîn el-‘Aynî, ‘İkdu’l-Cumân fi Târîhi ‘Ehli’z-Zemân, 3/327.

Çizelge 2.148. Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

فيه وأبدعه بغير مثال	ومهفهفٍ قسم الملاحه ربها
ولتغره النظام عقد لآلي	فلخده النعمان روض شقائق
كذلك الإحياء للغزالي	ولطرفه الغزال إحياء الهوى

*“İncecik, zarif bir sevgili ki, Rabbimiz güzelliği onda paylaştırmış;
Onu örneksiz, benzer görmeden yaratmıştır.
Yanağında nûmanî (gelincik) bahçesinin çiçekleri açmış gibi;
Dudaklarında ise sanki inci dizili bir kolye gibi parıldar.
Gözleri ise ceylan gözü gibi,
Âşıkları canlandırır; tıpkı ceylan gibi hayat verir onlara.”*

Bu metinlerde özellikle sevgilinin güzelliği, sarhoşluk hâli, şarap ve neşe meclisleri, âşıkların duyguları ve tasvirdeki incelik ön plandadır.

Şeyh Eserü’-d-Dîn Ebû Hıyyân şöyle demiştir. Dîvânını bana sundu; ondan bazı şiirlerini seçip kendisinden okudum. Bunlardan biri, Hz. Peygamber’i övdüğü kasidedir:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, Fevâtu’l-Vefeyât, 2/98-99.

Çizelge 2.149. Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

فاستجل أنوار الهداية وانظر	هذا مقام محمد والمنبر
في مسك تربته خدودك وافخر	والثم ثرى ذاك الجناب معفراً
بحماه من جور الزمان المنكر	واحلل على حرم النبوة واستجر
كشفت غطاء الحق للمستبصر	فهناك من نور الإله سريرة
أفق الهداية بالصباح المسفر	وجلت دجى ظلم الضلال فأشرقت

“İşte bu Muhammed’in makamı ve minberidir;
 Hidayet nurlarını seyret ve dikkatle bak!
 O yüce makamın toprağını alnın yere koyarak öp;
 Onun misk kokulu toprağına yanaklarını süer ve iftihar et!
 Nebilik haremine gir, orada konakla ve
 O’nun himayesinde zamanın zorluklarından korun.
 İşte orada ilâhî nurdan bir sır vardır ki,
 Hakikatin perdesini aralamış ve görebilene açmıştır.
 Dalâletin karanlığı orada dağılmış,
 Hidayet ufkunda aydınlık bir sabah doğmuştur.”

Yine Takiyuddîn b. Şebîb’in kaynaklarda geçen bir başka şiiri şöyledir:¹

¹ İbn Şâkir el-Ketbî, 2/99.

Çizelge 2.150. Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

وامزج لنا من رضابك القدحا	انهض فزند الصباح قد قدحا
والطير فوق الغصون قد صدحا	فالزهر كالزهر في حدائقه
بدر قطر نظمته سبحا	في روضة نقطت عرائسها
ورقص الغصن طيره فرحا	وصفق الماء في جداوله
أسود مستسقياً وقد ذبحا	والزق بين السقاة تحسبه

“Kalk, zira sabahın kıvılcımları parladı artık!
 Ve bize dudağının şarabından karıştır bir kadeh!
 Bahçelerdeki çiçekler çiçeklere benzer,
 Dallarda kuşlar ötüşüyor coşkuyla.
 Gelincikler bahçesinde çiçekler inci gibi dizilmiş,
 Çiğ damlalarıyla süslenmişler.
 Derelerdeki su şakır şakır akıyor,
 Dalları kuşların neşesiyle dans ediyor.
 Saki elindeki şarap testisiyle dolaşıyor,
 Sanki susuzlukla kıvranan bir kara yılan gibi.”

Şair şiirin devamında sevgiliye duyduğu aşkı şu ifadelerle pekiştirmiştir:

Çizelge 2.151. Takiyuddîn İbn Şebîb el-Harrânî Şiiri

تذهب كأسی وتذهب الترحا	فعاطني قهوة معتقة
وافترضها الماء تنتج الفرحة	بكر إذا عرس النديم بها
لو لامس الماء خده جرحا	من كف رخص البنان معتدل
ومن سلاف الشباب مصطبحا	يسعى بخرم الدلال مغتبقاً
وجدأ إذا جد بالهوى مزحا	قد تلف القلب من سوافه
عقيق دمع عليه قد سفحا	كم لي بسفح العقيق من كلفي

“Bana yılanmış bir kahve sun ki,
 Hem kadehimi hem de hüznümü alıp götürsün!”

*Taptaze bir sevgiliyle içilsin o kahve,
 Su bile onu delip geçince neşe doğar içimize.
 Zarif parmaklı bir elden sunulsun,
 Ki suya değse bile yanağını çizer.
 Aşkın şarabını gece içirir,
 Gençliğin neşesiyle sabaha uyanır.
 Onun bukleleri gönlümü esir aldı,
 Aşk şaka gibi olsa da derinden yaraladı.
 Aşkla yandığım Akîk Vadisi'nde ne çok gecelerim geçti,
 Oraya dökülen gözyaşımın rengi bile akîk gibiydi.”*

Takiyuddin b. Şebîb, şiirlerinde çeşitli temaları işleyen, derin anlamlar ve etkileyici imgeler kullanan bir şairdir. Eserlerinde hem Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygı gibi dini temaları, hem de sevgiliye duyulan aşk, doğa tasvirleri ve neşe meclisleri gibi dünyevi temaları ustalıkla harmanlamıştır.

Özellikle Hz. Peygamber'i övdüğü şiirlerinde, peygamberlik makamının kutsallığını ve erişilmezliğini vurgulaması, onun derin dini duyarlılığını ve Hz. Muhammed'e olan sınırsız saygısını göstermektedir. “Ne genişlikte ne de uzunlukta ölçülebilir bir yüceliğe ulaşmıştır” gibi ifadeler, bu saygının bir yansımasıdır. Medine'nin kutsallığını yücelten beyitleri de bu dini hassasiyetin bir başka boyutudur.

“Gözleri ise ceylan gözü gibi, âşıkları canlandırır” ya da “Aşk şaka gibi olsa da derinden yaraladı” gibi ifadeler, şairin duygularını yoğun ve etkileyici bir şekilde aktarabildiğini göstermektedir.

“Yanağında nûmanî (gelincik) bahçesinin çiçekleri açmış gibi; Dudaklarında ise sanki inci dizili bir kolye gibi parıldar” gibi betimlemeler, okuyucunun zihninde canlı imgeler oluşturmaktadır. Şarap meclislerindeki atmosferi ve neşeyi de benzer bir canlılıkla aktarmaktadır.

Şiirlerinde sıkça benzetmelere başvurur. Örneğin, “sabahın kıvılcımları parladı” veya “şarap testisi susuzlukla kıvranan bir kara yılan gibi” tarzındaki ifadeler, şiirine derinlik katan başarılı imgelerdir.

Şair, sevgilinin fiziksel güzelliğini (yanaklar, dudaklar, gözler) ve etkileyici hallerini detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Aşkın yarattığı coşku, hasret ve bazen acı, bu tema içinde işlenmektedir. Siyahi bir güzele duyulan aşktan bahsetmesi, aşkın

evrenselliğini ve farklı güzellik algılarını da yansıtmaktadır.

Şiirlerinde şarap içmenin, eğlenmenin ve neşeli ortamların tasvirleri sıkça yer almaktadır. "Bana yılanmış bir kahve sun ki hem kadehimi hem de hüznümü alıp götürsün!" gibi dizeler, bu tür meclislerin getirdiği keyfi ve dertlerden uzaklaşma arzusunu ortaya koymaktadır. Şarap, bazen bir ilham kaynağı, bazen de bir kaçış aracı olarak ele alınmaktadır.

Şair, bahçeler, çiçekler, kuşlar ve su gibi doğal unsurları şiirlerine sıkça dahil etmektedir. Bu tasvirler, genellikle sevincin ve huzurun bir parçası olarak sunulmaktadır. Doğanın canlanması ve hareketliliği, şiirlerine bir dinamizm katmaktadır.

Aşkın getirdiği sevinç, hüznün, özlem gibi çeşitli duygusal durumlar şiirlerinde kendine yer bulmaktadır. Özellikle "hasretim ona gerçek oldu" veya "keder ordusunun kalbi o anda sarsıntı geçirip çalkalandı" gibi ifadeler, insan ruhunun derinliklerine nüfuz ettiğini göstermektedir.

Hem dini övgüleri hem de dünyevi aşk ve zevkleri aynı ustalıklarla işleyebilmesi, şairin geniş bir tematik yelpazeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu, onun edebî yeteneğinin çok yönlülüğünü ortaya koymaktadır.

Takiyuddin b. Şebîb, bu temaları güçlü bir dil, zengin imgeler ve etkileyici bir anlatım yeteneğiyle birleştirerek dönemin önemli şairlerinden biri olduğunu kanıtlamıştır. Onun şiirleri hem dini coşkuyu hem de dünyevi zevkleri aynı sanatsal titizlikle işleyebilen çok yönlü bir sanatçının eserleridir.

Rebî' u'l-âhir ayında 695 yılında seksen yaşlarını geçmişken vefat etmiştir.¹

2.2.51. Ya 'kub b. Sabır el-Mencinîkî el-Harrânî

¹ İbn Muflih, el-Mağşadu'l-Erşed, 1/440.

Çizelge 2.152. Ya‘kûb b. Sâbır el-Mencinîkî el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Ya‘kûb b. Sâbır b. Berekât b. ‘Ammâr b. Ali b. Huseyn b. Ali b. Havsere
Nisbesi	el-Harrânî el-Bağdâdî
Künyesi	Ebû Yusuf
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Bağdat
Faaliyet Alanı	Edebiyat,
Eserleri	<i>Meğâni’l-me‘ânî</i>
Vefatı	h. 626
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-A‘lâm el-Bidâye ve’n-Nihâye, et-Tekmile li Vefeyâti’n-Nakale, Kalâidu’l-Cumân fî Ferâidi Şu‘arâi Hâza’z-Zemân, Târîhu Bağdâd, ‘Umdetü’l-Mâlik fî Siyâseti’l-Memalik, Vefeyâtu’l-A‘yân,</i>

Adı, Ya‘kûb b. Sâbır b. Berekât b. ‘Ammâr b. Ali b. Huseyn b. Ali b. Havsere el-Harrânî el-Bağdâdî’dir.¹ Künyesi Ebû Yusuf, lakabı Necmuddîn’dir.² Aslen Harranlı olduğu için el-Harrânî nisbesiyle anılırken,³ ailesi Harran’dan Bağdat’a göç ettiği, dolayısıyla kendisi de Bağdat’ta doğup büyüdüğü için el-Bağdâdî nisbesini almıştır.⁴ Ayrıca mancınık yapımıyla uğraşması sebebiyle el-Mencinîkî nisbesiyle anılmış ve bu nisbe ile meşhur olmuştur.⁵ Hicrî 554 yılında doğmuş ve 626 yılının Safer ayında Bağdat’ta vefat etmiştir.⁶

¹ İbnu’s-Şa‘‘âr, *Qalâ’idu’l-Cumân fî Fevâ’di Şu‘arâ’i Hâzâ’z-Zemân*, 92; İbn Hâllikân, *Vefiyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân*, 7/35.

² İbnu’s-Şa‘‘âr, *Qalâ’idu’l-Cumân fî Fevâ’di Şu‘arâ’i Hâzâ’z-Zemân*, 8/93.

³ İbn Hâllikân, *Vefiyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân*, 7/35; Hayruddin Ziriklî, *el-A‘lâm* (Beyrut: Dâr el-İlim lil-melâyîn, 2002),8/199.

⁴ İbn Hâllikân, *Vefiyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân*, 7/35; Hayruddin Ziriklî, *el-A‘lâm*, 8/199.

⁵ Hayruddin Ziriklî, *el-A‘lâm*, 8/199.

⁶ İbn Hâllikân, *Vefiyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân*, 7/36.

Mancınık yapımıyla uğraşan el-Mencinîkî savaş ve savunma teknikleri ile ilgili ‘Umdetu’s-Sâlik fî Siyâseti’l-Memâlik adında bir eser telif etmiştir.¹ Bu eserinde el-Mencinîkî, savaş ve savunma taktikleri ile mancınıklarla surlarda gedik açma yöntemlerinden bahsetmiştir.²

Kaynaklarda el-Mencinîkî’nin ile ilgili ayrıntılı bilgiler ondan bahseden müelliflerin sözlerinden hareketle elde edilmektedir. İbn Şa‘‘âr onun “şen, nüktedan, latif, şakacı, mütevazı, sohbeti güzel, onurlu, cana yakın, güzler yüzlü ve sakin bir kimse” olduğunu aktarmaktadır.

Ebû Abdillah Cemaluddin Muhammed b. Sa ‘id b. Yahya b. Ali ed-Dübeysî (ö. 637/1239), el-Mencinîkî hakkında “Ya‘kûb, mesleği olan mancınık yapımında arkadaşlarına nazaran daha üstün idi. Buna ek olarak fazilet sahibi bir kişi olup, şiir söylerdi. Hadisçi Ebû Muzaffer b. es-Semerkindî ve Ebû Mansûr b. Şatrancî’den, hadis dersleri dinledi. Ondan bazı şiirlerini aldım; bana kendi şiirlerinden birini, Ebû Yusuf Ya‘kûb b. Sâbır bizzat kendisi okudu” diyerek onun bir şiirini aktarır.³

Şair olan el-Mencinîkî, devlet ricalini öven şiirler yazmıştır. Bu methiyeleri sayesinde devlet büyükleriyle de yakın ilişkiler kurmuştur. Bunlardan birisi de Abbasi halifesi Ebu’l-Abbâs en-Nâsır Lidînillâh Ahmed b. el-Müstazî Biemrillâh el-Hasen el-Abbâsî (ö. 622/1225)’dir. el-Mencinîkî, bu halifenin yanında büyük bir mevki sahibi olmayı başarmıştır.⁴

el-Mencinîkî’nin şiirlerini bir araya getirdiği Meğâni’l-me‘ânî adında bir divanı olup ne yazık ki bu divan günümüze ulaşamamıştır.⁵ Münzirî onun güzel şiirlere sahip olduğunu dile getirir.⁶ İbn Hallikân da onun şiirlerini görüp okuma fırsatı elde ettiğini dile getirir ve beğendiğini ifade eder.⁷

¹ Bu eserin adı, bazı kaynaklarda ‘Umdetu’l-Mâlik fî Siyâseti’l-Memalik şeklinde zikredilir.

² Hayruddin Zirikî, el-A’lâm, 8/199.

³ İbn Hallikân, Vefiyâtu’l-A’yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân, 7/35-36. Hayruddin Zirikî, el-A’lâm, 199; Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd (Beyrut: Dârü’l-Ğarb el-İslâmî, 2001), 21/199.

⁴ Hayruddin Zirikî, el-A’lâm, 8/199.

⁵ Hayruddin Zirikî, el-A’lâm, 8/199.

⁶ Zekiyuddin Abdulazim el-Münzirî, et-Tekmile li Vefeyâti’n-Nakale (Beyrut: Muessesetu’r-Risale, 1984), 3/242.

⁷ İbn Hallikân, Vefiyâtu’l-A’yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân, 7/41.

İbn Hallikân da, Vefeyâtu'l-A'yân adlı eserinde el-Mencinîkî hakkında “o, güler yüzlü, hoş sohbetli, zarif, latif ve hazırcevap bir ihtiyardı. Konuşması tatlı, ruhu yüce, tabiatı m ütevazı idi. İnsanlara karşı muhabbetli ve huzur verici bir hali vardı. Bütün bunlarla beraber, üretken ve usta bir şairdi; anlamları özgün, şiir sanatı ise kasıtlı ve incelikliydi” der.¹

Dübeysî, de yine el-Mencinîkî ile ilgili şunları der; “O, hayattayken haberleri bize sürekli ulaşırdı; şiirlerini râvîler nakleder, yaşadığı olayları ve başından geçenleri anlatırlardı. Bu olaylar üzerine kaleme aldığı zarif şiirler ve ince anlamlar içeren beyitleri aktarılırdı. Komşu beldelerde ikamet etmemize ve birbirimize yakın olmamıza rağmen kendisini görme fırsatım olmadı; zira o Bağdat'ta bulunuyordu, biz ise Erbil şehrindeydik. Ki bu iki şehir birbirine komşudur. Ancak onunla ilgili nakledilen haberleri sıkça incelemem ve zamanında söylediği şiirleri derinlemesine takip etmem sebebiyle, adeta onu görmüş ve birlikte yaşamışım gibi bir hissiyata kapılmıştım. Şiirlerine derin bir hayranlık duyar, üslubunu her daim tatlı bulurdum. Kendisiyle bizzat görüşmemiş olsam da onunla birlikte olmuş pek çok dostu ve şiirlerini bize ulaştıran râvîlerle görüştüm. Bu râvîlerden biri de dostumuz, Musullu Mütercim Şeyh 'Afifuddîn Ebû Hasan Ali b. Adlân'dır. O bana, şairin çok sayıda şiirini bizzat okumuştur.”²

Dübeysî el-Mencinîkî'ye ait yaklaşık 25 şiirden farklı beyitleri nakletmiştir.³ İbn Şa'âr da onlarca şiirini nakleder.⁴

Muhtelif eserlerde şairin 37 şiirde toplamda 188 beyiti mevcuttur. Belkis Halef Ruveyh, el-Mencinîkî'nin kaybolan divanından geriye kalan şiirlerini bir araya toplamıştır.⁵ Sabri Türkmen ve Abdulkhakim Önel de Harranlı Şair Ya'kûb el-Mencinîkî ve Şiirleri başlıklı çalışmada el-Mencinîkî'nin şiirlerini incelemiştir.⁶ Bu

¹ Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî İbn Hallikân, Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâr Sâdır, 1977), 7/36-37.

² İbn Hallikân, Vefeyâtu'l-a'yân, 7/37.

³ Bkz. İbn Hallikân, Vefeyâtu'l-a'yân, 7/35-46.. Ayrıca şiirleri için Bkz: <https://www.aldiwan.net/cat-poet-ibn-saber-almngeniqi> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

⁴ İbn Şa'âr, Kalâidu'l-Cumân, VIII, s. 92-99. İbnu's-Şa'âr, Qalâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, 92-99.

⁵ Bkz. Belkis Halef Ruveyh, İbn Sâbır el-Mencinîkî Hayâtuhu vema Tebakkâ Min Şi'rihi, Mustansiriye Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, yy, ts.

⁶ Türkmen - Önel, “Harranlı Şair Ya'kûb el-Mencinîkî ve Şiirleri”.

çalışmada onun 23 beyitten oluşan ve insan nefesine ağıt niteliği taşıyan uzun mersiye şiirine yer vereceğiz. Şiirin başındaki dizeler şu şekildedir:¹

Çizelge 2.153. Ya ‘kub b. Sabır el-Mencinîkî el-Harrânî Şiiri

وَسَيَوَى اللَّهُ كُلَّ حَيٍّ يُبِيدُ	هَلْ لِمَنْ يَرْتَجِي الْبَقَاءَ خُلُودُ
شَ طَوِيلًا إِلَى الثَّرَابِ يَعُودُ	وَالَّذِي كَانَ مِنْ ثَرَابٍ وَإِنْ عَا
صَارَ فِيهِ آبَاؤُهُمْ وَالْجُدُودُ	فَمَصِيرُ الْأَنَامِ طُرًّا إِلَى مَا
تَهُمُ الْخُلْدُ وَالنُّوَى وَالْخُلُودُ	أَيْنَ حَوَاءِ أَيْنَ آدَمَ إِذْ فَا
سَدَا لِهَذَا مُعَايِدٌ وَحَسُودُ	أَيْنَ هَابِيلُ أَيْنَ قَابِيلُ إِذْ هـ

“Ölümsüzlüğü arzu edene, ölümsüzlük mü var?

Allah'tan başka her şey yok olup gider.

Topraktan yaratılan insan, ne kadar uzun yaşasa da,

Sonunda toprağa döner.

Bütün insanların sonu,

Atalarının ve dedelerinin gittiği yere varacaktır.

Nerede Havva, nerede Adem?

Ebedi yaşamı ve ölümsüzlük onlara bile kalmadı.

Nerede Habil, nerede Kabil?

Birbirlerine karşı ve kıskanç bir haldeydiler.”

Şair şiirinin sonunda dünya hayatının geçiciliğini ve yok oluşu şu ifadelerle dile getirmiştir:

Çizelge 2.154. Ya ‘kub b. Sabır el-Mencinîkî el-Harrânî Şiiri

اسَ مِنْهَا تَزَلُّزٌ وَهُمُودُ	وَكَذَا لِلثَّرَى غَدَاةَ يَوْمِ النَّ
وَهَوَاءٌ رَطْبٌ وَمَاءٌ بَرُودُ	هَذِهِ الْأَمَّهَاتُ نَارٌ وَتُرْبُ
فَى مِنْ الْخَلْقِ وَالِدٌ وَوَلِيدُ	سَوْفَ يَفْنَى كَمَا فَتَنَّا قَلَا يَبُ
ام يَنْجُو وَلَا السَّعِيدُ الرَّشِيدُ	لَا الشَّقِيُّ الْعَوِيُّ مِنْ ثُوبِ الْأَيِّ
قَالْمَوَالِي حَصِيدُهَا وَالْعَبِيدُ	وَمَتَّى سَلَّتِ الْمَنَابَا سُوْفَا

*“Ve o toprak için de o günün sabahında
İnsanları bir sarsıntı ve çöküntü sürükleyecek
Bu dört unsur; ateş, toprak,
Nemli hava ve serin bir su
Birer birer yok olacak, nasıl biz yok olduysak.
Ne bir baba kalacak geride, ne de bir oğul
Ne bahtsızlar kurtulacak zamanın felaketlerinden,
Ne de bahtiyar ve doğru yolda olanlar...
Ve ölüm kılıçlarını çektiği vakit,
O kılıç hem köleyi, hem de efendiyi biçecek...”*

el-Mencinî’ye ait şiirler incelendiğinde, şairin yaşadığı dönemde edebî gelenek içerisinde öne çıkan temaları benimsediği görülmektedir. Bu temalar arasında özellikle medih, hiciv, gazel, içki, mersiye, itâb gibi türler ön plana çıkmaktadır. Medih içerikli şiirlerinde el-Mencinî, kimi zaman dönemin halifesine ve üst düzey devlet erkânına övgülerde bulunmakta, kimi zaman ise belirli şahsiyetleri şiirsel ifadelerle yüceltmektedir. Hiciv türünde ise şair, bireylerin tutum ve davranışlarını sert bir dille eleştirmektedir. Gazel formundaki şiirlerinde ise, klasik geleneğin dışında bir bakış sergileyerek kadın dilinden erkeğe seslenme üslubunu benimsemektedir ki, bu yaklaşım aynı dönemde bazı şairler tarafından da tercih edilmiştir. Bu yönüyle şairin, gazel geleneğini farklı bir düzlemde yeniden yorumladığı söylenebilir. İçki şiirlerinde ise şair, genellikle sakî tasvirlerine ve içki sunulan kadehlerin estetik betimlemelerine yer vermektedir. Mersiye türünde kaleme aldığı manzumelerde ise çoğunlukla insan nefsinin faniliği ve ölüm karşısındaki duruşu işlenmiş, taziye temaları ön planda tutulmaktadır. Sitem temalı şiirlerinden birinde ise, meclisine katıldığı bir vezirin kendisini uzakta oturtmasına yönelik kırınglığını dile getirmektedir. Bu tarz şiirlerinde, şairin sosyal ilişkilerine ve şahsi hassasiyetlerine dair ipuçları da yer almaktadır.

Bu şair, yazdıklarıyla dinî ve felsefî düşüncelere ağırlık veren, okuyucuyu öğütlemeyi ve uyarmayı amaçlayan bir sanatçıdır. Şiirin temelinde dünyanın geçiciliği, ölümün kaçınılmazlığı ve ahiret hayatına hazırlık konuları yatmaktadır. Şair, insanları dünyaya aldanmamaları, ibadet etmeleri ve Allah'ın yolunu tutma konusunda sık sık uyarmakta ve onlara doğru yolu göstermektedir.

Yaratılışın ve yaşamın anlamı üzerine yoğunlaşmaktadır. Tarihteki büyük şahsiyetlerin (peygamberler, krallar) ve eski medeniyetlerin sonunu örnek göstererek, her şeyin yok olmaya mahkum olduğunu vurgulamaktadır. Bu, onun olaylara ve

hayata derin bir felsefi bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir.

"Nerede...?" gibi soruları kullanarak, okuyucuyu düşündürür ve mesajını daha etkili kılmaktadır.

Kısacası, bu şair dünyanın geçiciliğini ve ahiretin önemini vurgulayan, insanları ahlaki ve dini değerlere yönlendiren ve düşündürücü bir edebî kişiliğe sahiptir.

2.2.52. Yûnus b. Ahmed b. Yûnus b. ‘Aysûn el-Harrânî

Çizelge 2.155. Yûnus b. Ahmed b. Yûnus b. ‘Aysûn el-Harrânî’ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Yûnus b. Ahmed b. Yûnus b. ‘Aysûn
Nisbesi	el-Cüzâmî, el-Harrânî, el-Kurtubî, el-Luğavî
Künyesi	Ebû Sehl
Yaşadığı Dönem	5.yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Kurtuba
Faaliyet Alanı	Edebiyat, dil, kıraat
Vefatı	443 /1051–52
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm</i>

Adı; Yûnus b. Ahmed b. Yûnus b. ‘Aysûn¹ Ebû Sehl el-Cüzâmî el-Harrânî el-Kurtubî el-Luğavî’dir.² Künyesi Ebû Sehl’dir.³ Nisbesi; el-Cüzâmî (Cüzâm kabilesine mensup), el-Harrânî (Harranlı)’dir.⁴ Doğum tarihi ve çocukluğu hakkında kaynaklarda bilgi geçmemektedir.

¹ Zehabi, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 30/52.

² Şafedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, 29/175.

³ Şafedî, 29/175.

⁴ Şafedî, 29/175.

Ömer b. Ebi'l-Hubbâb ve İbn Sîd gibi dönemin dil ve edebiyat âlimlerinden ilim almıştır.¹ Dilde derin bilgi sahibiydi; lugat, arûz ve şiir alanlarında güçlü bir birikime sahipti. Güzel ve düzgün yazı yazardı, yazıda ustaydı. Uzun bir süre insanlara kıraat öğretti.² Kendisi hakkında rivayette bulunanlar arasında Ebû Mervân b. Serrâc ve Ebû Mervân et-Tabnî gibi kişiler yer alır.³ 443 (1051–52) yılının Zilhicce ayında yetmiş dokuz yaşında vefat etmiştir.⁴ Harran ve Kurtuba gibi ilim merkezlerinde bulunmuş olması, onun geniş bir kültürel ve ilmî birikime sahip olduğunu göstermektedir.

2.2.53. Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî

¹ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 30/52.

² Şafedî, 29/175.

³ Zehabî, Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhîri'l-A'lâm, 30/52.

⁴ Zehabî, 30/52.

Çizelge 2.156. Yusuf b. Fazlullah el-Harrânî'ye İlişkin Biyografik Bilgiler

ALAN	İÇERİK
Adı	Yusuf b. Fazlullah b. Yahya es-Sekâkînî
Nisbesi	el-Harranî
Künyesi	Ebu'l-Muzaffer, Ebu'l-Haccâc
Yaşadığı Dönem	6.-7. yy
Yaşadığı Yerler	Harran, Bağdat, Şam
Faaliyet Alanı	Edebiyat, tasavvuf
Vefatı	h. 621
Değerlendirme	Edebiyat yönü güçlü
Kaynakça	<i>el-Mağşadu'l-Erşed, Kâlâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, Şıfatu'l- Muftî ve'l-Musteftî</i>

Adı, Yusuf b. Fazlullah b. Yahya es-Sekâkînî'dir.¹ Künyesi Ebu'l-Muzaffer ve Ebu'l-Haccâc'dır.² Kaynaklarda el-Harranî nisbesiyle anılmaktadır.³ Kendisinin ve ailesinin bıçakçılık mesleği ile uğraşması sebebiyle “es-Sekâkînî” nisbesi ile de anılmıştır.⁴ Harran'da doğduğu bilinmekle beraber doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. es-Sekâkînî, kıraat ve tecvid ilimlerini Harran'da Ebû Bekr Abdullah b. Abdurrahman b. Ali b. Abdurrahman b. Habbân'dan almıştır.⁵ es-Sekâkînî, Harran dışına çıkarak Bağdat ve Şam'da yaşamış ve buralarda ilim tahsil etmiştir.⁶ Bağdat'ta Arap dili ve edebiyatı ile şiir tahlillerinde otorite kabul edilen ve bu sebeple kendisine “sâhibü'l-i'râb” lakabı verilen Ebu'l-Beka Muhibbüddîn Abdullah b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Ezecî el-Bağdâdî (ö. 616/1219) ile görüşme imkanı bulmuş ve ondan nahiv ve dil dersleri almıştır.⁷

¹ Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Hamdân b. Şebîb b. Hamdân el-Harrânî el-Hanbelî İbn Hamdân, Şıfatu'l-Muftî ve'l-Musteftî (Ebû Cenne Muşafâ b. Muhammed el-Kubânî) (b.y.: Dâru's-Şumey'î, 1436), 25.

² İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, t.y., 3/385.

³ İbn Muflîh, el-Mağşadu'l-Erşed, 3/143.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 3/384.

⁵ İbnu's-Şa'âr, Kâlâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, 8/283.

⁶ İbn Receb el-Hanbelî, Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile, 3/384.

⁷ İbnu's-Şa'âr, Kâlâ'idu'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân, 8/282.

es-Sekâkînî, daha sonra tekrar Harran'a dönmüş, burada dersler vermeye devam etmiş ve 621 yılında Harran'da vefat etmiştir.¹ Hayır işlemeyi seven takva sahibi zâhid ve âbid es-Sekâkînî mal varlığını ve kitaplarını daru'l hadise vakfetmiştir.²

es-Sekâkînî, edip, zahid, hadisçi, nahivci ve dil bilginidir.³ İbn Hamdân, es-Sekâkînî hakkında "kendi döneminde nahivde, dilde, sarf ve kıraatte bölgenin imamıydı" ifadelerini kullanmıştır.⁴ Mehâsin b. Süleyman el-Harrânî'nin de Târîhu Harrân adlı eserinde es-Sekâkînî'nin "nahiv, dil, fıkıh, ferâiz, kıraat, tecvid, sarfa dair bilgileri vardı. Şiir söyler ve nahiv okuturmuş. Harran halkından bir kısmı ondan nahiv, tecvid, vakf ve ibtida dersleri almıştır" şeklinde bahsettiği aktarılmaktadır.⁵

es-Sekâkînî'nin zühd ve vera konusunda birçok şiiri bulunmaktadır.⁶ Bu nedenle zühd şairi olarak anılmaktadır.⁷ Ayrıca bazı kimselere mersiyeler söylediği nakledilmektedir. Dönemin Şam'da önde gelen Hanbelî imamlarından Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî'ye (ö. 620/1223) 214 beyitlik bir mersiye yazmıştır.⁸ Hz. Peygamberi metheden 59 beyitlik bir şiiri ve İbn Kudâme'ye yazdığı mersiye'nin ilk 11 beyiti Ebu'l-Berekât Kemâlüddîn el-Mübârek b. Ebî Bekr Ahmed b. Hamdân el-Mevsılî'nin (ö. 654/1256) *Qalâ'idü'l-cumân fi ferâ'idü şu'arâ'i hâze'z-zamân* adlı eserinde yer almaktadır.⁹ Muhtemelen daha çok şiiri bulunan es-Sekâkînî'nin şiirlerinden ancak bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir.¹⁰ Ahmet Aslan, *Harranlı Şair Yusuf b. Fazlullâh es-Sekâkînî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Züht Anlayışı* başlıklı çalışmasında es-Sekâkînî'nin kaynaklarda mevcut olan şiir beyitlerine ve tercümelerine yer vermiştir.¹¹ Çalışmamızda da örnek olarak onun genel çerçevede

¹ İbn Receb el-Hanbelî, *Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile*, 2/179.

² Ebû'l-Berekât el-Mubârek b. Ahmed İbnü's-Şa'âr, *Qalâ'idü'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân* (Beyrut: y.y., 2005), 8/283; İbn Receb el-Hanbelî, *Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile*, 3/383.

³ İbn Receb el-Hanbelî, *Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile*, 384; İbn Muflih, *el-Mağşadu'l-Erşed*, 3/143.

⁴ İbn Receb el-Hanbelî, 2/179. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed İbn Muflih, *el-Mağşadu'l-Erşed* (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1410), 3/143.

⁵ İbnü's-Şa'âr, *Qalâ'idü'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân*, 8/282.

⁶ İbn Muflih, *el-Mağşadu'l-Erşed*, 3/143.

⁷ İbn Muflih, 3/143.

⁸ İbnü's-Şa'âr, *Qalâ'idü'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân*, 8/283.

⁹ İbnü's-Şa'âr, *Qalâ'idü'l-Cumân fi Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân*, 8/284-286.

¹⁰ İbn Receb el-Hanbelî, *Kitabu zeyli tabakâti'l-Hanâbile*, 2/180.

¹¹ Aslan, "Harranlı Şair Yusuf b. Fazlullâh es-Sekâkînî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Züht Anlayışı".

zühhd ile ilgili olup dünya hayatının geçiciliği, cennet ve cehennem tasviri, Allah'ın kudreti ve Hz. Peygamberin mucizeleri gibi hususlara değindiği aşağıdaki şiirini ele alacağız:¹

Çizelge 2.157. Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkîni el-Harrânî Şiiri

أفق يا ذا النهى وابع الوفاق	فقد والله أفلح من أفاق
ونفسك أيها المغرور صئها	عن الدنيا وبث لها طلاقا
ولا تركن إليها؛ فهي سجن	سفيه من رجا منها إباقا
ولا تفرح بزُخرفها، فاني	رأيتُ تمامَ ما تعطي محاقا
ولكن من تلفع ثوب زُهدٍ	يفكّ بزهده عنه الوثاق

*“Uyan artık ey akıl sahibi ve Allah'ın rızasını ara
Allah'a yemin olsun ki, uyanan kurtuluşa ermiştir
Ey mağrur! Nefsini bu dünyadan koru
Ve ondan yüz çevir
Ona güvenme; çünkü o bir zindandır
O zindandan kurtuluş bekleyen akılsızdır
Zevklerine aldanıp sevinme, çünkü ben onun
Sunduğu şeylerin sonunun karanlık olduğunu gördüm
Fakat kim zahitlik elbisesini giyerse
Zahitliğiyle ondan kurtulur.”*

Şair şiirinin devamında cehennem tasvirini şöyle dile getirmiştir:

Çizelge 2.158. Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkîni el-Harrânî Şiiri

إذا ما ساعة للحشر قامت	ولم تر عند صيحتها فواقا
وبرزت الجحيم لها زفيرٌ	وحلّ عذابها بهم وحاقا
وتنضب للعصاة وقد أتوها	وما وافوا بصالحه وهاقا

*“Mahşer günü gelip çattığında
Çağrı (sayha) anında bir nefes almaya dahi fırsat bulamayacaksın*

*Cehennem, onlara uğultulu bir şekilde yaklaşacak
Azap onları çepeçevre saracaktır suçlular ona vardıklarında
Onlar için cehennem hazır hale getirilecek
Ve suçlular yanlarında ondan alıkoyacak salih bir amel getirmemiş olacaklar
O halde sakın o yere girmekten ki o yerin sakinlerinin içeceği acı bir irindir.”*

Şair şiirin devamında cennet tasvirine dair şu ifadeleri kullanmıştır:

Çizelge 2.159. Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî Şiiri

صفا ودُ الحسان لهم وراقا	وعندهم حسانٌ قاصراتٌ
ومن لبن زها الرائي وشاقا	وأنهارٌ بها عسلٌ مصفى
ولا تغتال عقلاً إذ تساقى	ومن خمر تلذٌ لشاربيها
إذا ما استافه الساقى وذاقا	وماءٌ لا يرى فيه أجونٌ
وتعتنق الغصون بها اعتناقا	وأفنان القطوف بها روان

*“Orada, gül yüzlü güzel ve çekingen kadınlar vardır
Onların sevgisi her zaman taze ve canlıdır
Orada nehirler vardır, içlerinde saf bal ve
Katıksız, güzel renkli ve görenin içmeyi arzuladığı süt akar
Orada içenlerine lezzet veren şaraplar vardır
O şaraplar içeni sarhoş etmez
Orada kokuşup bulanıklaşmayan su kaynakları vardır
Onu içen her içiminde ayrı bir tat alır
Orada ağaçlar meyve yüklenmekten yere kadar sarkmıştır
Dalları birbirine sarmaş dolaş olmuştur.”*

Şairin Hz. Muhammed’i övdüğü dizeler aşağıdaki gibidir:

Çizelge 2.160. Yusuf b. Fazlullah es-Sekâkînî el-Harrânî Şiiri

إليك بغير من ركب البراقا	ولست أمتٌ يا مولى الموالى
فنفس عنه من كربٍ خناقا	ومن جاء البعير إليه يشكو
فأشبهه في تحننه التياقا	وحنن الجذع من شوق إليه
وقد لاقاه في القفر اتفاقا	ونطق الذئب أعجب كل شيء

بمرأى الصَّحْب يندفق اندفاقا

وفجّر من أنامله معين

*“Ey efendiler efendisi! Sana ulaşmak için hiç kimseyi aracı yapmayacağım
Burak’a binen zat (peygamber) haricinde...
O, devenin yanına gelip derdini döktüğü zattır
Devenin sıkıntısını giderip onu dertten kurtaran kişidir
O’na olan özleminden hurma kütüğünün inlediği kişidir
Tıpkı yavrusunu kaybeden devenin inlemesi gibi...
Hele ki kurdun onunla konuşması en şaşırtıcı şeydir
Ki açık bir yerde kurtla karşılaşmış olması ittifakla tasdik edilmiştir
Parmaklarından pınarlar akıttı
Ashabın gözleri önünde çağladı o çağlayan.”*

Bu şair, öncelikle dindar, ahlakçı ve didaktik (öğretici) bir kişiliğe sahiptir. Şiirlerinde dini inançları, öğütleri ve manevi değerleri merkeze almaktadır.

Şiirin bütününde dünyadan yüz çevirme, ahiret hayatına hazırlanma, cennetin nimetleri ve cehennem azabı gibi dini temalar baskındır. Okuyucuyu sürekli olarak doğru yola, Allah'ın rızasını kazanmaya ve ibadete teşvik etmektedir.

Şair, dünyanın geçici zevklerine aldanmamayı, maldan ve aileden yüz çevirmeyi, geceleri ibadetle geçirmeyi ve zorlu yolları aşmayı öğütleyerek zahitlik anlayışını yüceltir.

Şiirin önemli bir bölümünü Hz. Muhammed'e duyduğu derin hayranlık ve sevgi oluşturur. Peygamberin mucizelerini (devenin şikâyeti, hurma kütüğünün inlemesi, kurtun konuşması, parmaklarından su akması vb.) detaylı ve coşkulu bir şekilde anlatarak, üstün bir Peygamber sevgisi ve övgü (na't) yeteneği sergiler.

Şiir, "Uyan artık ey akıl sahibi", "yüz çevir", "koru" gibi doğrudan hitaplar ve emir kipleriyle doludur. Bu, şairin okuyucuyu veya dinleyiciyi eğitmeyi, doğru yola yönlendirmeyi ve onları tehlikelerden sakındırmayı amaçlayan bir öğretici role sahip olduğunu gösterir.

Hem cennetin güzelliklerini (ırmaklar, huriler, içecekler) hem de cehennem deşetini (uğultulu yaklaşan azap) canlı ve görsel bir dille betimleme yeteneğine sahiptir. Bu, mesajını etkili kılmak için imgeleri ustaca kullandığını gösterir.

Peygamberi överken bile kendi acizliğini dile getirerek tevazu gösterir. Allah'a ve Peygambere olan sarsılmaz bağlılığını vurgular.

Özetle, bu şair İslâmî değerlere derinden bağlı, insanları doğru yola sevk etmeyi amaçlayan, Peygamber sevgisiyle dolu, zahitlik eğilimleri taşıyan ve mesajını güçlü, didaktik bir dille aktaran bir edebî kişiliğe sahiptir.

3. SONUÇLAR

Harran, tarihi boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, bilim ve kültür alanında önemli bir merkez olmuştur. Özellikle İslâm'ın yayılışıyla birlikte, Arap kültürü ve edebiyatıyla harmanlanan Harran, bu alanda da birçok değerli şahsiyetin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışma, el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerinin eserlerini ve edebî miraslarını objektif bir bakış açısıyla değerlendirerek, bölgenin Arap edebiyatına katkılarını kapsamlı bir şekilde ortaya koymayı hedeflemiştir.

Bu çalışma, el-Harrânî nisbesiyle anılan edebiyatçı ve dil bilginlerinin yalnızca ilmî yönlerini değil, aynı zamanda edebî kişiliklerini, şiir anlayışlarını ve tematik eğilimlerini de merkeze alarak ele alması bakımından alandaki mevcut literatürden önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Genel olarak Arap diliyle ilgili biyografik veya tabakat tarzı çalışmalarda edebiyatçıların ve dil bilginlerinin eserleri, mezhebi konumları ve ilmî bağlantıları ön planda tutulmakta; şahsiyetlerin edebî yönleri ya hiç ele alınmamakta ya da yüzeysel biçimde geçiştirilmektedir. Oysa bu çalışma, söz konusu bilgin ve ediplerin şiirlerine tematik bakışla yaklaşarak, onların duygu dünyaları, dil anlayışları, estetik tavırları ve dönemlerine özgü zihinsel yönelimleri hakkında değerlendirmeler sunmayı hedeflemiştir.

Yapılan incelemeler, el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerinin edebî üretimlerinin sadece niceliksel olarak değil, niteliksel olarak da dikkat çekici olduğunu göstermektedir. Şiir, düzyazı, dilbilim ve tefsir gibi farklı alanlarda önemli eserler veren bu edebiyatçılar, dönemin edebî akımlarına yön vermiş, aynı zamanda kendi özgün üsluplarını geliştirmişlerdir. Özellikle dilbilim alanındaki çalışmaları, Arap dilinin gramer yapısının anlaşılmasına katkılar sağlamıştır. Harranlı edebiyatçıların kaleme aldığı şiirler hem lirik güzellikleri hem de içerik derinlikleriyle öne çıkarken, düzyazı eserleri ise dönemin sosyal, kültürel ve siyasi yapısını yansıtan önemli belgeler niteliğindedir.

el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerinin eserlerinde öne çıkan bir diğer özellik ise, yerel motiflerin ve kültürel unsurların ustaca kullanımudur. Harran'ın coğrafi konumu, tarihi dokusu ve çok kültürlü yapısı, bu edebiyatçıların kaleminden süzülerek edebî eserlere yansımıştır. Bu durum, onların eserlerini sadece edebî bir metin olmaktan çıkarıp, aynı zamanda bölgenin kültürel hafızasını taşıyan belgeler haline getirmiştir.

Ancak, el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerinin eserlerinin günümüze ulaşma oranının ve bu eserler üzerine yapılan bilimsel çalışmaların sınırlı olduğu da tespit edilmiştir. Bazı değerli eserlerin zamanla kaybolduğu veya henüz gün yüzüne çıkmadığı, bazılarının ise yeterince araştırılmadığı görülmektedir. Bu durum, Harranlı Arap edebiyatçılarının hayatlarının ve edebî üretimlerinin tüm boyutlarıyla anlaşılmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Gelecek çalışmalar için bu durum, kayıp eserlerin tespiti ve mevcut eserlerin daha derinlemesine incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Harran'ın Arap edebiyatına sunduğu katkılar yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bölgeden çıkan edebiyatçılar, Arap edebiyatının gelişimine önemli ölçüde etki etmiş, dil, şiir ve düzyazı alanında kalıcı izler bırakmışlardır. Bu çalışma, Harranlı Arap edebiyatçılarının miraslarını yeniden değerlendirerek, onların hak ettikleri yere ulaşmalarına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Harran'ın bu zengin edebî mirasının daha geniş kitlelere tanıtılması ve üzerine daha fazla araştırma yapılması, bölgenin kültürel kimliğinin daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

el-Harrânî nisbesiyle anılan Arap dili edebiyatçıları ve dil bilginlerine ait yazma eserlerin tahkiki (eleştirel basımı) ve dijitalleştirilmesi konusunda hala önemli boşluklar bulunmaktadır. Bu durum, literatür taramasının kısıtlı kalmasına ve bazı eserlerin akademik incelemelere yeterince açılmamasına neden olmaktadır.

Öneriler; bu çalışmadan elde edilen bulgular, gelecekte yapılacak araştırmalar için şu önerileri ortaya koymaktadır:

Benzer nitelikli çalışmaların, el-Harrânî nisbesiyle anılan felsefeciler, fakihler ve tarihçiler gibi diğer disiplin alanlarına da genişletilmesi önerilmektedir.

Ayrıca bu çalışma modelinin, İslâm medeniyetinde bölgesel ilim merkezlerinin analizi (ör. Bağdat–Kûfe–Basra) için örnek bir metodoloji oluşturabileceği düşünülmektedir.

el-Harrânî nisbesi taşıyan şahsiyetlerle birlikte, aynı dönemde Harran dışında yetişmiş edebiyatçı ve dil bilginleriyle karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Gelecek araştırmalarda şahsiyetlerin yalnızca “dil anlayışı” veya “edebî üslubu” gibi belirli temalar derinlemesine ele alınabilir.

Harranlı edebiyatçıların şiirleri bir araya getirilip medih, hiciv, gazel gibi türlere göre katagorize edilebilir.

Harranlı edebiyatçı ve dil bilginlerini kapsayan dijital bir biyografi arşivi veya veri tabanı oluşturulması, sonraki çalışmalara önemli katkı sağlayacaktır.

Klasik Arap biyografi eserlerinin Türkçeye tam çevirileri yapılırsa, bu tür tarihî çalışmalarda veri doğrulama süreci daha da güçlenecektir.

KAYNAKLAR

Abdülhamid el-Hamed, Muhammed. *Aşair er-Rakka ve'l-Cezire*, ts.

Acar, Abdurrahman. “Harranlı Tarihçiler ve Abbasiler Devri Tarih Yazıcılığındaki Yerleri”. *I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, 2006.

Şafedî, Şalâhuddîn Hâlîl b. Aybek b. ‘Abdullâh eş-. *’A’yânu’l-’Aşr ve ’A’vânu’n-Naşr*. thk. ‘Alî Ebû Zeyd vd. 5 Cilt. Beyrut; Dimaşk: Dâru’l-Fikri’l-Mu’âşır, 1418.

Şafedî, Şalâhuddîn Hâlîl b. Aybek b. ‘Abdullâh eş-. *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâ’ût, Turkî Muştafâ. 29 Cilt. Beyrut: y.y., 1420.

Şafedî, Şalâhuddîn Hâlîl b. Aybek b. ‘Abdullâh eş-. *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâ’ût, Turkî Muştafâ. 29 Cilt. Beyrut: y.y., 1420.

Zehebî, Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osman ez-. *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’*. 18 Cilt. Kahire: Dâru’l-Ĥadîs, 1427.

Zehebî, Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osman ez-. *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’*. thk. Su’ayb el-Arnâvut. 25 Cilt. b.y.: Mu’essesetu’r-Risâle, 1405.

Zehebî, Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osman ez-. *Târîhu’l-İslâm ve Vefayâtu’l-Meşâhîri’l-A’lâm*. thk. ‘Umar ‘Abdusselâm et-Tedmurî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1413.

Kıfî, Ebû’l-Ĥasan ‘Alî b. Yûsuf el-Kıfî el-. *İnbâhu’r-Ruvât ‘alâ ’Enbâhi’n-NuĤât*. thk. Muhammed Ebû’l-Faḍl İbrâhîm. 4 Cilt. Kahire: Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, 1406.

‘İzzuddîn ‘İbn Şeddâd, Ebû ‘Abdullâh ‘İbn Şeddâd ‘İzzuddîn Muhammed b. ‘Alî b. İbrahîm el-Ensârî el-Ĥalebî. *el-’A’lâki’l-Ĥaḥîre fi Zikri ’Umerâi’s-Şâm ve’l-Cezîre*. b.y.: y.y., ts.

‘Umer Rıza KeĤhâle. *Mu’cemu’l-Muellifîn*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetu’l-Musennâ, ts.

Aladağ, Hüseyin Hilmi. “Grup Biyografisi ve Prosopografi: Bireysel Hikâyelerin Kolektif Bağlamında Tematik Derinlik Arayışı”. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* 20/63 (2025), 314-334.

Arpağ, Necmettin. “Harranlı Ravilerin Hadis İlmindeki Yeri”. *Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Aslan, Ahmet. *Urfa-Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2015.

Aslan, Ahmet. “Harranlı Şair Yusuf b. Fazlullâh es-Sekâkîni’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Züht Anlayışı”. *Şarkiyat Mecmuası* 41 (2022), 15-38.

Aslan, Ahmet. “İslâmî Fetihden Emevî Döneminin Sonuna Kadar Diyar-ı Mudar (Harran Bölgesi)’da Arap Edebiyatı Çevresi”. *Şarkiyat Mecmuası* 22 (2013), 1-22.

- Avcı, Necatî. “Harran ve Bilinmeyen Bazı Harranlı Din Alimleri”.
- Bakkal, Ali. *Harran Okulu*. İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ts.
- Bedruddîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed. *‘İkdu’l-Cumân fî Târîhi ‘Ehli’z-Zemân*. b.y.: y.y., ts.
- Belâzûrî, el-, Ebü’l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Dâvûd. *Fütûhü’l-buldân*. çev. Mustafa Fayda. Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Belâzûrî, Ebü’l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Futûhu’l-buldân*. thk. Abdullah Enis et-Tabbâ’. Beyrut: Muessetu’l-Mu‘âf, 1987.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-I*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Dilek, Mehmet. “Harran’da Yetişmiş Hadis Bilginleri (Kütüb-i Sitte’de Rivayeti Bulunan Harrânî Nisbesiyle Anılan Raviler)”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Ebû ‘Ubeyd el-Bekrî, Ebû ‘Ubeyd ‘Abdullâh b. Abdil‘azîz el-Endelusî. *Semtu’l-Le‘âlî fî Şerhi Emâli’l-Kâlî*. thk. ‘Abdul‘azîz el-Meymenî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, ts.
- Ebu’l-Fetḥ el-‘Abbâsî, Ebu’l-Fetḥ ‘Abdurrahîm b. ‘Abdurrahman b. Aḥmed el-‘Abbâsî. *Me‘âhidu’t-Tenşîş ‘alâ Şevâhidi’t-Telḥîş*. thk. Muhammed Muḥyî’d-Dîn ‘Abdulḥamîd. 2 Cilt. Beyrut: ‘Âlemü’l-Kütüb, ts.
- Ekinci, Abdullah. *Harran Mitolojisi ve Tarihi*. İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.
- Gündüz, Ahmet. *Tefsir ve Ulûmu’l-Kurân’a Dair Eserlerde El-Harrânî Nisbesiyle Geçenler*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2017.
- Hamed, Muhammed Abdulhamîd el-. *Aşâiru’r-Rakka ve’l-Cezîre*. Rakka, 2003.
- Hamevî, Yâkût el-. *Mu‘cemu’l-buldân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdir, 1977.
- Hatîb el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdâd*. 1-17 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ğarb el-İslâmî, 2001.
- Hayruddin Ziriklî. *el-A’lâm*. 1-8 Cilt. Beyrut: Dâr el-İlim lil-melâyîn, 2002.
- İbn Ḥacer el-‘Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî. *ed-Dureru’l-Kâmine fî A’yâni’l-Mieti’s-Şâmine*. thk. Muhammed ‘Abdulmu‘îd Dâh. 6 Cilt. Haydarabad: Meclisu Dâirati’l-Ma‘ârifi’l-‘Osmâniyye, 1392.
- İbn Ḥamdân, Ebû ‘Abdullâh Aḥmed b. Ḥamdân b. Şebîb b. Ḥamdân el-Ḥarrânî el-Ḥanbelî. *Şifatu’l-Muftî ve’l-Musteftî (Ebû Cenne Muştafâ b. Muhammed el-Kubânî)*. b.y.: Dâru’s-Şumey‘î, 1436.
- İbn ‘Asâkir, Ebü’l-Kâsim ‘Alî b. el-Ḥasen. *Târîhu Dimeşk*. thk. ‘Amr b. Ğurâme el-Umrevî. 8 Cilt. b.y.: Dâru’l-Fikr, 1415.
- İbn Kâsim el-Murâdî, Ebû Muhammed Bedr ed-Dîn Ḥasan b. Kâsim b. ‘Abdullâh b.

- ‘Alî el-Murâdî el-Mısrî el-Mâlikî. *Tevdîhu’l-Mekâşid ve’l-Mesâlik bi’Şerhi Elfıyeti İbn Mâlik*. 3 Cilt. b.y.: y.y., 1428.
- İbn Hacer el-‘Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Askalânî. *İnbâu’l-Ġumr bi Ebnâ’i’l-‘Umr*. thk. Ḥasan Ḥabeşî. 4 Cilt. Mısır: el-Meclisu’l-A‘lâ, 1389.
- İbn Hacer el-‘Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Askalânî. *Lisânu’l-Mizân*. thk. ‘Abdulfettâḥ Ebû Ğudde. 10 Cilt. b.y.: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1423.
- İbn Hacer el-‘Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Askalânî. *Lisânu’l-Mizân*. thk. Dâiratu’l-Ma‘ârifî’n-Nizâmiyye. 7 Cilt. Beyrut: Muessesetu’l-A‘lemî, 1390.
- İbn Ḥallikân, Ebü’l-‘Abbâs Aḥmed b. Muḥammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Ḥallikân el-İrbilî. *Vefiyâtu’l-A‘yân ve Enbâu Ebnâi’z-Zamân*. thk. İḥsân ‘Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdır, 1391.
- İbn Ḥavḳal, Ebü’l-Kâsım Muḥammed b. Ḥavḳal el-Bağdâdî el-Mevşilî. *Şûretu’l-‘Ard*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdır, ts.
- İbn Cubeyr, Ebü’l-Huseyn Muḥammed b. Aḥmed b. Cubeyr el-Kinânî el-Endelusî. *Rihletu İbn Cubeyr*. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Fehd, Ebü’l-Faḍl Muḥammed b. Muḥammed b. Muḥammed Taḳıyyuddîn b. Fehd el-Hâşimî el-‘Alevî el-Aşfûnî el-Mekkî eş-Şâfi‘î. *Laḥzu’l-Elḥâz bi Zeyl-i Tabakâti’l-Huffâz*. b.y.: y.y., 1419.
- İbn Hallikân, Ebü’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtu’l-a‘yân ve enbâu ebnâi’z-zemân*. thk. İḥsân ‘Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdır, 1977.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İsmâîl b. ‘Omer b. Kesîr ed-Dimeşķî. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. 15 Cilt. b.y.: Dâru’l-Fıkr, 1407.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İsmâîl b. ‘Omer b. Kesîr ed-Dimeşķî. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. thk. ‘Abdullah b. ‘Abdulmuḥsin et-Turkî. 21 Cilt. b.y.: Dâru Hıcr, 1418.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İsmâîl b. ‘Omer b. Kesîr ed-Dimeşķî. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. thk. ‘Alî Şîrî. b.y.: y.y., 1408.
- İbn Miskeveyh, Ebü’l-‘Alî Aḥmed b. Muḥammed b. Ya‘ḳûb Miskeveyh. *Tecâribu’l-Umem ve’t-Te‘âqıbu’l-Himem*. thk. Ebü’l-Kâsım İmâmî. 7 Cilt. Tahran: y.y., 2000.
- İbn Mufliḥ, Ebü’l-İşhâḳ İbrâhîm b. Muḥammed. *el-Maḳşadu’l-Erşed*. thk. ‘Abdurrahmân b. Suleymân el-‘Useymin. 3 Cilt. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1410.
- İbn Nâsirüddîn ed-Dimeşķî, Muḥammed b. ‘Abdullâh el-Ḳaysî eş-Şâfi‘î. *Tavdîhu’l-Muştebih fî Dabḫi Esmâi’r-Ruvât ve Ensâbihim ve Elkâbihim ve Kunâhum*. thk. Muḥammed Na‘îm el-‘Araḳsûsî. 10 Cilt. Beyrut: Mu‘essesetu’r-Risâle, 1414.

- İbn Râfi‘, Ebü’l-Meâlî Takıyyüddîn Muhammed. *el-Vefayât*. thk. Salih, Mehdi Abbas – Beşşâr Avvâd Ma’rûf. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu’r-risâle, 1982.
- İbn Râfi‘ el-İslâmî, Takıyyüddîn Muhammed b. Hecres b. Râfi‘ el-İslâmî. *el-Vefiyât*. thk. Şâlih Muhdî ‘Abbâs, Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf. 2 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1402.
- İbn Receb, Ebü’l-Ferec Zeynüddîn ‘Abdurrahmân b. Aḥmed b. ‘Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dimaşkî. *Zeylu Tabakâti’l-Hanâbile*. thk. ‘Abdurrahmân b. Suleymân el-‘Useymîn. 5 Cilt. Riyad: Mektebetu’l-‘Ubeykân, 1425.
- İbn Receb el-Hanbelî. *Kitabu zeyli tabakâti’l-Hanâbile*, ts.
- İbn Şâkir el-Ketbî, Muhammed b. Şâkir b. Aḥmed b. ‘Abdurrahmân b. Şâkir Şalâhuddîn. *Fevâtu’l-Vefeyât*. thk. İhsân ‘Abbâs. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1973.
- İbn Şâkir el-Ketbî, Muhammed b. Şâkir b. Aḥmed b. ‘Abdurrahmân b. Şâkir Şalâhuddîn. *Fevâtu’l-Vefeyât*. thk. İhsân ‘Abbâs. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1973.
- İbn Tağrıberdî, Ebü’l-Meḥâsîn Yûsuf b. Tağrıberdî b. ‘Abdullâh. *el-Menhelu’s-Şâfi ve’l-Mustevfi ba’de’l-Vâfi*. thk. Muhammed Muhammed Emîn. 7 Cilt. b.y.: el-Hey’etu’l-Mişriyyeti’l-‘Amme li’l-Kuttâb, ts.
- İbnu’l-‘Adîm, ‘Omer b. Aḥmed b. Hibetullâh b. Ebî Cerâde b. el-‘Adîm. *Buğyetu’t-Taleb fi Târîhi Haleb*. thk. Suheyl Zekkâr. 12 Cilt. b.y.: Dâru’l-Fikr, ts.
- İbnu’l-Kâdî, Ebü’l-‘Abbâs Aḥmed b. Muhammed el-Miknâsî. *Durretu’l-Hicâl fi Esmâ’i’r-Ricâl*. thk. Muhammed el-Aḥmedî. 3 Cilt. Kahire: Dâru’t-Turâs, 1391.
- İbnu’l-‘Îmâd, ‘Abdulḥayy b. Aḥmed b. Muhammed b. el-‘Îmâd el-‘Akrî el-Ḥanbelî. *Şezerâtu’z-Zeheb fi Aḥbâr men Zeheb*. thk. Maḥmûd el-Ernâvût. 11 Cilt. Dimaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1986.
- İbnu’l-Esîr, İzzeddîn İbnu’l-Esîr. *el-Kâmil fi’t-târih*. thk. Abdullah el-Kâdî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-ilmiyye, 1987.
- İbnu’l-Fûtî, Ebü’l-Faḍl ‘Abdurrezzâk b. Aḥmed eş-Şâbûnî. *Mecma’i’l-Âdâb fi Mu’cemu’l-Elkâb*. thk. Muhammed el-Kazım. 6 Cilt. b.y.: y.y., 1416.
- İbnu’l-Mulaḥḳın, Ebü Ḥafş ‘Omer b. ‘Alî b. Aḥmed el-Mişrî. *Tabakâtu’l-‘Evliyâ*. thk. Nûruddîn Şureybe. Kahire: y.y., 1415.
- İbnu’l-Mustevfi el-İrbilî, el-Mubârek b. Aḥmed b. el-Mubârek b. Muvehheb el-Laḥmî. *Târîhu İrbil*. thk. Sâmi b. Seyyid Ḥammâs eş-Şaḳkâr. 2 Cilt. Dâru’r-Ruşîd; İrâk: Vezâratu’s-Seḳâfe ve’l-İ‘lâm, 1400.
- İbnu’n-Nedîm, Ebü’l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî. *el-Fihrist*. thk. İbrahim Ramaḍân. Beyrut: y.y., 1417.
- İbnu’n-Nedîm, Ebü’l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî. *el-Fihrist*. thk. İbrahim Ramaḍân. Beyrut: y.y., 1417.

- İbnu's-Şa'âr, Ebû'l-Berekât el-Mubârek b. Aḥmed. *Ḳalâ'idu'l-Cumân fî Fevâ'di Şu'arâ'i Hâzâ'z-Zemân*. thk. Kâmil Selmân el-Cebûrî. 9 Cilt. Beyrut: y.y., 2005.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammed el-Bağdâdî. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-'Umem*. thk. Muḥammed 'Abdulkâdir 'Aṭâ, Muştafâ 'Abdulkâdir 'Aṭâ. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Ḥayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muḥammed. *Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Ḳurrâ'*. 3 Cilt. Bergstraesser: Mektebetu İbn Teymiyye, 1351.
- İbnü'l-Mibred, Ebü'l-Meḥâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Ḥasen b. Aḥmed el-Mağdisî. *Mu'cemu'l-Kutub*. thk. Yusrâ 'Abdulğani el-Bişrî. Mısır: y.y., ts.
- Kâtib Çelebi, Muştafâ b. 'Abdullâh Ḥacî Ḥalîfe. *Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*. thk. Maḥmûd 'Abdulkâdir el-Arnâvût. 6 Cilt. İstanbul: IRCICA, 2010.
- Kopruman, Kâzım Yaşar. "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri". *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Malatî, 'Abdulbâsiṭ b. Ḥalîl b. Şâhîn el-Ḳâhirî el-. *Neylu'l-Emel fî Zeyli'd-Duvel*. thk. 'Omer 'Abduselâm Tedmurî. 9 Cilt. Beyrut: y.y., 1422.
- Önel, Abdulhakim. "Şeyh Hayât el-Harrânî". *İslam Tarihi ve Medeniyetinde Harran Sempozyumu*. Ankara: Berikan Yayıncılık, 2018.
- Şe'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdülmelik b. Muḥammed b. İsmâîl eş-. *Yetîmetu'd-Dehr*. thk. Mufid Muḥammed Ḳumeyḥa. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403.
- Sevâdî, Abd Muhammed. *el-Ahvâlu'l-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye fî bilâdi'l-Cezîreti'l-Furâtiyye*. Bağdat: Dâru's-şuuni's-sekafiyyeti'l-âmmeti, 1989.
- Sezgin, Fuad. *Tarihu't-Turâsi'l-'Arabî*. Riyad: Câmî'atu'l-İmâm Muḥammed b Su'ûd, 1991.
- Sıbt İbnul-Cevzî, Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtu'z-Zamân fî Tevârîhi'l-A'yân*. thk. Muḥammed Berekât vdğr. 23 Cilt. Dımaşk: y.y., 1434.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muḥammed el-Ḥudayrî es-. *Buğyetu'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuḥât*. thk. Muḥammed Ebû'l-Faḍl İbrahim. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, ts.
- Şemsüddîn es-Seḥâvî, Ebü'l-Ḥayr Muḥammed b. 'Abdurrahmân b. Muḥammed. *eḍ-Dav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*. 6 Cilt. Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Ḥayâh, ts.
- Şemsüddîn İbnu'l-Ğazzî, Ebü'l-Me'âlî Muḥammed b. 'Abdurrahmân b. el-Ğazzî. *Dîvânu'l-İslâm*. thk. Seyyid Kisrevî Ḥasan. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411.
- Şeşen, Ramazan. *Haran Tarihi*. Ankara, 1993.
- Şevkî Dayf. *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî*. Mısır: Daru'l-Me'ârif, 1995.

- Taberî, Muhammed b. Cerîr el-. *Târîhu't-Taberî*. thk. Muhammed Ebu'l-Fidâ'. Beyrut, 1982.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu'l-umem ve'l-mulûk*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Beyrut: Dâr Suveydân, ts.
- Tayyyib Bâ Maḥreme, Ebû Muḥammed eṭ-Ṭayyib b. 'Abdullâh el-Hicrânî eṭ-. *Ḳılâdetu'n-Nahr fî Vefâyâti A'yâni'd-Dehr*. thk. Bu Cum'a Mekrî, Ḥâlid Zevvârî. 6 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1428.
- Tebrizî, 'Abdulḳâhir b. Muḥammed el-Ḥarrânî et-. *el-Manzûmetu't-Tebrîzîyye fî'l-'Akîdeti's-Şahîhati's-Sünniyye*. thk. Merzûḳ b. Heyyâs. Medine: y.y., 1426.
- Türkmen, Sabri - Önel, Abdulhakim. "Harranlı Şair Ya'kûb el-Mencinîkî ve Şiirleri". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (ts.), 171-195.
- Yâḳût el-Ḥamevî, Ebû 'Abdullâh Yâḳût b. 'Abdullâh er-Rûmî. *Mu'cemu'l-'Udebâ = İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*. thk. İḥsân 'Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1414.
- Yâḳût el-Ḥamevî, Ebû 'Abdullâh Yâḳût b. 'Abdullâh er-Rûmî. *Mu'cemu'l-Buldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1995.
- Yâfi'î, Ebû Muḥammed 'Abdullâh b. Es'ad b. 'Alî b. Suleymân el-. *Mirâtu'l-Cenân ve 'İbretu'l-Yaḳzân fî M'arifeti mâ Ya'tebir min Ḥavâdisi'z-Zamân*. Beyrut: y.y., 1417.
- Yıldırım, Ali- Şimşek Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Huseynî ez-. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-hidâye, 1965.
- Zekiyuddin Abdulazim el-Münzirî. *et-Tekmile li Vefeyâti'n-Nakale*. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1984.
- Ziriklî, Hayruddîn. *el-A'lâm*. Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.